89.384

С. ОРОВИЋ

ИЗНЕНАЂЕЊЕ У РАТУ

МАЛА ВОЈНА 21 БИБЛИОТЕКА

МАЛА ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

89.384

ГЕНЕРАЛ - ПУКОВНИК
У ПЕНЗИЈИ
САВО ОРОВИЋ

ИЗНЕНАЂЕЊЕ
У РАТУ

21

БЕОГРАД
1954

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД „ВОЈНО ДЕЛО“

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР „МАЛЕ ВОЈНЕ БИБЛИОТЕКЕ“

генерал-потпуковник *Јанковић Блажо*, генерал-мајор *Урошевић Средоје*, генерал-мајор *Колб Векослав*, генерал-мајор *Поповић Бранко*, генерал-мајор *Ђукановић Драго*, пуковник *Срзентић Шпиро*, капетан I класе *Ђурашиновић Радомир* (заступа одговорног уредника)

Штампано у штампарији „Војно-штампарског предузећа“, Београд, Таковска 34

ПРЕДГОВОР

Ратови су настали појавом непомирљивих класних супротности и пратили су целу историју класног друштва. Само коренитим преуређењем света на потпуно демократским принципима, тј. уништењем социјалних узрока који рађају ратове, могу да се уклоне оружани сукоби међу народима (класама). Међутим, све док ти социјални узроци постоје, слободољубиви народи морају бити спремни да одбију евентуалне нападе и да чине све што од њих зависи да спрече агресију и омогуће дуготрајан и чврст мир.

Једном речју, све до уништења класа и остварења социјализма у свету ратови су неизбежни. Зато и сада остају у пуној важности речи знаменитог грчког војсковође Епаминонде: „Ко хоће дуго да ужива мир, треба да је вешт у ратовању“. Одиста, рат је „озбиљна игра“, у којој се може компромитовати и сопствени глас и отаџбина. Ратна срећа је сувише варљива да би се са неком позитивношћу о њој могло говорити. Због тога је ратна вештина једна од најтежих. Од војсковође се много тражи, њему се постављају врло тешке дужности и задаци, а он треба да пронађе најуспешније решење. У савременим ратовима и одговорности су његове само још повећане. Зато се и личности, којима ће се поверити судбина државе и народа, морају бирати са најстрожим мерилом и критеријумом. Од свих званих мало је изабраних, који ће бити у стању да са успехом изведу и до победе доведу један рат. Народ је таквим својим синовима вечито благодаран. А у случају да се његове наде не испуне, он је готов да их прокуне, презре и осуди. Због тога ће се „паме-

тан човек размислити да ли је он створен за тај посао или не", како је говорио Наполеон, показујући на тешкоће при командовању војском.

Људи у рату траже од свога старешине да им помогне да извојују што јевтинију победу. Известан број жртава радо дају, али чим се тај број прекорачи, ауторитет старешине доводи се у питање и сваки излишни губитак приписују његовој савести. Зато треба до крајности чувати војску од излишних губитака. „Незналице убију десет људи, тамо где смеју да погину највише двојица, и онда су они одговорни за осам људских живота" (Наполеон).

Основни принцип у војној вештини јесте: победити непријатеља са што мање губитака и за што краће време. Томе треба да тежи свим силама сваки руководилац — од највишег до најнижег. Једно од врло важних средстава да се то постигне јесте предузимање изненадних акција. Увиђајући огромни значај елемента изненађења у рату као и оскудицу литературе о њему не само у нашој, већ и у страној војној литератури, одлучио сам да обрадим ову тему за нашу Армију, у жељи да допринесем њеном усавршавању за извршење узвишеног задатка: очување мира, слободе и независности народа и отаџбине.

Како ова тема до сада код нас ниуколико није била обрађена, то сам сву грађу морао изнова да прикупљам и да је изложим на сасвим оригиналан начин. При томе сам сматрао за најцелисходније да се значај изненађења и његова примена прикажу у разним приликама, са разноврсним средствима, и то прво теориски, а затим на конкретним примерима из ратова. Отуда велики број одељака, примера и скица.

Нисам имао претензију да напишем једно чисто научно дело, већ популарно-стручну студију, која би бар донекле попунила празнину у овој области наше војне литературе, с надом да ће мој труд корисно послужити припадницима наше славне Армије, како у миру — при извођењу наставе, тако у евентуалном рату — за што лакше задобијање победе.

Саво Ј. Оровић

ПРВИ ДЕО

УВОД

Уздам се у изненађење

Наполеон

Ко је изненадио — тај је победио

Суворов

Изненадни препади дају највише успеха

Тито

Основно правило ратне вештине јесте у томе да се никад не ради онако како то непријатељ претпоставља или очекује. Напротив: уколико се догађаји више одвијају супротно непријатељском очекивању, утолико сигурније воде успеху. Ако једна трупа чини дела која су по мишљењу непријатеља немогућа, ако га она својим поступцима запањује, онда је њена победа већ близу.

Одвајкада је изненађење било најмоћнији фактор за изазивање страха. Ма шта било, пријатно или страшно, уколико је мање предвиђено и очекивано, утолико ствара веће задовољство или страх. Отуда и проистиче јако дејство ноћних напада, заседа итд. Граната, која падне међу војнике који се одмарају или напад брзих јединица против резерве која мисли да је ван опасности, деморалишу их више него знатно већи губици, који се претрпе при нападу на непријатеља. „Све што је неочекивано, има огромног ефекта" (Фридрих Велики).

Основни услов за победу јесте надмоћност. Но, пошто се апсолутна надмоћност често не може постићи, то преостаје само да се на отсудној тачки, вештом употребом снага створи релативна надмоћност, која је најважнији елемент за успех једне операције. А за стварање надмоћности тамо где треба и када треба, непријатељ се мора изненадити. „Изненађење је појава огромне угрожавајуће снаге веће од наше, било да се зна да је таква, или да се цени као таква" (Фош).

Човек је одувек био и биће главно оруђе оружане борбе. Попусти ли он у борби, попушта и све остало, а материјал, ма колико био усавршен, остаје без вредности. Међутим, човек поседује једну, са војног гледишта негативну особину. Наиме, он често нервозно и непромишљено реагује на изненађења, која му парализу моралне и физичке снаге, те на тај начин смањују његову борачку вредност или га сасвим онеспособљавају за вођење сукоба. Под утицајем изненађења појединац лако подлеже вољи непријатеља.

На масе изненађење делује још поразније. Маса не само да се може онеспособити за борбу, већ лако подлеже и паници, коју је тешко спречити. У историји ратова налазимо доста примера како су се читаве трупне јединице захваћене паником, под утицајем изненађења, без борбе предавале непријатељу.

Код изненађења и незнатни догађаји могу да проузрокују панику. Тако, например, појава само неколико непријатељских коњаника на боковима или у позадини неке јединице, могла је да створи страшну пометњу и панику код људи. Толстој је у својој књизи „Рат и мир" изванредно описао један случај панике, који је наступио после пуцња једне „мускете", и то због тога, што је одмах после пуцња неко пригушеним гласом узвикнуо: „Свршено, другови, свршено". И тада, као да је из тога гласа произашла заповест, те огромне масе војника почеле су да беже гурајући се и тискајући ка оном месту, где су на један минут пре тога парадирале пред царем.

Изненађење, дакле, врло лако изазива код трупе панику, која значи, најчешће, пропаст за једну војску. Ово важи у садашњости још више но у прошлости, јер данас старешине, нарочито више, не могу у току борбе, услед растреситог борбеног поретка, да испоље свој утицај и да оживе малаксалу храброст код својих војника. Кад настане безглаво бекство тешко га је зауставити. То је добро истакао Шилер речима енглеског војсковође Талбота, који, гледајући своју војску како бежи, узвикује:

„Не чују ме — они неће да стану!
Раскинуте су све везе послушности,
Као да је пакао легионе
Паклених духова избљувао,
Вуче лудило колебања храбре и страшљиве
Као да су без мозга, ни мали одред
Не могу да ставим пред непријатељску поплаву,
Која све већим валима продире у логор“.

Слично расположење захватило је и генерал-пуковника Јосифа Фердинанда, када су корпуси његове IV армије, ошамућени Брусиловљевом офанзивом, у дивљем бекству отступали; или италијанског војсковођу Кадорну, када се његова војска ујесен 1917 године без задржавања повукла од Кобарида до Пијаве.

Закон да је изненађење непријатеља главни услов да се он победи, стар је колико и сам рат. Упркос свих промена у тактици и стратегији и проналаска разних борбених средстава, све одлучујуће победе у историји човечанства везане су за изненађење.

Изненађење непријатеља дејствује пресудно и стога оправдава понекад осетне губитке стране која је извела изненадну акцију. Свака формација, мала или велика, мора у борби настојати да што потпуније изненади непријатеља. Већ и само отварање ватре једне мале јединице мора да делује изненадно, заједнички и сложно, а напад читаве армије биће најефикаснији када почне са неочекиваног правца, у неочекивано време и са изненађујућом снагом.

Ако се непријатељ може мирно, смишљено и благовремено припремити за известан ток борбених радњи, онда је у далеко бољем положају, него када га непредвиђена опасност присили на одбрану створену на брзу руку. Стога је тајност циља и времена дејства неминовно потребна. Познато је исувише добро како је за време последњих ратова код великих напада успех или неуспех зависио поглавито од тога, да ли је командама успевало да одрже своје намере у тајности. И зато није претерано ако се тврди да сваком потхвату који не рачуна са изненађењем прети опасност неуспеха или, у најбољем случају, делимичног и незнатног успеха уз велике жртве.

Све велике војсковође су сагласне у томе да у изненађењу лежи неодољива снага. Али то ни у ком случају не значи да се сви команданти разумеју у припремању и извођењу целисходних изненађења. Често се извесни поступци, који су у одређеним приликама дејствовали изненадно па је помоћу њих постигнут успех, сматрају као неко патентирано решење. Међутим, у другом случају, ти исти поступци воде неуспеху.

Према томе, значај изненађујуће промене у начину борбе не може се довољно нагласити. Десиће се да ће једно по себи сасвим разумно, просечно решење, без погрешака, постићи далеко мањи успех од неког другог, које истина показује опасне грешке и недостатке, али притом располаже ненадмашним преимућством — изненађује својим потпуно неочекиваним поступком. Ко се држи уобичајеног (шаблона), мора се одрећи помоћи од изненађења.

Велики значај који се у рату придаје изненађењу Клаузевиц је обележио овим речима: „Изненађење је, мање или више, основа свих предузећа у рату. Где се изненадни напад у потпуности изведе, код непријатеља настане потпуно расуло и губитак присебности и храбрости. А колико ово доприноси успеху нападача, доказује маса већих и мањих догађаја".

Наполеон је био велики мајстор у остварењу изненађења. Он је то постизао на разне начине. Вешто је крио своје праве намере, а путем штампе и агената ширио лажне вести о претстојећим војним операцијама. Пред сам почетак операција предузимао је команду над својом војском и са њом зналачки маневрисао, прикривајући покрете главнине напред истуреном коњицом.

Изненађење код Наполеона и Суворова је различито. Код Наполеона има више тајности и лукавства у припремама, а код Суворова више брзине у извршењу. „Непријатељ мисли да смо ми на сто, на двеста километара далеко, а ти, удвојивши јуначки корак, насрни брзо и изненадно. Непријатељ пева, весели се, очекује те са отвореног поља, а ти са стрмих планина и из дремљивих шума удари на њ' као гром из ведра неба" (Суворов).

Фридрих Велики је пре Седмогодишњег рата научио своје генерале поучавањем и вежбањем да је начело изненађења једно од основних средстава у руци војсковође помоћу кога се са мањом снагом може да избори победа и над много већом и јачом, како у тактичком тако и у стратегиском смислу. „Ако се непријатељ изненади, онда се може само за неколико сати победити 80.000 са цигло 30.000", говорио је он. Већ почетак 1756 године показује да је овај велики војсковођа створио изненађење својим многобројним непријатељима. Он је знао какав је савез склопљен против њега и како се стичу конци непријатељске политике и ратовања у Саксонској. Због тога је једним одважним, смелим и изненадним упадом у Саксонску створио себи у овој земљи базу, која му је у политичком и економском погледу вредела исто толико, колико и у војничком.

Он је умео много брже него његови непријатељи да се са својом малом, али ваљаном, војском појави час на једном, час на другом војишту и да својим непријатељима нанесе удар баш онде, где су се томе најмање надали. Иако је код Колина био тучен али не и побеђен, он се појављује у Тирингији и за само три часа борбе разбија Французе код Розбаха; потом се окреће одмах на Шлезију и после 4 недеље припрема пораз и Аустријанцима код Лојтена, где се види најзнаменитији рад Фридрихов и његова вештина војсковође. Он је заиста победио непријатеља јаког 80.000 са својих 30.000 војника и то за неколико часова једнога кратког зимског дана. Овде је, потпуно изненадивши непријатеља, напао његово лево крило и буквално га разбио.

Други пример изненадног вођења операција пружају дани код Цорндорфа 1758 године. Са главном снагом своје војске Фридрих је био дубоко у Моравској, пред Оломуцем. Чувши да Руси продиру кроз Најмарк ка Одри код Кистрина и да намеравају да загрозе Берлину, он одводи своју војску, брзином која задивљује, кроз Доњу Шлеску и Марк, изненађујући потпуно Русе. Он их је нагнао на битку код Цорндорфа под околностима које су биле врло опасне за њих, по-

што је са изванредном брзином изабрао нападни правац, који је непријатеља запрепастио и приморао на заузимање новог фронта. Па и доцније Фридрихове битке као: Кунерсдорф, Торгау и Лигниц заснивају се, такође, на изненађењима.

Наполеон I служио се изненађењем у истом смислу као Фридрих, развијајући га до савршенства. Појава Бонапартина 1796 године у Италији прелазом преко Алпа базира на овоме начелу. Налазећи се усред непријатељских трупа он је, држећи ускупно своју снагу на одлучном месту, у априлу те године код Милезина извршио изненадне ударе на одвојене групе непријатељеве и с правом се могао похвалити да је разбио непријатеља само својим брзим одлучивањем на свима местима. Освајање Италије била је последица овога, како краткога, тако и силнога похода.

Почетак похода 1805 године јесте пример добро смишљеног и лепо изведеног стратегиског изненађења. Јер, док су Аустријанци сматрали да је Наполеонова војска још у Северној Француској, дотле је она била већ на путу преко Шварцвалда, тако да је Наполеон код Улма уствари препадом затворио аустриску војску под Маком и принудио је на предају.

Ујесен 1806 године и у дане код Регенсбурга 1809 године дао је пример сјајно припремљеног и успешно извршеног похода само помоћу изненађења.

Березина, према руском плану, у новембру 1812 године, имала је да упропасти Наполеонову војску, која се измичући из Русије све више распадала, јер се Наполеон код Борисова нашао између три руске армије: северне, Витгенштајнове, друге, са југа, адмирала Чичагова и треће, са истока и с леђа, под командом Кутузова. Али је Наполеон помоћу изненађења ипак прокрчио себи пут преко препрека из положаја који је изгледао очајан и безизлазан. Да би заварао непријатеља, он се правио као да намерава прећи реку код Борисова, а међутим је наредио да се изврше припреме за прелаз северније — код Студјанке. Обманут тиме, Чичагов је обратио пажњу на Борисов, док су Французи направили мостове и прешли на десну обалу Березине. Стога се Наполеон могао и поносити што је

прешао реку испред непријатеља и са остацима своје војске.

Битка код Дрезде августа 1813 године такође је Наполеонова победа помоћу изненађења, јер је Шварценберг држао да је Наполеон још у Лужици према Блихеру, док је на своју штету морао приметити да је у Дрезди имао посла не са делом Француске војске, већ са самим силним непријатељем.

На Марни у марту 1814 године, изненађење је последњи пут изгледало Наполеону као помоћно средство за победу, али су се његови непријатељи, нарочито Пруси под Блихером, били већ од њега научили, те се нису дали више изненадити.

У јулу 1815 године смислио је Наполеон да своју звезду, која је била на заласку, још једанпут уздигне изненадним ударом у Белгији. Он је код Лињија сузбио Блихера, надајући се да ће већ после два дана победити и Велингтона пред Бриселом, наравно изненађујући га. Али му је овде рачун био погрешан. Не само што није могао тако брзо сузбити Велингтона, но је притом био и сам изненађен од Блихера, који је после пораза код Лињија, отступајући обилазним путем, стигао да учествује у бици код Ватерлоа и осигура победу.

Суворов је изненађење сматрао као једно од најбољих средстава за успех у борби. Његова стална тежња при организацији операција је била „да у резерви остане нешто неочекивано“, како је он говорио.

За остварење овог принципа Суворов се служио тајношћу и брзином. У циљу тајности он је чешће примењивао ноћни напад на непријатеља. Највећу славу је задобио ноћним биткама приликом заузећа тврђава: Туртукаја, Праге, Измаила и Римника (назван је „Римнички“). У Италији је изненађење постизао брзим маршевима.

Суворов је дотле ратовао само са некултурним Турцима и слабо организованим Пољацима. Међутим, доласком у Италију на челу Савезничке војске (Руске и Аустриске) имао је да се бори са Француском војском, која је од почетка револуције ишла из победе у победу и која је извршила преврат и увела нарочити метод у ратовању. Притом су на челу овакве војске

стајали одлични француски генерали: Моро и Макдоналд. Сам Суворов је једном рекао: „Моро разуме мене старца и ја ћу се радовати што ћу се ухватити у коштац са једним стратегом“.

И Суворов је победио и ове праве стратеге, јер је ипак био бољи стратег од њих. Они нису успели да уједине снаге, но су допустили да их Суворов муњевитим маршевима изненади и почесно туче у свим сукобима, а нарочито на реци Требији (1799).

После сјајних победа у Италији Суворов је добио налог да се пребаци у Швајцарску. И његов прелаз сурових Алпа, преко Св. Готхарда, по кршу, леду и снегу, био је велики подвиг и, такође, изненађење. Славни непријатељ Суворова генерал Масена је рекао: „Дао бих све своје ратове само за један Суворовљев поход у Швајцарску“.

Молтке се користио изненађењем кадгод је то било могуће. Тако например:

1866 године поход на Чешку је засновао на начелу изненађења. Трећег јуна до после подне Бенедеку је остао Молткеов план нејасан. Још се овај аустриски војсковођа надао победи, када је био потпуно изненађен с деснога бока појавом II пруске армије. Познато је да је последица овога био слом.

У почетку рата 1870 године, против растурених француских група немачка војна управа вршила је у исто време изненадне нападе код Верта и, у неку руку противно замисли, код Шпихерна. Битке под Мецом 14, 16 и 18 августа биле су за Немце исто тако победе, као што су за Французе биле изненађења. Пре него што су се и надали, Французи су већ били опседнути од стране немачких армија, приморани на борбу и задржани. Пропаст Рајнске војске под Мецом крунисала је крај ових трију битака изненађења.

Француска Врховна команда мислила је да својим покретом од Шалона дуж белгиске границе на Мец изненади Немце и да раскине прстен око Меца, али је Молтке био бржи, те је код Седана припремио Французима такво изненађење које се завршило њиховом пропашћу у току само једног дана.

Јасно је, дакле, да је ради извојевања победе потребно да се у сваком повољном случају користе све врсте изненађења. С друге стране, треба да се сачувају сопствене трупе од изненађења и његових штетних последица. Командант мора да зна да предузме нешто што непријатељ не очекује, на што није приправан, што би га изненадило, збунило и савладало. Он мора стално да буде пред догађајима и да, такорећи, уме да гледа иза угла. Он мора да прозре душу непријатеља и да зна поступати тако да овога ошамути и обмане. У исто време мора да предвиђа и то како ће спречити да не буде изненађен током догађаја. Другим речима, командовање значи предвиђање. Ако је командант добар психолог, умеће да се унесе у начин мишљења и деловања непријатеља, па ће настојати да погоди његове намере и одлуке. Притом, он мора да пази да својим мерама случајно не допринесе остварењу непријатељских планова.

Ратне доктрине свих држава почивају, према томе, на принципу да свака борбена радња треба да буде основана на изненађењу. Ратне службе, у којима се највише излаже доктрина једне војске, предвиђају исцрпне мере како за приређивање изненађења непријатељу, тако и за обезбеђење сопствених трупа од изненађења.

За стварање изненађења нема неког одређеног и устаљеног начина. Све зависи од стваралачке способности, досетљивости и одлучности команданта и потчињених старешина, као и ваљаности самих војника.

Изненађење се постиже чувањем замисли претстојећег дејства у најстрожој тајности; предузимањем разноврсних мера маскирања које доводе непријатеља у заблуду; обманом непријатеља целисходним покретима и поступцима; скривеним, брзим и неочекиваним маневром; неочекиваним отварањем поражавајуће ватре; неочекиваним почетком напада; довољном снагом да се осигура успех и поред узастопних препрека; неодољивом силином удара у самом почетку напада; применом нових, непријатељу непознатих, борбених средстава и нових метода борбе.

У погледу изненађења, дејства ноћу, по магли, олуји, мећави и тешким атмосферским условима уопште, као и на испресецаном, покривеном и мочварном земљишту — добијају прворазредни значај.

Нарочиту пажњу треба обратити на тајност припрема и на брзину извршења акције.

Тајност припрема је последица добре организације, умешног коришћења земљишта и маскирања. Она омогућава: да се непријатељ одржи у неизвесности о покретима трупа и снабдевању; да се од њега прикрију распоред трупа и фортификациски објекти, дајући овима облик и боју околног земљишта што онемогућава непријатељу да их открије; да се заварају непријатељски извиђачки органи израдом лажних објеката и применом лажних покрета.

Брзина извршења постиже се помоћу:

— припремних мера командовања на свим положајима: претходна извиђања, обележавање путева, растерећење спреме јединица, мере обезбеђења итд.;

— особина самих трупа: дисциплина, еластичност и тачност престројавања, маневарска способност добијена обуком, телесна способност, морална вредност итд.;

— коришћења моторних возила, која омогућавају убрзање пребацивања, олакшање војничке спреме и убрзање извиђања.

Тежња за брзином не треба никада да иде на рачун оне методичности која је неопходна за припрему дејства. Нарочито се време, које је неопходно потребно за извиђање и постављање оруђа на ватрене положаје, никада не сме жртвовати нестрпљењу да се отпочне са дејством.

Напред изнете услове за постизање изненађења морају стално имати на уму све старешине, почев од највиших, па до најнижих, а тежња свих мора бити да се означени услови испуне, ако се жели потпун успех изненађења. Иначе, ако се неки од њих пренебрегне, уместо успелог изненађења и користи од њега, могу се доживети негативне последице.

Поједини елементи, који карактеришу изненађење, могу се поделити овако:

1) *Замисао.* — Треба да буде разумна и оригинална, јасна и једноставна; по својој идеји изненађење мора да произлази не само из талента старешине, већ и из дубоког познавања задатка, могућности садејства и сигурности веза.

2) *Припрема.* — „Прво припреми, а потом се усуди" (Молтке). Припрема захтева брижљиву организацију и апсолутну тајност. Да би се изненађење муњевито и неочекивано извршило, мора се добро организовати. Али та организација не сме да буде спора, дуготрајна и да изазива губитак времена; она је непосредно везана за ситуацију и стога увек разноврсна.

3) *Извршење.* — Треба да се изведе благовремено, муњевитом брзином и без застоја; свако оклевање може да упропасти потхват.

4) *Искоришћење.* — Врши се одмах, непосредно. Изненађење не претставља циљ него средство, а циљ се постиже искоришћењем резултата које даје изненађење.

Припрема и осигурање изненађења постиже се низом целисходних мера, између којих су најважније:

— вешто протурање лажних вести;

— извођење артиљериских напада, покрета трупа и других радова на деловима фронта где се неће нападати;

— скидање свих знакова помоћу којих се јединице могу распознати;

— да почетне заповести копирају само официри и да се ове заповести саопштавају само онима који морају да их знају;

— да се трупе о часу почетка напада обавештавају у последњем моменту;

— да се официрска извиђања врше тајно;

— строга цензура над преписком (отворена писма) или чак забрана сваке преписке;

— контрола над везом између трупа и становништва;

— забрана отсуства;

— регулисање саобраћаја;

— вршење покрета само ноћу;

— вешта употреба маскирања;

12.384

— довођење и распоред јединица на полазни положај за напад у последњој фази припремног периода;

— што више смањити артиљериску припрему или је сасвим изоставити (ако је то, с обзиром на ситуацију, могуће).

Изненађења су лакша и чешћа у тактици него у стратегији. Јасно је да ће изненађење најпре успети ако се употребљавају само мање снаге и ако треба савладати мале просторије. Изненађења, пак, у вођењу рата и у великим операцијама много су тежа и ређа, тако да је пре Другог светског рата постојала сумња у стратегиско и оперативно изненађење у савременом рату. Међутим, доцнији догађаји како на политичком, тако и војничком пољу, показали су да и у време милионских војски постоји могућност да се непријатељ изненади.

Свакако да је у савременом рату теже постићи изненађење. Пре свега, данас је потребно тачно познавање ситуације код непријатеља, јер изненађење мора да буде у складу са стварношћу; потом строго одржавање тајности — то је услов sine qua non — за остварење ма каквог изненађења. Од командног кадра тражи се велика агилност, одлучност и енергија; потребно је добро проценити ситуацију, брзо донети одлуку и још брже је применити. Од трупе се захтева дисциплинованост и спремност за највеће напоре.

Између осталог, изненађење захтева да се у сваком конкретном случају снаге и средства правилно одмере, благовремено групишу, пазећи притом да се по сваку цену избегне њихово расплињавање и почесно залагање. „Раштркана војска је умртвљена војска; то је стена претворена у прах“ (Виктор Иго).

Најзад треба имати на уму да ће непријатељ такође тежити изненађењу и да је стога неопходна велика будност, стална борбена готовост и добро организовано борбено обезбеђење трупа.

Изненађење је, дакле, врло важан услов за успех у борби и победу у рату. Зато се њиме треба користити у највећој могућој мери како у офанзивним (нападним), тако и у дефанзивним (одбранбеним) дејствима. Оно збуњује непријатеља, паралише његову вољу, ли-

шава га могућности организованог вођења борбе и умањује у великој мери његову снагу и евентуалну надмоћност у броју и наоружању.

I. ИЗНЕНАЂЕЊЕ У ПОЧЕТКУ РАТА

При уласку у рат непријатељ се може изненадити: а) у погледу времена када ће отпочети ратна дејства; б) у погледу груписања снага (стратегиског развоја) при почетку ратног стања; в) у погледу избора фронта на који ће се најпре пренети тежиште операција у случајевима када се рат води на више фронтова.

Тежња да се непријатељ изненади још у почетку рата постојала је у свим временима. Фридрих Велики је све шлеске ратове отпочео изненадном офанзивом, а и Наполеон је стално тежио да предухитри непријатеља у почетку ратних дејстава.

Фактор изненађења у вези са тајношћу извршења предузете стратегиске радње у самом почетку рата има данас велику улогу. Како је зараћена страна у могућности да изведе прикривену мобилизацију под видом позивања на вежбу, и „камуфлирану“ концентрацију под видом извођења великих маневара, то је могућно да изведе стратегиски препад тајно и изненадно. Јер, више није потребно да се груписање оперативних јединица и тела као и стратегиски развој изврши на самој граници према предвиђеном почетном операциском плану. Велика брзина кретања тенковских и других моторизованих јединица допушта да се стратегиски развој постави и изврши даље од границе, можда на 200 до 300 километара у дубини територије дотичне државе тако да се и не осети присуство јачих снага. Тек у последњем моменту, често у другој половини изабране ноћи, одређене јединице брзо се привлаче ка граничном фронту и са највећом изненадношћу упадају у маси на непријатељску територију.

После стратегиског препада на мору, којим је Јапан 1904 године отпочео рат с Русијом, често се претресало питање „о почетку војне без претходне објаве рата“. Поступак Јапана није био сасвим нов у историји. Че-

сто се и у ранија времена пропуштало да се прекид мира означи свечаном објавом рата у дипломатској форми. Чак и цивилизовани 19 век даје за то доста примера, а наш 20 век, нажалост, још и више.

Када је Енглеска 1801 године хтела да разбије Нордиски савез она је као средство изабрала изненадну акцију флоте. Ова је, пак, те захтеве владе требало да постави у облику ултиматума, а у случају одбијања добила је наређење да њихово извршење спроведе силом. Но, да би се сачувао бар известан изглед поштовања обичаја међународног права, укрцан је и један изасланик, који је имао да преда ултиматум. Нелсонов напад на данску флоту и утврђења Копенхагена после одбијања енглеских захтева драстичан је пример извођења препада флотом за време мира.

Поморска битка код Наварина, која је претходила Руско-турском рату 1828/29 године, била је поморска битка усред мира. Она је произашла из затегнутости политичког стања у Европи, које умногоме потсећа на догађаје у Шпанији пред Други светски рат или на рат у Кореји. Онда је политичко жариште било у Грчкој. За њену заштиту од турског угњетавања склопиле су Енглеска, Француска и Русија савез. Турско-египатска флота са египатским десантним корпусом, под командом Ибрахим-паше, упловила је у пристаниште Наварина, на западној обали Мореје. Командант енглеске Средоземне флоте Кордингтон саопштио је паши да удружене снаге Савезника неће дозволити турско-египатској флоти потпомагање турских сувоземних операција, те је после блокаде Наваринског Залива одлучено да се Ибрахим-паша силом натера на попуштање. У том циљу послат му је ултиматум, који му случајно није био уручен па су Савезници, пошто одговор није дошао, прешли на дело. Турци, потпуно изненађени, бранили су се свим силама, али су најзад подлегли надмоћнијим Савезницима.

Последица овог препада била је уништење турске флоте, која је без објаве рата послата на дно мора. Енглески адмирал Кордингтон, који је за ово на првом месту био одговоран, био је, истина, одликован од савезничких влада, али му је јавно мњење сопствене

земље замерило за такав поступак, те је после извесног времена смењен, тим пре што је уништење турске флоте испало у руском, а не у енглеском интересу. И одиста, Руси су имали да захвале енглеском адмиралу, што су задобили слободу кретања дуж обале Црног Мора.

На Другој хашкој конференцији 18 октобра 1907 године енглеским утицајем примљена је одредба, којом је требало да се спречи понављање оваквих изненађења. Ова одредба гласи: „Уговарајуће стране изјављују да непријатељства међу њима не смеју отпочети без претходне објаве, која не сме бити двосмислена; она мора имати форму или образложење објаве рата, или ултиматум са условном објавом рата“.

После тако преузетих обавеза и с обзиром на јавно мњење, за неко време су непријатељства редовно отпочињала објавом рата у виду ултиматума. Притом је свака страна настојала да „почаст првог метка“, а тиме и одговорност за рат, припадне непријатељу.

Објава рата непријатељској држави може бити у облику дипломатске ноте или у облику депеше, а може је саопштити командант једне војске команданту друге војске на граници (Аустро-италијански фронт 1866).

Ако је објава рата условна, онда се врши ултимативно.

Ултиматум је дипломатска нота, којом једна држава од друге тражи испуњење извесних захтева до одређеног рока, иначе ће бити нападнута оружаном силом. У ултиматуму треба да буде тачно одређен рок и да овај није дуг, како непријатељ не би имао времена да се спреми за рат. Уобичајен је рок најмање 24 часа, а највише 3 дана.

У Старом и Средњем веку објава рата је вршена са великим формалностима, по нарочитом гласнику, а у новије време уколико се још одржава тај џентлменски обичај у међународним односима, онда се то врши преко дипломатског претставника или депешом.

У новије време први су Јапанци прекршили међународни уговор о претходном објављивању рата, у кон-

фликту с Русијом 1904 године. А тако исто милитаристичка Немачка у оба светска рата погазила је све примљене обавезе и све моралне обзире, те је редовно упадала у суседне земље мучки, без објаве рата. Исто је тако радила и фашистичка Италија.

Ево за то неколико примера:

Руско-јапански рат (1904) је отпочео 8 фебруара 1904 године изненадним торпедним нападом на руску флоту усидрену под мирнодопским приликама на спољњем сидришту Порт-Артура.

Флотиле јапанских торпиљарки приближиле су се бродовима, а потом лансирале 20 торпеда на руске бродове. Нико их није опазио све до самог лансирања. Том приликом била су за дуже време онеспособљена два бојна брода: „Ретвизан" и „Цесаревић" и једна крстарица.

Иако је успех тог изненађења много слабији од оног који се могао очекивати, с обзиром на веома повољне прилике за торпедни напад, ипак је резултат јапанске предузимљивости имао за руску флоту велике последице.

Немачки напад на неутралну Белгију (1914). У почетку Првог светског рата немачки цар Виљем II прогласио је међународне уговоре за „парчад хартије", па су Немци, на велико изненађење Белгијанаца, Француза и целокупног културног света, упутили своју главну снагу против Француске преко малене и неутралне Белгије, рушећи јака белгиска утврђења као што је био Лијеж, дотле непознатим мерзерима калибра 420 мм. Овим својим драстичним поступком Немци су, поред Белгије, изненадили свога најопаснијег непријатеља — Француску и тиме су још у почетним операцијама стекли огромну предност.

Италијанска окупација Албаније (1939). У предвечерје Другог светског рата Италијани су ноћним покретом превезли своје трупе из Италије за окупирање Албаније.

Седмог априла 1939 године у 4 часа изјутра, у албанским водама пред четири луке: Валоном, Драчем, Сан Ђованијем и Санти Каранти, осванула је италијанска ратна флота и одмах отпочела искрцавање бер-

саљера и аскара у пуној ратној опреми, а за њима и осталих јединица које су поселе Албанију у року од неколико дана.

Пета колона је умногоме олакшала брз успех Италијана. Тако, например, албанским топовима и митраљезима били су извађени затварачи, те нису могли да дејствују приликом искрцавања италијанских трупа, а било је и разних других саботажа.

Немачки препад на Чехословачку (1939). Петнаестог марта 1939 године, док је Хитлер преговарао са претседником Чехословачке републике Хахом у Берлину, немачке моторизоване јединице су са разних

страна у току ноћи, мучки, без објаве рата, продрле у Чехословачку и окупирале је.

Тога дана чешки радио је јавио поражавајућу вест чехословачком народу: „Јутрос у 6 часова Немачка војска је прешла нашу границу. Ви који се јутрос будите из сна још сумњате да ли су ове вести тачне. Немачка војска уђи ће у нашу земљу са својим моћним моторизованим снагама. Влади не остаје ништа друго него да се покори. Сваки отпор значио би пропаст нације“.

Немачки напад на Пољску (1939). Командант немачких тенковских јединица, генерал Гудеријан, дао је негде уочи Другог светског рата тачан опис како ће изгледати будућа немачка инвазија. Овај опис објављен је у званичном органу немачког Министарства рата и гласи:

„Једне ноћи отвориће се авионски хангари и гараже моторних возила, чуће се бука мотора и ескадрила и одреди ће кренути. Првим наглим препадом могу се заузети значајне индустриске и сировинске области или се могу уништити ваздушним нападом, тако да се онемогуће за даље учешће у ратној производњи. Непријатељски управни и војни центри могу бити осакаћени, а њихов саобраћајни систем дезорганизован. У сваком случају овај први стратегиски изненадни напад продреће мање-више дубоко у непријатељску територију, с обзиром на даљине које се имају савладати и на отпор који му буде истављен.

Први таласи ваздушног и механизованог напада биће праћени пешадиским моторизованим дивизијама. Оне ће бити пренете до ивице окупиране територије, коју ће држати, а тиме ће се омогућити још један налет брзих јединица. У међувремену нападач ће прикупљати масовну војску. Њему је препуштено да бира територију и време за наношење следећег снажног удара, а тада ће ступити у дејство његова оруђа која су намењена за ломљење сваког даљег непријатељског отпора и пробијање кроз његове линије. Он ће чинити све што је могуће да овај главни напад изведе изненада брзом

концентрацијом својих брзих јединица и дејством ваздушних снага.

Тенковске дивизије се више неће заустављати када се достигну први циљеви; напротив, користећи до потпуности своју брзину и свој радијус дејства, учиниће све да се пробију до непријатељских линија за дотур. Притом ће се изводити удар за ударом са циљем да се непријатељски фронт потисне што даље на његову територију. Авијација ће нападати непријатељске резерве и спречиће њихову интервенцију".

Нажалост, овакви и слични написи нису послужили као поука угроженим земљама. Пољска је тако била изненађена, и то троструко: прво, упадом немачких трупа без објаве рата; друго, муњевитим продором тенковских јединица; и треће, падобранцима.

Узору 1 септембра 1939 године, док је цела Пољска још спавала, затутњио је ураган над њом. Из Источне Пруске, Пруске, Чешке, Беча, из Словачке, са свих сталних и привремених војних немачких аеродрома, преко 1.000 авиона устремило се ка одређеним циљевима у Пољској.

Немачки бомбардери и авиони-разарачи већ су раном зором уништили „на легалу" већину пољске авијације. Скоро сви пољски авиони по хангарима и на сталним аеродромима били су уништени разорним и запаљивим бомбама. Мањи број авиона који је био склоњен на помоћне аеродроме био је без довољно горива, те је могао да се употреби највише за један или два лета.

Својим нападом немачки авијатичари су изненадили готово свуда и противавионску одбрану. Они су по јутарњој измаглици летели у Пољску изнад шума и поља на само десетак метара висине, тако да их нико из далека није могао приметити. А пред самим циљевима издизали су се на 50 метара од земље и са те висине бацали бомбе и митраљирали. Бачене бомбе су биле скоро све без промашаја. Само на аеродрому у Кракову уништено је 40 пољских ловачких и других авиона. Већ 5 септембра Немци су били потпуни и несметани господари неба над Пољском. Једновремено са овим задатком, немачке бомбардерске ескадриле

порушиле су већи број важних железничких објеката, бомбардовале многе војне транспорте и тиме знатно омеле извршење мобилизације и концентрације пољских трупа.

Немачке тенковске дивизије својим смелим акцијама вршиле су дубоке продоре, пресецале пољске комуникације, овлађивале важним раскрсницама и уносиле неред код пољских трупа, а збуњеност код пољске Врховне команде.

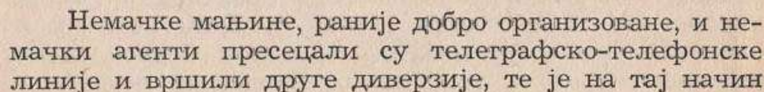

Немачке мањине, раније добро организоване, и немачки агенти пресецали су телеграфско-телефонске линије и вршили друге диверзије, те је на тај начин

пољска Врховна команда остала без сигурних веза са трупама на фронту.

Пољска Врховна команда почела је брзо да губи вођење операција из својих руку и да се премешта из места у место, због немачког бомбардовања баш тих места. А пошто су 17 септембра упале и совјетске трупе у Пољску[1]), врховни командант Пољске војске маршал Риђ Смигли напустио је Пољску територију и прешао у Румунију, а такође и пољска влада. Тиме је судбина пољских трупа, као и саме Пољске, била запечаћена.

За овако брзи пораз једне војске од три милиона бораца, поред немачке надмоћности, слабости Пољске војске и неспособности пољског вишег командовања, много је допринело изненађење, које је, како је већ речено, било вишеструко.

Немачки напад на Норвешку (1940). Првих дана априла 1940 године, прве француско-британске снаге, одређене за поход на Норвешку, биле су спремне за укрцавање на бродове.

Заповести за извршење десанта издате су јединицама Експедиционог корпуса 6 и 7 априла, а укрцавање је отпочело 7 априла и то на ратне бродове јер је прве десантне трупе, према плану, требало превести само ратним бродовима. Како се, међутим, 7 априла сазнало ваздушним извиђањем да је јак састав немачке ратне флоте кренуо према Норвешкој, прекинуто је укрцавање трупа, а већи део британске Домовинске флоте упућен је према норвешким водама, у сусрет немачкој ратној флоти.

Међутим, 9 априла, догодило се нешто неочекивано. Бродове Савезника дочекале су на путу и бомбардовале моћне јединице немачке авијације, којом приликом су задобили тешке поготке 4 бојна брода, 5 крстарица и 2 транспортна брода. И немачка ратна морнарица била

---

[1]) У току ноћи 16/17 септембра, влада СССР предала је пољском посланику у Москви ноту којом га је известила, да ће у циљу заштите својих мањина, војска СССР прећи пољску границу 17 септембра у 6 часова по московском времену. Ово је и извршено, тако да је Совјетска војска прешла границу у означено време на целом фронту од Полоцка на северу до Каменец — Подољска на југу.

је тога дана на пучини активна, те је избацила из строја британску крстарицу „Renown“.

Британски адмиралитет добио је исте вечери извештај да су немачке трупе у току дана окупирале Данску и да се најважније луке и стратегиске тачке на целој норвешкој обали, од Осла до Нарвика, налазе у немачким рукама.

Чемберлен је био толико изненађен, кад је сазнао за окупацију Нарвика у Северној Норвешкој, да није веровао у ту могућност, већ је неколико часова остао убеђен да су Немци заузели Ларвик (у Јужној Норвешкој), а да се у примљеном извештају поткрала грешка у називу.

Немачка је благовремено извршила противудар и предухитрила искрцавање савезничких трупа у Норвешку. Она је преко своје обавештајне службе стално пратила припреме и покрет савезничке експедиције, па је својом инвазијом Норвешке и Данске осујетила савезничко искрцавање. Немачка ратна и транспортна флота је извршила у историји беспримеран бочни марш, који се завршио искрцавањем десантних трупа у одређеним лукама од Осла до Нарвика закључно.

Немци су хитали да стигну до ових лука и да их по сваку цену заузму пре Савезника, тако да цело савезничко предузеће доживи потпун слом. Успех се могао постићи једино смелим бочним маршем пред британском — далеко надмоћнијом флотом, која се налазила у близини, спремна за акцију. Енглези су остали запањени, истина само за извесно време, али је оно било довољно да Немци изврше искрцавање и преброде прве тешкоће.

Немачка је окупирала Норвешку изненадним нападом једновремено с мора и из ваздуха. Напад на Норвешку и њено поступно запоседање извршено је на 5—6 и више сасвим раздвојених сектора, негде на међусобном удаљењу неколико стотина километара и без икакве копнене везе. Са њима се могао одржавати контакт само кроз ваздух пошто је енглеска морнарица убрзо прекинула саобраћај морем.

У току прва два-три дана операција транспортовано је из Немачке у Норвешку авионима преко 10.000

војника. Немци су имали велико преимућство у томе што су још у почетку напада заузели све норвешке аеродроме. Освајање аеродрома извршено је ваздушнодесантним јединицама искрцаним из транспортних авиона, док су друге трупе стизале тамо путевима из искрцних пристаништа.

Освајање норвешких аеродрома скоро без губитака било је могућно једино због веома слабе норвешке авијације, која је имала свега 72 авиона свих категорија, и то већином старијих и свега један једини противавионски пук, непотпуног састава, чије је људство у тренутку немачког напада било по касарнама, а не на положајима.

Једновремено са транспортовањем трупа авионима, немачка авијација је за време операција у Норвешкој отпочела и да спушта групе падобранаца у позадину Норвешке војске. Нарочито је вршено спуштање више група падобранаца у околини Домбоса, важног железничког чвора, са задатком да се прекину саобраћајне везе у позадини Норвешке војске.

Напад на Норвешку био је добро припремљен и у погледу рада „пете колоне". Норвешка фашистичка партија под вођством мајора Квислинга била је у служби Немаца и она је „угурала модерног тројанског коња" у неосвојиви фјорд Осла и друга места у Норвешкој. Чланови ове издајничке партије били су на положајима у многим званичним службама, а она је осигурала чак и у војсци саучесништво извесног броја официра, као што је пуковник Сундло, коме је била поверена одбрана Нарвика. Још пре избијања сукоба велики број немачких бродова са трупама и ратним материјалом био је на превару доведен у норвешке луке, где су чекали знак за дејство.

До које је мере био припремљен рад „пете колоне" и у којој је мери она допринела изненадном заузимању Норвешке показаће и следећа илустрација. Немци нису могли ући у Осло, а да пре тога не заузму најважнију норвешку базу Хортен. Међутим, командант три норвешка ратна брода у овој луци добио је хитно наређење од „владе", у коме је стајало да се ни у ком случају не сме повести борба против немачких ратних бродова, који треба да се ускоро појаве у фјорду, као и да се посаде норвешких бродова одмах искрцају, и то без оружја. Ово је извршено без икаквог даљег проверавања о пореклу наређења.

Али се при том десило нешто непредвиђено, што је скупо коштало Немце. Наиме, норвешки миноносац

„Олав Тригвасон“ био је дан раније отпловио у један док да изврши неке оправке, а да о томе никог није известио. То је једини норвешки брод који није примио никакво наређење, те је тако био у стању да поведе борбу против нападача. Он се поставио на улаз у теснац и испалио торпеда на немачке бродове, те је потопио једну крстарицу и једну подморницу. — Осим тога, обалске батерије са утврђења Оскарборг потопиле су у фјорду Осла немачку крстарицу „Блихер“.

Окупација Норвешке од стране Немачке 9 априла 1940 године остаће у историји као класичан пример изненађења у рату. У року од 12 часова нападач је заузео престоницу Осло као и све важније луке земље. Сви аеродроми и све саобраћајне везе према Шведској пале су им у руке. Норвежани су били стављени пред свршен чин пре него што су могли и помислити да организују неки отпор.

Напад на Југославију (1941). Догађаји из априлских дана 1941 године су врло добро познати тако да се на њима нећемо задржавати. Вредно је истаћи да овај напад Немачке на Југославију спада у типичан пример изненађења на почетку рата.

Немачка је извршила напад 6 априла изненада, без објаве рата, из Аустрије, Мађарске, Румуније и Бугарске, почевши са злочиначким бомбардовањем небрањеног Београда, важнијих постројења и аеродрома. Последица овако изненадног напада била је потпуна дезорганизација врховног командовања а тиме и немогућност вођења јединствених операција.

Немачки напад на Совјетски Савез (1941). Између свих изненађења у Другом светском рату најчудније, највеће и са најтежим последицама је стратегиско-тактичко изненађење, које је Немачка приредила своме савезнику Совјетском Савезу.

„Командовати значи предвиђати“, каже Наполеон, а совјетско командовање није знало да предвиђа, но је слепо веровало једном Хитлеру, који је још у новембру 1940 године, баш после Молотовљеве посете Берлину, потписао план „Барбароса“ за уништење Совјетског Савеза. У Моски су заборавили на Хитлерове речи у његовој књизи „Mein Kampf“, где каже: „Зашто не

бих данас потписао уговор добронамерно, да га сутра цинички погазим, ако је то од користи немачком народу“. И нису се поучили судбином толиких великих и малих држава у Европи, које су све тако изненађене и прегажене.

Хитлер је наредио да се прошири глас о томе како немачке концентрације на истоку имају циљ да се, стварајући утисак о непосредно претстојећем немачко-руском сукобу, обману Енглези. „Хоћу — казао је он — да операција „Барбароса“ буде највеће изненађење у историји“.

Енглески и амерички државници су добронамерно у више махова упозоравали совјетску владу на опасност која прети Русији од Хитлерове Немачке, али узалуд.

Начелник Врховног штаба Шапошников је почетком маја 1941 године предлагао совјетској влади да прогласи други степен мобилизациског стања. Али је то одбијено и једино што је влада дозволила, била је делимична мобилизација у неколико војних округа под изговором маневра.

У духу пароле: „Не провоцирати Немце“! било је чак забрањено да се доведе у приправност противавионска одбрана, те је зато у неколико првих часова рата совјетска авијација изгубила више од 3.000 апарата или 50% својих ефектива, који су изненађени „на легалу“ и без противавионске одбране уништени, исто као у Пољској и Француској!

Та лаковерност и лакомисленост совјетских државника, на челу са Стаљином, кога је немачки напад затекао на Криму где се спокојно и безбрижно одмарао, скупо је стала не само народе Совјетског Савеза, већ и многе друге.

„22 јуна 1941 године, у четири часа изјутра, трупе фашистичке Немачке изненада, без објаве рата, упале су на територију совјетске државе. Немачка авијација бомбардовала је совјетске градове: Житомир, Кијев, Севастопољ, Ковно и друге“ (А. Крутиков).

То изненађење потврђују и немачки маршали. Тако Гудеријан каже да је уочи самог напада посматрао преко границе како Руси под звуцима музике

увежбавају паради корак, и да су сутрадан његови тенкови комотно прелазили преко непорушених мостова на Бугу. А Рундштет је изјавио Лидел Харту: „Руси су изгледали потпуно изненађени када смо ми прешли границу“.

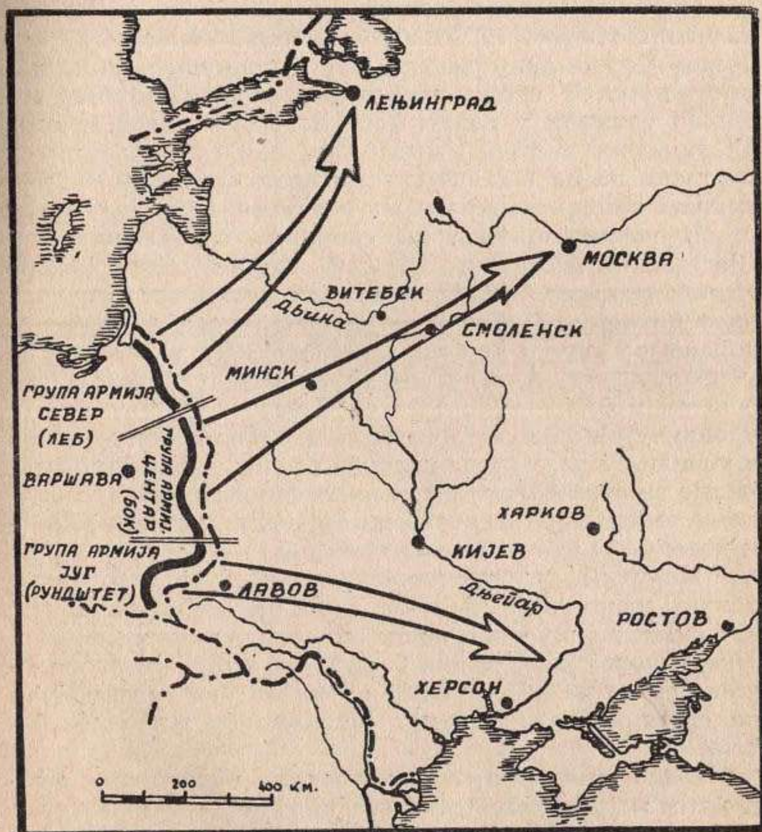

Тако изненађена и неспремна Совјетска армија није могла дати озбиљан отпор многобројним немачким

дивизијама, већ је узмакла дубоко у своју земљу, тако да су Немци у новембру стигли пред Москву, Лењинград и Одесу.

Рат у Кореји (1950) такође је отпочео изненадним нападом севернокорејских трупа на Јужну Кореју у јуну 1950 године.

Севернокорејска влада и њени саветодавци из Кине и Совјетског Савеза били су убеђени у то да ће муњевитим ударом на слабу и неприпремљену војску Јужне Кореје лако разбити ову и принудити је на капитулацију. У својим плановима завојевачи нису озбиљно узимали у рачун могућност брзе интервенције Уједињених нација. Уместо тога они су полазили од поставке да ће ОУН бити стављена пред свршен чин и тиме обесхрабрена за неку озбиљнију акцију.

Неочекивано брза интервенција оружаних снага Сједињених Америчких Држава, чије су трупе почеле да пристижу на Корејско ратиште одмах после напада на територију Јужне Кореје, изненадила је севернокорејску владу и успорила напредовање њених трупа у правцу југа. Али су ове трупе у току лета ојачане општом мобилизацијом, па су Севернокорејци прешли у одлучујући напад против снага Уједињених нација и успели су да, упркос масовних напада америчке авијације за стратегиско и тактичко бомбардовање, сабију снаге генерала Макартура на најјужнију тачку Кореје и доведу у питање њихов опстанак.

Међутим, севернокорејска команда је направила велику грешку, коју је после било немогуће исправити. У тежњи да што пре реши ситуацију у своју корист, севернокорејска команда бацила је све своје расположиве снаге на „Фусански мостобран", не остављајући на окупираној територији јединице за њено обезбеђење.

Несметано и потпуно изненадно искрцавање америчких и јужнокорејских трупа код Инчона, Вонсона и Санчока претставља с војничког гледишта школски пример неозбиљног схватања штаба једне Армије о неопходној потреби чврстог обезбеђења заузете територије, на чијем се једном делу још воде борбе. Ова грешка је довела Севернокорејску армију у врло те-

шку ситуацију и омогућила успех Макартурове офанзиве са фусанског мостобрана на север.

Овај пример показује да ефикасност изненађења уопште, а у почетку рата напосе, може да остане без резултата, ако недостаје способности и снаге да се то изненађење искористи.

II. СТРАТЕГИСКО ИЗНЕНАЂЕЊЕ

Средство да се поколеба морал непријатеља, да му покажемо да је изгубио игру, то је изненађење у ширем смислу речи — Фош.

Стратегиско изненађење се односи на опште извођење операција, тј. кад офанзива отпочне у пределу где непријатељ не може благовремено да предузме потребне мере, нити да употреби резерве. Оно се састоји из истих елемената из којих се састоји и тактичко изненађење (тајност и брзина), само што се распростире на цело војиште.

Циљ је стратегиског изненађења да се прикупљање маневарске масе изврши непримећено од непријатеља на извесној тачки војишне просторије, и да се тој маси пружи могућност да потпуно развије своје дејство пре но што непријатељ прикупи потребне снаге и средства према тој тачки. Да би се постигло стратегиско изненађење неопходно је користити ноћ. Припреме и развој за битку редовно се врши ноћу. Стога је навикавање трупа за рад ноћу од прворазредног значаја.

Изненађење може бити у извесном моменту тактички чак и откривено, па ипак да у стратегиском погледу и даље остане непримећено. Довољно је само да непријатељ, почев од тренутка када је изненађење тактички откривено, нема више времена за предузимање општих мера које му налаже новостворена ситуација. Истина је да ће посада угрожених отсека бити обавештена о вероватном нападу и да ће бити појачана почесним резервама, али ће се нападачев напор ипак развити пре но што маса главних браниочевих резерви, стављена сувише доцкан у покрет, може узети учешћа у бици. Резерве ће се топити постепено, како буду при-

долазиле, и на тај начин неће моћи да образују маљ за удар.

Стратегија свих времена, па и последњих ратова, служила се изненађењем као главним средством за остварење победе над непријатељем — за што краће време и са што мање губитака. Изненађење у стратегији постиже се на разне начине, и то:

1. Чувањем у тајности брзине мобилизације, концентрације и јачине ратних ефектива;

2. Извођењем концентрације и стратегиског развоја тамо где се непријатељ не нада (Шлифенов план за напад на Француску преко неутралне Белгије);

3. Брзим маршманеврима (маршманеври: Клукове I армије пред битку на Марни 1914, српске II армије пред битку на Церу 1914, Титових бригада из Црне Горе за Босанску Крајину 1942);

4. Изненадном променом операциског правца (од стране Наполеона пред Аустерличку битку 1805, од стране Гнајзенауа после битке код Лињија 1815). „Никад не треба откривати свој правац дејства, али променити га кад то прилике захтевају, — то је велика вештина. Војсковођа који вешто промени правац дејства обмањује непријатеља, те он не зна где му је позадина; укратко речено, не зна где су му слабе и осетљиве стране“ (Наполеон).

У даљем излагању изнеће се неколико примера стратегиског изненађења.

Битка код Тразименског Језера

Године 221 (пре наше ере) на чело Картагинске војске ступио је 23-годишњи Ханибал, којега је војска изабрала за вођу, а Сенат то потврдио. Он се већ био прославио у ратовима уз свога оца Хамилкара.

Ханибал није веровао у дуги мир па се одлучио на поход у Италију, пре него што би Римљани преко Сицилије напали Картагину. Зато је из Шпаније, коју је био освојио његово отац, кренуо са војском од 80.000 војника и 37 слонова, прешао Пиринеје, а затим Алпе преко Св. Готхарда, и изненадно се спустио у долину реке Поа. Пошто је заузео Турин и потукао Римску

војску код Тичина и Требије, упутио се ка Јужној Италији.

Међутим су нови конзули Фламиније и Сервилије, прикупили војску да спрече Ханибалу даље надирање, распоређујући се са обе стране Апенинског ланца: на западном путу, код Арецијума, борио се Фламиније, а на источном, код Риминијума, Сервилије. Римљани су имали 60.000, а Ханибал 40.000 војника.

Ханибал је знао да на челу војске код Арецијума стоји конзул Фламиније, човек амбициозан и уображен, који мисли да је добар војсковођа иако је уствари био неспособан. Зато се могло рачунати да ће се из себичних циљева сударити с противником пре него се здружи са Сервилијем, како не би с њиме делио славу победе. На основу тога и осталих података Ханибал крене војску долином реке Тајо на Луку и Клаузинско Блато, како би заобишао Фламинија, одвојио га од Сервилија и посебно потукао. Четири дана војска је ишла правцем који је, по мишљењу Римљана, био непролазан, нарочито с пролећа, у време излива река и баруштина.

Савладавши све тешкоће и са губицима нарочито у теглећој марви и коњима, „неким чудом" — како је рекао Полибије — Ханибал изведе војску из мочвара и доведе је у плодне и богате долине Етрурије. Фламиније, упркос Војном савету који је тражио да се причека Сервилије, пође да пресече пут Ханибалу. Међутим, Ханибал је већ био прошао Арецијум и дошао до Тразименског Језера. А кад је дознао да Фламиније иде узастопце за њим, реши се да га са целокупном војском увуче у заседу. То је могао учинити тим лакше, што непријатељ није био пажљив и опрезан, а и земљиште је за то било погодно.

Пут у Перузију, куда се морао кретати Фламиније, водио је кроз узак кланац између планине и Тразименског Језера. Само на два места, при дну попречних долина, тај се кланац нешто шири. У тим долинама Ханибал смести заседу којој је добро дошла магла, што је у то доба обавијала брдо око језера. Фламиније дође на северну обалу Тразименског Језера, улогори се и већ сутрадан зором крене дуж обале обичним маршевским поретком без икакве бриге и

обезбеђења: нити је извидео теснац, ни испитао пут унапред, није се обзирао лево ни десно, но је мислио само на то да што пре стигне Ханибала.

Сунце још није било изашло кад Фламинијева војска пође кланцем Тразименског Језера и наиђе поред заседе. Тада Ханибал даде знак за општи напад и крену африканску и шпанску пешадију против главне римске колоне, а у исто време Гали и коњица ударе јој с бока и с леђа, а балеарски стрелци и лака пешадија оспу стрелама са падина. Све се ово збило за час, изненада. Панични страх обузе Римску војску, која није била спремна за борбу и која је у магли тешко могла да разликује своје од непријатеља. Око три сата трајала је огорчена борба, у којој погине Фламиније са 21.000 војника, а остало се распе и утече ка Риму.

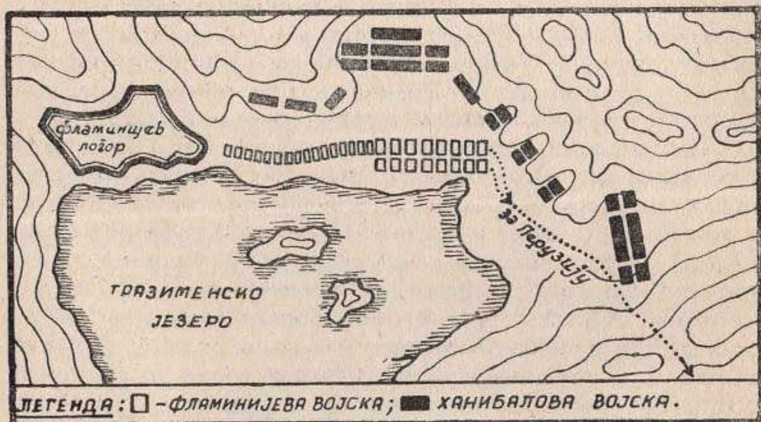

У овом класичном примеру видимо свестрану примену изненађења које и дан данас може да послужи као поука. Вишеструка примена изненађења огледа се: у изненадном отпочињању похода с циљем да се непријатељ предухитри; у избору правца упада на непријатељску територију тамо где се он не нада; у избору непријатељске групације са којом прво треба да се обрачуна; у вешто изведеном маршу преко тешко пролазног земљишта; најзад, у правилно организованој заседи и потпуно изненадном судару са непријатељем.

Наравно да је овако вешта примена изненађења морала да донесе победу бројно слабијих снага над знатно јачим непријатељем.

Битка код Кане (216 г. пре наше ере)

Крајем 217 године Ханибал се налазио у добро утврђеном логору код Херунијума. Јачина његове војске износила је 50.000 бораца (40.000 пешака и 10.000 коњаника). Римљани су према њему истурили 9 римских и 19 савезничких легија, свега 90.000 пешака и 8.400 коњаника. Римска коњица је и по броју и по квалитету била слабија од картагинске. Осим тога, код Римљана није било јединствене команде, већ су војском наизменично командовала два конзула: Павле Емилије и Теренције Варон, који су се усто придржавали опречне тактике: први је избегавао одлучну битку, а други гореo од нестрпљења за судар, што је доста допринело поразу Римске војске. „Где командују двојица, не командује нико“ (Наполеон). „Једном секиром не могу двојица да секу“ (Суворов).

Да би непријатељу приредио изненађење Ханибал је извршио дотада неуобичајени бојни распоред. Наиме, он је своју фалангу тако постројио да је ојачао крила (најбоља афричка пешадија у 16 врста) на рачун центра (Шпанци и Гали у 10 врста). Са једне и друге стране фаланге била је распоређена коњица. Испред фронта налазила се лака пешадија, која је на уговорени знак имала да отступи у другу линију као резерва, с тим да се ангажује тамо где запрети опасност од непријатељског пробоја. Оваквим распоредом Ханибал је желео да планским повлачењем центра фаланге намами непријатеља на јаче ангажовање, да би га јачим крилима уз садејство коњице потпуно окружио и уништио.

Ханибал први пође у напад. Лака пешадија заметну жестоки бој. Хаздрубал — Ханибалов брат — се стави на чело јуриша против римске коњице на десном крилу, и јачи бројем и квалитетом брзо је разби и отпоче гоњење. У исто време нумиђанска коњица је задржавала лево крило Римске војске испред себе. Пошто се лака пешадија повукла, центар Ханибалове

војске, после упорног боја, стаде плански да отступа, а на крилима африканска пешадија потисну Римљане који се почеше сабијати ка центру и потискивати га напред, чиме се у редовима створила збрка.

б) ЗАВРШНА ФАЗА БИТКЕ

РИМЉАНИ –
ПОГИНУЛИ: ЕМИЛИЈЕ,
СЕРВИЛИЈЕ, 21 ТРИБУН,
80 СЕНАТОРА И 70.000
ВОЈНИКА.
ЗАРОБЉЕНО: 10.000
ВОЈНИКА.
ХАНИБАЛ –
ИЗГУБИО: 5.700 ЉУДИ.

Пошто је потиснуо коњицу на десном крилу, Хаздрубал је обишао римски борбени распоред и напао из позадине коњицу њиховог левог крила. Видећи пред собом Нумиђане, а иза себе Хаздрубала, римска коњица се даде у бекство и разаспе се по равници. Хаздрубал пошље Нумиђане да гоне побеђене, а сам се окрене да помогне својој пешадију. Баш у то време Римљани су енергично продирали напред, потискујући Гале и Шпанце у центру. Али Ханибал тада даде заповест да лака пешадија попуни места оних што су отступили и тиме задржи римску навалу.

Под силним притиском африканске пешадије, римске легије су се нашле потпуно опкољене — у „котлу". Направили су круг и покушали да се пробију или бар одупру бројно слабијим Картагињанима али без успеха. Они су Ханибаловим новим начином борбе изненађени и деморалисани, па су се убрзо поколебали, испреметали и сасвим растројили. Битка се претворила у покољ и тотално истребљење Римљана, који су имали око 50.000 погинулих (по неким подацима чак 70.000).

Ханибал је победу код Кане добио највише изненађењем. Римски конзули Емилије и Варон никако нису очекивали да ће се Ханибал усудити да свој и онако угрожени центар још више ослаби и да ће, мада слабији, успети да много надмоћнијег непријатеља потпуно опколи.

У претходним биткама (Тичино, Требија итд.) победа Картагињана одлучена је поглавито победом њихове коњице над римском коњицом. А пошто је тамо Ханибал за обухват упућивао само коњицу и лаке трупе, то су Римљани успевали да се пробију у разним правцима и тако спасу већи део своје војске.

Код Кане је било „ново", а тиме и изненађујуће, то што је Ханибал поделио језгро африканских трупа на оба крила, одакле су на време покренуте и упућене на бокове римских легија, док је центар намерно попуштао увлачећи Римљане у клопку. На тај начин, у вези са ударом коњице из позадине, омогућено је потпуно окружење и уништење Римске војске.

Ханибал, коме је недостајала апсолутна надмоћност, успео је да вештим распоредом и маневром створи

релативну надмоћност и да је доведе у право време на одлучујућу тачку. Када су римске војсковође прозрели планове непријатеља, било је сувише доцкан да се спречи пораз.

Пример битке код Кане, поред значаја изненађења, показује тако исто и на огромну улогу командовања, као елемента који ствара снагу војске. Ханибал је у овом случају дао такву надмоћност Картагинској војсци да ни бројна јачина ни одличне особине римских легионара, које су свуда осигуравале победу, нису могле заменити важност командовања. То су Римљани лепо изразили овом поучном пословицом: „Бољи је буљук овнова које води лав, него гомила лавова које води ован".

Ратови Јулија Цезара у Галији

Јулије Цезар је био велики мајстор у приређивању изненађења непријатељу, што се најбоље види из његовог ратовања у Галији (58—52 пре наше ере).

Прве године свог похода потукао је код Монтмора Хелвете, који су из Швајцарске продирали у Галију. Ради изненађења непријатеља у овој бици, Цезар је за своје наступање и напад изабрао ноћ.

У бици у Алзасу против германског владаоца Ариоста победио је наткриљавањем непријатеља и наређењем подручним командантима да сваки своју легију води у борбу по својој иницијативи, чиме је добио гипкији борбени распоред за маневровање, што је као новост изненадило непријатеља, олакшало борбу и донело победу.

У бици на Ени Цезар је најпре делимичним отступањем навукао непријатеља да пређе у наступање, па га онда напао у најнезгоднијем часу, када је газио реку, и лако потукао.

Да би савладао и умирио побуњена племена у неким крајевима Галије, он усред зиме прелази планину Севен, у времену када се ни појединци у тако ризично предузеће не би смели упустити. При прелазу ове сурове планине просецан је пут у снегу дубоком 1,80 м. Како је Цезарова појава била изненадна, то је он релативно лако постигао свој циљ.

Од побуњеника најтеже је Цезару било савладати Верцингеторикса, који се био прогласио краљем и који је једном приликом са неколико пута надмоћнијим снагама опколио Римску војску код Алесије. Али је Цезар извршио ноћни покрет кроз шуму и упутио коњицу да удари у бок и позадину непријатеља, па извршио изненадни напад у циљу пробоја. При томе је обукао пурпурну војводску униформу и узјахао на коња да га виде обе војске, што је његове војнике одушевило и ободрило за борбу, а на морал непријатељске војске штетно утицало. После жестоке борбе Гали су савладани и самозвани краљ се предао са остатком војске.

Битка на Марици (1371)

После смрти цара Душана (1355), убрзо се распало његово велико царство, јер су се српске велможе већином одметнуле од малолетног цара Уроша и владале сваки у свом крају самостално. Ово нарочито важи за јужне земље ондашње српске државе, где су се за независне владаре прогласили Вукашин, Вукашинов брат деспот Угљеша, браћа Дејановићи — Константин и Драгаш (сестрићи цара Душана).

Кад су Турци, после преласка из Мале Азије у Тракију, пренели своју престоницу из Брусе у Једрене (1369) и заузели Пловдив, први се осетио угрожен деспот Угљеша; он се договорио са својим братом краљем Вукашином да заједно нападну Турке и спрече њихово надирање. Вукашин је пристао, а тако исто Дејановићи и војвода Богдан, пошто је свима запретила опасност од турске најезде.

Српска војска у јачини од 60.000 људи извршила је покрет према Једрену у две колоне. Као врховни командант, по старешинству и достојанству, фигурирао је краљ Вукашин, док је стварни командант био Угљеша као истакнути војсковођа и јунак.

Турска војска је била у Једрену и бројала је свега око 15.000, под вођством Лала-Шахина. Њоме је у борби командовао искусни ратник Евренос-паша (потурчени Грк). Војска је била за оно време првокласна,

како по организацији, тако по спреми, реду и дисциплини.

Кад су Срби стигли пред Једрене били су срећни што су добро извршили покрет и успели да се концентришу. Сазнавши пак да је Турска војска неколико пута од њих бројно слабија, сматрали су да им је победа потпуно сигурна, па је у логору „било силно весеље и радост и пиће и гошћење и свако неуправљеније и неурежденије“, како летописац каже. Тако су заноћили без потребног обезбеђења.

Лала-Шахин се најпре уплашио од силне „невјерничке“ војске, па је одмах тражио да султан дође с појачањем из Азије, а у међувремену је преговарао са краљем Вукашином да га остави на миру макар и уз плаћање данка. Међутим, то је било само заваравање, док се уствари спремао да нападне Србе пре но што они њега нападну, не чекајући долазак султана.

План Срба је био: да надмоћном снагом туку Турке на њиховом главном положају код Једрена и да их затим из целе Тракије протерају натраг у Малу Азију.

План Турака: да изненадним нападом ноћу надокнаде своју бројну инфериорност и потуку Српску војску у логору, уморну од пута и неспремну за борбу, те да тако отклоне опасност која им је запретила.

Ноћу 25/26 септембра 1371 године, Турска војска је прешла р. Марицу и упутила се према српском логору преко Чрномена и с. Мезека. По мрачној ноћи, за

време олује, „кад се нападу нико ни надати није могао", Турци су извршили јуриш на српски логор. Срби, неспремни и буновни, нису могли да пруже никакав озбиљан отпор, но су били лако савладани: делом побијени, делом набачени у Марицу, док се известан број спасао бекством.

Ово место код Чрномена, где су Срби страдали, Турци су назвали „Срб-синдиги" (српска погибија). А да је српски пораз одиста био велики сведочи то што је народ ову битку сачувао у трајној успомени, те се у народној песми каже, да је Марица текла мутна и крвава и проносила коње и јунаке, а постоје и пословице: „Пропао као у мутну Марицу" или „Однела га мутна Марица".

Битка на Марици класичан је пример победе задобивене изненађењем.

Битка на Церу (1914)

За рат против Србије Аустро-Угарска је извршила општу мобилизацију и концентрисала тзв. „Балканску војску" у јачини од око 370.000 војника под командом фелдцајгмајстера Оскара Поћорека.

Према овим аустроугарским снагама стајала је мобилисана и концентрисана Српска војска укупне јачине око 250.000 војника.

План аустроугарске команде „Балканске војске" био је да се изврше велике демонстрације на Дунаву, Сави и Дрини, дуж целе границе, а потом да се главним снагама пређе Дрина у доњем току — бочно према Српској војсци и наступа ка Ваљеву и даље ка Крагујевцу, у срце Србије.

Генерал Алфред Краус стоји на гледишту, да би 1914 године најбољи почетак рата Аустро-Угарске против Србије био брз напад на Београд. „Престоница Србије са свима надлештвима и архивама била је у почетку рата непосредно на угарској граници, растављена од угарске територије само око 50 м широком Савом. Морало је бити од неоцењиве политичке вредности да се препадом дође до архиве, а од исте такве вредности је било да се Сава пређе изненада и да се препадом поседне Београд као природан мостобран".

План српске Врховне команде био је да се у први мах истакнутим одредима на Дунаву, Сави и Дрини, задржава непријатељско надирање, док се политичка и стратегиска ситуација не разјасне, а тада да се свом снагом отсудно дејствује према ситуацији.

Дванаестог августа узору Аустроугарска војска је отпочела насилни прелаз великим снагама преко Дрине, а слабијим деловима преко Саве код Шапца. На Дунаву су такође извођене велике демонстрације и омања пребацивања.

Према српском ратном плану, који је био израђен за време мира, непријатељски прелаз и напад очекивани су са севера, између ушћа Колубаре и Мораве, па је према томе био извршен и стратегиски распоред Српске војске. Али се војвода Путник, као стари и искусни војсковођа, и поред многобројних демонстрација и прелаза на Дрини, Сави и Дунаву, није збунио нити преварио у оцени непријатељских главних снага. Убрзо му је било јасно да Аустроугарска војска главном снагом надире долином Јадра и преко Цера ка Ваљеву, а само слабијим деловима своје II армије демонстрира код Шапца и на Дунаву.

У таквој ситуацији је већ 13 августа II српска армија, поред осталих снага, хитно упућена на запад; та армија је за три дана (13, 14 и 15 августа) прешла око 100 км (од Аранђеловца до Текериша) и њена Комбинована дивизија је ноћу 15/16 августа избила у рејон Текериша, на источне падине Цера. Међутим, аустриска команда „Балканске војске“ рачунала је да Срби неће моћи ни лако ни брзо да пребаце своје главне снаге са Моравског и Београдског правца на Ваљевски правац; у вези с тим, она је сматрала да ће се тек код Ваљева наићи на јаче српске снаге. Отуда је појава јачих српских снага на источним падинама Цера (око 50 км северозападно од Ваљева), била за Аустријанце велико и непријатно изненађење; то изненађење било је осетно потенцирано тиме што је Комбинована дивизија непосредно из марша предузела ноћни напад на Аустријанце и тиме отпочела Церску битку.

Ноћу 15/16 августа, око 24 часа, код М. Лисине претходница Комбиноване дивизије наишла је на логор

једне јединице Аустроугарске војске, која је била изненађена неочекиваном појавом Срба. Том приликом

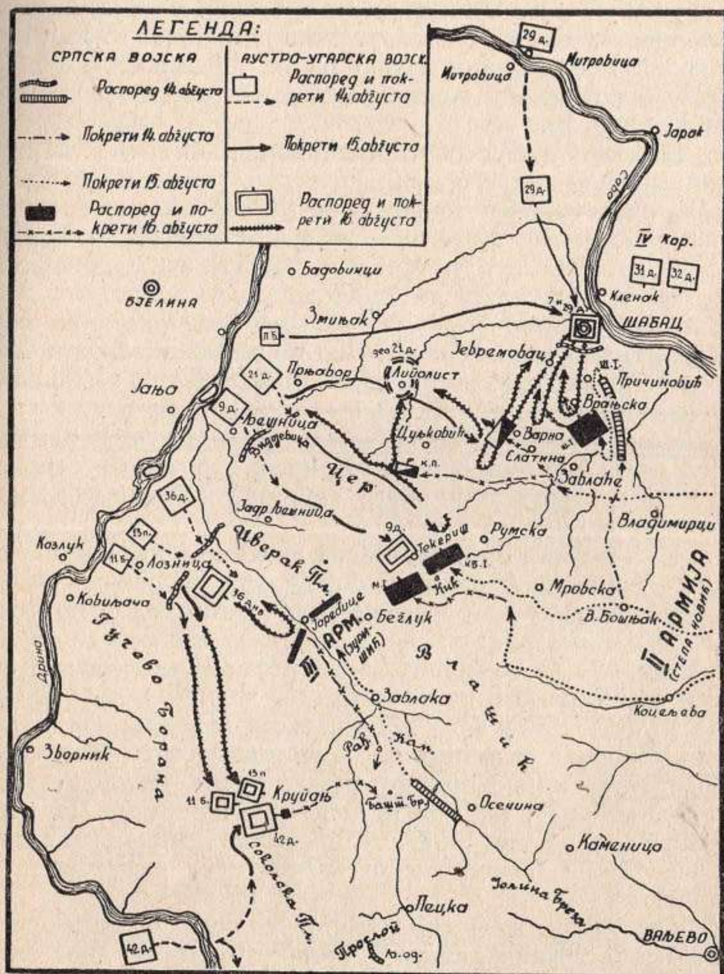

развила се ужасна пушчана и митраљеска ватра. Но како је био мрак, Срби нису насигурно знали да ли се

боре са непријатељем или међусобно, нити су познавали непријатељску снагу и распоред. Исти је случај био са аустроугарским јединицама које су биле у још већој забуни, јер су нападнуте с бока и с леђа, а осим тога изненађене на спавању. Тако је отпочела прва, неуређена и без плана, борба на М. Лисинама, која се доцније развила у знамениту Церску битку и славну српску победу.

Како је у Аустроугарској војсци било доста војника који су знали српски језик, то су се помоћу њега послужили ратним лукавством на тај начин, што су довикивали: „не пуцајте!“ ... „наши смо“ ... „комите смо“ итд. Чак су употребили трубни знак „прекини паљбу“ и пиштаљку да би се ватра утишала, али без успеха... „Било је као у паклу, викало се на сав глас, пуцало се на све стране, војници су падали као покошено снопље; непријатељ није попуштао, а наши су налетали као помамни“ — каже један учесник.

Кад је свануло борба је достигла врхунац, блиска митраљеска и пушчана ватра косила је са обе стране. Али су аустроугарске снаге, сабијене у биваку без ровова, убрзо ликвидиране.

Има велики број случајева да су се јединице после дугих маршева уводиле у борбу, али увођење Комбиноване дивизије у борбу на Церу, непосредно из усиљеног марша, претставља јединствен пример. До тада се сматрало да се ноћни напад може вршити само мањим јединицама и из непосредног додира, под условом да се претходно у току дана изврши детаљно извиђање и упознавање јединица са задацима за ноћ. Међутим, у Церској бици, Комбинована дивизија је уведена из марша у борбу, тако да је дошло на падинама Цера до ноћног судара у сусрету, тј. противно дотадањим схватањима, али потпуно у сагласности са ситуацијом и задатком.

Ова енергична ноћна акција челних јединица српске Комбиноване дивизије била је од пресудног значаја по исход целе Церске битке, јер је овим снажним и изненадним ударом непријатељ био потпуно „ошамућен“ и поколебан. А ово се најбоље види из ових података једне аустриске војне команде.

„21 ландверска дивизија VIII корпуса била је зле среће. Главна (десна) колона од три пешадиска пука без икакве артиљерије, наступала је главним гребеном Цера од Видојевице ка Текеришу . . .

Тек што је пала ноћ 15/16 августа претходница главне колоне, која је заноћила код Тројана и Текериша, била је изненада нападнута са свих страна српским трупама. Борба претходнице узела је убрзо неповољан обрт и пренела се на главнину ове колоне, која због тешког терена није могла развити потпуно своје снаге. Срби пак, познавајући добро земљиште, гађали су и са бокова и из позадине . . .

Недаћа 21 ландверске дивизије ноћу 15/16 августа учинила је да је ова дивизија за неко време стварно била изгубљена као борбена јединица, што је показало свој штетни утицај како на V армију, тако и на одред II армије код Шапца“.

Ови подаци најбоље показују колико је била срећна и целисходна енергична одлука команданта српске Комбиноване дивизије да се, без обзира на умор и тешкоће ноћног рада по врлетном земљишту, покрети продуже и ноћу, само да би се извршио добивени задатак.

С војничког гледишта у бици на Церу оличена је огромна важност изненађења у рату, нарочито кад је удружено са иницијативом и одлучношћу командног кадра и патриотским одушевљењем и храброшћу борачког састава, као што је то био случај код Српске војске уопште а у овој бици напосе. Изненађење је у Церској бици постигнуто у првом реду брзином којом је извршено прегруписавање Српске војске, а посебно њене II армије, са Моравског на Ваљевски правац и неочекиваним ноћним нападом Комбиноване дивизије, из усиљеног марша, на 21 ландверску дивизију; ефекат изненађења повећан је и тиме што су се Аустријанци, по избијању на Цер, врло слабо обезбедили.

Колубарска битка (1914)

После дуготрајних и огорчених борби на Дрини и у Мачви, Српска је војска у првој половини новембра

1914 год. отпочела, углавном због оскудице у артиљериској муницији, да се повлачи; намера српске Врховне команде да се одбраном положаја на левој обали Колубаре и на Сувобору заустави аустриска офанзива и потом пређе у противофанзиву, није се могла остварити и Српска војска се последњих дана новембра повукла на Космај и западне огранке Рудника.

Због дугог повлачења дошло је у Српској војсци до моралне кризе; та криза је, поред осталих јединица, јаче захватила и I армију. У току повлачења те амије од Ваљева ка Сувобору дужност команданта армије примио је генерал Мишић од оболелог и рањеног генерала Бојовића; генерал Мишић је одмах испољио посебну бригу и употребио сав свој утицај да поправи поколебани морал трупа.

Његов утицај на трупу био је огроман, јер је имао не само велики ауторитет него и умешност да задобије и одушеви војнике. Ево зато један леп пример. Кад је обилазио војнике 2 пешадиског пука, од којих је многе лично познавао (пошто је дуго живео у Прокупљу), он се овако обратио једној групи:

„Ви сте моји људи, знам, добри сте и храбри, али не могу да се начудим вашему кукавичлуку! Зашто бежите и од кога бежите? . . . А видећете још само неколико дана како ће Швабо стрмоглаво тутњити низ Колубару. Чим пређемо у напад, у једном налету, очистићемо земљу од те швапске жгадије“.

Разговарао је као отац са својом децом. И један поднаредник Топличанин је после причао какво је дејство имао Мишићев разговор:

„Знаш, лек је текао са његових усана, а не речи. Били смо се забринули. Као руком да нам је скинуо црне мисли, слутње и бриге. Слушали смо га и снага нам се повраћала и расла. Његово уверење преливало се из његове душе у нашу. Иако је непријатељ напредовао, почесмо тврдо веровати да ћемо га задржати“.

Мишић је правилно проценио да поправка тешке ситуације лежи у снажној противофанзиви. Али је претходно требало да се армија извуче из додира са непријатељем и постави у погодан положај, да се за кратко време одмори и да се изврши попуна артиље-

риском муницијом, која је последњих дана новембра почела пристизати, и свима потребама за живот и борбу, па онда да се у погодном моменту баци на непријатеља. Због свега тога Мишић је 29 новембра повукао армију са Сувобора на положаје код Г. Милановца и отпочео са припремама за противофанзиву.

Услови за противофанзиву сазрели су у току 1 и 2 децембра. С једне стране, опијеност дотадањим успесима учинила је да у команди аустроугарске „Балканске војске" сматрају победу сигурном, па су ради бољег снабдевања и у циљу опкољавања Српске војске („Поћорекова Кана") предузели рокирање улево, да би пренели тежиште даље офанзиве на правац Београд — Крагујевац. А с друге стране, изнуреност непријатељских трупа услед дугог маршовања и борби по испресецаном терену, рђавом времену и са оскудним снабдевањем, достигла је била врхунац.

Увиђајући све то, Мишић је одлучио да 3 децембра ујутру отпочне противофанзиву. Издао је заповест својој армији и обавестио о томе Врховну команду; српска Врховна команда сагласила се са тим и издала наређење за противофанзиву целе Српске војске. Противофанзива је отпочела 3 децембра и Аустријанци су њом били потпуно изненађени; у аустриским штабовима се сматрало да су Срби дотадањим борбама и повлачењем тако исцрпени и морално потресени да су неспособни за офанзивне акције. Нарочито је VI аустриска армија била изненађена, а прве вести потчињених аустриских јединица о српским нападима изазвале су велику забуну, а у првом моменту и неверицу у штабу XVI корпуса (тај корпус бранио је Сувобор и био нападнут од целе српске I армије). Српска војска је овом противофанзивом у року од дванаест дана (3—15 децембра) разбила и пребацила преко Саве и Дрине и ову другу аустроугарску „казнену експедицију". Дванаестог дана штаб Врховне команде издао је лаконски коминике, у коме се просто, без хвалисања, саопштава европској јавности и целом свету: *На територији наше отаџбине нема ни једног непријатељског војника.*

Резултати Колубарске битке били су: избацивање непријатеља из Србије; заробљено је око 500 официра

и 60.000 војника, а заплењено 200 топова и велика количина остале ратне опреме. То је била огромна морална и материјална победа.

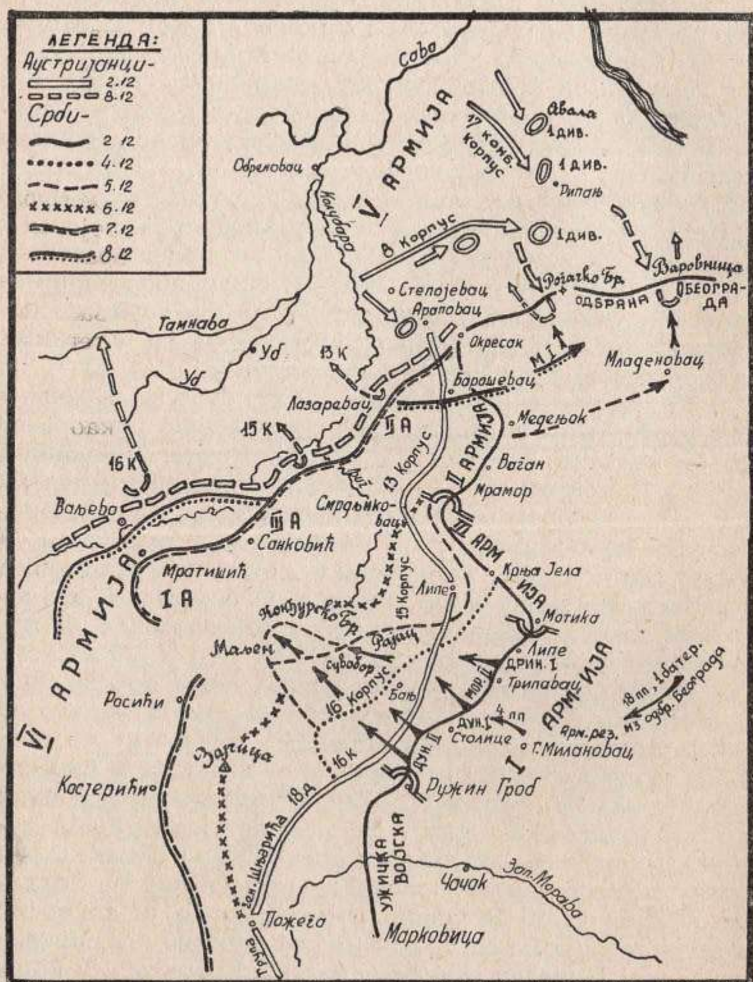

Колубарска битка, а нарочито пробој I армије на Сувобору (отуда и назив „Сувоборска битка“), прет-

стављa једну од најсјајнијих победа Српске војске. Српском победом у овој бици задат је по други пут у кратком размаку тежак ударац Аустроугарској монархији и њеном престижу.[2])

Као и битка на Церу, тако је и Колубарска битка добијена благодарећи иницијативи командовања, храбрости трупе и изненађењу непријатеља, који противофанзиву Српске војске није очекивао, па зато није ни био у стању да пружи озбиљнији отпор.

Битка на Марни (1914)

Знаменита победа на Марни у Првом светском рату, коју су Французи уз помоћ Енглеза извојевали над Немцима, трајала је од 6 до 13 септембра 1914 године.

Француском и енглеском војском командовали су генерал Жофр и маршал Френч, а немачком генерал фон Молтке.

Немачки план је био у овоме:

Рачунајући да су Руси неспремни за рат, као и да ће мобилизација и почетак операција код њих ићи споро, решили су да према Русији оставе слаб застор

---

[2]) Каквом је руглу, у Европи, била изложена моћна Аустроугарска монархија после ових пораза, најбоље показују разни сатирични листови који су, и поред све цензуре, без поштеде исмејавали аустроугарске генерале. Ево, илустрације ради, неколико примера:

— На једној карикатури испод Мишићеве чизме копрца се Поћорек, а остали беже, разбарушени и поцепани, према Сави. Примедба испод слике: „Последње одликовање генерала Поћорека“.

— Нова карикатура претставља Поћорека на штакама, са пребијеним ногама, стоји пред ратним критичарима и правда се: „Молим, господо, имајте призрења (милости), ја сам се борио на српском фронту, а не на талијанском.“

— На једној карикатури Поћорек се пружио по земљи и упиње се да се дигне. Цар Фрањо га из даљине пита: „Како теку операције?“ — Поћорек одговара: „Молим Величанство, обратите се на генерала... Мишића — њему сам предао команду за гоњење.“

— На једној слици генерал Мишић и један српски војник месе Поћорека. Сатир пита: „Шта то радите?“ Борац српски одговара: „Исправљамо наш фронт!“

— А сам Хинденбург је за Поћорека и Путника том приликом рекао: „Где се магарац може мерити с лавом“.

од трупа друге категорије и да тамо упуте што већу Аустроугарску војску. А са својом главном оперативном војском да крену најкраћим правцем преко неутралне Белгије и што пре потраже Француску војску, коју су потцењивали и мислили олако потући, па се потом вратити против Русије.

Нису очекивали већи отпор Белгијанаца већ су сматрали да ће кроз Белгију промарширати без тешкоћа.

Али су се немачки управљачи у свему преварили:

Руси нису били тако неспремни, па су и пре потпуне мобилизације и концентрације упали у Источну Пруску и тиме приморали Немце да ослабе Западни фронт упућивањем два корпуса против Руске војске.

Белгијанци су дали свуда огорчен отпор, нарочито код утврђеног Лијежа, тако да су Немци у Белгији изгубили доста драгоценог времена.

Најзад, Французи и Енглези и после изгубљене граничне битке код Шарлероа (Белгија) отступали су у реду и под борбом, тако да су Немци тек после 15 дана тешких борби стигли пред Париз и неким деловима прешли р. Марну.

Ипак су Немци ликовали, сматрајући да им је победа потпуно сигурна и очекујући обнављање Седана у огромној размери. У исто време Париз и сва Француска са стрепњом су очекивали да загрме немачки топови над Паризом. И то их је потсећало на тужну 1870 годину.

Али, почетком септембра I немачка армија (фон Клук) промени правац и, место да удари на Париз, окрену на југоисток ка Марни са циљем да се тамо главна савезничка војска потуче у пресудној бици, па да онда победоносне немачке трупе свечано са Кајзером на челу, уђу у Париз.

Међутим, Жофр одлучи да пређе у противофанзиву с планом да све армије нападну Немце фронтално а VI армија (Монури) — тајно прикупљена северно од Париза — да обухвати десни бок немачке I армије. Чувена је његова лаконска заповест за ову противофанзиву:

„Од ове битке зависи судбина отаџбине. Сви напори морају се употребити да се непријатељ потисне. Сада сви морамо да уперимо своје очи напред. Она трупа која баш не би могла да крене напред мора задржати своје положаје, макар ту сви изгинули“.

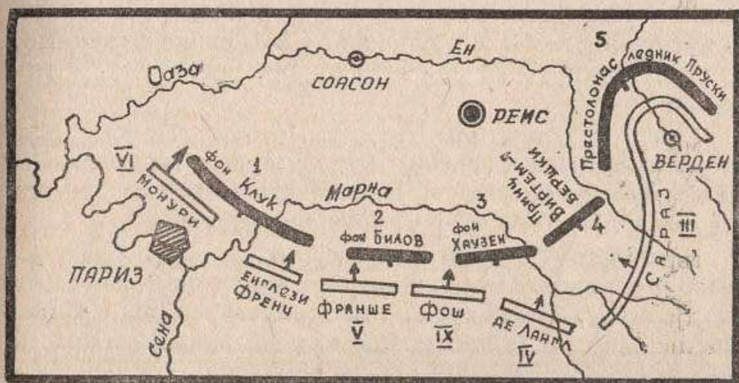

Немци су били веома изненађени савезничком противофанзивом у тренутку кад су веровали да имају само да очисте остатке једне поражене војске.

Главну улогу одиграла је француска VI армија ударом на десни бок Немачке војске, у чему је генерал Галијени (командант Париза) узео видног учешћа тиме што је извесне снаге из Париза пребацио реквирираним аутомобилима Монурију, за појачање његове VI армије.

Изненађењем, обухватом и снажним притиском на целом фронту Немци су били збуњени и приморани на повлачење, тим пре што је између појединих њихових армија изгубљена веза, а утицаја од стране Врховне команде није било. Одбачени су 80 км од Париза и задржали се на Ени.

Битком на Марни коначно је осујећен првобитни немачки ратни план и Француска је била спасена. А у томе је елемент изненађење имао врло велику улогу.

Битка код Таненберга (1914)

Да би се одазвала захтевима савезничке Француске, која је била угрожена немачком офанзивом преко Белгије, руска Врховна команда предузела је у августу 1914 године операцију у Источној Пруској и пре потпуно завршене концентрације упутила трупе према граници усиљеним маршевима. Форсирано наступање по несносној жези и неуређено снабдевање штетно су утицали на борбену способност руских трупа у тим операцијама.

Руси су извршили упад у Источну Пруску Њеменском армијом (260.000) под командом генерала Рененкампфа са истока и Наревском армијом (230.000) под командом генерала Самсонова са југа.

Немачка VIII армија, прикупивши снаге иза реке Ангерапа, извршила је 20 августа напад на Рененкампфову армију, али је морала прекинути успешно развијени бој, јер јој је наступањем руске Наревске армије била угрожена позадина, па је предузела повлачење у правцу запада, са циљем да организује одбрану на Висли. У току тог повлачења, 23 августа, команду VIII немачке армије примио је Хинденбург, а Лудендорф је постављен за начелника штаба. Ситуација је тада била следећа: руска Њеменска армија опрезно је подилазила Инстербургу, а Наревска армија је подишла линији Виленберг — Солдау; немачка VIII армија била је у овом распореду: ојачани XX корпус посео је положај између Гилгенбурга и Најденбурга, према Наревској армији; I резервни и XVII корпус били су код Инстербурга и јужно, према Њеменској армији; I корпус превожен је железницом од Инстербурга у Дојч Ајлау где је требало да стигне 25 августа; северно од Инстербурга била је 1 коњичка дивизија. О ситуацији руских армија команда немачке VIII армије имала је довољно јасну слику, утолико пре што је 23 августа нађена код једног погинулог руског официра заповест из које се видео распоред снага једне руске армије као и намера команданта армије. У таквој ситуацији команда VIII армије одлучила је да, користећи раздвојеност руских армија, брзо групише VIII армију и из-

ненадно нападне Наревску армију, остављајући према Њеменској армији само 1 коњичку дивизију и резерву тврђаве Кенигсберг (једна дивизија); успех овог маневра зависио је како од неактивности руске Њеменске армије, тако и од брзог и тајног груписања VIII армије и њеног изненадног удара по Наревској армији; изненађење се у овом примеру имало постићи првенствено брзином прегруписавања снага и брзином њиховог дејства у току битке.

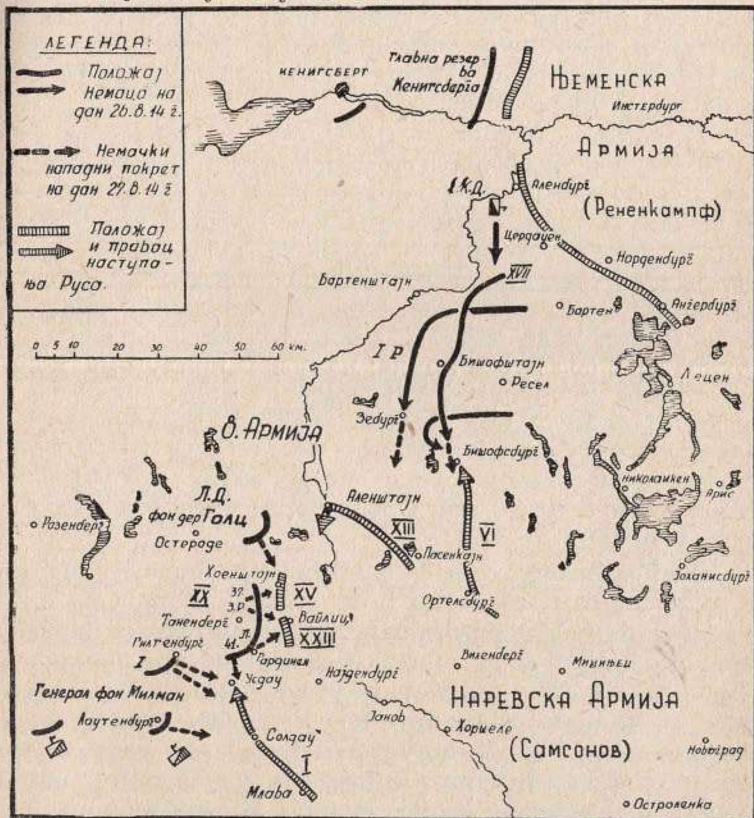

Руска Наревска армија (Самсонова) стигла је 24 августа на линију Виленберг — Млава. Испред ње су

се полако повлачили предњи делови XX армиског корпуса у правцу Солдау и ка линији Најденбург — Ортелсбург. Генерал Самсонов је упутио VI корпус у заштиту десног бока преко Виленберга ка Ортелсбургу, а I корпус као заштиту против гарнизона тврђаве Торуња, док су, међутим, у средини наступали XIII, XV и XXIII корпус. Генерал Самсонов је рачунао да пред собом има само слабе делове за заштиту границе; за то време је Рененкампф, мислећи да пред собом има још јаке непријатељске снаге, иако је уствари пред њим била само 1 коњичка дивизија и главна резерва тврђаве Кенигсберга (јачине једне дивизије) наступао врло споро преко Инстербурга.

Груписање немачке VIII армије, извршено од 24 до 26 августа, одговарало је намери: да се десним крилом (I армиски корпус) нападне леви руски бок и да се набаци на шуме и мочваре код Најденбурга и Ваплица, док су у центру XX корпус и ландверска дивизија фон дер Голца имали, под притиском руске надмоћније снаге, да се постепено повлаче у правцу Аленштајна, и да пређу у напад тек када се изврши обухватање оба руска крила; на левом крилу имали су I резервни корпус и XVII армиски корпус да туку руски VI корпус који је наступао ка Бишофсбургу. После тога, I резервни корпус имао је да се окрене против десног крила руске главне снаге, а XVII армиски корпус да јој код Ортелсбурга препречи извлачење у правцу истока.

Овај маневар, који је претстављао праву клопку за руску армију, заснован је на тачном познавању ситуације и намера непријатеља. Хватањем руских радиодепеша баш у почетку битке код Таненберга, немачка команда VIII армије имала је у отсудним часовима за своје одлуке отворене карте код Руса. Оба команданта руских армија су 25 августа међусобним депешама, које је слушала и немачка команда, један другог обавестили о распореду својих снага и о својим маршевским циљевима. Тако су створени најбољи изгледи да ће се Руси моћи изненадити. Стицај заслуге и среће на једној страни а несреће и грешака на другој, ство-

рио је Источно-пруску Кану, леп пример уништавајуће битке, добивене помоћу изненађења.

Генерал Самсонов био је у потпуној неизвесности о предузетим мерама с немачке стране и продужио је својим центром наступање ка Хоенштајну; тиме је несвесно ишао на руку замишљеном немачком плану.

У току 27 августа предузет је једновремени напад од стране немачког јужног и северног крила на фронту Таненберг — Аленштајн. 28 августа Руси су узмакли како код Аленштајна тако и код Солдау, али су ипак покушавали код Хоенштајна, Таненберга и јужно да пробију немачки центар. Међутим, они су тиме само још више отежали свој положај. Тесно прибијене руске масе олакшале су Немцима опкољавање.

Ово је опкољавање потпуно изведено 29 августа против руског јужног крила а истовремено је попустило и руско северно крило код Ортелсбурга; само се још центар држао код Хоенштајна, док су крила све више једновремено потискивана. Узалуд је генерал Самсонов покушавао да се пробије у југоисточном правцу. Наревска армија била је 30 августа потпуно опкољена и већим делом уништена. 90.000 заробљеника пало је у руке Немаца, а 70.000 мртвих (међу њима и командант армије Самсонов, који је, према једној верзији, извршио самоубиство) и рањених Руса прекривали су бојиште.

Уништивши Самсоновљеву армију, немачка VIII армија се потом окренула противу армије Рененкампфа и исту, после битке код Мазурских Језера, опет помоћу изненађења, принудила на повлачење преко границе, у правцу Ковна.

Немачки маневар по унутрашњим правцима успео је благодарећи одлучности и правилној процени немачке команде (управо Лудендорфа), брзини маневровања VIII армије (I корпус превезен железницом) и изненађењу које је тиме постигнуто, ухваћеним радио-депешама руских команданата, а нарочито неразумљивој неактивности Рененкампфа, и поред тога што је он пред својим фронтом имао само слаб застор од једне немачке коњичке дивизије и резерву тврђаве Кенигсберга.

Битка код Кобарида

Битка код Кобарида проистекла је из ситуације која је створена Једанаестом битком на Сочи. У тој бици Италијани су успели да заузму већи део Бањшице и приближили се Грмади (која затвара правац ка Трсту), али су и сами имали осетне губитке. Ови италијански успеси угрозили су аустриски Сочански фронт на делу јужно од Толмина, јер би заузеће осталог дела Бањшице довело до пада Толминског мостобрана, а заузеће Грмаде отворило би Италијанима пут за Трст. Како се у том времену (септембар 1917) већ осећало и растројство у Аустро-Угарској и одвратност према даљем вођењу рата, једна нова успешна италијанска офанзива могла је изазвати слом Аустро-Угарске. Због свега тога, аустриска Врховна команда је закључила да једино јача аустриска офанзива уз учешће немачких снага, може отклонити угроженост Сочанског фронта; пошто је добијена сагласност Немаца решено је да немачка XIV армија (седам немачких и осам аустриских дивизија) пробије фронт на отсеку Бовец — Толмин са тежиштем на десном крилу (горњи ток р. Соче) и затим брзим продором до Таљамента отсече италијанске снаге на доњем току Соче. Изненађење се није могло постићи груписањем осетно јачих снага на тежишном правцу, јер је планинско земљиште ограничавало такво груписање, већ су Аустро-Немци првенствено рачунали с тим да изненађење остваре применом нових техничких средстава (масовна примена отровних зрна), неочекиваним тактичким поступцима и брзином продора.

Мада су Аустро-Немци вешто протурали лажне гласове у циљу обмане у погледу правца и времена напада, Кадорна (начелник штаба Врховне команде) је имао веродостојне податке о томе. Између осталог, један официр, Чех који је пребегао 20 октобра, дао је податке о јакој немачкој групацији на Толминском правцу. Нове и сасвим тачне податке о офанзиви дали су 21 октобра два аустриска официра по народности Румуни. Они су предали копију оригиналних заповести и планова за офанзиву. Из њих су се тачно

видели подаци о: распореду трупа, покрету, задацима за поједине дане и моменте, начину дејства, правцима надирања итд. Само дан почетка напада није био унет.

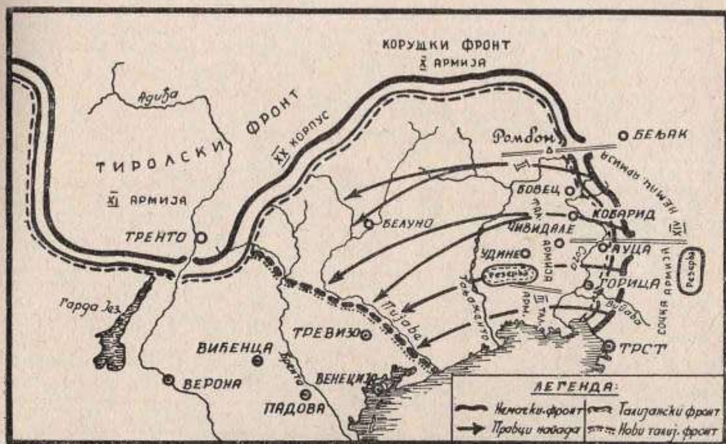

Иако се из свих података којима је располагала италијанска Врховна команда могло видети да ће главни удар бити на Толминском правцу, ипак се у италијанској Врховној команди сматрало да ће Аустро-Немци повести офанзиву на целом фронту, од Бовеца до мора; у вези с тим карактеристично је и то да је јача група стратегиске резерве (60 батаљона) била позади фронта италијанске III армије (која је у доњем току Соче), док је слабија група (37 батаљона) била позади II армије (која брани горњи ток Соче). Међутим, изгледа да је италијанска Врховна команда неколико дана пре почетка аустро-немачке офанзиве ипак дошла до правилног уверења о тежишном правцу офанзиве; наиме, 19 октобра је Кадорна упутио два официра, ради контроле, у штабове баш оних корпуса чији је фронт пробијен у току 24 и 25 октобра. 22 октобра је сам Кадорна обишао два корпуса који су такође 24 октобра били захваћени пробојем; при тој контроли констатовало се да је организација одбране правилна и опрезност на висини. Дакле, Италијани нису могли бити изненађени отсеком пробоја и

правцем главног удара, али су, како ће се доцније видети, били осетно изненађени брзим продорима квалитетних аустро-немачких трупа преко јако испресецаног планинског земљишта.

24 октобра, када је отпочела битка код Кобарида, време је било веома рђаво. Још преко ноћи 23/24 густа и тешка магла притискивала је висове и удоља. Ујутру је кроз маглу провејавала ситна суснежица, а доцније, око подне, претворила се у јаку кишу која је, ношена буром, оштро шибала стеновите огранке беспутних Јулиских Алпа. Оваква непогода нападачу је ускратила моћну кооперацију авијације и чинила немогућим осматрање артиљериског дејства. Али му је она, с друге стране, добро дошла за извршење одважних и дрских предузећа, каква су Аустро-Немци имали намеру да предузму, јер је прикривала њихов маневар и кретање. Одбрани, пак, какву је италијанска команда изабрала, овакве атмосферске прилике су јако шкодиле. Оне су, истина, штитиле моћна браниочева препречна средства, ометајући нападачево тачно гађање, али су у исто време самом браниоцу отежавале извиђање и спречавале осматрање, без кога је, свакако, бранилац изложен разноврсним изненађењима.

Нападач је без велике муке и скоро без жртава већ првог дана постигао огроман успех: извршио је пробој на фронту од Ромбона до Села (око 30 километара) и у дубини 4—10 километара. На том делу фронта је савладао и већим делом уништио читав један корпус (IV) од четири дивизије и једну ојачану дивизију XXVII корпуса.

25 октобра аустро-немачке трупе, опијене постигнутим успесима јучерашњег дана, продужиле су своје победоносно напредовање. Продор се повећао у дубину до 18 км и стало се чврстом ногом на десну обалу Соче.

26 октобра Кадорна је учинио последњи али безуспешан напор да заустави продор непријатеља. Нападач је брзим продором заузео јако утврђени положај Монте Мађоре и тиме је пробој Сочанског фронта коначно завршен. И сада је настало повлачење или,

боље, панично бекство Италијанске војске, за које италијански писац Алдо Валори каже:

„Искључивом кривицом старешина, још одмах у почетку страховитог повлачења, две наше највеће армије биле су сведене на огромну несвесну руљу бегунаца, гоњењу од стране непријатеља, тучену кишом, захваћену паником, савладану гневом, забринуту несрећом која прелази свако очекивање, свако предвиђање, сваки разлог“.

Свуда по Италији су се чуле речи: „Војска неће да се бије“. А сам Кадорна је један интервју овако почео: „Налазимо се пред највећом моралном кризом коју свет познаје; пред нечим што личи на кулу од карата, која се руши чим се дуне. Бизолати је ово назвао психичком катаклизмом; боље је назвати га ратним штрајком“.

Тако је Италијанска војска стигла до Пијаве, где је успела да уз помоћ своје IV армије задржи непријатеља и да сачека појачања, која су послали Савезници из Француске.

Немци и Аустријанци су у овој офанзиви заробили 300.000 италијанских војника и официра и запленили преко 4.000 топова са огромном количином осталог ратног материјала.

Поред изненађења, које је постигнуто нападом по магли брзим продорима аустро-немачких јединица, основни узрок великог пораза Италијанске војске налазио се у њеном слабом моралу и у неспособности њеног команданта генерала Кадорне.

Сигурно је Гамлен, начелник француског Генералштаба, 1940 године имао на уму овај пораз Италијана када је рекао: „Ако Италија остане неутрална потребне су ми четири дивизије; ако Италија буде интервенисала против нас потребне су ми четири дивизије; а ако Италија буде на нашој страни, потребно ми је дванаест дивизија“.

Маршманевар пролетерских бригада преко Босне (1942)

После Треће непријатељске офанзиве, када су Италијани и њихови путовође четници трубили на све

стране да су „уништили партизане", наше четири пролетерске бригаде, под вођством Врховног команданта — друга Тита, извршиле су покрет од Црне Горе преко Босне до Хрватске, у циљу разбуктавања општег народног устанка за што брже истеривање окупатора из земље.

Двадесет четвртог јуна 1942 године 1, 2, 3 и 4 бригада отпочеле су покрет преко Зеленгоре и сручиле се као лавина на железничку пругу Мостар — Сарајево, коју су у ноћи 3/4 јула искидале на дужини од 60 км, тј. од Хаџића код Сарајева па до Коњица. На том делу су сви мостови и све станице порушени, 25 специјалних локомотива (за зупчасте трачнице) уништене и велики број вагона спаљен, тако да је саобраћај на тој прузи прекинут за неколико месеци. Том приликом је убијено преко 200 усташа и четника и заробљено око 250 непријатељских војника. Заплењен је велики ратни материјал.

У своме покрету бригаде су ишле у две колоне и то: лева колона — 1 и 3 бригада — правцем: Калиновик — Трескавица — Бјелашница — Коњиц — Прозор — Ливно — планина Цинцар; десна колона — 2 и 4 бригада — правцем: Калиновик — Трескавица — Крешево — Горњи Вакуф — Купрес.

На своме ослободилачком походу ова ударна група ослободила је сама и у садејству са јединицама из Босне и Хрватске: Коњиц, Прозор, Доњи Вакуф, Крешево, Дувно, Шујицу, Ливно, Аржано, Посушје, Мркоњић Град, Јајце, Б. Петровац, Гламоч, Босанску Крупу, Цазин, па чак и јако утврђени град Бихаћ. У борбама за ослобођење ових градова и њихове територије уништено је више десетина хиљада непријатељских војника и заплењена велика количина оружја и другог ратног материјала.

Тако је овај изненадни маневар наших првих регуларних јединица имао огроман успех како у стратегиском и тактичком, тако и у политичком погледу. Хитлер је морао да рачуна са још једним фронтом, а Павелићева НДХ је разбијена и раскринкана пред народом као недоношче коме су дани одбројани. Створена је пространа слободна територија и услови за

ВАЉЕВО
0 10 20 30 40 км.
Дрињача
Дрина
Љубовија
Власеница
Лесковица
Повљен
Маљен
Хан Пијесак
Сребрница
Црна Гора
Рогачица
Сеча Река
Г. МИЛАНОВАЦ
Зевеђак Пл.
Бајина Башта
Тара Пл.
Заглавак
Скрапеж
Поцикве
Биоска
ЧАЧАК
Кремна
Т. УЖИЦЕ
Пожега
Драгачево
Јелица
Мокра Гора
Шљивовица
Мачкат
Западна Морава
Рогатица
ВИШЕГРАД
Златибор
Ђетиња
Чајетина
Ариље
РАНКОВИЋЕВО
Семегњево
Крушчица
Рађанци
Бијело Брдо
Сирогојно
Г.-Јабланица
Ридница
ГОРАЖДЕ
Сетихово
Лим
Радаљево
Троглав
Ибар
Д.-
Моравица
Љубиш
Рудо
Увац
Белуша
Доброселица
Миљено
Г.-
Ивањица
Чемерна Пл.
Устиколино
Приботј
Д.-Бела Река
Чајниче
Вик
Мучањ
Опленик
Негбина
Метаљка
Комадине
ФОЧА
Трудово
Ушће
Чардак
Куманица
Ново Вараш
Чечина
Златар
Кладница
Рудно
ПРИЈЕПОЉЕ
Јавор
Јанков Кам.
Милошев Дол
СЈЕНИЦА
Рашка
Бродарева
ЛЕГЕНДА:
Прва фаза - до Ибра.
Друга фаза - од Ибра до Повљена.
Трећа фаза - од Повљена до Бродарева.

формирање све већих и већих јединица: дивизија, корпуса и армија, као и за организовање врховне народне власти у лицу АВНОЈ-а — весника нове социјалистичке државе ФНРЈ.

Смела одлука далековидог маршала Тита и беспримерни хероизам наших славних пролетера у историском походу кроз Босну 1942 године, остаће у ратној историји као најлепши пример, како се муњевитим покретима и изненадним ударима задобијају славне војничке победе и постижу велики политички успеси.

Продор 2 и 5 дивизије у Србију (1944)

После Шесте непријатељске офанзиве (октобра 1943 — јануар 1944), која је као и све остале доживела неуспех, Врховни штаб НОВ и ПОЈ упутио је у Србију две елитне јединице, 2 пролетерску и 5 ударну дивизију, са задатком да се споје са јединицама из Топлице, Јабланице и Црне Траве и да смелим оперативним и борбеним дејствима нанесу ударац немачко-бугарским трупама и издајничким формацијама Недића и Драже Михаиловића и убрзају ослободилачки покрет у Србији.

Извршавајући постављени задатак, средином марта 1944 године јединице 2 и 5 дивизије разбијају немачке и недићевско-четничке банде и форсирају Лим на сектору Рудо — Сетихово, а после тога, кроз свакодневне веће и мање окршаје са непријатељем, надиру општим правцем: Бијело Брдо — Горња и Доња Јабланица — Доброселица — Муртеница — Љубиш. Ту се одваја 1. крајишка бригада ради прикривања главног правца покрета и скреће према Ариљу. Притом она разбија у рејону Сирогојно — Љубиш Златиборски четнички корпус, а у рејону Ариље — Д. Крушевица један Недићев пук, па затим усиљеним маршем стиже остале јединице, које су продрле општим правцем: Бјелуша — Опаљеник — Комадине — Мачужић — Бзовик.

По избијању у рејон Мачужић — Бзовик извршено је развођење јединица на отсеку доњи ток р. Студенице — Јадар До. При овом развођењу и заузи-

мању отсека за форсирање р. Ибар вођене су огорчене борбе против немачких, бугарских и квислиншких формација које су упркос жестоком отпору збачене са висова лево од Ибра у саму Ибарску Клисуру. Одмах затим дивизије приступају форсирању Ибра, да би се спојиле са нашим јединицама у Топлици, Јабланици и Црној Трави. Међутим, благовремено извршена снажна концентрација непријатељских трупа (4 бугарска пука, 1 немачки пук, један део четничких снага, 1 пук недићеваца и 1 пук „шуц-полиције"), од којих је већина довучена са других сектора за одбрану Ибарске долине као важног комуникациског правца, уз солидан систем фортификациских утврђења и набујалост брзе планинске реке, осујетила је прелаз преко Ибра који су дивизије покушале на сектору Ушће — Шумник.

Пошто су се 2 и 5 дивизија повукле из Ибарске долине на источне огранке Голије и Радочела, немачки и бугарски фашисти, уз ангажовање већег броја четника и недићеваца, предузели су напад на њих из долине Ибра и са правца Ивањице. Тај напад је заустављен у долини р. Студенице, а затим после вишедневних жестоких борби, противнападом потпуно разбијен. У овим борбама скоро сасвим су уништена два бугарска пука. Друга два бугарска пука, са два пука недићеваца и једним пуком „шуц-полиције" разбијени су и уз осетне губитке бачени у долину Ибра.

Због претрпљених губитака отада се окупаторске и недићевске формације на овом сектору ограничавају искључиво на дефанзивно дејство. То је омогућило нашим дивизијама да предузму и успешно изведу акције за чишћење од четника читаве територије између Западне Мораве, Ибра и Голије. Тако су 2 дивизија на Драгачеву, а 5 дивизија на Јавору и Голији нанеле тежак пораз четницима, разбивши њихове „корпусе" — Равногорски, Пожешки и Јаворски.

После борбе у долини Ибра и на сектору Голија, Ивањица, Драгачево, дивизије су извршиле, по одобрењу Врховног штаба, маневар ка сектору Ужице, Ваљево, Повлен, у циљу дејства са те територије према Шумадији.

У покрету новим правцем 2 и 5 дивизија водиле су тешке борбе са непријатељем, нарочито на свим успутним комуникацијама чије су прелазе бранили батаљони немачке мотомеханизоване дивизије „Грос Дојчланд" уз помоћ четника Драже Михаиловића. Нарочито су биле оштре борбе дуж железничке пруге Биоска — Кремна.

По доласку у рејон Повлена, дивизије разбијају четничке „корпусе" Нешка Недића на Црвеном Брегу и Рачића на Дебелом Брду, тако да су се оба ова „корпуса", претрпевши знатне губитке у мртвим и рањеним разбежали кућама. Овим продором непосредно је угрожен непријатељ у Ваљеву, због чега су ужурбано прикупљане велике немачке и квислиншке снаге за одбрану града. У међувремену су иза леђа дивизија довлачене немачке и бугарске снаге, тако да је 2 и 5 дивизији претила опасност опкољавања. Због овакве ситуације и јаког надирања непријатеља од Ваљева оне предузимају маневар према планинској области јужно од Ужица, где воде читав низ борби, од којих су најзначајније борба са Бугарима код Јелове Горе и борба са Немцима и Бугарима при прелазу железничке пруге Ужице — Вишеград.

Услед врло јаког притиска непријатеља, који је довлачио нова појачања, недостатка муниције и премoрености јединица, које су у даноноћним маршевима и огорченим борбама носиле десетине рањеника, морало се одустати од намераваног упада у Шумадију. Покретом који је извршен општим правцем: Семегњево — Трудово — Златар — Бродарево на Лиму, уз жестоке борбе са Немцима и четницима код Трудова и са немачким мотомеханизованим СС јединицама на комуникацији Сјеница — Пријепоље, завршен је први продор 2 и 5 дивизије у Србију.

Овај муњевити продор у Западну Србију по силном офанзивном налету, натчовечанским напорима, пожртвовању и храбрости бораца, као и по смелости и предузимљивости руководилаца, леп је образац гипког партизанског маневровања јединицама крупнијег састава. У војно-политичком погледу ово продирање

јединица Народноослободилачке војске у Србију имало је велики значај.

Непријатељ је намеравао да у пролеће 1944 године поведе офанзиву већих размера на Санџак, Црну Гору, Источну Босну, Топлицу, Јабланицу и Црну Траву. Међутим, изненадном појавом у самој Србији, неодољивим продором до Ибра, и ванредно брзим и дрским маневром у Западну Србију до на домак Ваљева, 2 и 5 дивизија су учиниле да непријатељ одустане од извршења припремљених офанзива, што је знатно допринело ширењу наше слободне територије и попуњавању јединица приливом нових бораца.

Борбе 2 и 5 дивизије приликом њиховог похода у Србију имале су посебан значај у погледу раскринкавања четника Драже Михаиловића, који су се у том периоду у Србији отворено спрегли са окупаторима у борби против наших јединица на очиглед народа. Узалуд је Дража депеширао својим командантима: „Нећу трпети изговор да нема муниције“, његове издајничке формације све више су се деморалисале и осипале. Народ је јасно схватио нискост четничке издаје, перфидне и прикривене маском о „одбрани“ Српства.

Цео дуги муњевити поход ових двеју дивизија био је у знаку изненађења непријатеља, што је, у првом реду, условило успехе.

Савезнички десант у Француску (1944)

Ноћу између 5 и 6 јуна 1944 године извршен је на француској обали, на сектору Шербур — Авр, дуго очекивани десант савезничких трупа. Овај десант или отварање Другог фронта у Европи закаснио је, према уговору, читаве две године, јер се Савезници нису усудили да га предузму пре но што су се добро спремили и стекли драгоцено искуство у десантима на западну обалу Африке, на Сицилију и Италију.

У овом насилном искрцавању учествовало је око 4.000 ратних бродова и 3.000 десантних лађа разних врста. А за заштиту истог учествовало је око 11.000 авиона.

Припреме за десант трајале су неколико месеци и вршене су врло брижљиво. Тако, например, америчким трупама био је уступљен већи део области Девона у циљу извођења маневара и вежбања. Становници те области исељени су и територија претворена у огледно бојиште. Америчке крстарице за време вежбе обасипале су обале Девона артиљериском ватром, а америчке трупе су подигле на обали утврђења опасана мрежом бодљикаве жице. Цела територија била је минирана.

Немачка утврђења дуж обале била су знатно ојачана када је тамо дошао Ромел за команданта армије и овако су изгледала: у Шербуру и Авру постављене су тешке обалске батерије за затварање Сенског Залива. Између ових лука била је изграђена линија бетонских бункера, обалских и противавионских батерија, који су били независни један од другог, добро заштићени од бомбардовања из ваздуха и обилато снабдевени муницијом и осталим потребама. Ови положаји су изграђени за одбрану са свих страна, њихови приступи минирани и, где год је било могуће, приступи из позадине затворени вештачким плављењем. Тешки и средњи топови били су уграђени на самој обали да туку флоту, док је лака и средња дивизиска артиљерија заузела положај две до три миље позади обале, да би могла да стави обалу под запречну ватру.

Иза ове одбранбене линије није постојала никаква друга линија, која би могла да задржи савезничке армије, ако би успеле да продру кроз обалски појас.

Улога савезничке авијације у извршењу десанта била је огромна. Као што је речено око 11.000 авиона било је спремљено да подржи стратегиско искрцавање на француску обалу. Након што је ова авијација недељама пре тога рушила мостове, разарала железничка чворишта, станице, аеродроме и разна друга постројења непријатеља у Француској и дуж читаве атлантске обале, сада је имала задатак да заштити само искрцавање

Четири и по часа пре но што су прве трупе стигле, у 6.30 часова на француско земљиште, отпочела је команда ваздухопловства да спушта ваздушнодесантне трупе на оба крила инвазионе зоне. У овој операцији,

дотада највећој ове врсте, учествовало је 1.662 транспортна авиона и 512 једрилица америчке авијације и 733 транспортна авиона и 355 једрилица британске авијације. Ове ваздушне трупе, уз релативно мале губитке, извршиле су у потпуности своје задатке. Оне су изазвале велику забуну разарањем саобраћајних веза и дезорганизацијом немачке одбране, те су тако много допринеле успешном извршењу десанта.

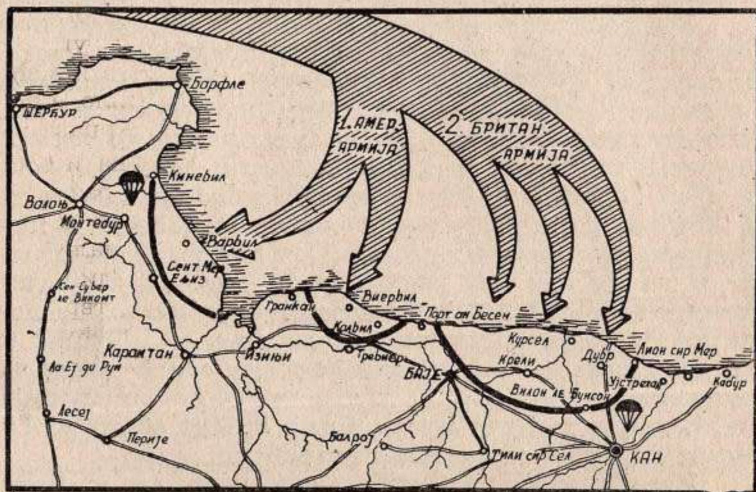

Штета нанета савезничким бомбардовањем немачкој саобраћајној мрежи имала је за последицу да непријатељ није знао ни величину ни значај падобранске акције која је извршена. Непријатељ је био у неизвесности да ли се ради о стварној инвазији или само о неком подухвату „Командоса" у већој размери. Немачка саобраћајна мрежа и радарски систем били су у таквом нереду, да је за време критичне фазе искрцавања немачка Врховна команда била потпуно необавештена о стварној величини, сврси и циљевима дејства. А пошто је била убеђена да ће савезнички главни напад бити извршен код Па де Калеа, то је она и онда када је већ отпочела савезничка ваздушнодесантна акција, а за њом и тешка ватра савезничке бродске

артиљерије, мислила да је операција у Нормандији само маневар за обману и да се вероватно неће извршити никакво искрцавање на овој обали.

Дуж целе обале где се вршило искрцавање читава јата савезничких авиона надлетала су дању и ноћу ово подручје. Другог дана искрцавања, например, савезничка авијација је извршила 20.000 појединачних летова, избацивши 10.000 тона бомби на непријатељске положаје. Осим тога, савезнички ловачки авиони су направили русвај у немачким колонама које су упућиване за појачање. На простору од 60 миља, између Шербура и Авра, преко целог дана је кружило више од 200 савезничких авиона ради заштите искрцавања.

Савезничка авијација је помоћу падобрана и ваздушних једрилица спустила трупе, које су образовале фронт позади „Атлантског бедема" — дубље на копну. Оне су, с једне стране, спречавале да Немци шаљу појачања и муницију својим трупама на обали или утврђењима, а, с друге, окретале су се противу утврђења на обали, тако да су та утврђења била између две ватре. Губици авиона и ваздушних јединица били су врло мали, испод 1%. У лондонским меродавним круговима дејство савезничке авијације било је означено као „тријумфално успешно".

Међутим, немачка авијација се показала врло слаба и неактивна, тако да су Савезници били апсолутни господари неба на том подручју.

Састав посада у сталним обалским објектима био је разноврстан. Оне су се већином састојале од Руса и других страних народности, али су имале немачку обуку и водили су их немачки официри. Многе чете немачких трупа биле су формиране од људства које је било испод 20 или изнад 45 година старости, већином слабе кондиције, а ни њихов морал није био на висини.

Немачке посаде код топова биле су се повукле у заклоне сигурне од авионских бомби и поново су поселе своје топове тек пошто су се савезничке трупе искрцале, што је код тих посада изазвало праву панику, јер нису очекивале да ће се англо-америчке трупе искрцати.

Извођење десанта Савезници су предузели по несигурном и немирном времену, што је било од пресудног значаја за потпуно изненађење непријатеља, пошто су Немци држали да је десант великог обима при високим таласима немогућ. Осим тога, непријатељ је претпостављао да ће Савезници покушај извршити само за време младог месеца и високе плиме; да ће изабрати за главни напад место у близини неке добре луке и да ће избегавати стене и плитке опасне воде. Међутим, Савезници су извршили напад баш када је море било узбуркано, при пуној месечини и после осеке, на великом удаљењу од већих лука и понегде на местима у подножју стрмих стена, а обалске воде којима су пловили биле су пуне спрудова и имале тако јаке струје, да су немачки поморски стручњаци пре тога тврдили да је искрцавање на тим местима и под таквим условима искључено.

Пловидба савезничког великог конвоја, према извештају адмирала Рамзеја, није нимало личила на стварност. Није било никаквог знака да је непријатељ знао шта се збива. Никакве подморнице нису се могле приметити, рђаво време је натерало немачке патролне поморске снаге у луке, немачка организација радарске службе била је потпуно у нереду услед ваздушног напада и других противмера. Никакви извиђачки авиони нису се могли запазити. Тек када су ратни бродови из конвоја заузели своје положаје и отворили ватру на обалске објекте, ступиле су и немачке обалске батерије у борбу, али је њихова ватра, због тога што су били изненађени, остала већином без резултата. И тактичко и стратегиско изненађење потпуно је успело.

Приликом искрцавања на француску обалу по први пут су употребљене такозване „ракетне лађе“, које су биле снабдевене великом количином експлозива и упућиване према непријатељској обали, где је тај експлозив избачен великом брзином. Огромна експлозија, поред великог разорног дејства, имала је и велики морални ефекат на читаво подручје где је експлозија дирижована и где су се налазиле непријатељске посаде.

Незгодна обала и узбуркано море веома су отежавали искрцавање савезничких трупа. Јаки таласи

бацали су бродове за искрцавање на обалу, а многи од мањих бродова су потонули пре но што су стигли до обале; други су претрпели квар услед минираних подводних препрека; известан број људства је однела бура док су газили воду и они су се подавили а људство које је доспело до обале било је у првом моменту доста изнурено.

Тенкови-амфибије, на које се много рачунало, нису се могли на време искрцати, а многи су од њих услед великих таласа потонули.

Али је десант у целини изведен тачно по плану, успешно и са малим губицима, углавном услед слабог непријатељског отпора у ваздуху и постигнутог изненађења. Немци су били обманути о месту искрцавања на тај начин што су све припреме вршене као да ће десант бити извршен код Па де Калеа: концентрација правих и лажних бродова за искрцавање вршена је на југоисточној обали Енглеске код Довера и на ушћу Темзе; нарочито интензивно било је бомбардовање Па де Калеа и оно је, осим у циљу обмане, извођено на постројења за гађање новим оруђима „Фау 1". Да је та обмана потпуно успела доказ је чињеница да је немачка XV армија као најјача снага на западу остала везана за Па де Кале и била је неактивна све до 25 јула, тј. док су Савезници стали чврстом ногом у Нормандију.

И тако је, благодарећи постигнутом изненађењу, надмоћности на мору и у ваздуху, као и немачком слабом отпору у почетку искрцавања, савезничким десантним трупама под командом Ајзенхауера пошло за руком не само да се докопају обале него и да продру у дубину Француске и срце Немачке, што је убрзало пад Хитлера и окончање рата у Европи.

Поход на Трст (1945)

Пошто је у току марта ослободила Приморје, Лику и Бихаћ, а у априлу избила на стару границу према Истри IV армија је од стране Врховног команданта добила историски задатак: ослобођење Истре, Јулиске Крајине и Трста.

За извршење добијеног задатка штаб армије ангажовао је своје снаге овако:

— Десна оперативна група — 20., 29. и 43. дивизија, три тенковска батаљона и два моторизована артиљериска дивизиона — да оперише општим правцем: Ил. Бистрица — Дивача — Опчине — Трст;

— Средња оперативна група —13., 19. и 26. дивизија — да напада XCVII немачки корпус на Ријечком фронту;

— Лева оперативна група — 9. дивизија и Кварнерски одред — да 9. дивизија надире правцем: Ловран — Бузет — Трст, а Кварнерски одред према Пули.

Непријатељ је концентрисао своју главну снагу према Средњој групи на фронту Ријека — Клана, очекујући удар на томе правцу, што је штаб армије добро уочио, па је обухватним маневром са оба крила опколио XCVII немачки корпус, а у исто време муњевитим продорима извршио напад на главни објект операције — Трст.

Ојачана 20 дивизија јурнула је 29 априла из Ил. Бистрице према Трсту и до вечери избила у Дивачу, пошто је распршила и уништила непријатељске посаде на том правцу. У исто време 9 дивизија стигла је до Бузета, 30 дивизија подишла северној периферији Трста, док је 31 дивизија јужно од Ајдовшчине вршила осигурање према Випавској Долини.

Идућег дана 20 дивизија, после оштрих борби, пробила је спољну одбрану Трста, коју је непријатељ импровизовао на линији Сежана — Базовица — Козина и подишла периферији Трста и Опчинама; 9 дивизија, импровизујући једну моторизовану претходницу (од успут заплењених камиона), избила је преко Декана до источне периферије града; 30 дивизија пресекла је пут Трст — Тржич (Монфалконе) и ноћу између 30 априла и 1 маја с једном мањом колоном јаке ватрене моћи продрла у предграђе Трста — уРојан. 31. дивизија је упућена на Горицу и Тржич; 43. дивизија је по бригадама оперисала у унутрашњости Истре.

1 маја јединице IV армије (20 и 9 дивизија и 11 бригада 26 дивизије) ушле су у Трст са свих страна,

чистећи град од Немаца, који су се до мрака одржали само у неким објектима и у Опчинама. Трст је био ослобођен. У томе су доста помогле јединице антифашистичкот отпора, које су у граду организоване још 3 августа 1944 године и сада изнутра напале фашистичке окупаторе.

31. дивизија ослободила је овог истог дана Горицу и Тржич и прешла Сочу. За њом је упућена и 30 дивизија. Остале јединице IX корпуса ослободиле су Толмин, Кобарид, Бовец и Тарчент.

Англоамериканци су за то време хитали са запада према Сочи. 2 новозеландска дивизија кренула је 1 маја зором са Пијаве и пред вече без отпора стигла на Сочу.

2 маја, када су Новозеланђани стигли у Трст, отпор Немаца био је сведен само на два објекта; њихове посаде су се предале, једна нашим, а једна новозеландским трупама. Посада Опчина, од 29 официра и 2.682 војника, после отпора од неколико дана и покушаја да се предају Савезницима, предала се 3 маја нашој 20 дивизији. 43 дивизија је ослободила Пазин 6 маја, док је истог дана Кварнерски одред принудио гарнизон Пуле на предају.

Док су се у Истри и око Трста одвијали ови догађаји, дотле су 13, 19 и 26 дивизија а доцније и IV корпус водили борбу са опкољеним XCVII немачким корпусом који се од Ријеке повлачио ка Илирској Бистрици и покушао пробој из обруча, али без успеха. Најзад, 7 маја, корпус је био принуђен на капитулацију. Предало се 16.000 немачких војника и официра (међу њима и неколико генерала) са целокупном ратном опремом.

У току ових борби за ослобођење Истре и Трста са Словеначким Приморјем VII корпус је штитио десни бок армије, водећи борбу са непријатељским снагама, које су се груписале на простору Ново Место — Жужемберг и угрожавале маневар наших дивизија према Трсту. Једним изненадним препадом на отсек непријатељског распореда на левој обали Крке јединице овог корпуса задале су непријатељу тежак удар и одбациле га на север наневши му велике губитке.

Операција за ослобођење Трста нарочито се одликује великом брзином и смелошћу. IX корпус, 20 и 9 дивизија сручили су се на Трст као лавина, тако да се изненађена и запрепашћена посада није имала кад да среди за чвршћу одбрану. Док је непријатељ мислио да је пут од Трста за Подград и Ријеку слободан, јединице IV армије, коју је предводио народни херој Петар Драпшин, биле су већ пред Трстом.

ДРУГИ ДЕО

III. ТАКТИЧКО ИЗНЕНАЂЕЊЕ

Тактичко изненађење је обично награда смелости, срећне идеје, проницљивог духа — Џорџ Маршал.

Тактичко је изненађење кад непријатеља изненадимо не само избором момента и места тактичког дејства, него и брзином извршења.

И кад није постигнуто стратегиско, може се постићи тактичко изненађење, често самим тим што се отпочиње са нападом неочекивано, у часу X, што ће увек произвести извесно изненађење.

Тактичко изненађење се састоји из „тајне", која чини његову суштину, и из „брзине", која омогућава повољно развијање задобивеног почетног успеха. Тајност треба тражити по простору, тј. непријатеља треба држати што је могуће више у неизвесности о изабраним тачкама за напад и правцу главног удара. Затим, изненађење се може, по потреби, тражити и по времену, тј. ако је непријатељ могао тачно сазнати или предвидети изабрани правац напада, остаје као последње средство да се држи у неизвесности о времену почетка напада: о дану (Д) и часу (Ч).

Циљ је тактичког изненађења да се овлада појединим деловима браниочевог положаја, или важним тачкама, пре но што непријатељ оствари усклађен и повезан отпор. Команданти тих нападнутих објеката, изненађени, неће имати времена да изразе утицај и да организују свој противманевар у жељеном правцу. Изненађење ће затећи браниоца у стању када није у могућности да постигне довољно садејство својих средстава за борбу.

Исти принципи важе мање-више и за одбрану. Клаузевиц каже: „Основно је начело: не држати се никад сасвим пасивно, него треба непријатеља, чак и кад нас напада, нападати и спреда и са стране“.

Противнапад у великом стилу без сумње је најбоље средство да нападачу побрка рачуне. Под повољним условима може доћи до велике победе браниочевих снага, па и до нападачевог пораза. Пасивна одбрана земљишта никад неће доћи до оваквих резултата. Зато постоји мишљење да је офанзивна одбрана најјачи облик данашњег ратовања. И Лидел Харт у једном свом чланку говори о „мамац офанзиви“, коју он види у вези офанзивних операција са дефанзивном тактиком. Овај начин борбе има утолико веће преимућство, уколико су други начини борбе отежани услед дејства савременог наоружања. Његови се успеси углавном заснивају на унутрашњој величини чиниоца изненађења.

Наравно, да се поред чиниоца изненађења јављају и други као, например, бројна надмоћност, али при свима једнаким околностима код обеју страна, изненађење је првокласни елемент, који изазива растројство код непријатеља и његово дејство истиче сву важност непрекидне хармоније снага и средстава, као и сву немоћ која се појављује у случају да се та хармонија наруши.

Укратко речено, тајност, комбинована са вештим демонстрацијама, дозвољава да се и јачи непријатељ нападне у најслабију тачку. А брзина омогућава да се што је могућно потпуније искористе ове повољне ситуације које могу бити само краткотрајне.

Међутим, за остварење жељених услова успешног изненађења морају се савладати велике тешкоће. Пре свега, мора да се води једна врста нове борбе против непријатељског извиђања које је постало веома моћно благодарећи развитку авијације и обавештајне службе и да се ефикасност тог извиђања парира методичким и целисходним извођењем маскирања које се такође усавршило (ноћни покрети, лажна дејства, давање лажних обавештења итд.).

Сем тога, потребна је највећа дискреција од стране оних који су упућени у намере командантове, јер се

дешавају заробљавања и бекства ка непријатељу, па би се тајност могла открити исказом заробљеника и бегунаца, као и шпијуна. Уопште, чување војничке тајне треба да сачињава важан део васпитања трупе и штабова.

Ево неколико примера тактичког изненађења:

Битка на Цареву Лазу (1712)

Босански везир Ахмет-паша Шапчалија окупио је по султановом наређењу силну војску из Босне, Херцеговине, Албаније, Старе Србије и Македоније с циљем да са свих страна укљешти Црну Гору и Брда. У лето 1712 године „серашћер“ Ахмет-паша дође у Подгорицу са својим штабом да се ту споразуме са скадарским пашом о плану напада на „гнездо осица“.

Најпре су Турци намеравали да босански везир нападне са севера, а скадарски паша са истока и југа, али су из суревњивости ко ће од њих пре да стигне на Цетиње изменили план и ујединили снаге, око 50.000 Турака, одлучивши да сви скупа продру са истока, са правца Подгорице.

Владика Данило, у споразуму са пуковником Милорадовићем, који се налазио на Цетињу као руски изасланик, и са неколико највештијих народних старешина, одредио је распоред своје малобројне војске од свега 8.000 бораца. Он је поделио своје снаге на три дела: десно крило на гори Пржнику (к 455) под командом Јанка Ђурашковића, лево крило на брду Врањи под командом Вука Мићуновића, а средина у међупростору и нешто уназад, отприлике на Тмору (к 550), под командом владике Данила, с тим да он први прими на себе Турке па онда остали да ударе с бокова.

Али кад је Турска војска, у покрету од Подгорице, застала и улогорила се код воде Влахиње, па ту остала три дана, владика Данило није хтео више да чека, већ је својим одредом, изненада пред зору, напао Турке у логору. Тако исто напали су Ђурашковић и Мићуновић с десна и лева, те су се Турци нашли потпуно опкољени.

Изненадни напад и громогласни поклици „живих и мртвих јунака“ који су одјекивали у голим странама

околних камених брда, створили су код Турака забуну која се убрзо претворила у панику и бекство пут Подгорице. Али у тој забуни и пометњи нису погодили прави пут, већ су зашли кроз шуме и литице где су их Црногорци немилице у гоњењу тукли. Шест сати је трајала сеча. Народна традиција, која је с колена на колено преносила предање и славу ове велике црногорске победе, каже да је под ударцима црногорских јатагана погинуло око 20.000 Турака, што је врло вероватно, јер се борба водила по земљишту, које је Турцима било потпуно непознато и скоро непролазно, па су их Црногорци налазили и после десет дана како полумртви од страха и глади лутају кроз оне кршевите вртаче Љешанске нахије. И због тога што је Турака пало толико много, да је бојиште изгледало као лазина у гори ово место је отада названо Царев Лаз (јер је ту била касапница-лазина султанове војске).

Од Црногораца је погинуло око 300, међу њима и славни харамбаша Јанко Ђурашковић, а и владика Данило је био теже рањен.

Битка на Цареву Лазу одиграла се 29 јула 1712 године· Ова велика победа је једна од најславнијих које су Црногорци извојевали у дугој борби против Турака, што показује и чињеница да су Црногорци запленили, поред велике количине оружја и остале ратне опреме, 86 турских барјака. А задобијена је, очевидно, благодарећи највише изненадном нападу на неспремне Турке.

Битка на Вучјем Долу (1876)

Тешко стање српског народа под Турцима изазвало је у другој половини 19 века честе устанке у појединим покрајинама. Поводом устанка у Херцеговини 1875 године владе Србије и Црне Горе поднеле су Турској (маја 1876) предлог да се Босна и Херцеговина уступе у администрацију Србији и Црној Гори. Порта је одбила тај предлог, као и реформе које су захтевале велике силе, и у том одбијању лежи прави повод рату 1876 године. Под притиском јавног мњења Србија и Црна Гора објавиле су 2 јула Турској рат.

Северна црногорска војска је имала свега 28 батаљона: 17 црногорских и 11 херцеговачких. Она је имала задатак да упадне у Херцеговину. Циљ ове операције био је јасан: ослањајући се на Херцеговачки устанак, проширити овај и заузети Мостар, као главно место Херцеговине, и тиме доказати право на ослобођење и присаједињење Херцеговине.

Северна црногорска војска се 4 јула искупила у Бањанима и одатле пошла главним правцем: Велимље — Црни Кук — Убли — Турунташ — Степен — Гацко — Фојница — Залом — Невесиње — Бишина. У томе походу освојила је више утврђених објеката, али цитаделу у Гацку са 1.000 Турака посаде и ону још јачу у Невесињу са посадом од 2.000 бораца, у недостатку топова већег калибра, није могла савладати, што је умногоме успорило покрет и отежало постигнуће постављеног циља.

У међувремену је из Сарајева у Мостар стигао Муктар-паша са 8—9.000 бораца и сада је освајање Мостара једним изненадним ударом било већ касно. Ово тим пре што је аустриски претставник Темел, долазећи тих дана из Беча, казао кнезу Николи да Аустрија сматра Босну и Херцеговину за своју интересну сферу и препоручио да Црна Гора пренесе своје операције источно од линије Гацко — Билеће и према Албанији.[3])

Ипак је претходница Црногорске војске, премда изненађена обухватним нападом у Бишини, дала јак отпор Турцима кад су наишли од Мостара 24 јула, али је под притиском много јачег непријатеља напустила положај и отступила према главнини у Слато, одакле је предузет општи отступни марш у правцу црногорске границе.

А Муктар-паша је истог дана продужио наступање, али не за Црногорском војском, већ удара најкраћим путем ка Билећу, према црногорској граници, у намери да пресече отступницу кнезу Николи и његову војску одбаци назад, а он да несметано упадне у Црну Гору.

---

[3]) Из Боке је било добровољаца толико да је од њих формирана чета и за њеног командира одређен Шако Петровић. Међу њима су били конте Војновић и Гојковић, али су на захтев аустриске владе добровољци враћени.

Али су Црногорци прозрели Муктарову намеру, па су га усиљеним маршем претекли тако да су били већ у с. Врбици кад је он с војском стигао у Билеће.

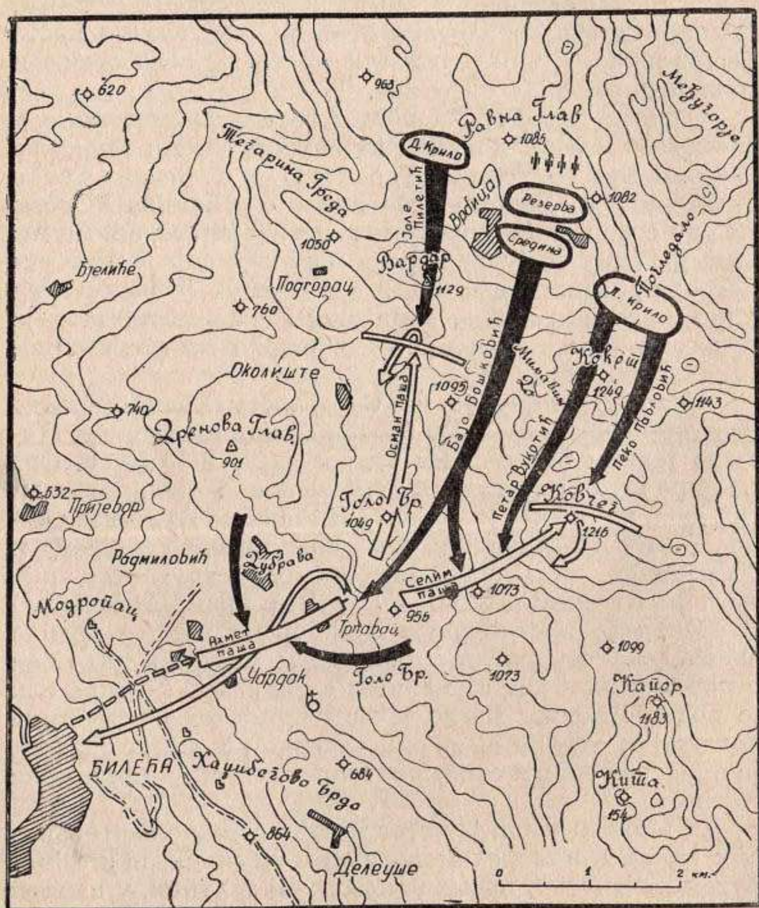

У ноћи 27/28 јула на саветовању у Главном штабу Црногорске војске правилно је процењена ситуација, према којој је закључено да ће сутрадан 28 јула Муктар-паша продужити покрет за Црногорском војском

преко Вучјег Дола. И на основу тога је за напад на Турке састављен овај план:

1) Да се пошаље према Билећу стража од 200 војника, под командом перјаничког капетана Ђетка Пејовића, која ће мотрити на Турке и огласити трубом њихов покрет у правцу Вучјег Дола.

2) Да трупе заузму полазни положај за напад на Турке када наиђу на Вучедолску долину и то:

— на десном крилу сердар Јоле Пилетић и са њиме Пипери, Братоножићи, Морачани, Ровчани и Васојевићи;

— на средини војвода Бајо Бошковић са Бјелопавлићима;

— на левом крилу војвода Петар Вукотић и са њима Чевљани, Бјелице, Црмничани, Цуце, Ћеклићи и Ријечани, и војвода Пеко Павловић са Херцеговцима и Озринићима.

3) Да војвода Пеко са својим одредом изврши пред зору покрет, ухвати додир са непријатељем и води са њима привидну отступну борбу, те да тако намами Турке у Вучедолску долину, где ће се на њих извршити општи напад.

Муктар-паша је претпостављао да ће на главне црногорске снаге наићи тек негде код Корита или још даље код Крсца. Зато је покрет из Билећа, у зору 28 јула, отпочео у једној колони, па је тек испред Вучјег Дола, када је приметио извесне делове Црногорске војске, извршио распоред за наступни марш у три колоне, и то:

— десна колона, под командом Селим-паше, јачине 4 табора и 2 топа у правцу Ковчега (1216) и Кокота (1249) ка с. Убли;

— лева колона, под командом Осман-паше, јачине 5 табора и 3 топа у правцу Голог Брда (1049) и Вардара (1129) ка с. Врбица (обе ове колоне имале су улогу претходница);

— трећа колона — главнина — под командом Муктар-паше, јачине 9 табора и 7 топова, маршује најпре позади обе, а доцније за десном колоном;

— башибозлук, већином из околних места, био је распоређен испред и на челу колона, за извиђање и путовође.

Муктар-паша је донекле предухитрио Црногорце, јер су његови предњи делови потиснули претстраже и заузели њихов главни положај Ковчег (1216) пре него је Пеко тамо стигао. Али је Пеков одред ипак успео да одбаци назад непријатеља и да одржи у рукама доминирајуће положаје, те да тако овом уводном борбом омогући развој за напад осталим трупама.

Црногорци су, према утврђеном плану, навалили најпре на турске претстраже и убрзо их разбили, а затим је нападнута главнина, која није стигла ни да се из колоне развије за борбу. Муктар-паша је потцењивао црногорску снагу, па се поуздао у своје претходнице и није журио да ангажује своју главнину, те је тако био изненађен и потучен.

Турци су претрпели велики пораз. Погинуло је или заробљено 4.000 војника, међу њима два дивизијара (Селим-паша погинуо и Осман-паша заробљен) и 220 официра. У црногорске руке пало је: 1 велика и 20 обичних застава, 5 топова, 3.000 острагуша, 150 сабаља и много другог ратног материјала.

Црногорци су имали 70 мртвих и 118 рањених. Највише су жалили Баја Бошковића, који је умро од болести, коју је добио на Вучјем Долу.

Поход Црногораца преко Херцеговине, са битком на Вучјем Долу закључно, састоји се из узајамних изненађења противничких страна. Наиме: Црногорци су својим неочекиваним продором кроз Херцеговину и преласком из отступања у противнапад на Вучјем Долу изненађивали Турке, а ови су опет изненадили Црногорце хитним довлачењем војске у Мостар и препадима на њихове претстраже у Бишини и пред битку на Вучјем Долу. По томе је ова, по резултатима знаменита операција, врло интересантна и поучна.

Упад бугарских комита код Валандова (1915)

У току 1914 године „Македонска револуционарна организација“ — чије је седиште било у Бугарској и чији је циљ био да Македонију присаједини Бугарској

— организовала је многобројне упаде комитских чета у Србију. Један од основних циљева тих упада био је рушење железничке пруге Солун — Скопље да би се тиме прекинуо саобраћај између Србије и њених савезника.

Од оваквих упада вреди напоменути ове: Ноћу између 26 и 27 августа 1914 године[4]) на км 90.300; ноћу 28 и 29 августа код с. Мировче, оба без успеха; затим, 15 новембра исте године, на железничке мостове на км 109.400, 112 и 113. Овај напад је извршен у 16.30 часова, са врло јаком снагом и едновремено. Наше страже су биле изненађене и скоро потпуно уништене, а усто и мостови на км 112 и 113 јаче оштећени. Овај напад је изведен као диверзија баш у време када су се српске армије повлачиле са Колубаре ка Г. Милановцу, а по сазнању, под руководством ондашњег аустриског војног изасланика у Бугарској. Нападачи су имали и нове машинске пушке, којима дотле нису располагали. Моменат је био изабран баш када су Срби били у најгорој кризи и када се на фронту осећала страховита оскудица у муницији, која је баш у то време стизала преко Солуна. Бугарска је сматрала да ће Аустро-Угарска брзо завршити рат са Србијом и да ће ова њихова услуга бити награђена уступањем српских области на које је Бугарска полагала право.

Када је Српска војска у Колубарској бици успела да разбије непријатеља и да га за неколико дана пребаци преко Саве, Дрине и Дунава, а са тим и да очисти своју територију од непријатеља, „Македонски комитет“ се разочарао у својим надама и за извесно време се повукао да би створио нов план за акцију.

Али како се затишје одужило и како се, поводом тешких прилика код аустроугарских армија, распаљени шовинизам почео да гаси, „Македонски комитет“ се побојао да Бугарска под пресијом споразумних сила не попусти и не окрене фронт према Дарданелима и Цариграду, напуштајући ма и привремено обрачун са Србијом; зато комитет утиче на меродавне и постаје нестрпљив. Аустроугарски претставници потстичу раз-

---

[4]) Датуми су по старом календару.

бојничке вође да истрају на изабраном путу, који води ка уништењу Србије. И захваљујући томе Комитет је дошао на идеју да сам и на своју руку реши питање Македоније упадом са знатним снагама и дизањем устанка против Србије, рачунајући да ће им се чак и ако овај устанак не успе, жртве исплатити пошто ће тај покушај моћи јаче да заталаса јавно мњење великих сила, савезника Србије. А да би се покрету дао што јачи, општи карактер устанка, организатори овог новог насртаја на српску територију успели су да у ред учесника увуку и знатан број муслимана, али са бугарске и турске територије.

Припреме за овај упад брижљиво су извршене, тако да су српске посаде за осигурање границе и железничке пруге биле, поред све опрезе, потпуно изненађене.

Прелаз границе је извршен у току ноћи између 19 и 20 марта 1915 године и у 3.20 часова изведен је енергичан напад на српске положаје код железничке станице Струмица и места Валандова.

Срби су овај напад овако схватили: „По свима знацима циљ је овог да комите поруше мост на км 103 код Струмице, те да се прекине веза са Солуном и докопа Тиквеша, а поред тога да, у случају успеха комита на овом правцу, нападну и у правцу Штипа и за комитама упуте регуларне трупе за извршење окупације Македоније. Крајњи циљ окупација Македоније, помоћу комита и војске, а под видом народног устанка и војног поседнућа у циљу повраћаја реда и мира у своме суседству.

У моменту предузетог бугарског напада на поменуте положаје, осигурање на нападнутом граничном отсеку и угроженом делу железничке пруге вршио је 14 кадровски пешадиски пук у јачини 1.200 војника са два вода артиљерије.

Према провереним подацима, бугарске комите су прикупљане у највећој тајности на просторији с. Рич — с. Костурно, на бугарској територији. Снага са којом је упад извршен износила је око 3.000 људи. Главни део сачињавале су опробане бугарске комите под ко-

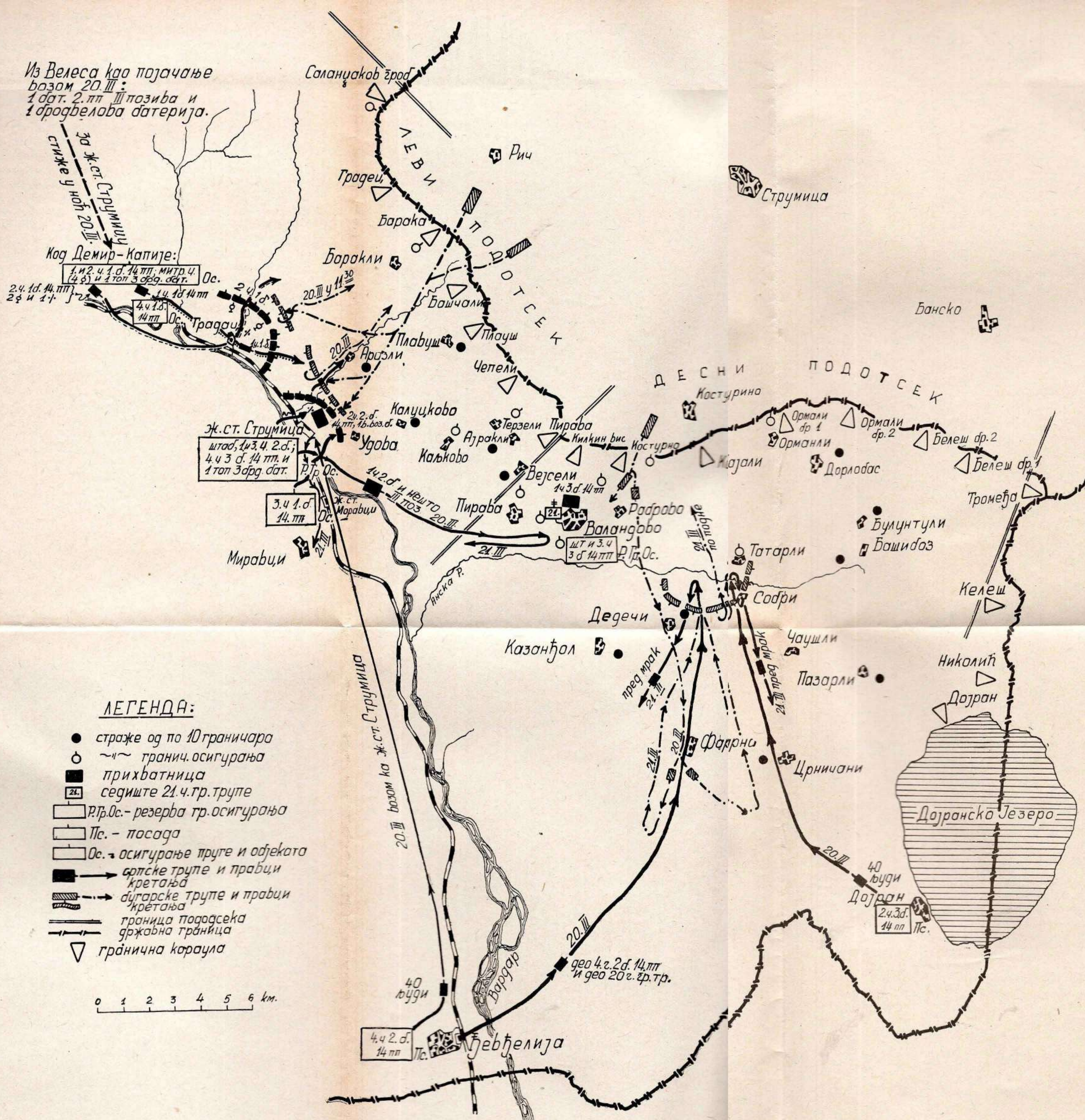

Из Велеса као појачање возом 20.III:
1 бат. 2. пп III позива и
1 бродвелова батерија.
за ж. ст. Струмицу
стиже у ноћ 20.III.
Код Демир-Капије:
1. и 2. ч. 1. б. 14 пп; митр. ч. (4 ♁) и 1 топ 3 брд. бат.
Ос.
2. ч. 1 б. 14. пп
2 ♁ и 1 ·/·
1 ч. 1 б. 14 пп
4. ч. 1. б. 14 пп
Ос.
Традаи
2 ч. 1 б.
20.III у 11 30
Салаиџаков гроб
Граден
Барака
Баракли
ЛЕВИ ПОДОТСЕК
Рич
Башчали
Плавуш
Плауш
Чепели
Аризли
20.III
Калуџково
Терзели
Пирава
Ајракли
Каљково
Удова
2 ч. 2. б. 14 пп, 1 б. воз. б.
Ж. ст. Струмица
штаб, 1 и 3. ч. 2. б.; 4. ч. 3 б. 14 пп. и 1 топ 3 брд. бат.
Р. Гр. Ос.
1 и 2 б. и нешто III поз. 20.III.
3. ч. 1. б. 14. пп
Ж. ст. Моравци
Ос.
Моравци
21.III
Пирава
Вејсели
1 и 3 б. 14 пп
Валандово
шт. и 3. ч. 3 б. 14 пп
Р. Гр. Ос.
Килкин вис
Костурно
Костурино
Рафрово
21.III по подне
ДЕСНИ ПОДОТСЕК
Кајали
Орманли
Орманли др. 1
Орманли др. 2
Белеш др. 2
Белеш др. 1
Дорлобас
Тромеђа
Булунтули
Башибоз
Татарли
Анска Р.
Дедечи
Софри
Казанђол
Чаушли
Пазарли
пред мрак
21.III
21.III пред мрак
Келеш
Николић
Дојран
Фурка
Црничани
20.III
Дојранско Језеро
20.III
40 људи
Дојран
2. ч. 3. б. 14 пп
Пс.
20.III
део 4. ч. 2 б. 14 пп и део 20 ч. гр. тр.
20.III возом ка ж. ст. Струмица
40 људи
4. ч. 2. б. 14 пп
Пс.
Ђевђелија
Вардар
Струмица
Банско
ЛЕГЕНДА:
стража од по 10 граничара
~"~ гранич. осигурања
прихватница
седиште 21. ч. гр. трупе
Р. Гр. Ос. - резерва гр. осигурања
Пс. - посада
Ос. - осигурање пруге и објеката
српске трупе и правци кретања
бугарске трупе и правци кретања
граница пододсека
државна граница
гранична караула
0 1 2 3 4 5 6 km.

мандом њихових војвода на челу са Петром Чаулевом. Међу њима су била и 2—3 турска официра.

Са поменуте просторије комите су се највећим делом пребациле преко границе у две колоне: ка Валандову и струмичкој железничкој станици, осигуравајући се извесним деловима ка Ђевђелији и Дојрану. Десна колона је била главна а она је имала да пренесе акцију у Тиквеш, док су нарочити комитски делови били спремни у Пљачкавици, Лакавици и Осоговији за дејство на левој обали Вардара, чим напад на доњем Повардарју буде успео.

Огромна надмоћност разбојника, као и њихова изненадна појава, омогућила им је да око Валандова брзо и лако униште слабе страже које можда нису биле довољно ни опрезне. Благодарећи овако брзом уклањању осигуравајућих делова око Валандова, разбојници су могли упасти у село са више страна и затекли су 3 чету 14 пука неспремну за уређен и организован отпор; развила се очајна борба у којој су нож и бомба играли поесудну улогу, али је чета подлегла надмоћнијим зликовцима и они су са њом поступили онако, како су поступили и са стражама, тј. без икаква милосрђа, на нечувено дивљачки начин искасапили су све похватане војнике, претходно стављајући многе од њих на разне муке. Цео дан 20-ог разбојници су вршили своју одвратну и дивљачку освету над невиним заробљеницима у Валандову, осигуравајући се на правцима од Ђевђелије и Дојрана.

Колона која је надирала ка струмичкој железничкој станици, појавила се такође у њеној близини изненадно. Положај северно, непосредно иза ове станице, где је била 2 чета 14 пука са водом артиљерије, био је врло брзо заузет и посада скоро сва уништена. Даља борба се морала организовати на самој железничкој станици, ради одбране станице и железничке пруге, нарочито моста на км 103.

Командант граничног отсека је успео да одбрани дâ извесну стабилност па је са добијеним појачањима после дводневне борбе приморао бугарске комите на отступање и повратак у Бугарску.

Овим својим упадом бугарске комите су нанели Србима велике губитке. Погинуло је 213 војника и 2 официра и нестало, без трага и гласа, 38 војника; рањено је 84 војника међу којима 5 официра.

Поред овога, нападачи су потпуно опљачкали Валандово и све што нису могли понети уништили су.

Најзад, у своме повлачењу разбојници су насилно одвели све мушко становништво из свих оних пограничних села (укупно 13), која су била то кратко време у њиховој власти, у намери да овај свој поступак пред Европом оправдају тиме што се тобож незадовољан народ у Македонији дизао на устанак и не успевши у томе пребегао преко границе на територију где су га чекали „племенитост и великодушност бугарског комитета“.

После протеривања нападача на земљишту је пронађено 40 комитских лешева, док за остале њихове губитке није било података.

Овај разбојнички упад бугарских комита познат је под именом „Валандовски злочин“. Поучан је нарочито за заштиту границе и железничког саобраћаја.

Ослобођење Колашина (1943)

На своме повратку из Босне, после Пете непријатељске офанзиве, команда 4 пролетерске бригаде донела је у Боану одлуку да изврши форсирани марш преко Сињајевине и да изненадним нападом ослободи Колашин од четника, који су тамо били завели крвави терор, као и од Италијана, јер још није била капитулирала њихова дивизија „Венеција“, која је држала Колашин, Беране, Матешево и Андријевицу.

Бригада још од Пете офанзиве није вршила попуну новим борцима, тако да у батаљонима није било више од по 120 војника. Али је зато била очеличена у непрекидним борбама и њен високи морал надокнађивао је малобројност и гарантовао успех у сваком потхвату.

27 септембра 1943 године у 6 часова бригада је кренула из Боана и, пењући се уз стрме падине Сињајевине и чистећи ову од четничких банди на које

је наилазила, заузела најистакнутију тачку Сињајевине Јабланов Врх (2203) и чувено Вратло (1766), које се сматрало као врата за Колашин, па одатле низ окомите стране слетела као лавина у Липово. Овде је према

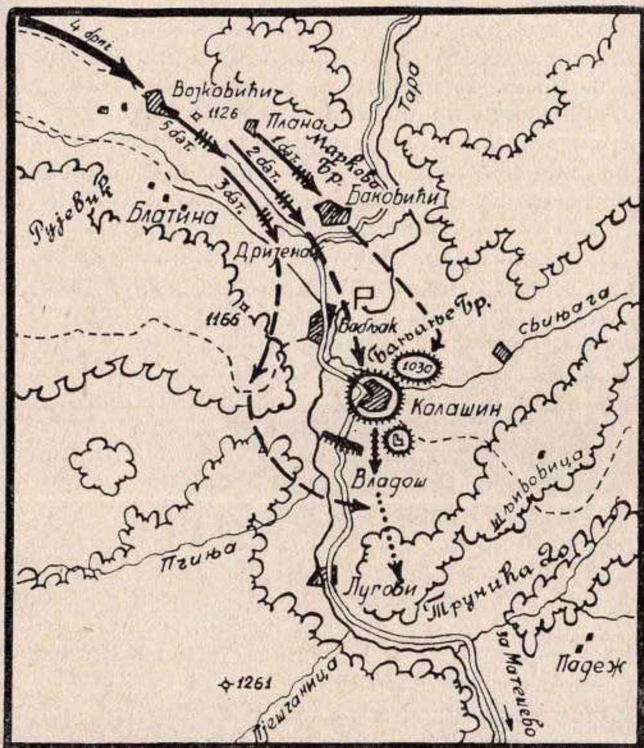

плану Штаба бригаде имало да се преноћи, али је на иницијативу самих бораца покрет продужен па је командант бригаде издао заповест за напад и одредио задатке појединим батаљонима, и то:

— 1 батаљон да пређе реку Тару и друм северно од Колашина и да нападне италијански главни положај на Башањем Брду (1030);

— 5 батаљон да пређе Тару јужно од Колашина и да обезбеди напад на Колашин од правца Матешева, где се налазе јаче италијанске и четничке снаге;

— 2 батаљон да пређе Тару код Бабљака и да директно изврши напад на варош Колашин и туче четнике, који се тамо у већем броју налазе;

— 3 батаљон и пратећа чета да буду у другом ешелону бригаде.

Штаб бригаде био је код 2 батаљона.

Чим је пао мрак батаљони су приступили извршењу задатка. Непријатељ је неочекиваним ударом био потпуно изненађен, али су, како четници, тако и Италијани пружили очајнички отпор. Четници су били распоређени већином по ивици града и дејствовали из појединих бункера. Један италијански батаљон сипао је јаку ватру са утврђења Барутане, а други са утврђења Башање Брдо. Али је 2 батаљон упркос томе успео да одмах и без жртава упадне у град, где је настала жестока борба за истеривање и уништење непријатеља. Борба се преносила из улице у улицу, из куће у кућу, вођена је по степеништима и собама појединих кућа и, захваљујући смелости, пожртвовању и довитљивости храбрих партизана, непријатељ је у самој вароши убрзо ликвидиран; већина четника који су се налазили у граду била је побијена у току борбе, док је мањи део заробљен или умакао.

Овај пример показује да је изненађење постигнуто великом брзином извршења марша Боан — Колашин. Јер непријатељ није могао претпоставити да 4 бригада може за један дан под борбом превалити сурову Сињајевину и увече напасти Колашин, па зато није био довољно припремљен за отпор.

Овим изненадним нападом Колашин је релативно брзо и лако ослобођен, али га је требало и сачувати, што је било много теже. Зато је целисходно да се овде изнесе и борба бригаде са неупоредиво јачим снагама четника и Италијана, који су покушали да поново преузму Колашин.

Бригада се није још ни одморила када су Колашин напале веће четничке снаге, потпомогнуте од италијанске дивизије „Венеција“. Колашин је нападало 4.000 — 5.000 добро наоружаних четника. На минобацачким и артиљериским оруђима била је послуга састављена искључиво од италијанских подофицира и официра. На

вратима Колашина поново су се нашле најкрволочније четничке јединице, тзв. „јуришне бригаде", састављене од официра, подофицира, жандарма и професионалних кољача.

Наше снаге у односу на непријатеља биле су малобројне. Колашин су бранила само три батаљона са највише 400 бораца. Један батаљон је обезбеђивао болнице и правац од Сињајевине. Парола за одбрану града била је: „Банде неће проћи". Три дана и три ноћи прошли су у крвавим нападима и противнападима на положајима око Колашина.

Трећег дана непријатељу је дошло појачање са правца Мораче, као и једна тенковска колона од Матешева, и он је предузео напад са свих страна, главним снагама преко Дурутовца и Шљивовице, рачунајући на сигуран успех. Међутим, 4 бригада је прешла у противнапад, а стигла јој је у помоћ 2 далматинска бригада, па је четнички план о повратку у Колашин пропао. Место уласка у Колашин, непријатељ се спасавао бекством у правцу Берана и Андријевице.

У одбрани Колашина учествовао је и теренски партизански батаљон из Васојевића. Он је у критичној ситуацији по одбрану дочекао једну италијанско-четничку колону на планини Бјеласици и потпуно је разбио. Ова колона је била упућена из Берана као појачање ради обезбеђења непријатељског успеха, и то баш на правац који батаљони 4 бригаде нису могли затворити, јер више нису имали никакве резерве. Отуда је изненадни напад овог батаљона био од великог значаја за одбрану Колашина а уједно је и светао пример иницијативе и другарства.

Поред хероизма 4 црногорске бригаде, која је ослободила Колашин, за допринос његовој одбрани треба нарочито нагласити другарство, пожртвовање и маневарску способност 2 далматинске бригаде која је успела да се за непуна два дана пребаци са просторије Пљеваља на положаје код Колашина. Уочи напада на непријатељске положаје Кључ — Шљивовица — Дурутовац, Далматинци су успели да се у току једне ноћи спусте низ огранак планине Бјеласице, Јеремине Стране, до села Ријеке Мушовића, и да се одатле ноћу

успну на највећи врх планине Кључ (1926), куда су се тешко одлучивали да прођу, по дану, и сами мештани. Овај подвиг Далматинаца изненадио је четнике и поразно утицао на њихово даље држање. Тако су четници и Италијани у овим борбама око Колашина били три пута изненађени: неочекиваном појавом обеју бригада и заседом теренског батаљона.

Победа на Колашину значила је слом и ликвидацију четничких бригада са територије Васојевића и Колашина. Ослобођени од четничких банди, Васојевићи су листом ступили у редове Народноослободилачке војске и дали крупан допринос за коначно ослобођење наше земље од окупатора.

Ослобођење Колашина имало је исто тако и велики политички значај. Колашин је постао центар најживље политичке активности у Црној Гори. У њему се први пут састало Антифашистичко веће Црне Горе, одржан Конгрес црногорске омладине и одиграо читав низ важних догађаја.

Историски значај ове велике победе најбоље је оценио друг Тито у својој похвали 4 црногорској бригади за показано јунаштво и упорност за ослобођење и одбрану Колашина.

Уништење четничког штаба у Острогу (1943)

Штаб II корпуса, који се налазио у ослобођеном Колашину, својим наређењем Пов. бр. 68 од 7 октобра 1943 године дао је 3 дивизији овај задатак:

„... енергично напасти и уништити четничке банде, а у првом реду разбити банду Баја Станишића ...“

За извршење постављеног задатка Штаб 3 дивизије одредио је 5 црногорску бригаду с тим да се ноћу 12/13 октобра пребаци са просторије Сјенокоси — Тиса — Пресјека у рејон с. Бршна и Мећеђе и да одатле, по извршеном чишћењу терена и брижљивом извиђању, изврши напад на четнике и Италијане у околини манастира Острога и где год се нађу.

5 бригада је отпочела покрет 12 октобра у 22 часа правцем: с. Шуме — Горње Поље — Растовац — Границе — Луково — Лаз — Бршно. Иако је маршрута

била дуга око 30 км, терен испресецан, пут нераван и кршевит (обична стаза) колона се врло брзо кретала

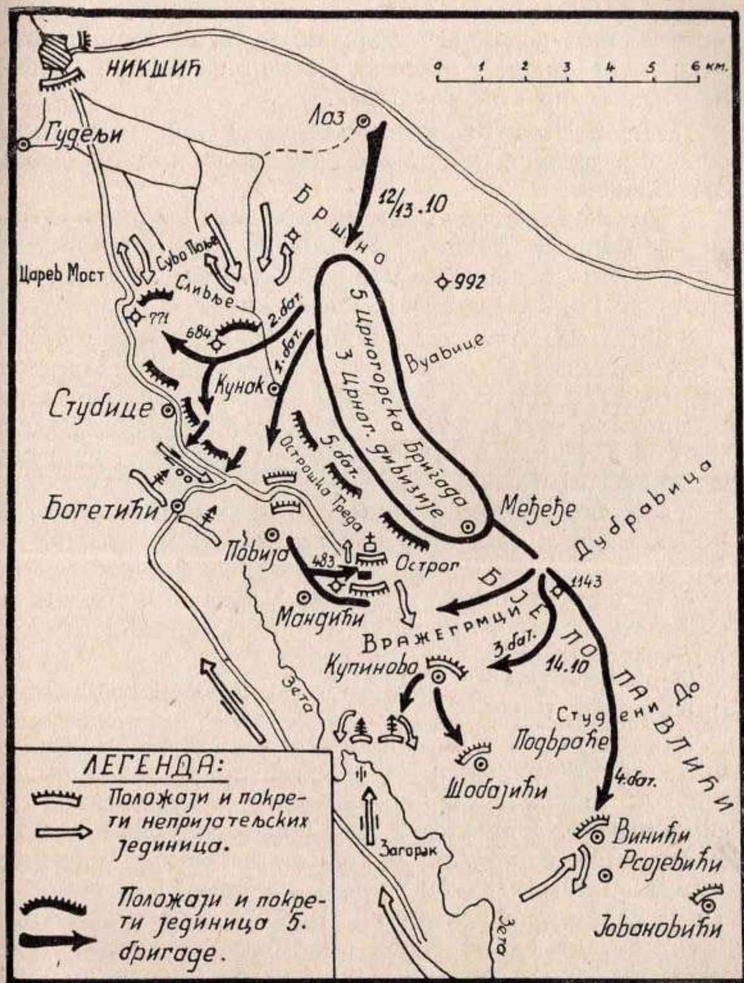

као да се маршовало дању кроз равницу, тако да су све јединице бригаде стигле пре зоре на просторију Бршно — Међеђе. Овде је бригада остала у току дана 13 ок-

тобра, вршећи интензивно извиђање и обавештајну делатност у рејону с. Стубица, Башине Воде, Манастир Острог, Вражегрмци и даље низ Бјелопавлиће. Према прикупљеним подацима утврђено је да се главне четничке снаге налазе у околини Острога са Главним штабом у манастирским конацима.

План напада на четничке снаге код манастира Острога и задаци појединих батаљона били су овако формулисани:

1 батаљон наступа општим правцем: Бршно — Кунак — Башине Воде — Повија — Доњи Манастир Острог с тим да нападне непријатеља и уништи Штаб четничког команданта Баја Станишића.

2 батаљон руши комуникацију на делу Царев Мост — Богетићи и тиме кида везу између Никшића и Даниловграда, а затим поставља једну заседу са две чете на положаје око Крста и Стубице, а другу од једне чете код с. Кунак и према Царевом Мосту — у циљу обезбеђења са правца Подгорице и Никшића.

3 батаљон наступа правцем: Међеђе — Вражегрмци — Купиново и садејствује у опкољавању четника у Острогу;

4 батаљон наступа правцем: Међеђе — Подвраће — Винићи и даље низ Бјелопавлиће, чистећи ове од четничких банди.

Тако је у ноћи 13/14 бригада предузела ову значајну акцију, која се овако развијала:

2 батаљон је извршио рушење и поседање комуникације код Богетића и тиме обезбедио напад 1 батаљона од непријатељских појачања из Никшића и Даниловграда. Јединице 3 и 4 батаљона упале су низ Бјелопавлиће одређеним правцима и чистиле терен од четника. Тако је главна улога припала 1 батаљону, који је ликвидирао четнички Штаб и његову пратњу у Острогу, па ће се борба овог батаљона детаљније приказати, према подацима узетим од учесника.

Пред зору 14 октобра у 2 сата изјутра упутио се 1 батаљон цестом од Крсца према Острогу. Напред је ишло 6 пушкомитраљеза у пратњи бомбаша (били су изувени); прошли су тунел, који се налазио на овом

краку цесте, и попели се уз серпентину на прву ивицу манастирске заравни. Лево од пута уздизала се једна чука са огромним бетонским бункером. Батаљон се прикупљао. Једна чета је пошла страном испод пута да подиђе с јужне стране. Пушкомитраљесци су наступали опрезно, пењући се полако ка бункеру и пазећи да се ни камичак не одрони испод ноге. Мало затим су у бункеру запрштале бомбе. Изненађење је у потпуности успело. Преживели четници скочили су и у паничном бекству скотрљали се низ чуку у правцу манастира. А митраљези су одмах почели да дејствују у сигурним партизанским рукама.

Онда је Штаб батаљона наредио општи напад. До Бајовог штаба није било више од пола километра и на њега је убрзо извршен јуриш. Између високих липа и манастирских кућа запраштале су партизанске бомбе и заштектали пушкомитраљески рафали. Изненађени четници напустили су логор скоро без отпора и већим делом утекли кроз густе острошке шуме низ Бјелопавлиће, а Бајо Станишић и Блажо Ђукановић (који се ту затекао на саветовању с Бајом) у пометњи и нереду, окренули су да беже пут Горњег Манастира, мислећи да им је тамо најсигурније док им Немци пошаљу помоћ.

За кратко време после првог напада, батаљон је већ заузео положај Доњег Манастира. Около је лежало десетак мртвих четника. Једна група италијанских фашиста, која је пришла четницима, шћућурила се у манастирским подрумима. У Бајовој соби на столу лежао је његов двоглед и друге личне ствари. Нису стигли да однесу ни радиостаницу. У складиштима се налазило двеста товара италијанске муниције и на хиљаде килограма макарона, шећера и пиринча. У фиоци једног стола било је 100.000 италијанских лира.

Не заустављајући се у Доњем Манастиру борци 1 батаљона су журили ка Горњем Манастиру и одмах је извршено опкољавање овог. Из журбе и страха четници нису поставили никакво обезбеђење, па су партизани могли да приђу скоро под саме зидине манастира. Унутра се нагомилало око 50 четника а међу њима и

неколико Италијана — фашиста. Манастирски прозори били су забарикадирани врећама пиринча, који су добили од Италијана. Борци 1 батаљона су поставили дванаест пушкомитраљеза и уперили их на свако прозорско окно манастира. До подне су позивали четнике на предају. Комесар батаљона, Радојевић, звао је:

— О, Бајо, предај се море, опкољени сте, нема вам спаса . . .

Изнутра се јавио Блажо Ђукановић са речима:

— Ајде, момче, откуда си дошао! . . . Немојте да гинете лудо.

Очигледно, ови окупаторови измећари су рачунали да ће их сачувати тврде манастирске стене докле стигну Немци да их ослободе. Догађај се одиграо тако изненада, неочекивано и брзо, да нису били свесни ситуације у којој су се налазили, нити су имали јасну претставу о нашим снагама.

После подне Немци су се већ кренули у помоћ својим савезницима. Разбегли четници стигли су да обавесте немачку команду о судбини својих поглавица. Око 2 сата почеле су од Даниловграда да дејствују хаубице, чије су гранате падале на положај Острога. Истовремено, колоне камиона са војницима хитале су према Богетићима и Крсцу. 2 батаљон је држао положај на Крсцу, где су се борци распоредили поред пута и добро се маскирали и притајили, тако да су пустили Немце на домет ручних бомби. Развила се жестока краткотрајна борба. Наши борци су неодољиво наваљивали и јуришали на немачке колоне. Преплашени Немци поскакали су из првих камиона хватајући положај. Али су убрзо, под заштитом довучених топова, почели да окрећу леђа и да беже пут Даниловграда. У руке храбрих партизана пао је један топ, камион пун муниције, један тешки митраљез, више пушака и другог материјала. 25 мртвих Немаца остало је на бојишту, а 13 их је заробљено. Тако је пропао први покушај спасавања ових ноторних издајника.

Истовремено са покушајем Немаца од Даниловграда, наступало је од Никшића више стотина четника, које је предводио злогласни Јеврем Шаулић. Артиље-

рија из Никшића давала им је добру потпору. Делови 2 батаљона дочекали су четнике на Планиници и без много муке их сјурили у Никшић. Покушај једне друге веће групе четника под вођством Јакова Јововића која је, садејствујући Немцима, пошла од Даниловграда левом обалом Зете у правцу Острога, такође је пропао; група је распршена на Зацрњешу и Винићима. Тамо је дејствовао 4 батаљон. Сада је ситуација већ била сигурнија.

15 октобра рано ујутро осматрачи су приметили нови покрет Немаца. Са појачаном снагом хуктали су тенкови и камиони цестом с друге стране Зете. Истовремено артиљерија је још јаче засипала положаје око Острога. На истом месту где и јуче развила се жестока борба. Немачке снаге су биле велике и успеле су да потисну јединице 2 батаљона и да се пробију нешто напред путем који се одваја ка манастиру. Прикупљене четничке банде нису ни овог пута изостале. Од Никшића их се кренуло око 800. Ситуација је сада била озбиљнија. Зато је Штаб бригаде одвојио део снага које блокирају манастир и бацио их на фронт према Немцима и четницима који су надирали.

Док се с Немцима водила огорчена борба и праштале бомбе на домаку самог Острога у манастиру се чуло међу четницима весеље. С времена на време опале по коју пушку увис и одјекне песма:

„Од четника и тедеска цијела се земља треска . . .“

Понекад, кад би на фронту јаче загрувало, унутра су се чуле праве овације — „Ево нам спасиоци!“ — довикивали су партизанима, који су будно мотрили на излаз манастира.

Али радост им је била узалудна. 2 батаљон је код тунела водио упорну борбу. Већ је пало двадесет храбрих другова, али непријатељ није кренуо ни корак напред. На крају Немци су окренули тенкове назад и дали се у бекство. За собом су оставили четрдесет мртвих. И четници су такође поново разбијени и враћени.

16 и 17 октобра четници у манастиру водили су међусобну расправу око предаје, јер су увидели да им се нада на деблокаду изјаловила, а у манастиру више

нису могли да издрже без хране и од смрада... На позив да се предаду одазвали су се 18 октобра сви сем Баја Станишића, који је решио да са своја три рођака умре у манастиру. Он је тражио да му се дода литар ракије, па ће се онда одлучити. При томе се појавио на једном прозору, те су на њега пушкомитраљесци осули смртоносне рафале, а одмах затим чула су се три пуцња у манастиру. То су три Бајова рођака из његове пратње извршила самоубиство.

Кад се Блажо Ђукановић са дружином предао образован је преки војни суд, који је после ислеђења донео пресуду, којом се Блажо Ђукановић са двадесет тројицом његових и Бајових сарадника осуђују на смрт стрељањем. Пресуда је одмах извршена. Остали заробљеници пуштени су на слободу.

У овој значајној акцији партизани су, поред храбрости, вешто и енергично применили главно начело изненађења: тајност и брзину, и тако осигурали велику победу; четници напротив, својом неопрезношћу допустили су да буду изненађени, а онда су изгубили главу и несмотрено упали у клопку, тј. затворили се у пећину Горњег Манастира, уместо да отступе низ Бјелопавлиће.

Напад на Кратово (1944)

Зимски поход у фебруару 1944 године једног дела Главног штаба Македоније са два батаљона, од Кожуха, преко Вардара, Јегејске и Источне Македоније до Козјачких масива и формирање 3. македонске ударне бригаде, изазвало је панику код непријатеља (Бугара и Немаца), који су припремали велику пролећну офанзиву.

Генерал Бајдер, командант бугарских фашистичких снага у Македонији, по споразуму са немачком командом, отпочео је припреме месеца априла 1944 године за офанзиву на масив Козјака, у циљу да уништи партизанске снаге. У овој офанзиви учествовали су: 14., 17. и 29. бугарска дивизија и делови немачких јединица.

Требало је на сваки начин парирати припреме офанзиве односно покушати да се иста разбије или одложи за неко време. То је требало покушати пре но што непријатељске јединице крену из својих гарнизона, тј. док су још у прикупљању. У том циљу у Главном штабу Македоније израђен је план да се са 3 македонском ударном бригадом и Косовским одредом нападне Кратово, које се налазило ван непријатељског обруча.

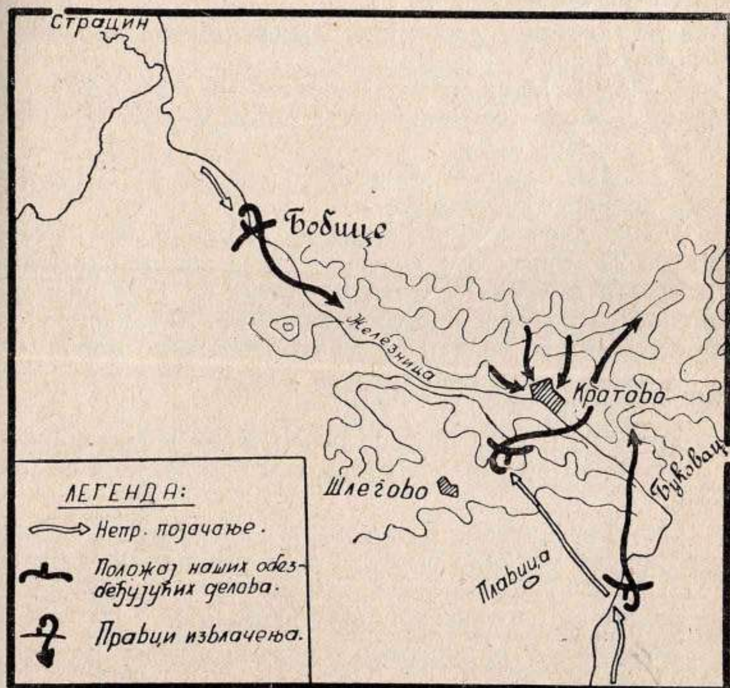

Из извештаја се сазнало да у Кратову постоји једна чета полицајаца — 120 људи — који су специјално вежбани за борбу с партизанима, једна чета „Ловне дружине“, спремљена за борбу у планини — 140 људи, као и градска стража — око 100 људи.

За напад је састављен овај план:

1) Извршити покрет и изаћи на друм Страцин — Кратово (правцем за који се мислило да је непролазан) и појавити се изненада у Кратову;

2) Блокирати полицајце и војску у њиховим зградама и уништити их пре но што се развију за борбу;

3) Што боље се обезбедити са правца од Штипа и Страцина.

Према овом плану батаљони бригаде су добили задатке, и то:

— два батаљона да упадну у варош, па један да нападне полицију у касарни, а један „Ловну дружину" у згради школе;

— један батаљон да разоружа градску стражу и похвата непријатељске агенте а потом да образује бригадну резерву;

— један батаљон обезбеђује правац од Штипа, а један правац од Страцина.

После двочасовног марша из с. Равно, око 3 сата изјутра 25 априла све јединице су се нашле око један километар испред Кратова а одатле се једновремено упутиле на извршење својих задатака. Батаљони упућени у Кратово успели су да се неопажено пробију и да на изненађеног непријатеља убаце бомбе кроз прозоре њихових станова.

Градска стража била је разоружана и сви објекти у месту били су убрзо заузети, сем школе, која се још држала.

Око 14.00 часова батаљони на обезбеђењу одбили су појачања упућена блокиранима у Кратову, који су се пред вече предали са целокупним материјалом. Претходно су партизани школу запалили.

Непријатељ је претрпео осетне губитке у људству и материјалу. Бригада је успешно извршила ову акцију, па је затим у реду кренула на извршење других задатака.

Заузимање Кратова у моменту када се непријатељ спремао за велику офанзиву значило је велики војнички и политички успех. Нарочито је велики одјек ово имало у народу, јер је непријатељска офанзива отпочела партизанском победом.

Напад Немаца на Пријепоље (1943)

Борба Народноослободилачке војске, која је била несравњено малобројнија и слабије опремљена од фашистичког окупатора, заснивала се првенствено на изненађењу, које је осигуравало успех и тамо где би се иначе претрпео пораз. Али се догађало да, услед омаловажавања непријатеља и недовољне будности, и наше јединице буду изненађене. Један од таквих случајева са најтежим последицама био је изненадни напад немачких моторизованих снага на Пријепоље крајем 1943 године.

Пошто је Италија капитулирала и њене јединице разоружане и пошто су четници у Црној Гори потпуно потучени, II корпус, знатно ојачан приливом великог броја добровољаца (само из Васојевића око 3.000) и приласком италијанске дивизије „Венеција" у његов састав, на свом походу за Србију, водио је упорне борбе са Немцима у Санџаку.

Почетком децембра 1943 године 2 пролетерска дивизија овог корпуса налазила се на левој страни Лима, на простору Бродарево — Пријепоље — Бабине у оваквом распореду:

— 2 пролетерска бригада на комуникацији Пријепоље — Пљевља са Штабом бригаде у Сељашници, а касније у Коловрату;

— 2 далматинска бригада на просторији с. Жупа — као резерва;

— 3 санџачка бригада на просторији Бродарево — Комарани, са задатком затварања правца с. Страњани — Бродарево — Комарани;

— артиљерија: 2 топа 75 мм, један 65 мм и противтенковски топ код 2. пролетерске бригаде, 1 топ 65 мм код 2. далматинске бригаде, 2 топа 75 мм код 3. санџачке бригаде;

— два тенка су била на левој обали Лима код моста, а друга два у близини манастира Милешево.

Све ове јединице и борбена средства имали су задатак да у случају непријатељског напада од правца Сјеница — Качево — Пријепоље и Сјеница — Стра-

њани — Бродарево, спрече прелаз преко Лима и надирање према Пљевљима.

2 пролетерска бригада упутила је 1 и 2 батаљон на десну обалу Лима у циљу обезбеђења од непријатељског изненадног напада и са нарочитим задатком извиђања у правцу Сјенице. Остала два батаљона ове бригаде била су на левој страни Лима у с. Душманићи и с. Ратајско, са задатком да са подесних положаја прихвате јединице с десне стране Лима и да непријатељу спречавају прелаз преко реке. Мост у Пријепољу био је миниран и стручњак за његово дизање у ваздух налазио се у кући код моста, који је иначе чувала стража.

1. шумадиска бригада, која је тих дана дошла из Србије и требала да оде у Пљевља ради снабдевања муницијом и осталом опремом, задржала се у Пријепољу на одмору. 1 и 2 батаљон ове бригаде били су смештени с леве стране Лима у болници, а 3 батаљон са Штабом бригаде (сем команданта и комесара, који су били у Пљевљима) с десне стране реке у школи.

Штаб II корпуса налазио се у Пљевљима, а Штаб 2. пролетерске дивизије у с. Сељашници. Ови штабови су благовремено прозрели намеру непријатеља за напад правцем Сјеница — Пријепоље — Пљевља и о томе су извештене потчињене јединице. Пропуштено је само да се обавести 1. шумадиска бригада.

Али се то авизирање непријатељског напада код нижих штабова није узело озбиљно, нити су предузете одговарајуће мере опрезе и обезбеђења. Ово нарочито важи за 1 и 2 батаљон 2. пролетерске бригаде, који су се налазили на десној страни Лима, на брду Кошевине (к 963), са задатком извиђања и обезбеђења. Команданти ових батаљона су збијали шалу са извештајима које су добијали од заседа и извидница. Тако, например, командант 2 батаљона је вратио своју заседу поново на њено место, иако је заседа известила да је водила борбу са око 40 непријатељских војника и да су они успели да продру ка Пријепољу. Командант батаљона је овај извештај назвао паникерским. А слично томе је поступао и командант 1 батаљона.

Такву неопрезност и лакомислено схватање војничке дужности на положају, непријатељ је искористио и ноћу 3/4 децембра продро, негде тајно, негде отворено, поред јединица поменутих батаљона ка Пријепољу. Најпре су то биле само мање непријатељске групе које су имале задатак поседање моста на Лиму и стварање забуне у Пријепољу, док не стигну јаче снаге које су одмах следовале. Јаке немачке моторизоване јединице, које су изненада грунуле, разбиле су батаљоне на десној страни Лима, прешле преко непорушеног моста и опколиле 1. шумадиску бригаду која је била без сопственог и непосредног обезбеђења.

Услед изненађења дошло је до неуспеха дотичних батаљона, тако да се дводневним борбама ових и суседних јединица није могла да спречи несрећа и велики губици у људству и материјалу. Највише су страдали батаљони 1. шумадиске бригаде, јер се они из школе нису могли пробити из обруча, а 3 батаљон ове бригаде, као и 1 и 2 батаљон 2. пролетерске бригаде били су разбијени и набачени на Лим, у коме се известан број војника утопио.

Артиљерију, бацаче и коморе стигле су немачке тенковске и моторизоване јединице на путу Пријепоље — Пљевља и све запленилe тако да су целокупни губици 2. пролетерске дивизије износили: око 400 погинулих бораца и руководилаца, а заробљено је 100 Италијана из артиљериског дивизиона и један италијански раднички батаљон; заплењено је 9 топова, 3 бацача, 4 митраљеза, 28 пушкомитраљеза и нешто осталог оружја, 3 батаљонске коморе и архива и комора Штаба 2. пролетерске дивизије.

Немачки напад на Пријепоље са изненађењем наших јединица, један је од најтежих негативних примера из Народноослободилачког рата. Зато га треба памтити за поуку: да се никада и нигде у рату не занемарује извиђање и обезбеђење.

IV. *ИЗНЕНАЂЕЊЕ У ПОЈЕДИНИМ ТАКТИЧКИМ РАДЊАМА*

Само онај може изненадити који другоме намеће своју вољу — Клаузевиц.

Изненађење у нападу

Нападач има иницијативу у својим рукама а тиме и могућност да изненади непријатеља како по месту тако и по времену.

У нападу треба тежити да се што већи део снага групише на правцу главног удара, имајући у виду да понекад „и један батаљон више може решити судбину дана“. За овакво решење потребна је велика вештина команданта јер помоћна дејства често захтевају знатне снаге и доводе до растурања снага.

Најјача средства, ако су растурена, у највише случајева неће дати ништа озбиљније. Зато је Суворов препоручивао да се на бојишту прикупе и оне трупе које су биле одређене за заштиту комуникација: „Кад идеш да тучеш непријатеља, умножавај војску, скидај страже, скидај комуникациска осигурања. Кад потучеш непријатеља постављај поново према приликама, али га гони до уништења“.

Дужина трајања припреме за напад зависи од јачине непријатељских положаја, од стања обостраних трупа (морална јачина, материјално стање), комуникација итд. Поред тога, на дужину трајања припреме напада утиче још и услов изненађења. Наиме, са продужавањем нападачевих припрема, бранилац добија све више времена да допуњује утврђивање положаја и да привлачи појачања и материјална средства из позадине. Али тако исто у тежњи за апсолутним изненађењем, нападач може налетети неспреман на непријатељски солидно утврђени и ефикасно брањени положај, па уместо да браниоцу приреди изненађење, да сам буде изненађен. Морају се, дакле, ова два супротна захтева довести у склад и добром проценом једног и другог пронаћи граница за најповољнији резултат.

Потребно је напоменути да се изненађење може створити при дужем трајању претходних припрема,

ако се припреме врше у тајности и ако се вешто маскира и изабере почетак напада. Поред тога, непријатељ се може изненадити предузимањем неколико напада на ширем фронту, од којих је један главни а остали имају задатак да вежу непријатељске снаге и доведу непријатеља у заблуду, да растури снаге и истроши резерве. Врло је важно да у току припрема напада непријатељ не дође до заробљеника, јер би од њих могао добити корисна обавештења.

Против непријатеља који чека на већ организованом положају развој снага за напад врши се са методичношћу у припремама. Ако пак непријатељ још није потпуно посео положај, онда се примењује изненадно и брзо дејство како би се искористила неспремност браниоца за јачи отпор.

Као год што напади доносе велике користи ако је њима непријатељ изненађен, исто тако је велики ризик, ако непријатељ сазна за напад; зато намеру и припреме за изненађење браниоца треба најстроже чувати у тајности.

Припрема напада ватром изводи се дејством целокупног наоружања, нарочито артиљерије и авијације, у циљу да се неутралише непријатељски одбранбени систем по целој дубини или бар најважнији делови тог система. Понекад се напад врши без ватрене припреме у циљу да се постигне веће изненађење непријатеља.

Ако непријатељски фронт нема наслоњених крила, онда се првенствено тежи да се решење постигне обухватом или обиласком, а ако је фронт непрекидан и крила наслоњена, онда је надмоћност главни фактор и врши се фронтални напад са пробојем. У оба случаја изненађење игра велику улогу само у различном виду. Пред непрекидним фронтом изненађење ће бити усмерено на то да се непријатељ обмане у погледу времена, правца и снага које ће нанети главни удар. Међутим, на слободном земљишту изненађење ће бити главни услов за извршење успешног маневра помоћу обухвата или обиласка.

Нападач треба да држи у највећој тајности од непријатеља снаге и средства којима ће нападати. Ради

тога све покрете у циљу прикупљања трупа за напад треба вршити што прикривеније и углавном ноћу. Извиђање непријатеља, ради прикупљања потребних података, треба вршити тако неприметно, да непријатељ не може по томе да открије намеру нападача.

Време почетка напада и места на које ће бити упућене главне снаге треба брижљиво чувати у тајности. По завршеним припремама не треба чекати на полазном положају, да бранилац не би уочио намеру нападача и осујетио изненађење, већ одмах по завршеним припремама предузети напад. Упад у непријатељски положај треба брзо и масовно извршити, а затим без застоја продирати у дубину положаја како би на непријатеља непрекидно дејствовали са изненађењем.

У нападу је основно и најважније: добар избор правца главног удара, одговарајуће груписање и изненађење. То је услов за успех напада.

Поред више примера изненадног напада, који су дати у одељку „Тактичко изненађење", овде нека послужи овај врло вешто организовани и успешно изведени напад на непријатељски аеродром код Сарајева.

Напад на аеродром Рајловац (1944)

На аеродрому Рајловац, код Сарајева, налазио се већи број авиона које је чувало око 400 домобрана и нешто Немаца. Овим авионима су ометани покрети наших колона и бомбардована насељена места на ослобођеној територији.

Штаб 5 крајишке дивизије одлучио је да изненадним нападом на Рајловац уништи те авионе. За извршење овог задатка одређена је 1. крајишка бригада, која је у току ноћи 10/11 августа 1944 године избила у рејон села Доња Биоча.

Бригада је 10 августа увече прешла реку Босну и Миљацку. Пре напада постављене су заседе према Сарајеву и Високом у циљу обезбеђења ове акције.

У 22 часа почео је напад. Брзим налетом наших јединица непријатељ је избачен из ровова. Док су 1 и 2 батаљон водили борбу за ликвидацију бункера који су обезбеђивали аеродром, дотле су чете 3. батаљона приступиле уништавању авиона.

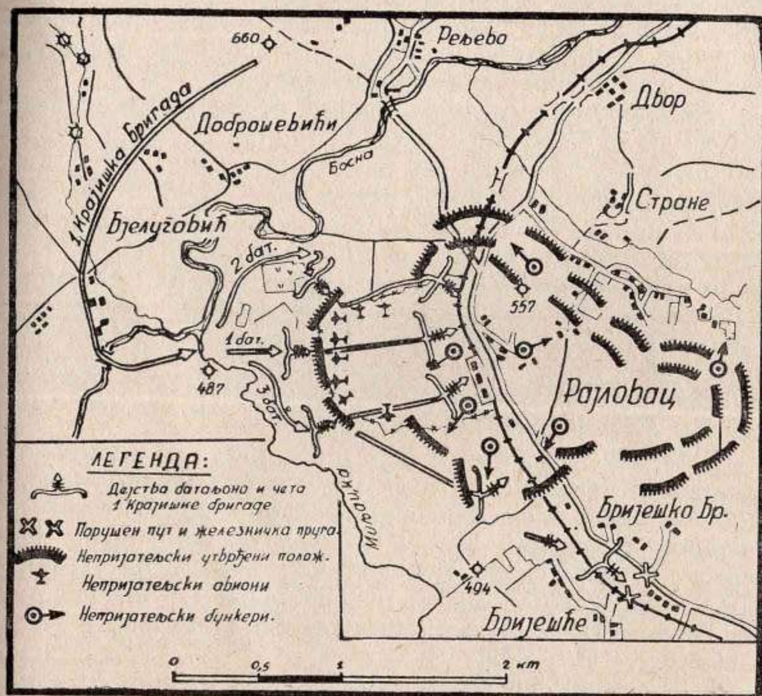

Пошто је извршено паљење авиона батаљони су се повукли према Крешеву.

У овој акцији су уништена 34 авиона и убијен већи број војника који су чували хангаре.

Акција је тако успешно изведена благодарећи постигнутом изненађењу.

Изненађење у одбрани

У нашој војсци мора владати офанзивни дух, не само кад смо у офанзиви, већ и у дефанзиви — Тито.

Одбрана је вид борбе, при коме се организацијом положаја, применом фортификације и употребом борбених средстава непријатељ успорава, троши и ломи, било у циљу да се омогући прелазак у напад ради победе над непријатељем, било да се добије у времену, или да се изврши какав други задатак.

На одбрану се решава слабија страна, која одбраном жели да се по снази изједначи с нападачем, па кад ово постигне, или када иначе наступи повољан моменат (например, кад непријатељ учини какву грубу грешку), онда да пређе у напад. Према томе, одбрана носи општи карактер одбране само у својој припремној фази, тј. фази изнуривања или трошења нападача, али у својој решавајућој фази она треба да се заврши преласком у напад. Овакву одбрану извео је Наполеон код Аустерлица (1805), Срби у Колубарској бици (1914), Французи на Марни (1914), Руси код Стаљинграда (1942), Енглези код Ел Аламејна (1942) итд.

Одбрана која би отпочела и завршила се чисто одбранбеним дејством, тј. одбијањем нападачевих удара, била би посве пасивна одбрана која увек води сигурном неуспеху и поразу. Такву пасивну одбрану водио је аустриски војсковођа Бенедек код Кенигреца (1866), француски маршал Басен испред Меца (1870), Турци код Битоља (1912), Италијани (Кадорна) на Сочи — код Кобарида (1917) итд.

У пасивној одбрани бранилац има на својој страни све материјалне користи: од земљишта, фортификације, згодније употребе оружја, боље заштите од непријатељске ватре. Највећи недостатак јој је отсуство иницијативе која се налази у рукама нападачевим. Међутим, активна одбрана спаја у себи све добре стране одбране и добре стране напада, јер бранилац у припремном периоду, пуштајући нападача да се троши у нападу, искоришћује све материјалне предности, а у решавајућој фази битке, изненадним преласком у на-

пад, преотима нападачу иницијативу и на тај начин задобија надмоћност над њим.

Према томе, одбрана не сме да се води пасивно, већ мора у свим случајевима бити активна, покретна, увек способна да изненађује нападача и да му задаје ударце.

По Клаузевицу једно од најбитнијих преимућстава одбране јесте могућност да се после пролазног очекивања, у току борбе, нападач може увек изнова изненадити. Ово претпоставља врло покретну и кад год је то могуће активну одбрану.

Бранилац ће постићи изненађење ако буде сачувао у тајности јачину снага и њихов распоред. Исто тако треба добро прикрити организацију положаја за одбрану, а нарочито предњи крај одбране и важније отпорне тачке на положају.

Препречна средства испред појединих отпорних тачака треба што боље маскирати, а тако и сва оруђа која су одређена да их фланкирају.

Правац предвиђеног противнапада па, према томе, и место прикупљања резерве и осталих средстава која ће учествовати у противнападу треба сачувати у највећој тајности.

Противнападе треба изводити што више бочно и уз јаку ватрену подршку, како би изненађење код непријатеља било што веће.

Принцип изненађења важи како за напад, тако и за одбрану. Изненадан и јак противнапад браниоца може не само успорити и укочити напад већ довести до слома напада и пораза нападача.

Бој на Мишару (1806)

После многих ранијих покушаја да заузму Шабац, Срби устаници, пошто победе Турке код Чуруга, пођу поново на Шабац и стигну 20 маја пред варош. Не могући да заузму Шабачки град због оскудице средстава за напад на тврђаву, устаници су држали град опседнут, не би ли га глађу принудили да се преда заједно са тврђавом. 5 јуна Сулејман-паша Скопљак прешао је Дрину у намери да устанике примора да скину бло-

каду, па потом да их нападне и потуче што је и довело до боја на Мишару.

Бојиште чини плато на коме је село Мишар, а у ужем смислу редут, који је подигао Карађорђе уочи самог боја. Редут је био четвороугаони за мешовиту посаду са грудобраном против топовских зрна. Око редута се протезао ров већих димензија, ојачан у дну курјачким рупама. По предњем нагибу грудобрана постављене су биле брклљаче, а око целог редута препречна средства. Устаници су имали око 5.000 пешака, 2.000 коњаника и 4 топа. Турци су имали 50.000 војника (вероватно само пешака са артиљеријом).

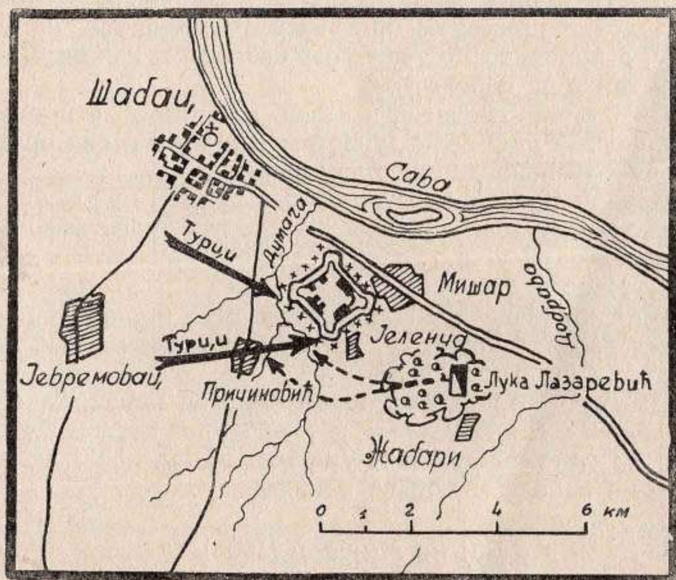

План Турака био је да надмоћном снагом нападну устанике с фронта и да густим масама изврше јуриш, пошто га припреме артиљеријом. План Карађорђа био је: посести свом пешадијом редут и ватром ломити Турке, а коњица као спољна резерва у отсудном моменту да изврши јуриш у десни бок Турака; у случају

успеха овог јуриша учинити испад из редута и свом снагом гонити Турке.

Распоред Турака био је линиски, напред сва артиљерија, позади пешадија у густим редовима. Резерве као да није ни било. Распоред устаника био је: пешадија је поседа са два реда стрелаца банкет, два реда стрелаца били су позади банкета, као почесна резерва, са задатком да чим који стрелац са банкета падне, одмах га попуњава позадњи ред. Остатак пешадије образовао је унутрашњу резерву. Свака фаса имала је свог команданта, разносаче муниције и носиоце рањеника. Коњица, под командом Луке Лазаревића, образовала је спољну резерву, у шумици између села Жабара и Јеленче, са задатком да изврши напад кад се Турци јаче ангажују у боју.

Првог августа 1806 године Турци су прешли Думачу, развили артиљерију и почели ватрено дејство, али због великог отстојања нису добацивали, те су морали прићи ближе мишарском утврђењу. Наступање је вршено у густим редовима и веома уредно. Устаници су отворили ватру из топова и пушака, једновремено, тек на знак Карађорђев, кад су Турци били већ на блиском отстојању. Силина те изненадне ватре поколебала је Турке, али се ред брзо повратио; наступање је настављено, потпомогнуто јаком ватром из топова и пушака. Бој се водио жестоко и успех се клонио час једној, час другој страни до момента кад су Турци дошли пред редут.

Тада је потпуно изненада српска коњица извршила снажан јуриш у десни бок и позадину Турака, што је ове принудило на повлачење. У том моменту и пешадија је извршила испад, и отступање Турака претворило се у бекство у правцу Шапца, Дрине и Саве. Гоњење је вршено до крајњих граница. Резултат је био велика материјална и морална победа устаника.

Бој на Мишару спада у ред најбољих примера активне одбране која прераста у напад. Она је истовремено редак пример, како се целисходним коришћењем изненађења при извршењу противнапада може да парира надмоћност непријатеља и да се извојује победа.

Немачка противофанзива у Арденима (1944)

Немачка противофанзива у Арденима од 16 децембра 1944 године била је „Хитлерова последња игра“, која је имала за циљ да муњевитим ударом пробије савезнички фронт, продре до Антверпена, главне луке за снабдевање Савезника, раздвоји савезничке снаге

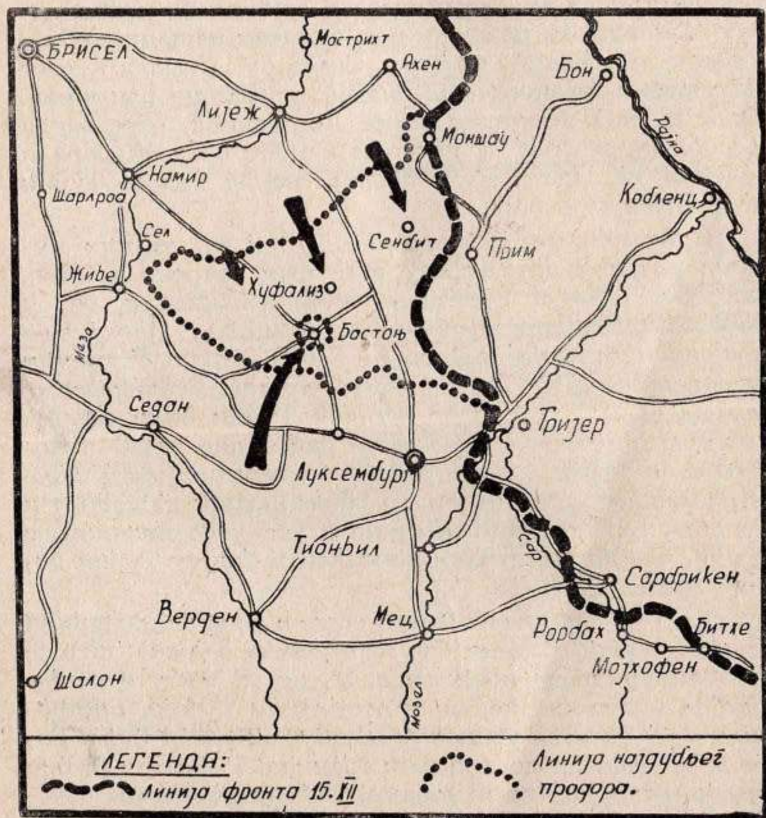

на два дела и почесно их туче. План је био: одлучна победа на Западу стварањем новог Денкерка, а затим пребацивање јачих снага на Исток за одбијање руског

напада, који се очекивао у току зиме. Осим тога, Хитлер се надао да ће великим тактичким успехом поколебати код Савезника веру у тоталну победу и натерати их да одустану од захтева за безусловну капитулацију Немачке.

Припреме за операцију извођене су у највећој тајности. Команданти (чак и командант VI оклопне армије, генерал Дитрих) су о претстојећој акцији обавештени тек у последњем моменту, а прикупљање снага ка фронту вршено је само ноћу. Ова офанзива је уопште претстављала огромно изненађење за Савезнике, јер нико није претпостављао да су Немци способни ма за какву нападну акцију. Идеја за ову операцију била је одлична али за њено спровођење у дело није било довољно снага и средстава. За њу су Немци употребили све расположиве резерве и то: V и VI тенковску армију и VII армију, свега око 14 пешадиских и 10 тенковских и тенковско-гренадирских дивизија, под руководством фелдмаршала Рундштета.

Што је немачка противофанзива у почетку успела, заслуга је изненађења које је постигнуто тајношћу припрема, нападом по брдском терену зими, када Савезници нису то очекивали и на фронту где су Савезници имали развучене снаге (свега четири дивизије на фронту од 150 км) као и коришћењем магле под којом савезничка авијација није могла да дејствује.

Немци су продрли у дубину од 80 км у виду клина, који су Савезници противударима са севера и југа пресекли и непријатељски план осујетили.

Овим испадима Немци су успорили савезничко наступање на Исток за шест недеља и омели њихову авијацију да бомбардује важне објекте по Немачкој. Али су зато претрпели велике губитке: 220.000 људи, од којих 110.000 заробљених, 600 тенкова, 1.620 авиона итд. А још већи губитак је за Немце било дубоко разочарање када су увидели да је и последњи очајнички покушај пропао.

Овај пример маркантно потврђује велики значај изненађења, али уједно показује да се оно мора довести у склад са осталим условима неопходним за успех по-

духвата. Иначе лакомислено поуздање у само изненађење може да испадне штетна авантура.

Изненађење у отступању

Отступање се примењује када ситуација налаже да се трупе изведу испод удара надмоћнијег непријатеља и врши се у циљу:

— извлачења трупа, које су у борби претрпеле неуспех;

— извлачења трупа које су обухваћене, или које су толико угрожене да се више не могу одржати;

— заузимања повољније одбранбене линије (природне или утврђене), скраћивања линије фронта и одвајања снага за друге отсеке (правце) или за активна дејства;

— повлачења ка својим резервама и прегруписавања ради наношења противудара непријатељу који се истакао, као и за противофанзиву.

Отступање може бити благовремено (својевољно) и принудно.

Благовремено отступање се може вршити пре борбе или у току борбе пре него што падне решење.

а) Благовремено отступање пре борбе бива из разних мотива као: ради сједињења са појачањима која пристижу, ради заузимања повољнијих положаја, у циљу извођења каквог маневра итд. У благовремена отступања пре борбе могу се убројати: отступање Француза пред битку на Марни (1914), отступање Српске војске пред Колубарску битку (1914) итд.

б) Благовремено отступање у току борбених дејстава, редовно се дешава само код борби које се воде: за добитак у времену, ради успоравања непријатељског надирања итд. Нарочито је важно да непријатељ не примети или не осети отступање. Због тога треба тежити да се борба пошто пото продужи до ноћи па да се под заштитом мрака изврши отступање тако да се непријатељ изненади.

Отступање VIII немачке армије код Гумбинена, отпочето 20/21 августа 1914 године, примећено је од стране Њеменске руске армије тек изјутра 21 августа.

Руси су били потпуно изненађени кад су увидели да су Немци отступили. Немачка команда, пак, била је изненађена од исте Њеменске армије отступањем из битке код Мазурских Језера (1914). Исто тако Немци су изненађени отступањем Француза и Енглеза са Самбре (1914), Французи су били изненађени наглим отступањем Немаца са Марне (1914), а Руси отступањем Пољака и противнападом код Варшаве (1920).

Принудно отступање врши се после изгубљене борбе, тј. после отсудног решења. Ово је најтежи вид отступања које доводи до потпуног растројства, ако је непријатељ довољно енергичан у гоњењу. Оно претставља најтежу ситуацију у којој се може наћи једна војска, јер су тада резерве (у потпуности или највећим делом) утрошене и врло су мале могућности да се повлачење организује и изврши прихват потучених трупа. Основни је принцип у таквом случају: да се трупе што пре извуку из домашаја непријатељске ватре и што пре уреде. Све зависи од хладнокрвности, енергије и умешности старешина, као што се види из ових примера великих војсковођа:

— У бици код Мунде Цезар је истрчао пред застрашене легионаре, који у нереду отступаху, са узвиком: „Погледајте каквог старешину изневеристе!“ и они се зауставише.

— Маршал Неј, подигнувши се на узенгијама, спокојан и равнодушан према непријатељским картечима, обрати се уздрхталим војницима са речима: „Смрт коси само плашљивце, погледајте — она мене неће!“ и војници се повратише.

— У борби на Требији, Суворов једном приликом примети неки батаљон где отступа. Међутим, он не само што никад није обучавао своје војнике отступању, већ је свакоме без разлике забрањивао да изговори речи: „назад“, „отступање“ и „повлачење“, те стога одмах приђе батаљону и не само што га је својом вештином зауставио, већ га је истовремено повео у напад и на јуриш, на тај начин што је војницима у отступању говорио: „Тако, тако, намамљујте непријатеља, намамљујте! Господо официри, они знају боље од вас. Не ту,

него тамо, код оне шуме треба да се зауставите!" А кад су војници стигли до означене шуме он командова: „Стој! Напред! Јуриш! Ура!" и батаљон се, уверен да заиста није отступао, већ вршио какав маневар, бацио новом одлучношћу на непријатеља.

Како је већ изнето, изненађење се при отступању постиже првенствено тајним почетком отступања и због тога отступање отпочиње, кадгод је могуће, ноћу. Међутим, изненађење се може постићи и таквим правцем повлачења са којим непријатељ не рачуна и који је за њега неочекиван; као врло поучан у том погледу нека послужи овај пример;

Отступање Пољака пред битку код Варшаве (1920)

Ноћу 7/8 августа пољски Северни фронт беше продужио отступање са линије Бјала — Јанов — Сједлец — Соколов — Розан. У отступању је требало извршити прегруписавање потребно за отсудну противофанзиву, коју је маршал Пилсудски наредио 6 августа са основном идејом: држати линију (почев од севера ка југу): ток реке Орзиц, Нарве, Висле до Ивангорода са јаким мостобраном Модлином и Варшавом; напад са тока Вјепша ка северу и североистоку ка јужном боку руског Западног фронта. Маневарска ударна група требало је да се формира од две пешадиске дивизије и једне коњичке бригаде Јужног фронта и од три и по дивизије јужног крила Северног фронта. Од ових последњих биле су увече 7 августа 21, 16 и 14 дивизија у простору који је на скици обележен пуним линијама. Следеће ноћи ове су се три дивизије повукле још уназад ка западу до линије Кок — Луков — Сједлец. 9 августа увече налазиле су се у рејонима који су на скици обележени испрекиданим линијама. Ноћу 11/12 августа оне се окретоше скоро на југ правцем:

12 пешадиска дивизија ка Фирлеа — Коку;

16 пешадиска дивизија из простора Луков ка Лисобику;

14 пешадиска дивизија из простора јужно од Сједлеца ка Ивангороду.

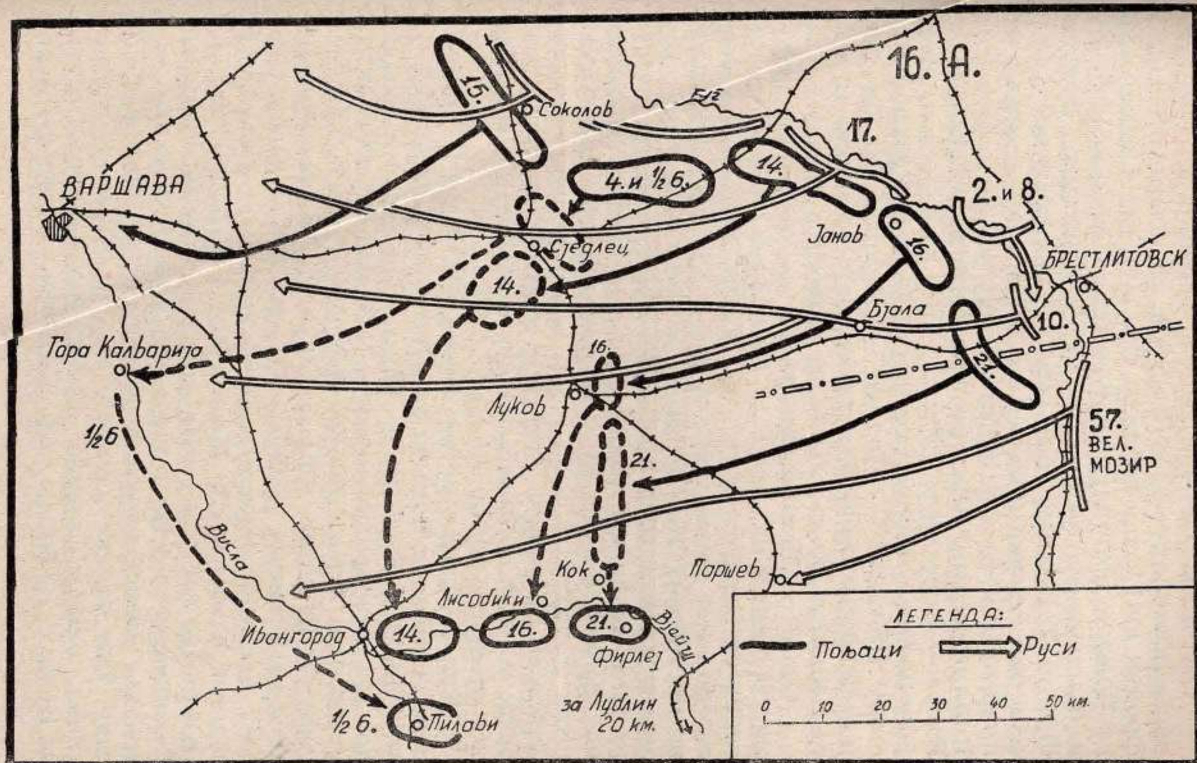
16. А.
15.
Соколов
17.
14.
4. и ½ 6.
ВАРШАВА
2. и 8.
Јанов
16.
Сједлец
14.
БРЕСТЛИТОВСК
Бјала
10.
21.
Гора Калварија
16.
Луков
½ 6
21.
57.
ВЕЛ.
МОЗИР
Висла
Кок
Паршев
Лисобики
Ивангород
14.
16.
21.
Фирлеј
за Лублин
20 км.
½ 6.
Пилави
ЛЕГЕНДА:
Пољаци
Руси
0
10
20
30
40
50 км.

Отступање ове три пољске дивизије ка југу нису приметили ни руска XVI армија, ни команда Западног фронта, ни Главна команда. Оне су и даље замишљале да Пољаци отступају ка југозападу иза Висле јужно од Варшаве, тј. у правцу који је командант Западног фронта Тухачевски већ унапред претпоставио. Он је себи био створио мишљење о очекиваном држању непријатеља и тога се држао. Њему је „било јасно“ да Пољаци отсудну битку неће примити на источној обали Висле — са реком за леђима — већ да ће, ослоњени на јаку препреку Вислу, скупити своје главне снаге у простору Цјеханов — Модлин — Варшава, да би тако једновремено осигурали престоницу Варшаву и везу са Данцигом, која је била од животног значаја.

Стога се Тухачевски решио да све своје армије оштро помери на север, да би пољско лево крило северно од Варшаве напао обухватно. Његово пак сопствено лево крило требало је да наступа фронтално ка мостобрану код Варшаве, имајући при томе слабу заштиту левог бока према Ивангороду. При томе је рачунао да ће наступање северних армија Југозападног фронта, које су му у то време такође биле потчињене (Коњичка армија и XII армија), према околини Лублина, зајамчити довољну заштиту његовог левог бока; то је било неостварљиво, с обзиром на везаност тих армија у рејону Лавова.

Три су, дакле, руске армије (IV, XV и III) наступале северно од Буга да би дубоко обухватиле просторију тврђава Варшава — Модлин са севера и запада, док је левокрилна армија Западног фронта (XVI) управљена фронтално на Варшаву (главне снаге северно од Варшаве, лево крило на Гору Калварију). До доласка Коњичке армије и XII армије осигурање левог бока Западног фронта према југу било је стављено у задатак слабој групи Мозир (око 4.000 људи), која је требало да наступа на Ивангород — Парцев. Распоред Тухачевског за даље операције веома је олакшао извршење плана маршала Пилсудског за противофанзиву. Три пољске дивизије, које су пошле са јужног крила пољског Северног фронта ка маневарској групи на Вјепшу, не би могле да несметано изврше свој опа-

сни марш, под оштрим углом на југ, према Вјепшу, да су руске трупе боље извиђале и одржавале контакт са противником.

Тухачевски је тврдо веровао да су Пољаци отступили на запад. Чак је за једну пољску армиску заповест (која је нађена код погинулог пољског официра), из које се сазнало за прикупљање једне нове пољске армије у рејону Лублина, рекао да је ова заповест фалсификат. Тако исто није узимао у обзир ни упозоравања од стране совјетске Главне команде која је рачунала на могућност пољске противофанзиве са правца Ивангорода.

Последица свега тога била је потпуно изненадна противофанзива Пољака која је отпочела 16 августа од Вјепша ка јужном боку Западног фронта. Успех ове противофанзиве био је огроман. Што је пољској маневарској групи недостајало у снази, надокнађено је рђавим стањем совјетских трупа, изнурених и ослабљених гоњењем које је трајало пет недеља. Поред тога, била је постигнута и довољна бројна надмоћност Пољака на одлучујућој тачки. Она је омогућила да се група Мозир лако разбије и натера на неуређено повлачење.

Совјетска XVI армија била је у врло неповољном распореду да би одолела бочном нападу, стога је била брзо одбачена. Пољска противофанзива је даље напредовала и ударила у бок III и XV совјетску армију које су уложиле све своје силе да задрже напад и да IV армији, која је била истурена далеко на запад, омогуће отступање узаним коридором између Нарева и источнопруске границе. Али се овај задатак показао неостварљив; III и XV армија су изгубиле велики део својих снага и нису више биле у стању да спасу IV армију. Саме су потиснуте према источно-пруској граници и натеране да пређу на немачко земљиште.

Руско-пољски рат је одлучен овом противофанзивом коју су Пољаци добро замислили и енергично извели, користећи грешке совјетског командовања и рђаво стање Совјетске војске. Основни фактор успешне противофанзиве Пољака био је у тајном и брзом прикупљању њихове ударне групације на Вјепшу; већи део

те групације (14, 16 и 21 дивизија) прикупио се тајно на Вјепшу благодарећи томе што је успео да се одвоји од Руса и да, непримећен од њих, нагло промени правац повлачења, од запада на југ, и тиме потпуно изненади руске команданте па и самог Тухачевског, који су и даље сматрали да те пољске јединице отступају на запад, ка Варшави.

Изненађење у гоњењу

Изненађење је главна ствар у рату
— Шлифен.

Гоњење је непосредна последица успешне битке (боја). Њиме се експлоатише задобивена победа, у циљу потпуног растројства непријатељске војске. Победа је потпуна тек онда кад је побеђени гоњен до крајњих граница моћи победиоца, „до последњег даха човека и коња". А ово се најбоље постиже изненадним ударима на бокове и отступницу непријатеља.

С обзиром на облик маневра гоњење може бити фронтално, паралелно и комбиновано.

1) — Фронталним гоњењем се непријатељу отежава одвајање и поновно организовање одбране. Али се крупнији резултати могу постићи само ако нападач успе да пробије систем осигурања, натера главнину непријатеља на борбу и — примењујући погодне облике маневра — настане да га окружи и уништи.

2) — Паралелно гоњење се врши напоредо са отступницом непријатеља, коме се стално прети обухватом и не даје му се мира ни дању ни ноћу, па зато може бити од значајних последица. Разуме се, да су за паралелно гоњење најподесније оклопне јединице, које су у могућности да се, претичући непријатељске колоне, изненадно појављују на њиховим боковима и у њиховој позадини, уносећи растројство код непријатеља. А за стварање нереда и панике у непријатељској даљој и ближој позадини најподеснија је авијација, нарочито ваздушни десанти помоћу којих се постиже велико изненађење.

Паралелно гоњење са претицањем даје брже и крупније резултате нарочито ако се врши са оба бока,

у тежњи да се непријатељ претекне на важним тачкама — рејонима (раскрснице, превоји, мостови, теснаци), да му се чврсто стане на комуникације, његове снаге набаце на теже пролазно земљиште, или уопште одбаце од комуникација, и изложе разбијању и уништењу.

За овакве, изненадне акције најподесније су довољно јаке брзе јединице (по снегу и смучари) у комбинацији са гонећим и предњим одредима, уз садејство авијације и ваздушнодесантних снага.

За гонећим деловима следују масе пешадиских јединица, које чине основне снаге за уништење непријатеља који отступа.

3) — Комбиновано гоњење (фронтално и паралелно једновремено) даје најкрупније резултате. На овај начин, фронталним дејством се непријатељ присиљава да за осигурање одвоји јаче снаге и успорава му се повлачење, а тиме се уједно обезбеђује маневар деловима упућеним у паралелно гоњење и претицање непријатеља.

У гоњењу изненадно бомбардовање из ваздуха допуњује и замењује дејство артиљерије и може да буде врло ефикасно у случају кад се дејством авијације поруше објекти на комуникацијама преко којих непријатељ мора отступати.

Гоњење тученог непријатеља треба вршити и ноћу и зато је неопходно с њиме стално одржавати додир.

Као што је већ речено, гоњење се не састоји у систематском наступању за непријатељем, како су то практиковали Аустријанци у Првом светском рату приликом отступања Срба из Мачве, са Дрине и Саве 1914 године, већ у енергичном претицању и изненадном нападу на бокове непријатеља.

Чувена гоњења у историји ратова, која служе за пример, била су: Наполеоново гоњење Пруске војске после битке код Јене и Ауерштета 1806[5]); руско-гоњење Француске војске (1812); Грантово гоњење армије

[5]) О овој операцији Молтке вели: „Да би се могло још и гонити после крваве борбе, потребна је веома јака и немилосрдна воља као што ју је имао Наполеон".

Ли-а (1865); српско гоњење Аустриске војске после Церске и Колубарске битке (1914); српско гоњење Бугарске и Немачке војске после пробоја Солунског фронта (1918).

У свима успешним гоњењима видну улогу је играло изненађење, које се раније постизало највише коњицом и то престизањем и постављањем заседа или нападом с бока, а у последњим ратовима најуспешније оклопним и ваздушнодесантним трупама (пресецањем, опкољавањем, „вертикалним обухватом“).

Као пример износи се гоњење од стране једне српске дивизије после пробоја аустриског фронта на Сувобору (1914).

Дунавска дивизија I позива у гоњењу од Сувобора до Ваљева (1914)

После извршеног пробоја аустриског фронта на Сувобору, 5 децембра 1914 године, I српска армија задржала се по наређењу Врховне команде привремено на Сувоборском гребену, ради сређивања, а у гоњење су упућени гонећи одреди. Међутим, командант Дунавске дивизије I позива (која је била у центру армиског распореда) ценио је да треба одмах продужити гоњење растројеног непријатеља целом својом дивизијом и отпочео је, иницијативно, са гоњењем у 15 часова истог дана; командант армије одобрио је накнадно тај поступак.

Дивизија је са линије Проструга — Рајац предузела гоњење главном снагом преко Сувобора на Цугуљ, а помоћном од Проструге ка Грађенику и продужила гоњење и ноћу 5/6 децембра. Код Славковице је дивизиска побочница извршила изненадни препад на два непријатељска батаљона, разбила их и заробила 200 војника. На правцу Рајац — Сувобор аустриске заштитнице, изненађене енергичним и брзим гоњењем Срба, нису успеле да даду јачи отпор, брзо су разбијене и у нереду се повукле тако да је главнина Дунавске дивизије око 23 часа избила на Цугуљ.

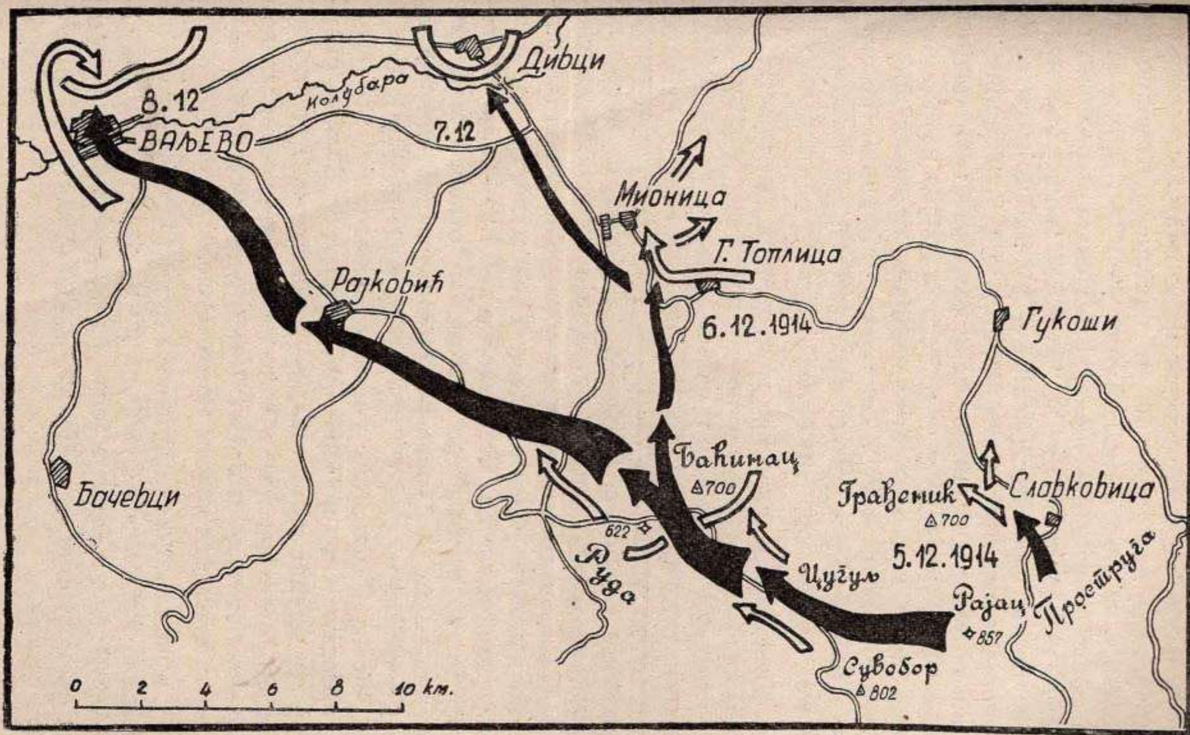
Дивци
Колубара
8.12
ВАЉЕВО
7.12
Мионица
Г. Топлица
Рајковић
6.12.1914
Гукоши
Баћинац
700
Грађеник
700
Славковица
622
Руда
Цугуљ
5.12.1914
Рајац
857
Проструга
Сувобор
802
Бачевци
0 2 4 6 8 10 km.

У току 6 децембра дивизија је најпре сломила отпор делова аустриске 50. и аустриске Комбиноване дивизије на положају Баћинац — Руда, натерала их на повлачење и предузела делом снага паралелно гоњење ка Мионици и Г. Топлици, ради пресецања отступнице оним аустриским деловима који су се од Гукоша повлачили ка Мионици; код Г. Топлице откривена је већа непријатељска колона са многобројном комором. Изненадна и тачна артиљериска ватра, отворена на ту комору, и брзо избијање предњих дивизиских делова на пут Г. Топлица — Мионица, изазвали су панику код непријатеља на том путу тако да је знатан део коморе заробљен а остатак се разбежао.

Дивизија је следећег дана продужила гоњење непријатеља који се ужурбано повлачио дајући само местимично слаб отпор и остављајући знатне количине оружја и материјала; гонећи брзо дивизиски коњички пук избио је на Колубару код с. Дивци, а главнина дивизије у рејон с. Рајковић. Овог дана су аустриске снаге на правцу дејства дивизије — успеле да својом главнином пређу на леву обалу Колубаре, али потпуно исцрпене брзим и неуређеним повлачењем; те снаге (50. дивизија) отпочеле су код Ваљева да се срећују ради организације поновног отпора. Међутим, брзина којом је Дунавска дивизија гонила изненадила је Аустријанце, јер су предњи делови дивизије већ у 10 часова 8 децембра ушли у Ваљево. Тај последњи аустриски отпор на висовима северно од Ваљева сломљен је идућег дана нападом Дунавске и Дринске дивизије I позива; после тога Аустријанци су највећом брзином отступали према Шапцу где су се остаци њихових снага пребацили преко Саве.

Брзина којом је Дунавска дивизија отпочела и извршила гоњење од Сувобора до Ваљева изненадила је непријатеља и била је један од основних фактора који су онемогућили непријатељу да се среди и организује нов отпор.

V. ИЗНЕНАЂЕЊЕ У НАРОЧИТИМ ПРИЛИКАМА

Ноћне борбе

Ноћ је савезник храбрих, а непријатељ плашљивих — Војничка изрека.

Ноћ је од најстаријих времена коришћена за изненадна дејства против непријатеља и ноћне борбе се воде од кад је човек почео ратовати уопште. Године 400 пре наше ере помињу се ноћне борбе при отступању Ксенофонтових славних војника. Само што тада нису вршене да би се избегли губици од непријатељског оружја, но је највероватнији циљ ноћних напада била тежња да се непријатељ изненади.

Са проналаском барута значај ноћних борби је повећан, јер је поред стварања изненађења требало избећи велике губитке од непријатељске ватре. Тај значај је порастао нарочито после појаве аутоматског оружја и авијације.

Ноћна дејства, дакле, имају свој корен у идеји да се ноћна тама, као добар савезник, искористи за неопажено приближавање непријатељу и изненадан удар.

Ограничена видљивост ноћу даје велике могућности за стварање изненађења. Чак и у случају да непријатељ открије извесну радњу он није у могућности да сагледа њен обим и прави значај, већ је обично склон преувеличавању. Борцу изненађеном на спавању, било да је свучен или не, треба доста времена да се расани и зато није одмах способан за дејство. Природна склоност за преувеличавање у нејасној ноћној ситуацији ствара погодно тле за слабљење морала и за појаву панике. Све то утиче да се ноћу могу постићи далеко ефикаснија изненађења, него дању. И баш зато у ноћним акцијама бројна надмоћност игра мању улогу него остварено изненађење.

Уопште узев, могућност изненађења иде у прилог нападачу и зато је одбрана ноћу тежа од напада. Али постоји могућност и за браниоца да изненадни ноћни напад дочека хладнокрвно и да сам приреди нападачу изненађење.

Све до Првог светског рата ноћна борбена дејства су сматрана као изузетна, премда су готово у свим ратовима забележена а познати су и ноћни судари већих размера, који су одлучивали судбину рата (Маричка битка, Хохкирх, Исмаил).

У Првом и Другом светском рату, пак, ноћне борбе су се редовно користиле и било је ноћних напада читавим армијама, например: V немачка армија на Западном фронту (1914), 12 енглески корпус код Кана (1944) и напад на Берлин (1945).

Српска војска у Балканском и Првом светском рату имала је доста успешних ноћних борби, од којих су најзначајније: Брегалничка битка (1913), када су Бугари извршили изненадни напад на српске трупе; ноћни напад српске Комбиноване дивизије на аустриску 21 ландверску дивизију код Текериша (1914); гоњење Аустриске војске после победоносне Церске и Колубарске битке и нарочито гоњење после пробоја Солунског фронта.

У нашем Народноослободилачком рату ноћне борбе и дејства заузимали су посебно и главно место. Ноћ су за своје акције користиле не само партизанске групе, одреди, батаљони и бригаде, већ и дивизије и корпуси. Пети корпус је извео два успешна ноћна напада на Бањалуку, а 3 корпус напад на Тузлу. Највећи број вароши, варошица, села, разних утврђених објеката и тачака, заузет је ноћним акцијама, а највећи број мостова, пруга, тунела, рудника, фабрика и других објеката, порушен је ноћу. Може се рећи да су ноћна дејства била нормална, а дневна изузетна.

Ноћни напади на мања и већа непријатељска упоришта било са већег отстојања, или из непосредног додира, били су карактеристични за цео Народноослободилачки рат. Такви су напади, например, извођени на Приједор, Теслић, Сињ, Ливно, Рајловац, Бугојно, Купрес, Бањалуку, Зеницу и низ других упоришта. Вршени су и ноћни напади већег замаха и нарочитог значаја, као: у току Четврте непријатељске офанзиве напади 2. пролетерске дивизије на Јабланицу и 3. дивизије на Прозор (фебруара 1943), када је уништена италијанска дивизија „Мурђе“; противудар наших је-

диница против 717 немачке дивизије и 5 усташког здруга на Вилића Гувну, када су пет наших бригада (1 пролетерска, 3 санџачка, 1 далматинска, 7 баниска и 4 црногорска) одбациле непријатеља према Г. Вакуфу и тако спасле 4.000 рањеника код Прозора.

И најновија искуства из рата у Кореји истичу велики значај ноћних борби и потребу да трупа буде извежбана за све врсте ноћних дејстава.

Тежњу за постизање изненађења код наше војне силе треба развијати до врхунца, јер се можемо у будућем рату наћи у приликама да надмоћнијег непријатеља савлађуіемо изненадним акцијама као у току Народноослободилачке борбе. За остварење изненађења морају се тражити и користити све могуће прилике, под којима се оно може остварити, а нарочито је за то погодна ноћ.

Тежња за развијањем ноћне акције треба да буде карактеристична црта наше тактике и наше доктрине. Стереотипну фразу: „Ноћ је природом одређена за одмор", која се до скора налазила у војним правилима многих војски, наша Армија треба да одбаци, јер ће убудуће ратне прилике све више приморавати на ноћна дејства, тако да се ноћ претвара у дан и да се, попут Новице Церовића из Мажуранићевог епског спева Смрт Смаил-аге Ченгића, „обноћ греде, а обдан почива".

Наши народи располажу урођеним особинама за дејство ноћу па је култивисање ноћних борби могуће и треба га развијати до највећег степена. Ноћ, магла, планина, пошумљено земљиште и хајдуковање лежи у души и срцу највећем делу наших људи. Усто њихова храброст, одлучност и довитљивост у вези са дисциплином и обуком допуњује елементе којима треба да располаже трупа за ноћне борбе.

Наша стратегија, тактика и борбена правила треба да базирају на изненађењу, а пошто се изненађење може првенствено остварити дејством ноћу, то ноћним борбама у војним школама и при извођењу наставе у трупи треба посветити велику пажњу.

Борбе око река

Мора се поуздано претпоставити да непријатељ може прећи реку... кад хоће и како хоће — Наполеон.

Реке су одувек биле природне препреке и претстављале сметњу за нападача; међутим, нападач је савлађивао реку утолико лакше уколико је бранилац био више развучен и уколико је нападачу успело да оствари изненађење у већој мери.

У савременим условима реке су и даље задржале свој значај као природне препреке и то у првом реду противтенковске. Иако савремена техничка средства олакшавају прелаз и омогућавају да се форсирање изврши брже, ипак све већа моторизација савремених армија (нарочито повећање броја тенкова, самоходних оруђа и других тежих моторних возила) отежава прелазак река и захтева одговарајућа специјална прелазна средства (моторне скеле и мостове велике носивости). Због тога је порастао значај тајности припрема за прелаз и изненађења при прелазу.

Форсирање на отсеку где је прелаз због тежих услова најмање вероватан, може изазвати велико изненађење код непријатеља. Међутим, у таквом случају потребно је да нападач предузме посебне мере којима ће умањити негативан утицај тих тежих услова јер би иначе форсирање, и поред постигнутог изненађења, могло да буде знатно успорено и отежано. Пример оствареног изненађења и успешног форсирања на отсеку где су услови за прелаз неповољни јесте форсирање Дунава које је извршила, у току НОР, наша 51 дивизија код Батине Скеле; на том месту је десна обала, коју је држао непријатељ, знатно виша од леве обале где су биле наше снаге.

Форсирање у време кад то непријатељ не очекује може да изазове изненађење само у случају кад непријатељ проценом целокупне ситуације заиста дође до закључка да у извесном времену наш прелаз није вероватан. Зато се овакво изненађење може у потпуности постићи само онда кад непријатељ не примети ни најмање припреме на нашој обали и када

он, на основу тога, процени да ми на том отсеку нећемо вршити форсирање.

Тајност у груписању снага и средстава и у припремама за форсирање потребна је у сваком случају али нарочиту важност добија онда кад је у питању груписање јачих снага и веће количине средстава као и у случају кад нападач не располаже већом надмоћношћу. Искуство из Првог и Другог светског рата је показало да се тајност груписања веома јаких снага и средстава тешко могла обезбедити у потпуности и често је било неопходно да се врше и лажна груписања снага и средстава.

Обмањивање непријатеља је нарочито значајно онда кад је непријатељска одбрана солидно организована и кад он располаже јаким резервама; у таквом случају потребно је обманом непријатељеву пажњу привући на оне отсеке где се неће вршити форсирање и навести га да погрешно употреби резерве. Обмањивање се постиже демонстрацијама и лажним припремама. Најефикаснија демонстрација постиже се демонстративним прелазом, тј. прелазом једног дела снага на месту где се неће вршити главни прелаз. Да би се демонстративним прелазом непријатељ довео у што већу забуну, такав прелаз се обично врши на ширем фронту и под заштитом ноћи или димних завеса, чиме се отежава непријатељу да открије стварну јачину ангажованих снага и да процени да ли је то главни прелаз или не.

Обмањивање помоћу лажних припрема такође има за циљ да скрене непријатељеву пажњу са отсека где ће се стварно извршити форсирање. Карактеристичан пример успешне обмане је форсирање Рајне које је извршила америчка IX армија у Другом светском рату. На том отсеку Рајне била су два погодна места за форсирање, код Рајнберга и Ирдингена. Американци су намеравали да форсирање изврше код Рајнберга и тамо су све припреме изводили са највећом тајношћу. Да би обманули Немце они су код Ирдингена подигли лажна слагалишта, израдили прилазне путеве и данима превлачили лажни материјал (тенкове, топове и возила израђене од гуме и напумпане ваздухом).

Немци су били обманути, јер су сматрали да ће форсирање бити код Ирдингена и држали су тамо три дивизије; обмана је била толико убедљива да су Немци читаву недељу дана после америчког форсирања код Рајнберга још увек очекивали главни прелаз код Ирдингена и држали тамо наведене снаге.

У нашем НОР карактеристичан пример обмане је рушење моста на Неретви, код Јабланице, у току Четврте непријатељске офанзиве; непријатељ је због тог рушења сматрао да наше снаге неће на том месту форсирати Неретву а то је олакшало нашим снагама да је пређу на том месту.

Једновремено форсирање реке на ширем фронту, на неколико разних места, редовно ће изазвати изненађење и забуну код непријатеља јер он неће моћи одмах сигурно да оцени где се врши главни, а где помоћни прелаз. Због тога ће бити у недоумици где да употреби резерве и може се десити да задоцни са интервенцијом резерви или да их употреби на нашем помоћном а не на главном прелазу. Форсирање на неколико разних места омогућава нападачу и то да у случају неуспеха на главном прелазу пребаци снаге на помоћни прелаз и тамо пређе реку. Природно је да једновремено форсирање на неколико места захтева да се располаже са одговарајућом количином прелазних средстава.

Брзина у припреми и извршењу форсирања има највећи значај као фактор изненађења онда кад непријатељска одбрана још није солидна као и у случају кад непријатељ после повлачења долази на реку и поседа је за одбрану. Основни услов за успех у форсирању реке из покрета је брзина рада предњих нападачевих делова (гонећих и предњих одреда, оклопних јединица, претходница); при томе је битно да предњи делови нападача не очекују на долазак формациских прелазних средстава већ да у највећој мери користе за форсирање приручна средства (рибарске чамце, бурад, сплавове, разну дрвену грађу).

Ево неколико примера успешног форсирања реке из последњих ратова.

Прелаз америчког 356 пука преко Мезе (1918)

Као школски пример може да послужи акција 356 америчког пешадиског пука, под командом Р. Х. Елена.

На дан 7 новембра 1918 године овај пук је у свом напредовању стигао до реке Мезе. Источну обалу држали су још Немци. Командант пука је засновао свој план прелаза преко реке потпуно на изненађењу. Западно од села Пујиа утиче поток Вам у реку, а то место изабрао је командант као најпогодније. Привидан напад на само место Пуји требало је да скрене немачку пажњу. Како је Меза тамо врло плитка, то се на том месту и могао очекивати прелаз.

Са 6 понтона извршен је у току ноћи прелаз целог 1 и 3 батаљона и то скоро без икаквих губитака; међутим 2 батаљон, који је упућен да заједно са суседном дивизијом пређе преко понтонског моста, постављеног исте ноћи источно од Пујиа, претрпео је јаче губитке јер је морао пред мостом да чека близу два часа.

План пуковника Елена био је заснован на изненађењу. Оно што је неочекивано показало се, као и увек, веома целисходно.

Немци су очекивали прелаз код самог места Пујиа, а амерички командант пука се трудио да их одржи у овој заблуди. Наредио је да се у близини обале почне са изграђивањем сплавова. Намерно је слабо камуфлирао грађу коју су сакупљали пионири, а преко ноћи је наређивао што већу галаму као тобожњу припрему за прелаз код самог места.

Све његове брижљиве припреме биле су крунисане успехом прелаза који је извршио 1 и 3 батаљон на неочекиваном месту и у неочекивано време. Немци су до последњег тренутка остали у потпуној неизвесности о томе да ли је уопште дошло до прелаза противничких трупа преко Мезе. Њихово изненађење било је потпуно. Против стварног места прелаза није била упућена никаква одбранбена ватра, јер је целокупна немачка артиљериска ватра концентрисана на плићак пред местом Пуји.

До каквих катастрофалних последица може доћи ако нападачу не успе да изненади непријатеља пока-

зује судбина 2 батаљона, који је исте ноћи приликом прелаза преко реке изгубио скоро половину војника и официра.

Прелаз 1 батаљона америчког 39 пука преко реке Савјер (1918)

За време офанзиве јула месеца 1918 године стигао је батаљон после напорног марша на фронт Фаверол — Трен. Још исте ноћи добио је наређење да сместа пређе реку Савјер и да заузме густом шумом обрасле висове код Поасон де Крена.

Прелаз је требало извршити око 5.30 часова изјутра, с тим да суседне француске трупе већ сат раније изврше бочне нападе на непријатељске положаје. Но чим су Французи почели да се крећу, обасута је цела линија ватром тешке артиљерије, тако да је батаљону стигла заповест да одложи прелаз све до 8 часова изјутра, дакле такорећи у по бела дана.

Батаљон је у одређено време отпочео са напредовањем према реци. Са противничке стране није пао ниједан метак. Иако је командант батаљона пренебрегао да одашиљањем извиђача испита терен и могућности прелаза, ипак су трупе наставиле напредовање које је било увелико отежано због тога што је река услед кише јако набујала, а обале биле мочварне. Због тога је дошло до велике забуне међу појединим четама. Галама је била тако велика да је морала просто да изазове пажњу непријатеља. Но зачудо ипак се нико није јавио.

С тешком муком успело је јуришним групама, снабдевеним лаким митраљезима, да пређу преко набујале реке. Једна од њих управо у последњем тренутку упаде у једно немачко митраљеско гнездо, чија је посада таман завршила припрему да отвори ватру. Прелаз је форсиран што је брже било могуће, тако да је батаљон после кратког времена могао да настави напредовање према шуми Крен.

Исто вече саслушан је један заробљени немачки официр. Упитан о томе шта сматра за узрок потпуног недостатка своје одбране у правцу речице Савјер и у

шуми Крен, одговорио је, да нико жив није могао претпоставити да ће Американци бити тако луди да у по бела дана покушају напад преко набујале реке и мочварних обала; услед тога су немачки митраљези и лака артиљерија концентрисани према северу и југу где је терен изгледао далеко повољнији за напад.

Немци су, као што се види, тачно и брижљиво испитали терен и логично оценили све околности. Њихова одбрана била је концентрисана на оним тачкама где се очекивао напад и где су се осећали угрожени. Према овом батаљону, одакле је сваки напад изгледао просто немогућ, било је постављено свега неколико стражара.

Тако се десило да су Американци успели да изненаде немачку одбрану. Када је батаљону успело да пређе преко мочваре и реке, он је без икаквих тешкоћа заузео непријатељски положај који је изгледао тако јак да нико с немачке стране није ни помишљао на његову одбрану. Ма колико да је цео напад био непромишљен и неспретно изведен, он је дошао изненада. А то је покрило све недостатке и погрешке плана његовог извођача.

Прелаз 5 бригаде 21 дивизије преко Дунава (1945)

Приликом пробоја Сремског фронта у априлу 1945 године, 5 бригада 21 дивизије добила је задатак да у моменту фронталног напада I армије својим дејством у непријатељској позадини потпомогне и осигура напад јединица које су вршиле пробој, да створи дезорганизацију код непријатеља дејствујући у његов бок и леђа, да изврши пресецање и минирање комуникација Сотин — Опатовац, Сотин — Товарник, да садејствује јединицама 1 дивизије, вршећи напад на Опатовац, и, најзад, да спречи извлачење непријатељских снага са сектора Ловас — Мохово — Опатовац.

Један од најважнијих рејона непријатељске одбране на Сремском фронту био је на просторији Ловас — Мохово — Опатовац. Због тога је Штаб I армије и одлучио да се прелаз бригаде изврши између с. Опатовац и с. Сотин у висини Сабадошева салаша.

Непријатељски положаји на месту прелаза били су добро утврђени. Обала Дунава минирана је скоро свуда, а на појединим местима постављене су и жичане препреке. За аутоматска оруђа непријатељ је изградио солидне заклоне, а на појединим тачкама имао је бункере. Обала Дунава на овом сектору је од природе јака (висока и стрма). Усто је непријатељ држао стално поседнуту обалу у циљу контроле Дунава.

Прелаз је извршен овако:

Једанаестог априла тачно у 22 часа први ешелон од 500 бораца, са два противтенковска топа, једним противтенковским митраљезом и бацачима из састава батаљона, био је укрцан на седам бродова на паробродској станици код с. Букина. Ово је био 2 батаљон 5 бригаде. Са укрцавањем је било завршено за пола сата и ешелон је кренуо у 22 часа уз Дунав поред с. Опатов-

ца, а у 22.55 часова искрцао се на непријатељску страну северозападно од Опатовца у висини Сабадошева салаша. Остатак бригаде био је пребачен у три туре са пристаништа Бачко Ново Село, тако да је у 0.30 часова 12 априла било завршено са пребацивањем бригаде.

По пребацивању првог ешелона, један део монитора поставио се у близини паробродске станице Букин, одакле је својом моћном артиљериском ватром помагао 2 батаљону у заузимању мостобрана. По извршеном искрцавању бригаде и остатак монитора поствио се у рејону с. Букина.

Место где је вршено искрцавање било је доста неподесно. На обали Дунава налазили су се велики врбаци, тако да бродови нису могли пристати непосредно уз обалу. Ово је имало за последицу да су борци под непријатељском ватром газили воду до паса и више, што је јако отежавало искрцавање. Обала Дунава на том сектору висока је до 100 метара са нагибом од 60 — 70 степени.

Одмах по искрцавању 2 батаљон је енергично прешао у напад потпомогнут јаком ватром са монитора, са задатком образовања мостобрана и олакшања прелаза осталом делу бригаде.

Непријатељ је био изненађен, мада је приметио покрет бродова и на њих отварао јаку ватру. Приликом дејства батаљона за образовање ужег мостобрана, непријатељ је у почетку дао јак отпор, отварајући унакрсну ватру из појединих бункера и митраљеских гнезда. Али је 2 батаљон упркос томе брзо протерао непријатеља и заузео његове прве ровове, при чему је нарочито дошла до изражаја артиљериска ватра са монитора, која је умногоме омогућила 2 батаљону образовање мостобрана. Ускоро затим пребачена је цела бригада. Тешка оруђа су постављена код Сабадошевог салаша и к 120, одакле су одмах ступила у дејство.

Дејство 5 бригаде при пробоју Сремског фронта имало је крупне резултате. Сама бригада нанела је непријатељу губитке од 500 мртвих и 35 заробљених војника и официра, а заплењена је и знатна количина оружја и муниције. Међутим, од далеко је већег знача-

ја то што је непријатељска група на просторији Опатовац била опкољена, а затим дејством 1 дивизије и ове бригаде потпуно ликвидирана, тако да је само код Опатовца заробљено 750 непријатељских војника и официра.

Дејством 5 бригаде била је пресечана отступница непријатељским снагама на овом делу фронта и одмах у почетку операције изведена је дезорганизација непријатеља на овом важном и јако брањеном отсеку. То је имало за последицу да се на овој просторији зароби односно уништи главнина 963. немачке тврђавске бригаде, као и да снаге I армије још у току првог дана пробоја Сремског фронта заузму Вуковар и непосредно угрозе непријатељске снаге у Винковцима. Тако је 5 бригада својим успешним прелазом Дунава и дејством у бок непријатеља одиграла важну улогу у пробоју Сремског фронта.

Борбе у планини

Где може да прође коза, тамо може да прође и човек; где прође човек, проћи ће и батаљон, а где батаљон тамо и армија — Наполеон.

У доба линиске тактике и док су војске биле релативно мале, планине су избегаване и сматрало се да је само равно земљиште повољно за борбу, премда је било и раније покрета преко високих планина у циљу изненађења (Ханибалов прелаз преко Алпа). Тек од Француске револуције и Наполеона планинско земљиште је за војску постало пролазно и мање или више погодно за операције.

То показују историски примери, као што су: Наполеонов и Суворовљев поход преко Алпа, борбе на Карпатима између Руса и Аустро-Немаца (1915), на Јулиским Алпима између Аустријанаца и Италијана (1915—1917), борбе на Кајмакчалану и Добром Пољу итд. Из нашег Народноослободилачког рата познати су многобројни примери: маршманевар наших бригада из Црне Горе у Босанску Крајину (1942) преко Зеленгоре, Трескавице, Битовње и Цинцара као и дејства у

Четвртој и Петој непријатељској офанзиви преко Прења и Дурмитора и других високих планина, итд.

Дејства у планини имају своје специфичности због карактера планинског земљишта (стрменитост и испресецаност, беспутност, слаба насељеност, сиромаштво и оскудица у средствима за живот и борбу). Услед тешкоћа извиђања, испресецаности и честе покривености у планини изненађења су лако могућа. Због тога треба предузети нарочите мере за заштиту бокова (упућивање посебних одреда и делова за извиђање и обезбеђење).

Зато што су у планини изненађења лако могућа у свакој ситуацији треба имати резерву да би се могла парирати.

Услед отежаног извиђања, могућности обиласка и слабијег дејства ватре у планини, нападач је у повољнијим околностима од браниоца. Нападач, сем тога, принуђава браниоца на цепање снага и овај остаје дуго у неизвесности о правцу напада. Често и слабијим снагама могу да се постигну добри резултати погодном концентрацијом снага и средстава, јер бранилац тешко маневрује резервама. При нападу у планини нарочиту важност добија принцип: не нападати на фронт, већ увек тежити маневру за обухват и обилазак у вези са изненађењем.

Избор правца главног удара у планинама у знатној мери је одређен карактером земљишта. Најбоље је нападати не попреко већ дуж гребена и планинских коса и по терену који се спушта према непријатељу.

Потребно је напоменути да у планинским дејствима најкраћи и најудобнији правац, чак и кад постоје добри путеви, не доводи увек до успеха. Непријатељ обично већ раније уочава такве правце и јаче их покрива ватром, препрекама и фортификациским објектима. Због тога је боље, нарочито у погледу изненађења, да се за наношење удара изабере теже пролазан правац, на коме непријатељ не очекује удар. Такав удар обезбеђује изненађење, чији је тактички значај и морални утицај у планинама нарочито велики.

Одбрана у планини наилази на велике тешкоће услед тога што је браниоцу тешко да се осигура од обиласка и изненађења. Зато у одбрани треба предузимати противмере за парирање непријатељских изненађења. Ово се постиже интензивним извиђањем, употребом планинаца и смучара (зими), који имају благовремено да обавесте о раду непријатеља, како би командант на време привукао потребне резерве, појачао трупе прве линије на угроженом делу фронта и припремио до детаља противнападе на бокове нападача.

Уопште узевши, планину, као и реку, врло је тешко бранити пасивно. Због тога тежиште одбране у планини треба да буде у активним дејствима. Потребно је да се први положај упорно брани како би се створило потребно време за интервенцију резерви којима је у планини потребно више времена за прилажење и развој услед јако испресецаног земљишта.

Изненадна и смела дејства трупа на планинском земљишту увек имају велики значај, нарочито кад се има посла са недовољно чврстим непријатељем. Зато стално треба тежити изненађењу како у нападу, тако и у одбрани, јер оно може имати одлучујући утицај на исход борбе у планини.

Поред операција у планинама у циљу изненађења непријатеља, које су поменуте у почетку овог одељка, и између многобројних изненађења у планинским пределима, добар је пример позната битка на Мојковцу између Црногораца и Аустријанаца у Првом светском рату, која се овде укратко описује:

Битка на Мојковцу (1916)

У Првом светском рату Аустриска војска; иако многобројнија и боље опремљена од Српске и Црногорске, била је од ових страшно тучена (Цер, Колубара, Гласинац, итд.). Зато су крајем 1915 године Аустријанцима пришли у помоћ Немци и Бугари, па је против Србије и Црне Горе предузета заједничка офанзива несрављено јачим снагама с планом „да се свуда извршује обухватни покрет ка Косову, где се има потпуно уништити Српска војска“ (Макензен).

Под притиском знатно јачег непријатеља српске трупе су се повлачиле, али се нису дале уништити, но су отступиле преко Црне Горе и Албаније и продужиле борбу на Солунском фронту. А црногорска Санџачка војска отступала је с Дрине напоредо са Српском војском, штитећи њен леви бок од непријатељског обухвата.

Када је српска I армија била на правцу Беране — Подгорица, две аустриске дивизије (53 и 62) су оријентисане ка Мојковцу и Колашину у циљу да угрозе отступницу Српске војске ка мору. Да се та непријатељска намера осујети 1 санџачка дивизија Црногорске војске добила је задатак да затвори кланац између Бјеласице и Сињајевине на положају код Мојковца што је и учинила.

Укупна јачина 1 санџачке дивизије била је 12 батаљона (око 6.500 бораца) и 4 батерије са врло мало муниције. Непријатељска снага била је два пута већа. Усто је Црногорска војска тада била гладна, гола и боса. Земљиште планинско, покривено шумом и снегом.

Аустријанци су 6 јануара предузели напад, који су Црногорци успешно одбијали, а у зору 7 јануара одговорили су противнападом, пошто су претходно искористили ноћ и шуму да се неопажено приближе непријатељу и заузму погодне полазне положаје.

Изненадним противнападом правцем Лисичине — Бојина Њива (Развршје) непријатељ је био ошамућен, тако да су „наши војници затекли читаве десетине у стрељачким заклонима, који нити отступаху нити вршаху испад, нити су пак бацали оружје да се предаду". Развио се љути бој са великим губицима код обеју страна, али су Аустријанци у свом продирању задржани и њихов план је био осујећен, као што су сами извештавали: „На продужење општег напада засад се није могло помишљати, јер су трупе изгубиле у овим борбама 700 људи. . ."

У Мојковачкој бици дат је одличан пример како бројно и технички слабија страна може елементом изненађења надокнадити ту своју инфериорност и изборити победу. Да Црногорци нису извршили про-

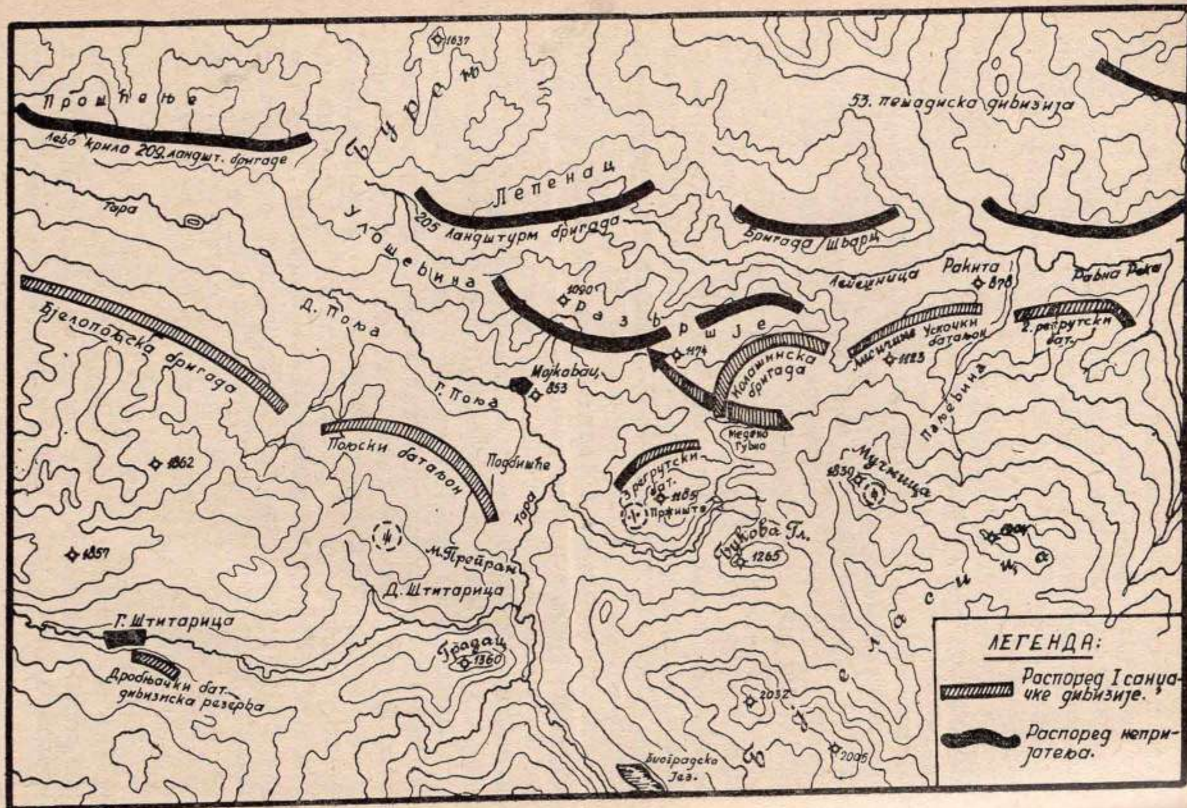
Прошћење
лево крило 209. ландшт. бригаде
Лепенац
205 ландштурм бригада
Тара
Улошевина
53. пешадиска дивизија
Бригада Шварц
Ракита
Развршје
Бјелопољска бригада
Д. Поља
Г. Поља
Мојковац 853
Колашинска бригада
Ускочки батаљон
2. регрутски бат.
3. регрутски бат.
Пољски батаљон
Подбишће
Медено Гувно
Мучница
Пржишта
Букова Гл.
Д. Штитарица
Г. Штитарица
Градац 1360
Дробњачки бат. дивизиска резерва
Биоградско Јез.
ЛЕГЕНДА:
Распоред I санџачке дивизије.
Распоред непријатеља.

тивнапад, који непријатељ није очекивао, сигурно не би одржали положај, а овако су успели да Српској војсци учине велике услуге стварањем времена за повлачење у околину Подгорице и даље у правцу Скадра.

Борбе у шумама

Значај шума је различит, нарочито с обзиром на њихово пространство и густину. Мале шуме претстављају природна упоришта, јер се лако могу уредити за одбрану, њихов утицај на борбу је ограничен, а значај локалан. Велике шуме имају шири значај и њихов утицај се испољава не само на борбу, већ и на операције.

Особине шума су: покривеност, мали број путева и ограничена пролазност. Корисније су за браниоца него за нападача.

Мале шуме се обично најлакше заузимају окружењем, а понекад их је боље запалити него нападати.

У великим шумама изненађење је лакше остварљиво него у обичним приликама. Оно је, као последица слабе прегледности и отежаног извиђања и одржавања везе, једна од најбитнијих одлика шуме. У шуми је могуће тајно извршити припреме борбених акција, покрете, распореде и прегруписавање. Нарочито добро могу бити заклоњене резерве и позадински делови. Резерве, како нападача тако и браниоца, могу вршити прикривена померања и предузети сваку акцијv потпуно изненадно, тако да успех маневра може бити врло велики. Због тога је и динамика борбе у шуми скопчана са непрекидним изненађењима.

Шумовите зоне претстављају нарочиту и тешку тактичку средину, која намеће обазриву употребу разних борбених средстава, да би се могла надокнадити мала ефикасност пешадиске и артиљериске ватре.

Нападач има највећу тешкоћу у оријентацији, извиђању и обезбеђењу, осигурању везе и одржавању правца. За њега шума претставља препреку у којој може да наиђе на разна изненађења. Никад не треба заборавити да непријатељ — било да се брани или повлачи — има у шуми повољне услове за постављање

заседа и провлачење ситних група кроз борбене поретке нападача, које су у могућности да изненада нападну на његове бокове и позадину. Зато дејства у шуми захтевају, пре свега, добро организовано кружно обезбеђење.

Међутим, нападачу се у шуми отварају широке могућности за маневровање. Он овде, као нигде, може остварити изненадни обилазни или обухватни маневар и избити на бок или позадину непријатеља. Али маневар у шуми постиже свој циљ само онда ако старешине јединица, које нападају, организују непрекидно извиђање, предузимају мере обезбеђења и вешто користе, према специфичним месним условима, празнине у непријатељском ватреном систему. А још више него ефикасност ватре борбу решава енергично напредовање, изненадно и брзо отварање ватре, енергични јуриши и борба хладним оружјем и бомбом.

Бранилац може у шуми прикрити своје снаге и средства више у дубини положаја и у току борбе изненадити нападача заседама и противнападима знатно јаче него у нормалним приликама.

У циљу заштите од изненађења у шуми морају се појачати мере опрезе и предузети, поред редовног обезбеђења, још и мере за блиско непосредно осигурање сваке јединице (ово важи за браниоца и нападача).

Бранилац се, поред тога, обезбеђује од изненадног напада непријатеља и његовог продирања у дубину: засекама, дрвећем оплетеним жицом на ивици шуме и пропланака, просецима у унутрашњости шуме, намештањем фугаса, постављањем осматрача и снајпера на дрвећу и заседама.

За фланкирање путева и просека праве се на важнијим путевима и раскрсницама блокхаузи са посебном посадом.

У случају да је браниочев отпор предвиђен и позади шуме, може се постићи изненађење нападача у тренутку кризе кад он излази из шуме заморен и изнурен наступањем кроз шуму.

Пошумљено земљиште је врло подесно за партизанско ратовање, јер омогућава прикривени боравак

и покрете као предуслов за изненадне акције које претстављају основу за такво ратовање. Ту долазе у обзир — диверзантске акције, препади и заседе.

Наша Армија има у томе (партизанском ратовању) одлично искуство које треба сачувати и преносити на нове генерације као драгоцени елемент ратне вештине, нарочито с обзиром на нашу планинску и шумовиту земљу.

Пошто су изненадни сукоби са непријатељем приликом борби у шуми редовна појава, то је неопходно вежбати трупу у извршењу изненадних удара, како у нападу тако и у одбрани, на шумовитом терену, затим у неприметном обилазном маневру, отварању изненадне брзе паљбе, бацању ручних бомби и борби прса у прса хладним оружјем.

Од многобројних бојева у шумама нека овде послужи као леп пример изненадни судар 2 пролетерске дивизије са трупама немачке дивизије „Принц Еуген".

Бој у шумама планине Рогозно (1944)

2 пролетерска дивизија је наступала у оквиру маршманевра оперативне групе генерала Дапчевића из области Васојевића (Беране — Андријевица) преко Санџака у правцу Копаоника, као централна колона са 5 крајишком дивизијом десно, а 17 дивизијом лево.

Трећег августа, после одмора на западним падинама планине Рогозне, 2 дивизија је око 14 часова продужила покрет шумским путем у једној колони, са 4 пролетерском бригадом у претходници, у циљу да избије на гребен поменуте планине и створи потребне услове за прелаз Ибра, ради даљег покрета ка Копаонику.

У исто време један пук немачке дивизије „Принц Еуген" наступао је источним падинама Рогозне, такође са циљем да се докопа гребена ове планине. Снаге једне и друге стране биле су бројно отприлике једнаке, али нису знале да се крећу једна према другој. Тако је дошло до изненадног судара у сусрету, у коме претходница 2 пролетерске дивизије успева да пре не-

пријатеља заузме један доминирајући вис на гребену и да га поседне за одбрану. Немци су предузимали огорчене нападе, али нису успели услед спорог развоја дубоке колоне за борбу, слабог дејства артиљерије (зрна су ударала у дрвеће и распрскавала се пре но што су дошла до циља) и јаког отпора пролетера. Претходница је у блиској борби, дејствујући аутоматима и бомбама, задржала непријатеља и тако омогућила осталим бригадама да га обухватним маневром поколебају. А онда је извршен општи напад фронтално и бочно, те је непријатељ разбијен и одбачен. Немци су у овој борби претрпели осетне губитке и заплењена је велика количина њихове ратне опреме. А што је главно, обезбеђена је даља операција према предвиђеном плану.

Овај пример обостраног изненађења, до кога је дошло услед слабе прегледности на пошумљеном земљишту, показује да у изненадним сударима са непријатељем уопште, а у шуми нарочито, све зависи од одлучности старешине и брзог развоја за борбу дотичне јединице. Да 4 пролетерска бригада није предухитрила непријатеља и благовремено заузела главни вис на гребену Рогозне, ток борбе је могао узети други обрт и негативно утицати на борбу дивизије.

Борбе око насељених места

Насељена места — села и вароши — па и друга насеља, као: засеоци, мајури, замкови, индустриска и рударска предузећа и т. сл. претстављала су одвајкада препреку за нападача и упориште за браниоца. Она су у свим минулим ратовима играла значајну улогу, коју ће свакако и убудуће задржати. Значај насељених места у борби у зависности је од њиховог положаја на земљишту, од врсте изградње и величине.

Некада се сматрало да се насељена места користе за одбрану само онда, ако нуде нарочите тактичке користи. А тако исто избегавана су у нападу, као што се види из речи Фридриха Великог: „Напади на села скопчани су са толиким губицима, да сам поставио себи као закон, да их избегавам где год не бих био неми-

новно принуђен да их нападам; ово стога што се при тим нападима може изгубити цвет сопствене пешадије“. Међутим, од појаве тенкова насељена места се нарочито увлаче у састав положаја, јер претстављају рејоне, који нису подесни да се против њих употребе тенкови у маси.

Борбе у насељеним местима карактерише: ограничена прегледност, ограничена покретљивост и маневровање, канализсано ватрено дејство, отежано командовање и одржавање везе.

Борба је жилава и упорна, те захтева трупе високог морала и чврсто командовање. Ова борба се одиграва на најближим отстојањима и њен успех зависи од извежбаности војника за уличне борбе, од иницијативе и енергије нижих старешина и од њихове сналажљивости у брзим и изненадним променама ситуације.

При нападу на насељено место редовно треба тежити изненађењу и обухвату, избегавајући фронтални напад. Посаду насељеног места притиснути ватром, па главне снаге упутити на бокове под заштитом мрака или вештачког дима.

Нападу на насељено место треба да претходи брижљиво извиђање, нарочито помоћу авионских снимака, у циљу утврђивања линија отпора, како би се целисходно упутиле снаге и избегла изненађења приликом борби у унутрашњости.

Нарочито је корисно убацивање мањих група у окружено место, ради дејства изнутра (у садејству са нападом споља) на најосетљивије тачке у унутрашњости као и ради кидања везе, ликвидирања штабова, уништења складишта, уношења панике итд.

Овај начин борбе за освајање насељених места увеле су јединице Народноослободилачке војске у току Ослободилачког рата. Наиме, да би се избегло постепено савлађивање вишеструких бункера, бодљикаве жице (понекад наелектрисане) и минских поља — напад је вршен ноћу изненадним продором кроз непријатељске линије на једном или више места, у виду клина. Затим се нападало из унутрашњости ка периферији у леђа браниоцу, што је у великој

мери олакшавало напад споља и доводило до најбржег успеха са најмање губитака. Тако су ослобођена добро утврђена и огорчено брањена упоришта: Прозор, Ливно, Јајце, Приједор, Бихаћ, Колашин, Крупа, Кључ, Слуњ, и тако даље.[6])

Између многобројних борби око насељених места у току Народноослободилачког рата овде се износи овај карактеристичан пример:

Ослобођење Приједора (1942)

Приједор је први већи град у Босанској Крајини, који је ослобођен у оно време када су наши непријатељи били на врхунцу моћи и када су непоколебљиво веровали у своју победу. Ову значајну акцију извршио је Други крајишки одред ојачан једним батаљоном Првог крајишког (Грмечког) одреда.

Посаду Приједора сачињавала је 2 пешадиска пуковнија ојачана са око 200 усташа, који су се из околних села склонили у град због својих злочина; затим око 50 жандарма и нешто полицајаца. Укупан број непријатељске посаде могао је износити преко 1.800 војника. Ове снаге биле су распоређене на упориштима спољне одбранбене линије, којом је био опасан читав град.

У свом саставу непријатељ је имао батерију хаубица од 105 мм, два оклопна воза, 10 минобацача и сразмерно велики број митраљеза.

С наше стране у нападу на сам град учествовала су само четири батаљона, с тим што је сваки од њих морао оставити део снага за одбрану ослобођене територије и за постављање заседа према Босанском Новом, Дубици и Ивањској, одакле је непријатељ могао добити појачања.

Наше јединице су имале неколико бацача 81 мм и 1 брдски топ 75 мм са ограниченим бројем граната, уз оскудну количину пушчане и митраљеске муниције.

---

[6]) Детаљно о убацивању изложено је у књизи „Убацивање" од пуковника А. Војиновића — издање „Мале војне библиотеке" ВИЗ „Војно дело"

Однос снага изгледао је отприлике овако: бројно стање приближно једнако, с тим што је непријатељ имао надмоћност у наоружању а нарочито у муницији. Његова предност била је и у томе што је за одбрану могао користити утврђене зграде и остале објекте којима располажу насељена места. А преимућство Крајишника било је у морално-политичкој снази, офанзивном духу и већем борбеном искуству, као и у симпатијама и привржености месног становништва

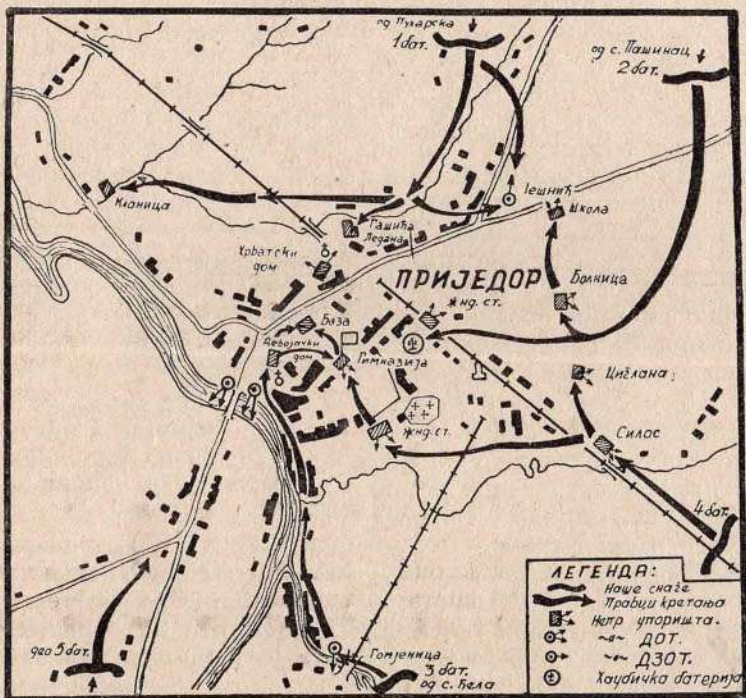

(сем малог дела усташки настројеног).

Основна замисао при доношењу одлуке за напад на Приједор била је у овоме:

1) Да се ликвидацијом овог јаког упоришта створи солидна база за прелаз наших снага у офанзиву ради чишћења преосталих непријатељских упоришта (Сан-

ски Мост, Кључ, Крупа и др.), из којих је непријатељ вршио сталне нападе на ослобођену територију, пљачкао и палио села и ометао извођење пролећних сетвених радова. Требало је ликвидацијом Приједора принудити непријатеља на дефанзиву.

2) Чишћењем Приједора ослобађају се наше снаге које су држале гарнизон у опсади и омогућава се боља веза Козаре и Грмеча.

3) Већим војничким успехом подиже се углед партизанских јединица и пружа им се морално охрабрење у времену када су биле угрожене од стране четника.

Да би се ова замисао остварила разрађен је план напада којим се предвиђао муњевити изненадни продор у центар града и овлађивање објектима којима ће се дезорганизовати непријатељско командовање, веза и снабдевање, а затим дејством изнутра помоћи савлађивање спољне линије одбране.

По утврђеном плану и постављеним задацима напад је отпочео у ноћи 14/15 маја у 24 часа, једновремено са свих страна у виду четири клина од стране четири батаљона, док је један батаљон водио борбу ван Приједора.

Ток ове акције може се поделити на два дела. Први обухвата борбу у току ноћи до свануће, а други по дану и увече до 22 часа, тј. до заузећа последње непријатељске тачке отпора, чиме је била завршена борба за Приједор. Борба се развијала овако:

3 батаљон, који је наступао са правца Гомјенице низ реку Сану, дошавши до првог спољног упоришта — код моста на Гомјеници — заобишао га је и оставио један део снага да га уништи. Упориште је уништено на тај начин што је једно стрељачко одељење гађало с фронта, док је већи део изненадним ударом напао с леђа. Главнина батаљона, док је трајала борба за ово упориште, пробила се долином реке Сане и избила споредним улицама за леђа непријатељској посади на градском мосту. Пошто је уништила посаду на мосту и оставила осигурање, главнина батаљона је продужила наступање кроз град према згради гимназије. Снаге 3. батаљона су успеле да прве продру у град и

реше свој задатак. Продор у центру града означиле су ватром и помоћу црквених звона, што је знатно деморалисало непријатеља на осталим секторима одбране.

4 батаљон је на свом правцу наступања имао јака непријатељска упоришта, добро брањена и утврђена. Један део батаљона остављен је да ликвидира упоришта Силос и Циглану, а други део наставио је наступање у правцу Жандармериске станице коју је одмах ликвидирао. Тај део батаљона прикључио се јединицама 3 батаљона за ликвидацију Гимназије. Циглана је заузета у само свануће, а Силос се држао до после подне када се његова посада предала.

2 батаљон наступао је преко најнеповољнијег терена. Испред њега у правцу јаких упоришта Болнице и Железничке станице простирала се гола равница коју је под ватром било тешко прећи. Зато су јединице овог батаљона морале вештим покретом да се пробијају између Болнице и Циглане, да би отпочеле борбу за та упоришта. Ударна група, која се кретала на челу овог клина, заобишла је упоришта и на брзину, изненада, продрла у град и запленила непријатељске топове. Тако је непријатељ у самом почетку борбе био лишен свога најмоћнијег оружја. Отпор на Железничкој станици и у Болници био је жесток, али је ипак 2 батаљон оба упоришта ликвидирао у току ноћи и затим пружио помоћ 1 и 4 батаљону код Гимназије и Основне школе у Уријама.

1 батаљон је имао најповољнији правац наступања. Кретао се већим делом долином реке Пухарске, а мањим делом комуникацијом Дубица — Приједор. Користећи повољне услове за покрет батаљон је у току ноћи избио до рампе, где је отпочео борбу са непријатељем, развијајући се десно и лево у правцу Гашића ледане, Хрватског дома, Кланице, Тешинића и школе на Уријима. Пошто су ова упоришта била врло јака, а њихову посаду сачињавале махом усташке јединице, батаљон није успео да их ликвидира по предвиђеном плану. У неким се непријатељ држао и током целога дана, а у Бази све до 22 часа. Овде су упорној посади пристизале као појачање разбијене групице које су побегле из других упоришта. База је

као последње упориште Приједора савладана помоћу заплењених непријатељских топова дејством из непосредне близине.

5 батаљон (Грмечки) водио је борбу под неповољним условима. Балтине Баре батаљон није могао заузети у току ноћи, него је продужио борбу током дана и принудио најзад посаду на предају. Овај батаљон је претрпео осетне губитке, јер је упориште било тврда станична зграда око које се свуд унаоколо простирала чиста равница. Један део овог батаљона био је пребачен преко р. Сане између Балтиних Бара и Приједора и од њих је издвојено обезбеђење према Љубији.

У првом делу борбе за Приједор, тј. у току ноћи непријатељ је био очишћен готово на читавој спољној линији, сем Силоса и Гашића ледане, а у центру града одржао се још у Гимназији и Бази све до наредне ноћи. Освајање ових објеката довршено је на јуриш и борбом прса у прса, помоћу ножева и ручних бомби. У њима је уништен и непријатељски Штаб заједно са већином усташких функционера.

Да би помогао своме нападнутом гарнизону, непријатељ је интервенисао авијацијом и пешадијом из Босанског Новог и Ивањске, али у томе није имао успеха. Тако је у току борбе од 22 часа потпуно савладан сваки непријатељски отпор и уништен или заробљен гарнизон у јачини једног пука, изузев малог броја који је успео да се по групицама пребаци пливајући преко Сане и извуче у оближња села и шуме.

Непријатељски губици: 400 мртвих и 1.200 заробљених војника, међу њима 30 официра.

Заплењено је: 1.500 пушака, 18 митраљеза, 70 пушкомитраљеза, 2 пољске хаубице 105 мм, велика количина пушчане, митраљеске, минобацачке и топовске муниције, као и остале ратне опреме.

Наши губици: 31 мртав и 82 рањена.

Анализирајући ток ове акције и све елементе који су имали утицаја на њен исход, главни узрок непријатељског пораза односно победе Другог крајишког одреда и Грмечког батаљона, може се изразити у следећем:

1) Непријатељски пораз лежао је у систему његове одбране, тј. у томе што се ослонио на једну спољну линију одбране, која није била изграђена по савременим фортификациским начелима. Она није имала довољно техничких средстава, као што су: препреке, нагазне мине, електрична струја итд.

2) Непријатељска команда није могла да процени моралну и политичку снагу нашег борца и да правилно схвати његово велико одушевљење за борбу, па је потценила борбену вредност партизанских јединица.

3) Слаба страна код непријатеља била је и несигурност његове обавештајне службе која није била у стању да прикупи тачне податке о нашим снагама и намерама, но су били изненађени.

4) Код нападача добра страна била је у томе што је употребио тактику упада у град у виду више клинова с обзиром на распоред непријатеља и број погодних праваца.

5) Ударне групе су се врло добро показале, па су се касније користиле у свим акцијама.

6) И артиљерија за дејство из непосредне близине показала је одличне резултате у разбијању јаких упоришта, што се такође доцније чешће практиковало.

На закључку може се рећи да је ова победа и ослобођење Приједора било од великог значаја како у војничком, тако и у морално-политичком погледу. И ово је врло леп пример изненађења непријатеља и вешто вођене борбе уопште.

VI. ИЗНЕНАЂЕЊЕ У ОКРУЖЕЊУ

Борба у окружењу је најсложенији вид борбеног дејства једне војске и захтева велику издржљивост, иницијативу, одлучност и упорност старешина и војника. Јединице које се нађу у окружењу, морају безусловно извршити добивени задатак. Оне борбом у окружењу привлаче на себе надмоћније непријатељске снаге и тиме олакшавају другим трупама решење главног задатка.

Борбе за окружење непријатеља биће чест случај у шумама услед могућности прикривених покрета

и изненадних удара са више страна. Али зато ће и опкољени лакше вршити изненадне акције за пробој него у нормалним приликама.

Пробој из окружења врши се начелно само по наређењу претпостављеног старешине. Захтева брижљиво и свестрано извиђање правца пробоја, целисходну припрему и темељиту разраду плана дејства. Успех зависи у првом реду од изненађења, одлучности и смелости трупа које врше пробој и од чврстине заштитних трупа.

Извиђањем се мора утврдити груписање непријатеља и најслабија места у његовом распореду на обручу окружења и благовремено открити довођење нових непријатељских снага. У случају када је пробој из окружења повезан са дејством спољних трупа, тада се организација пробоја мора довести у склад са њима.

Пробој из окружења најлакше се може извршити ноћу или по магли, мећави и слабој видљивости уопште, јер се тако обезбеђује тајност и омогућава изненађење непријатеља.

При пробоју ноћу, трупе изненадно нападају, при чему се мора одржати највећи ред и најстрожа дисциплина. Пешадија крчи себи пут ножем (бајонетом) и бомбом. Гађање је дозвољено само из непосредне близине. Већи део артиљерије креће се у борбеном поретку пешадије која врши пробој.

При пробоју дању нападу обично претходи артиљериска и авијациска припрема. Тенкови, подржавани артиљеријом и авијацијом, нападају заједно с пешадијом. Њихов је главни задатак: уништење пешадије и неутралисање ватрених средстава непријатеља која ометају продирање пешадије.

Опколити непријатеља и пресећи му отступницу некада је значило скоро исто што и његово сигурно уништење. У операцијама код Јене и Ауерштета (1806) Наполеон је писао своме маршалу Лану: „Сви извештаји потврђују да је непријатељ потпуно изгубио главу. Он држи ратна саветовања дању и ноћу.

Моје снаге су се спојиле на његовим отступним комуникацијама за Дрезден и Берлин. Сада се ради само о његовом потпуном уништењу и то треба урадити пре но што он уједини своје снаге“.

Догађаји су показали да је непријатељ тада заиста био изгубио главу и доживео је велики пораз у биткама код Јене и Ауерштета. Али има и таквих случајева, како из старе, тако и из новије историје ратова, где су опкољене снаге, благодарећи изненађењу, успеле не само да се пробију из обруча, већ и да потуку непријатеља, као што се види из ових примера:

Битка код Дижона (52 год. пре н. е.)

52 године пре наше ере код Дижона (Француска), велики римски државник и војсковођа, Јулије Цезар, успео је да победи 100.000 Гала који су га били опколили. Цезар је прво упутио своју коњицу из обруча правцем који није био јако поседнут од стране непријатеља и тако је успео да непријатељу угрози позадину. Овим маневром непријатељ је био изненађен и збуњен јер му је отступница била убрзо пресечена. Цезар је искористио ову ситуацију и дејством осталих снага пробио се из окружења и победио далеко надмоћнијег непријатеља.

Битка код Лигница (1760)

Фридрих Велики био је опкољен 1760 године код Лигница у Саксонској. Аустриске снаге подељене у три групе, износиле су укупно 100.000 војника и припремале су концентричан напад са три стране који је имао да отпочне 15 августа ујутро. Видећи шта непријатељ припрема, Фридрих Велики успева да га обмане остављајући логорске ватре да горе целу ноћ 14/15 августа, а своје трупе повлачи са положаја и у зору предузима изненадни напад на Лаудонову групу на реци Кацбаху и разбија је са својих 15.000 иако је она имала 30.000 војника.

Битка код Черкасија (1944)

Два немачка корпуса (11 и 42) извршила су пробој из совјетског окружења код Черкасија у фебруару 1944 године. Оба ова корпуса била су под командом генерала Штемермана који је погинуо у пробоју. Да би се постигло изненађење пробој је отпочет ноћу 16/17 фебруара на бајонет, без артиљериске припреме, по страховитој мећави и великом снегу, а при температури од 20^0 испод нуле. Сваки борац је добио азимут кретања на запад. Залагање трупа било је одлично, јер су немачки војници били спремни и на највеће жртве само да не падну у совјетско ропство.

Пробој је извршен у свему по предвиђеном плану, осим што авијација није могла да учествује због велике мећаве. Изненађење Совјета било је велико. Већ 17 фебруара три немачке дивизиске колоне биле су достигле линију совјетских одбранбених положаја. Колоне су биле без икаквог тешког наоружања — ни тенкова, ни артиљерије, нити икаквих других возила. Упркос јаке совјетске артиљериске и тенковске ватре, немачке колоне су пробиле совјетске положаје јужно од Ђурхенце и растреситим стројевима на широком фронту налетеле на негазну реку Тиких, коју су под ватром препливале уз страховите губитке у људству и материјалу. Тако су две и по немачке растројене дивизије пробиле обруч и прешле реку са укупним бројним стањем од 30.000 војника.

Сутјеска (1943)

У Петој непријатељској офанзиви, јуна 1943 године, главна снага Народноослободилачке војске у јачини од 20.000 бораца била је опкољена од 130.000 фашистичких војника.

Народноослободилачка војска под командом маршала Тита, после Четврте непријатељске офанзиве, налазила се са 4.000 рањеника на простору Дурмитор — Војник — Маглић, између кањона Пиве и Таре.

Фашистичком војском руководио је немачки генерал-пуковник Лер, командант окупационих снага на Балкану. Он је после неуспеха Четврте офанзиве пре-

груписао своје снаге и привукао нове трупе из Грчке, Србије и Бугарске за Пету офанзиву, да би ликвидирао опасно Балканско војиште и тиме ослободио око 30 дивизија за претстојеће борбе на Источном фронту и за одбрану јужних обала Европе које су угрожавали Савезници.

Напад је извршен изненада са свих страна и Народноослободилачка војска се нашла у врло критичној ситуацији. Заједно са Врховним штабом и рањеницима била је окружена од стране многобројног непријатеља на суровом планинском земљишту, без средстава за живот. Али се овде непобитно доказало да се и безизлазна ситуација може савладати. Маршал Тито је зналачки проценио ситуацију, наредио пробој правцем: Маглић — Зеленгора — Јахорина — Романија, куда је непријатељ најмање очекивао и где је испочетка имао слабије снаге, — и једним изненадним, неодољивим надирањем разбио непријатељски обруч, који је имао три линије, и то: на р. Сутјесци, на друму Фоча — Калиновик и на железничкој прузи Сарајево — Вишеград.

Непријатељ је убрзо увидео своју грешку, па је хитно упућивао појачања на поменути правац, али све узалуд — Тито се пробио, и сам рањен у натчовечанском напору и окршају. Тако је фашистички план за уништење Народноослободилачке војске по пети пут срамно пропао, а слава маршала Тита и његове херојске армије одјекнула је широм света.

Каква разлика између ових светлих примера одважности и оне кукавне неактивности, коју су показали француски маршал Базен када је утврђени Мец (1870) предао са 173.000 војника, и немачки фелдмаршал фон Паулус код Стаљинграда (1942), коме су совјетске трупе уништиле и заробиле велику армију од преко 330.000 војника! А ево како је Наполеон говорио једном свом генералу који је капитулирао на отвореном пољу: „Може човек да преда тврђаву, несигурна је ратна срећа, може човек да буде побеђен. Може да буде заробљен. Може се то сутра догодити мени. Али част! На бојишту се треба борити, господине, а ко уместо тога капитулира, заслужује да буде стрељан . . . Вој-

ник треба да зна умрети. Зар нас све неће наћи смрт?... Као поданик сте својом предајом починили злочин, као генерал лудост, као војник кукавичлук, а као Француз сте обешчастили славу!“

Криза окружених трупа данас се знатно умањује могућношћу снабдевања и евакуације ваздушним путем као и увођењем моторизације која омогућава да спољне трупе савладају велика отстојања за релативно кратко време.

VII. ИЗНЕНАЂЕЊЕ ИЗ ЗАСЕДЕ

Па падоше око друма пута,
Па пред прси плоче наперише,
А на плоче пушке наслонише.
Народна песма

Заседа („бусија“, „клопка“) је вид тактичког изненађења, када се непријатељ сачекује и напада из неког скровитог места где он то не очекује и у време кад се не нада. Према приликама и потребама заседе примењују трупе свих родова оружја регуларне војске, али је ово типична герилска акција партизанских јединица.

У време робовања туђину, опевани осветници наших народа хајдуци, ускоци и комите често су се служили заседама, из којих су, иако у малом броју, дочекивали и разбијали многобројне силеџије Турке и друге поробљиваче.

Као код препада уопште, тако је и овде један од првих услова за успех детаљно познавање ситуације непријатеља, који се сачекује и жели препасти. Уколико се располаже детаљнијим подацима, утолико ће вођа заседе лакше донети правилан план и успешније га привести у дело.

Заседе се постављају и ноћу и дању, на местима која омогућавају добро маскирање, добро тучење ватром са малог отстојања, која пружају заклон од непријатељске ватре и нуде скривене путеве за повлачење. То су обично теснаци, јаруге, клисуре, окуке пута, мостови, вијадукти, ивице шума итд.

Земљиште између заседе и пута на коме се очекује покрет непријатељске колоне треба да буде откривено да би се могла изразити сва ватрена моћ оружја. Заседе не смеју бити откривене од непријатељских осигуравајућих делова. То се постиже бирањем места заседе нешто подаље од пута и апсолутним одржавањем тишине у заседи. Сваки разговор, песме, шале, пушење, ложење ватре, кретање, премештање, удаљавање или извиривање из заклона најстроже се забрањује. Назебле војнике не треба узимати у заседу, да не би кашљањем и кихањем одавали место ове. Сваки појединац треба да је тако васпитан да буде као стена миран и непомичан у своме заклону и сваког момента спреман да се на дати знак старешине баци на своју жртву као што то чини тигар, који за рад заседе даје добар пример.

Да би се остварило изненађење у пуном обиму потребно је, у овом случају, осигурати правилан почетак напада за сваку групу, што захтева да старешине ових група буду пробрани и потпуно дорасли својим улогама (присебни и веома хладнокрвни). У сваком случају при сачекивању већих колона препоручљива је подела заседе бар у две групе, од којих једна треба да располаже аутоматским оруђима, постављеним тако да могу што боље уздужно тући непријатељску колону, док ће остале тући непријатеља бочном ватром.

Избор момента препада из заседе исто је тако важан као и избор места заседе; ефекат изненађења зависи у највећој мери и од једног и од другог. Зато треба организовати што боље осматрање приближавања непријатеља. Најбоље је да то, кад год је могуће, врши лично старешина, који ће, на основу сопственог осматрања и устаљеног плана акције, најбоље моћи да уочи и одреди погодан момент за извршење препада. Отварање ватре пре правог момента претвара се у провокацију и обавештење непријатеља о опасности пре него што је претрпео ударце и запао у убитачну ватру и дезорганизацију. А то не само што упропашћава акцију, већ најозбиљније угрожава саму заседу. Стога ту мора владати најстрожа дисциплина.

Борба на Кошћелама (1941)

После окупације Црне Горе Италијани су се трудили да разним демагошким паролама придобију црногорски народ за себе, наивно верујући да у томе успевају. Али су им Црногорци убрзо и убедљиво показали да су у великој заблуди. Устаничка пушка 13 јула их је ударила изненада, као гром из ведра неба. Ништа им није користила ни њихова обавештајна служба, ни домаћи шпијуни — нису имали појма да се противу њих спрема устанак, који је једним махом ослободио целу територију Црне Горе, сем неколико већих вароши (Цетиње, Подгорица, Никшић и Бар).

Одред из Ријечке нахије, јачине 80 бораца, поставио се пред зору 15 јула у заседу на Кошћелама, на месту где пут прави серпентину и обавија полукружно једну вртачу. То је, уствари, било најближе и најподесније место за напад на непријатељску колону која би долазила од Ријеке Црнојевића према Цетињу. Заседа је на свом положају у камењару израдила добре заклоне, очекујући непријатеља.

Око 5 часова почела је из кањона Ријеке Црнојевића полако да се приближује италијанска моторизована колона и око 5.30 часова прва возила су се појавила иза окуке североисточно од цркве. Заседа није отворила ватру на прве камионе, јер је било уговорено да се колона пусти да уђе у окуку јужно од к 277. Тек пошто је цела колона ушла у вртачу, заседа је на дати знак отворила брзу паљбу из пушака, а пушкомитраљез са левог крила бочно је тукао колону дугим рафалима. У том тренутку непријатељски војници су почели да искачу из камиона, у први мах ошамућени, али су се убрзо прибрали и почели да отварају ватру, користећи као заклон камени браник на ивици пута. После краћег комешања отворили су ватру и из митраљеза, који су били на противавионским постољима на самим камионима, али су ови нешто на самим камионима, а нешто при скидању са њих већином ућуткани. Убрзо затим непријатељ је почео да гађа и минобацачима, али непрецизно и без резултата.

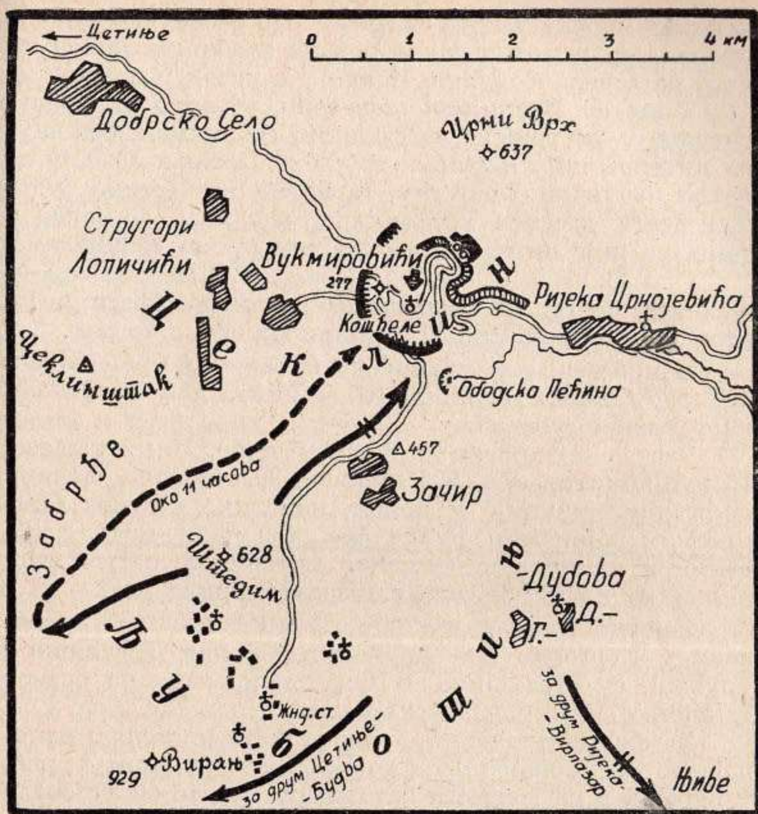

Првих пола часа борбе непријатељска ватра је била врло јака, а затим је почела да слаби. То је било, с једне стране, због осетних губитака још од првих плотуна заседе, а с друге, због покушаја непријатеља да се маневрисањем извуче из незгодне ситуације. Једни су покушали да се мртвим угловима привуку заседи и изврше напад на њу, али су бомбама одбијени; други су успели да изађу на ћувик више цркве и да одатле отворе ватру, али су претрпели тешке губитке, па су се почели пребацивати ка к 277 да би отуд угрозили бок заседе и створили услове за извла-

чење из клопке у коју су упали. Но и овај покушај је пропао јер је једна група бораца заобишла поменуту коту са севера и одбила Италијане назад у вртачу.

Тако су Италијани доведени у врло критичну ситуацију, растројени, са великим губицима и без наде на интервенцију њихових трупа са Цетиња на коју су дотле рачунали. Међутим, гарнизон на Цетињу, удаљен свега десетак километара, очекивао је напад и тамо, па није ни помишљао да иде према Кошћелама.

Око 11 часова послати су код непријатеља преговарачи који су му саопштили позив на предају, на што су деморалисани Италијани одмах пристали.

Непријатељски губици: 60 мртвих, 150 рањених и 400 заробљених официра и војника, док партизани нису имали губитака.

Заседа је запленила: 3 минобацача, 10 митраљеза, 15 пушкомитраљеза, 600 пушака, 30 пиштоља, велику количину муниције и бомби, неколико стотина комплетних војничких униформи, 400 пари цокула, 25 великих камиона и неколико мотоцикла, затим већу количину хране, ћебади, шаторских крила итд.

Рањеници су у неколико камиона одмах превезени у Подгорицу, а заробљени војници и официри упућени су стражарно у Будву и предати на реверс тамошњој италијанској команди.

За фашистичког команданта било је велико изненађење кад је видео пред којом снагом је капитулирао, у поређењу са његовим батаљоном, јер је он ту снагу ценио по броју војника и наоружању, а не по моралној вредности.

Слабост италијанског команданта испољила се пре свега у томе, што није предвидео могућност озбиљног сукоба са овом заседом. Ово тим више, када је успут од Подгорице био неколико пута изложен ватри и то на местима која по свом природном положају нису била ни издалека тако подесна за постављање заседе као на Кошћелама. Иначе се не може разумети улажење читаве колоне у окуку пута без претходног извиђања друма и коса које се дижу непосредно око њега. То значи да је непријатељски командант потценио снаге евентуалне заседе и био је уверен да ће

је, уколико наиђе на њу, лако одбацити. Даље, кад је њеѓ одлучио да без претходног обезбеђења улази колоном у окуку, требало је да узме већа отстојања између возила, с прорачуном да прва возила избију код к 277, а да дотле гро возила буде тек на улазу у серпентину, позади гребена.

Да је овако поступио изложио би удару заседе само неколико предњих возила, док би са осталим имао две могућности: да се развије за борбу поседајући ћувик код цркве, или да врати колону назад према Ријеци Црнојевића. У првом случају имао је доста добре теренске услове за развој из колоне и прикривени излазак да заузме положај за одбрану, а у другом — с обзиром на откривено земљиште све до Ријеке Црнојевића — могао је без опасности да отступи.

Па чак кад је од заседе добио ватру у моменту уласка целе колоне у окуку, још је постојала могућност за излазак из ситуације. Требало је одмах напустити возила и настати да се што пре изађе с пута било да преузме напад директно на заседу или да се повуче назад поседајући за одбрану гребене око цркве.

Међутим, италијански командант није искористио ниједну од ових могућности. Његово нереално схватање ситуације и лакомислено потцењивање партизанских снага навело га је да уђе у клопку и да прими борбу под најтежим условима, дајући слаб отпор пасивном одбраном. Логично да је морао претрпети пораз, нарочито кад се има у виду велика храброст, иницијатива и умешност бораца заседе.

Напад на италијанску колону на Јелин Дубу (1941)

Своје гарнизоне у североисточном делу Црне Горе и у Санџаку, италијански окупатор је снабдевао углавном колским путем Подгорица (сада Титоград) — Колашин — Андријевица — Беране (сада Иванград) — Бијело Поље — Пријепоље — Пљевља. На тој линији одвијао се с времена на време доста жив саобраћај. Тако је, према обавештењима, требало да прође тим правцем 18 октобра једна јача моторизована колона

с ратним материјалом, храном и другом опремом од Скадра и Подгорице ка Пљевљима.

Главни штаб НОП одреда за Црну Гору одлучио је да се изврши напад на италијанску колону и у том циљу наредио да се формира један комбиновани одред бораца са територије која се налази у близини места изабраног за акцију на делу пута Биоче — Пелев Бријег, код Јелин Дуба. У одред су узета три батаљона: Бјелопавлићки, Пиперски и Кучки, свега 300 бораца.

Припреме за ову акцију извршене су у највећој тајности што је било битни услов успеха у овом потхвату. Борци, учесници у акцији, обавештени су тек на неколико часова пред полазак, толико да могу припремити храну за три дана и да посвршавају најнужније послове.

Штаб одреда је одлучио да задатак реши постављањем заседе на сектору Јелин Дуб — Поткрш (Братоножићи) и ова се распоредила поред пута на дужини од око 1.500 метара. На оба крила налазиле су се осматрачнице са по једним митраљезом. Планом ватре се предвиђало да се непријатељска колона пропусти читавом својом дужином у заседу и да ватру отвори митраљез с левог крила заседе тукући колону с чела уздужно.

Прилажење путу и поседање положаја извршено је брзо и неприметно. Избраздани камењар са ситногорицом омогућио је заседи да се увуче у шкрапе и добро утврди. Борбени поредак протезао се дуж пута с горње стране, удаљен од овог на домет ручних бомби.

У свануће се пронела кратка охрабрујућа вест: колона! Заседа је напрегнуто пратила све разговетнији шум мотора и убрзо су се проломили оштри рафали митраљеза, потом дејство пушкомитраљеза, пушака и експлозије ручних бомби. Поражавајућа ватра из непосредне близине сручена је на мамурног непријатеља. Изненађени непријатељ није могао да се прибере и да пружи организован отпор. Поједине групице су ипак успеле да искоче из камиона, па су једни нагли да беже, други да пуцају, а већина се одмах предала.

Пресудан чинилац у овој акцији био је силовит јуриш, бришућа ватра аутоматских оруђа и разорно дејство ручних бомби. Неочекивана појава великог броја партизана деморалисала је Италијане.

Дејством ручних бомби онеспособљена су сва моторна возила. Пуни камиони муниције, одеће, хране и другог материјала стајали су један за другим. Од тога је заседа узела један део, а остало је све уништено. Неки су камиони сурвани низ окомите стране ка Малој Ријеци, а остали су на месту запаљени.

Борба на Петровој Гори (1944)

Половином 1944 године територија врањско-кумановска била је скоро сасвим слободна, али су поједине непријатељске колоне јачине до једног батаљона још увек по њој крстариле. Зато је донета одлука да 3 македонска бригада, у заједници са батаљоном Косовске бригаде и Врањским и Кумановским одредом, сачека непријатељске колоне и коморе на подесном месту, да их разбије и натера да одустану од даљег крстарења по ослобођеној територији.

Из извештаја које су доставили извиђачки органи утврђено је да се снаге (око три пешадиска и један митраљески батаљон) бугарске фашистичке армије налазе на јужним падинама Бесне Кобиле на гребену Доганица. На основу тих података састављен је план да се 19 јуна постави заседа на Петровој Гори и ту сачекају непријатељске колоне.

За извршење овог плана учињен је овај распоред снага: на источним падинама к 1390 један батаљон у заседи; на западној страни исте коте, на гребену, постављена је заштитница према врху Грамађе; један батаљон постављен је на Петровој Гори на ивици шуме фронтом на југ; остатак јединица у шуми Петрова Гора, заклоњен и спреман за дејство.

План дејства заседе био је: бочна заседа на ивици шуме Петрове Горе треба да пропусти непријатеља који се буде кретао гребеном ка к 1390 на око 10—15 метара и, пошто отвори ватру заседа на к 1390, онда ступа у дејство и батаљон из заседе на Петровој Гори,

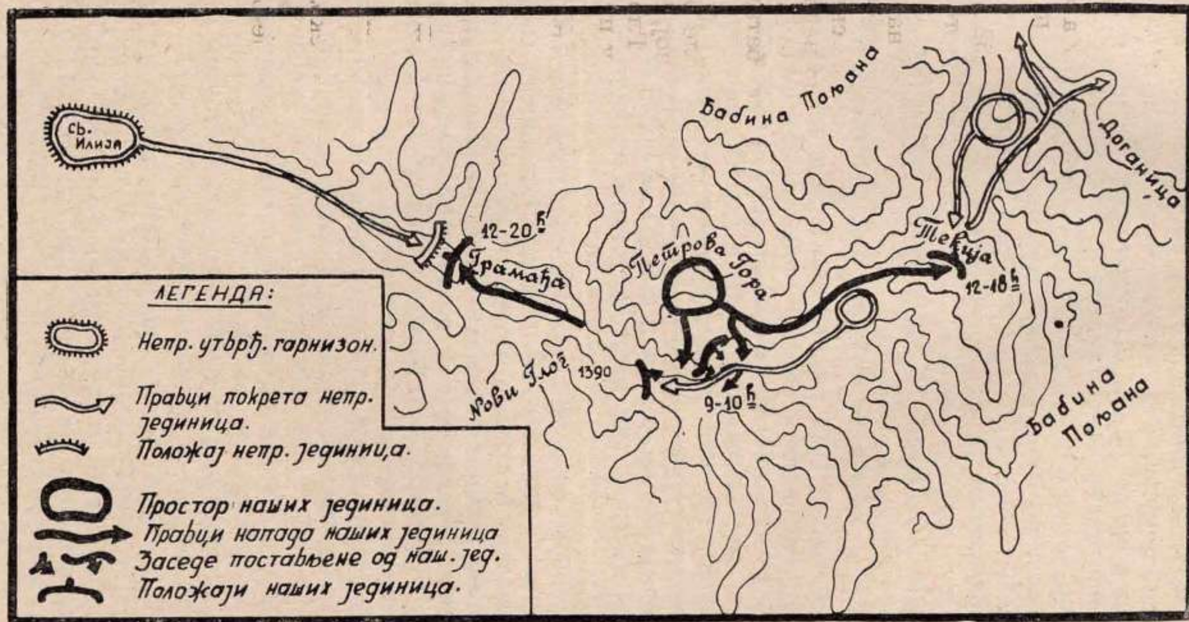

Сь. Илија
12-20 h
Грамаћа
Петрова Гора
Бабина Пољана
Текија
12-18 h
Доганица
Нови Глог
1390
9-10 h
Бабина Пољана
ЛЕГЕНДА:
Непр. утврђ. гарнизон.
Правци покрета непр. јединица.
Положај непр. јединица.
Простор наших јединица.
Правци напада наших јединица
Заседе постављене од наш. јед.
Положаји наших јединица.

а спремна су још два батаљона да помогну ту заседу у моменту када наступе борбе ради дефинитивног уништења непријатеља који би упао у заседу. Непријатељ је око 8 часова напустио своје логоре и један батаљон се почео спуштати гребеном ка Новом Глогу, а остатак непријатељских снага отпочео је покрет у правцу Бесне Кобиле.

Тачно у 9 часова један батаљон бугарског 52 пешадиског пука обазриво се кретао врло лаганим темпом са осигурањем испред себе на око 200 метара. Пошто су патроле пропуштене, чело претходнице наилази на заседу на к 1390, а главнина колоне је била у висини бочне заштите. Тада једновремено почиње снажна ватра. Још два батаљона из главнине снажно нападају непријатељски батаљон, који је најзад цео уништен и делом заробљен. Борбе за уништење овог батаљона трајале су од 9—10 часова.

Непријатељске снаге, које су чуле и виделе борбу код Петрове Горе, одмах су се упутиле ка овој, и то: са Св. Илије један батаљон у правцу Новог Глога, а са Бесне Кобиле снаге су се повратиле назад у правцу Петрове Горе. Претстојала је борба на два фронта, и то: на главном гребену Доганице и на правцу Глог — Св. Илија. Док су партизанске снаге још уништавале непријатеља код Петрове Горе и прикупљале ратни плен, упућен је један батаљон да сачека непријатељску колону са Св. Илије, а један ојачан батаљон на Текију да сачека непријатељске снаге са Бесне Кобиле.

И код Текије и код Грамађе борбе су отпочеле око 12 часова. Непријатељске снаге које су нападале на Грамађе биле су врло упорне и вршиле су неколико пута јуриш на јединице 3 бригаде; због тога су тамо упућена за појачање два батаљона. На Текији је борба била слабија иако је непријатељ био 6—7 пута јачи, па је предвече отступио у правцу Доганице.

На Грамађи борбе су постајале све жешће, а како је Грамађе пошумљено то су се борбе водиле углавном јуришима, бомбама, прса у прса. Овде је непријатељ издржао јурише и тек око 20 часова је одбачен са Грамађе и протеран у правцу Св. Илије.

Да би се правилно оценио успех 3 македонске бригаде, треба имати на уму да су њени батаљони услед непрекидних борби били спали на по 80 људи, док су непријатељски батаљони бројали по 500 људи, тако да је однос снага тога дана, узето у целини, износио 5 : 1 у корист непријатеља, али је и поред те велике бројне надмоћности претрпео пораз и огромне губитке.

Борба на Петровој Гори била је завршна борба којом је дефинитивно ослобођена територија кумановско-врањског краја.

Напад из заседе код Нештина (1943)

23 августа 1943 године 3 војвођанска бригада поставила је заседу и извршила напад на делове немачког инжињериског батаљона који су били на вежби код Нештина.

Бригада (без једног батаљона) је поставила заседу у 3.30 часова на простору између Јанок Дола и Јандор Дола. Сва три батаљона су била постављена у виду потковице на ивици шуме, која доминира ливадом на којој су фашистички војници свакодневно вежбали.

Сва аутоматска оруђа, као и бацач, била су постављена тако да могу тући унакрсном ватром по целој ливади.

У 6.25 часова дошла је једна десетина Немаца, а затим цела чета са командиром на коњу. Чета се постројила у дну ливаде, баш према бацачу. У 6.20 часова дат је знак за отварање ватре једном мином из бацача. Одмах су почели да туку сви митраљези, пушкомитраљези и пушке. Немци су се за момент збунили и узмували, али убрзо затим полегали и отворили ватру на положаје бригаде. Официр на коњу одмах је напустио своју чету и дао се у бекство и зато је непријатељски отпор био неорганизован и слаб. Друга и трећа мина из бацача погодиле су тачно на места где су по групама лежали пионири и нанеле им тешке губитке. Остатак је устао и почео да бежи ка шуми, али су ту наишли на 1 батаљон ове бригаде, који их је засуо убитачном ватром. После тога непријатељски отпор је престао, а храбри Војвођани су јурнули са

свих страна те заробили преостале живе непријатељске војнике.

Пошто је прикупљен плен наређено је повлачење. Од почетка напада до момента наређења за повлачење протекло је свега 20 минута. Непријатељ из дотичног гарнизона у Илоку, који је од заседе био удаљен свега 7 километара, у јачини око 600 бораца и нешто тенкова, није ништа предузимао против бригаде.

Непријатељски губици били су: 85 мртвих и 24 заробљена. Успело је да побегне свега 3—4 непријатељска војника.

Напад на немачки воз у Срему (1943)

2 батаљон 1 сремског одреда налазио се крајем 1943 године у рејону Карловчић — Суботиште — Товарник, упркос томе што је непријатељ интензивно контролисао овај крај да би обезбедио саобраћај на прузи Београд — Загреб (на отсеку Рума — Земун) и на комуникацији Рума — Шабац.

Приметивши да се непријатељ осећа довољно сигурним на прузи Рума — Шабац, на којој се саобраћај нормално одвијао, Штаб 2 батаљона је одлучио да изврши акцију баш тамо где непријатељ то никако није очекивао. Било је потребно да се испитају услови и изабере место за напад. У том циљу Штаб батаљона је упутио обавештајног официра са извиђачима на простор између Платичева и Кленка, где се налазила доста велика шума. Одатле је обавештајни официр 3 јануара 1944 године поднео извештај следеће садржине:

„На простору Платичево — Кленак, поред железничке пруге, исечена је шума на око 100 метара. Ширина непосечене шуме уз пругу захвата с једне и друге стране око 2 км. Воз пролази из Руме за Шабац у 12.20 часова, а из Шапца за Руму у 14.30. У Платичеву има 200 непријатељских војника, углавном домобрана, у Кленку 100 усташа и 50 Немаца, а у Грабовцима 350 Немаца (шуцполицајаца). У шабачком гарнизону се налази један батаљон војника већином белогардејаца. Сваког дана у 8 часова излазе радници из Платичева и Кленка да секу шуму поред пруге.

Пре наиласка воза пругом саобраћа дресина са железничким особљем. На терену су остала два друга за даља извиђања“.

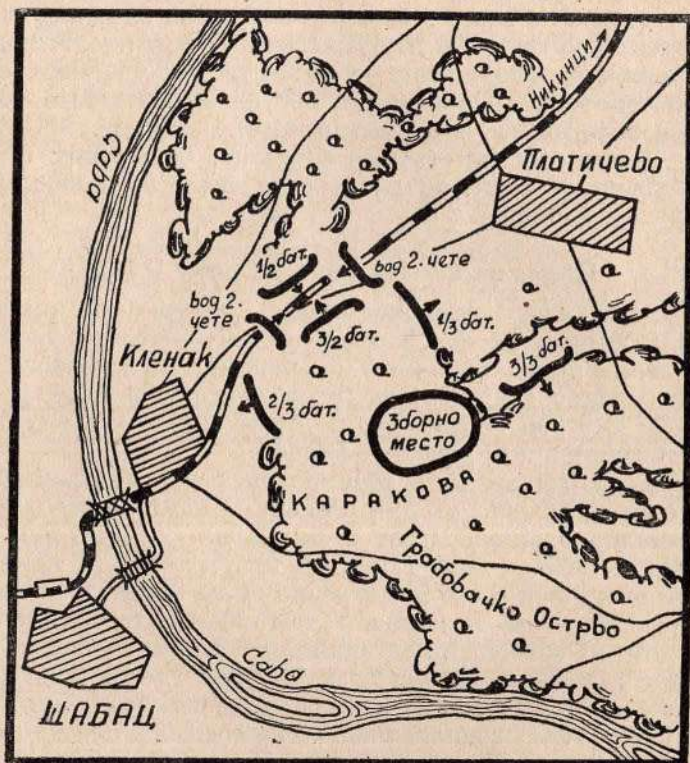

Кад је добио ове податке, Штаб батаљона је одлучио да у току ноћи 4/5 јануара изврши покрет из рејона Товарник, запоседне шуму с једне и друге стране пруге, да се обезбеди од Платичева и Кленка, да минира пругу и сачека у заседи долазак воза у 12.20 часова.

За извршење овог задатка Штаб 1 сремског одреда додао је и 3 батаљон, који се у току ноћи 3/4 јануара концентрисао у рејону Огар. Команда над оба батаљона дата је Штабу 2 батаљона.

Штаб 2 батаљона је извршио овакав распоред заседе: 3 чета да се постави са југоисточне стране пруге, с тим да после експлозије мине изврши јуриш на воз; 1 чета да дочека са североисточне стране оне који покушају да беже; 2 чета да постави по један вод северно и јужно од места предвиђеног за напад. На тај начин је створен обруч око места где ће се воз напасти.

3 батаљон је цео употребљен за обезбеђење према Кленку, Платичеву и Грабовцима.

По извршеном распореду, командир минерског вода је известио да су шине наелектрисане и да темпирне мине не може поставити, јер ће електрицитет изазвати експлозију пре времена. Стога му је наређено да спреми јуришне мине, које ће поставити пред наилазак воза.

Пред зору је било све готово и на свом месту. Борци су добро маскирани, тако да се ниоткуда није могло приметити да је постављена заседа. На свим прилазима шуми били су постављени осматрачи. Око 8 часова они су јавили да се из правца Платичева и Кленка приближују шуми групе људи са тестерама и секирама. Патроле су ове раднике сместиле у провизорни логор, као привремене заробљенике. До почетка напада накупило се које пролазника, које радника око 150 лица. У 10 часова прошао је у правцу Платичева на дресини шеф железничке станице у Кленку, кога је једино интересовало је ли пруга чиста.

Тачно у 12.20 часова појавио се воз из правца Платичева. Борци су заузели своја места, минерско одељење је поставило мине и повукло се неопажено назад.

Напад је извршен у свему по замисли и плану Штаба 2 батаљона. После експлозије мине и јуриша 3 чете, изненађеном и збуњеном непријатељу убрзо је онемогућен сваки отпор. На заказано зборно место (у шуми око 3 км југоисточно од пруге) одведени су заробљеници и прикупљен заплењени материјал.

У међувремену је из правца Платичева и Кленка пошла помоћ посади воза, али је била разбијена од заседе 3 батаљона.

У овој акцији убијено је 38 непријатељских војника а заробљено 76, међу којима и један немачки пуковник. Оштећена је 1 локомотива и 8 вагона и заплењено или оштећено доста разног материјала. Заседа је имала само 1 рањеног борца.

Напад је у потпуности успео, и то благодарећи: добром избору места за заседу, одржању тајности, обезбеђењу од интервенције из суседних места и енергичном извршењу акције.

ТРЕЋИ ДЕО

VIII. ИЗНЕНАЂЕЊЕ ТЕХНИЧКИМ СРЕДСТВИМА

Напредовање у наоружању свагда је изазивало озбиљне измене у стратегији и тактици.

Н. Михневић

Од свих врста изненађења изгледа да је најсложеније оно које изазива неочекивана употреба нових, дотле непознатих борбених средстава. Многи примери из историје ратне вештине показују да су нова борбена средства, створена у тајности и правилно примењена, донела победу у бици. Исто тако, примена тих средстава може у току читаве једне фазе рата омогућити надмоћност све док непријатељ не пронађе и не примени неко ново противсредство.

Ако се у почетку рата не може имати апсолутна бројна надмоћност, онда се мора тежити бар томе да се у једном или другом борбеном средству предњачи. И без обзира на бројно стање војске, свака држава ће настојати да има модерније и јаче наоружање од евентуалних непријатеља. Шта у савременом рату значи имати савршеније оружје показало се у ратовима: Јапана и Кине, Италије и Абисиније, Немачке и Пољске, Југославије, итд. као и у Корејском рату где је на једног Американца гинуло до десет Севернокорејаца и Кинеза.

Истина, у савременим армијама не може се рачунати на тако велику разлику у наоружању, већ може бити говора само о првенству проналазака и развоју нових борбених средстава. А и то престизање може да траје само за кратко време. Такав је случај био, рецимо, са брзометном пушком, митраљезом, авионом,

тенком, па ће несумњиво тако бити и са новим проналасцима убудуће. Ниједно ново оружје не може остати у поседу само једне војске, а против сваког од ових пронађе се и заштита: од стреле — штит, од мача — оклоп, од бојних отрова — маска, од митраљеза — тенк итд.

Показало се да су редовно чињене грешке приликом прве употребе новопронађеног оружја. Недостајало је стрпљења да се сачека док се не израде веће количине новог проналаска, ради његове масовне употребе за постизање већег успеха и победе, него су примењивана у малом броју и недовољној количини, те нису постизани жељени резултати. Тако например:

Немци нису сачекали да спреме веће количине бојних отрова приликом прве употребе ових код Ипра 22 априла 1915 године. Дејство овог новог борбеног средства показало се поражавајуће. У фронту Савезника увече тога дана зјапила је велика шупљина, али се повољна ситуација није могла искористити, јер велика акција није била ни припремљена, већ је само извршена проба. Али је тиме непријатељу откривено ново борбено средство и пружена могућност да одмах организује заштиту и противдејство.

Исту грешку Немци су учинили приликом неограничене подморничке кампање 1917 године, јер акција малог броја подморница није била довољна за блокаду Енглеске и победу; напротив, то им је нанело огромну штету: непријатељство неутралних држава, улазак Америке у рат на страни Савезника и на крају капитулацију Немачке.

Енглези су такође прерано употребили тенкове на реци Соми 15 септембра 1916 године, пре но што су израдили већи број те да изненадним нападом извојују одмах већу и можда коначну победу.

Као што се види свако борбено средство постиже потпуно борбено изненађење само једном, први пут. Друга употреба ће непријатеља обично наћи већ припремљеног јер ће он све предузети да пронађе одговарајућа средства која неутралишу или у знатној мери смањују морално и материјално дејство нових проналазака. Такав случај је био са „магнетским“ ми-

нама које су полагане минополагачима, авионима и подморницама. Ове мине су лежале на дну плитког мора, а нису пливале на одређеној дубини везане за сидро, па их је било немогуће чистити драгерима. Дејствовале су на тај начин, што их је магнетско својство брода, кад наиђе изнад њих, доводило до експлозије.

Резултати изненадне примене магнетских мина веома су забринули Енглезе и остале савезничке државе, а тако исто и неутралне, које су саобраћале у минираним водама. У току неколико дана новембра 1939 године потапано је дневно по 6 бродова, тако да је редован саобраћај са источним лукама Британског Острва био не само јако угрожен, него је, због већег броја пострадалих бродова на плитком ушћу Темзе, улаз у ту реку био затворен за извесно време. У лукама од Абердина до Лондона потопљен је сваки четврти брод, који би допловио или отпловио, а то је био врло велики проценат.

Против те „страховите куге", како су Енглези називали нове немачке мине, требало је хитно предузети противмере. У томе је нарочито помогао случај што се убрзо успело да се ухвати једна читава магнетска мина и тако испита њен састав и начин паљења. На основу тога сазнања, као сасвим успешно средство за непосредну одбрану сваког брода, примењени су појасеви од изоловане жице око целог бродског тела. Кроз те појасеве пролази јака бродска струја и тиме се онемогућава експлозија магнетске мине. Тако су ове мине изгубиле свој значај ефикасног борбеног средства и изашле из употребе.

У ратовима који су вођени последњих педесет година, а нарочито у Првом и Другом светском рату, појавио се велики број нових борбених средстава која су учинила читаву револуцију у ратоводству и својом изненадном појавом знатно утицала на ток борбених дејстава. Илустрације ради укратко ћемо изнети појаву неких од њих и последице које су проузроковане.

Митраљез

Митраљез је најмоћније пешадиско ватрено оружје. Одликује се великом тачношћу, великим дометом

и брзином гађања. Масовно употребљен у Првом светском рату приморао је својом ефикасном ватром обе ратујуће стране да се закопају у дубоке ровове (ровovски рат) и да тако воде борбу из непосредне близине, без одлучујућих резултата. Тек са проналаском тенка, пешадија је могла поново да пређе на покретне форме борбе.

Тенк

Појаву тенка изазвала је потреба да се пешадији помогне у савлађивању жичаних препрека и митраљеске ватре, те да се из рововске војне поново пређе у маневарску.

Први пут су тенкови употребљени у бици на реци Соми 15 септембра 1916 године у малом броју (18 тенкова) и са малим али ипак значајним успехом. Затим је следовала масовнија употреба са већим резултатима: код Камбреа (1917), Амијена (1918) итд.

Тенкови су нарочито утицали на морал немачких војника, тако да су, понекад, отступали и испред макете тенкова које су Енглези правили од платна и дасака и које су вукле мазге. А једанпут је један једини тенк, прошавши дуж непријатељског рова, заробио 300 Немаца. У исто време тенкови су позитивно утицали на морал сопствених трупа.

Примитивне „тенкове" правили су и наши довитљиви људи у ослободилачким борбама против Турске. Тако например:

У Другом српском устанку (1815) у борби на Палежу Срби су употребили нешто што је по својој улози било налик на тенк. Милош Обреновић је опколио турски шанац, али никако није могао да га освоји. Зато нареди да се по околним селима спреме нарочита кола за борбу тзв. „Домузтарабе". На обичне двоколице су прикачене дебеле даске да штите људе, који тако заклоњени могу да гурају кола и да пуцају. Турци су тада потучени, а устаници су очистили пут уз Саву од Београда до Шапца.

Сличан „тенк" су употребљавали и Црногорци у рату с Турцима. Приликом борбе око погранične ка-

рауле на Презији, близу Андријевице (1876), да би „лагумали" тврду кулу, они су од сувих букових дасака направили неку врсту покретног штита, који непријатељска зрна нису пробијала. Гурајући пред собом тај покретни заклон, борци су преко брисаног простора пришли зидинама карауле, подметнули лагуме (барут у волујској кожи) и запалили фитиљ, па се измакли. Мало затим кула је била разбијена и у пламену, а Црногорци су јурнули те побили и заробили посаду.

Тенкови су својом појавом и дејством изазвали велико изненађење. Њихова појава у Првом светском рату скратила је рат најмање за пола године. Пред напредовањем тих механичких немани, на којима се не види живо биће, и најхрабрији борци губили су хладнокрвност и присуство духа, када би се нашли у ситуацији да гађају у челични оклоп, са слабом надом да ће погодити непријатеља који се у њему крије и који их засипа смртоносном ватром. Ово стога што су били изненађени непознатим борбеним средством.

Иако тенкови нису у Другом светском рату претстављали ново борбено средство, ипак су Немци у том рату изненадили Савезнике новим начином употребе тенкова; они су то постигли првенствено тиме што су тенкове употребили самостално, као ударне клинове, и у маси (20 тенковских дивизија, груписаних у 4 тенковске армије). И тек пошто су их Савезници надмашили у броју и квалитету тенкова, Немци су били заустављени и натерани на повлачење, све до коначног пораза и капитулације Немачке. Нов начин употребе тенкова који су Немци применили на почетку Другог светског рата претстављао је изненађење и требало је доста напора да му се стане на пут.

Авион

Примењен је први пут у Балканском рату при опсади Скадра од стране Српске и Црногорске војске 1912 године; учињено је само неколико летова изнад турских положаја у циљу извиђања. Ту је пала и прва авионска ратна жртва — пилот Михаило Петровић срушио се са својим авионом и погинуо.

У Првом светском рату авијација је играла доста важну улогу првенствено за извиђање а и за борбу у ваздуху и бомбардовање, али још у скромним размерама.

Велико изненађење у Другом светском рату изазвала је појава авиона „Штука“. Потреба да се погоде мали циљеви, као што су пристанишни уређаји, бродови, железничке станице, форови, тенкови, бункери и томе слично, довела је до тога да се употребе бомбардери који су специјално конструисани за дејство из обрушавања; то је учињено због тога што се једино бомбардовањем из обрушавања могла постићи потребна тачност.

Знајући да је при нападу из ваздуха морално дејство исто толико важно, ако не и важније од материјалног, Немци су „Штуке“ снабдели сиренама. Конструисали су их у нарочитим цевима, које воде с предње стране крила ка задњој и у њима је смештена мала елиса као код сваке сирене. Кад авион дејствује обрушавањем тада кроз те цеви нагло продире ваздух и ствара заглушујући писак и рикање, што страховито дејствује на нерве неискусних војника.

Слично томе конструисана је пиштећа бомба. И ту се налазе 3—4 цеви, дуж тела бомбе, које производе ужасно пиштање при падању; оно пара уши и пре него што бомба експлодира.

Ови авиони — сирене и пиштеће бомбе први пут су употребљени приликом напада Немаца на Албертов Канал и р. Мезу 1940 године.

Ројеви авиона летели су испред немачких јуришних таласа и оклопних колона. Усред грмљавине тешких граната и авионских бомби, тутњаве топова и непрекидне паљбе аутоматских оруђа, налетали су таласи „Штука“ и риком стотина сирена заглушивали и саме експлозије, тако да је то врло неповољно утицало у психичком погледу на Белгијанце и Французе. Морално дејство је у почетку одиста било огромно. Не знајући о чему се ради, војници су мислили да су Немци употребили неко ново уништавајуће оружје од кога неће нико жив остати.

Требало је доста времена да се борци навикну на ову паклену ларму из ваздуха и да при употреби авион-сирена и пиштећих бомби не подлежу паници.

Хеликоптери

Према искуствима из Корејског рата хеликоптер по својим својствима показује у односу на авионе многа преимућства. Тако, хеликоптер се може употребити готово под свим околностима до којих може доћи у рату. Он је врло покретљив и има ту особину да у противавионској ватри може да повећава брзину од неколико метара до његове максималне брзине од 200 км на сат, може моментано да измени правац лета, а исто тако с успехом да мења угао пењања, и то готово све у месту. Због свега тога хеликоптери су врло погодни за изненадно убацивање извиђачких делова и инфилтрираних јединица у непријатељску позадину.

С обзиром на њихова својства хеликоптери су врло погодни за партизанско ратовање, где ће бити неопходно средство везе између појединих одреда, затим између штабова и истурених партизанских јединица које дејствују у равници и на острвима.

Употребом хеликоптера могућности маневра артиљериских и минобацачких јединица у оквиру партизанских акција веома се повећавају. Батерију минобацача или топова могуће је поставити и на она места где и пешак тешко може да допре. Хеликоптери повећавају покретљивост партизанских јединица, што је од највеће важности за изненађење и успех партизанских дејстава.

Ради прекидања саобраћаја, хеликоптери су у стању да истовремено нападну читав низ саобраћајних објеката.

Хеликоптери у партизанском рату могу да обезбеде добро организоване честе маневре мањим групицама на територији коју држи непријатељ, и то са специјалним задацима. Исто тако они ће бити неопходно средство за брзо одржавање везе између слободног дела територије и оног под непријатељском окупацијом, нарочито у погледу помоћи за организовање отпора. Они

могу да врше и извиђања за рачун партизанских одреда, а исто тако да постављају на височима у планинама осматрачке станице и да преносе извиђаче.

С обзиром на примену партизанских акција у модерним ратовима и погодност хеликоптера у комбинацији регуларног и партизанског рата, намеће се његово дубоко и свестрано проучавање за целисходну употребу уопште, а посебно и нарочито у партизанском ратовању.

Ратна морнарица САД испитује нови тип хеликоптера на ракетни погон, који ће човек моћи да носи на леђима. Ракетни хеликоптер тежак је 45 кг. Овај апарат се везује човеку око струка и рамена, пилот седа на седло слично као на бициклу, ставља мотор у погон и полеће. Двокрилни ротор, који се покреће помоћу ракете, налази се изнад главе пилота. На крајевима ротора налазе се мале пропулзивне ракете. Гориво долази до њих кроз цеви које држи ротор.

Испитивање на земљи са овом машином, која је позната под именом „Пинуил" (иглени точак), врше се у једној војној бази Лос Анђелоса. „Пинуил" може да се уздигне и да атерира на местима која до сада нису била приступачна авионима. Са угашеним мотором може клизити по ваздуху као и авион, или се вертикално спустити као падобран. Његов ракетни мотор не избацује пламен и при приближавању непријатељским циљевима ноћу тешко да ће непријатељ моћи да открије машину и пилота.

Хеликоптер је можда најопаснији непријатељ подморница. Он може да лебди непомичан у ваздуху изнад места где се мисли да плови подморница и да тако врши ослушкивање и откривање ове. Осим тога, хеликоптер може да буде стациониран и са лакоћом да полети са било ког ратног или трговачког брода. На тај начин употреба хеликоптера за борбу против подморница мења и целокупну тактику противподморничког рата. Многи стручњаци сматрају да ће увођење хеликоптера у поморском рату знатно смањити значај конвоја и пратње разарача у случају рата. Међутим, треба имати на уму да ће ефикасну употребу хеликоп-

тера уопште, а нарочито на мору, моћи да врши само она страна која господари ваздухом.

Млазни авион

Овај авион је први пут примењен при крају Другог светског рата, али су његова својства и ефикасност испробани тек у Корејском рату.

Ови авиони имају брзину преко 1.000 километара на час и то је основни елемент помоћу кога могу изненадити непријатеља; велика брзина ових авиона омогућава им да се изненадно појаве онде где треба. Могу са својих аеродрома да полете на позив из првих линија, да открију и нападну циљ за свега око 15 минута. А то значи да је данашњи авион, који се налази преко 150 километара иза фронта, у стању да обаспе циљ на фронту својим опасним пројектилима за не много дуже време него што је то у стању да учини артиљерија.

Париско оруђе

Месеца марта 1918 године Париз се налазио на око 120 километара од линије фронта. Тада су Немци спремили отсудну, Лудендорфову офанзиву, да би у последњем часу спасли критичну ситуацију и дошли до решења пре но што на француско ратиште пристигну знатне америчке снаге. У ту сврху спремили су Французима једно изненађење које се састојало у томе, што су упоредо са офанзивом предвидели бомбардовање Париза са даљине од преко 120 километара. Овим бомбардовањем хтели су да деморалишу становништво француске престонице, мислећи да ће тиме срушити и морал француских трупа, које су у то време имале да издрже јаке нападе немачке војске.

И заиста, 23 марта 1918 године, на неколико минута пре 11 часова, прва граната која је пала усред Париза, произвела је велико изненађење и бојазан код становништва, а забринутост и загонетку међу војним старешинама. Испрва се није знало у чему је ствар. Веровало се да је један немачки авион успео да неопажено високо надлети Париз и да баци бомбу. Међу-

тим, када је убрзо затим пала друга граната, приступило се пажљивом испитивању парчади палог пројектила и војни стручњаци су установили да су то парчад од неке топовске гранате, што значи да су Немци направили артиљериско оруђе, које може да гађа на 120 километара.

Познато је да су Немци и у почетку Првог светског рата изненадили своје непријатеље тешком артиљеријом. Белгиска и француска јака утврђења давала би дужи отпор, да нису топови од 42 см рушили и најјаче форове. Крупови инжењери, творци ових топова, продужили су посао и за време рата, па се пред Верденом, Линевилом и Нансијем убрзо појавио топ чија је цев била дуга 17 метара, а домет 40 км.

Доцније су немачки инжењери успели да израде топ који има домет и до 130 километара, и Немци су га назвали „Париско оруђе“.

Летеће бомбе V-1, V-2 и V-3

Као што је познато, Немци су у Другом светском рату уместо „Париских оруђа“ спремили Енглезима изненађење много модернијим „лондонским“ оруђима V-1 и V-2, којима су гађали Лондон. Али су се и у једном и у другом случају преварили у очекивању резултата. Током 1944 и првих месеци 1945 године они су израђивали три врсте летећих бомби и то: V-1, у виду авиона, са млазним погоном и справама за аутоматско управљање; V-2, са свим особинама ракете, велике брзине и домета, и V-3, за пренос заразних клица. Ова нова оружја, са прецизним и компликованим машинама за летење и управљање, са далеко већим дометом имала су, по мишљењу Немаца, да својим великим разорним дејством унесу страх и пометњу код Савезника, па и да спасу Немачку од пораза.

Иако је ово мишљење било погрешно, чињеница је да су пројектили V-1 и V-2 нанели приличну штету и доста жртава Енглеској, као и то, да се овај принцип дигированих бомби често третира у војној штампи и сматра као једно од одлучујућих ратних средстава.

Са „летећом бомбом“ V-1 Немци су правили велику галаму приликом савезничке инвазије у Европи.

Одбрана против V-1 врло је успешна. У првом реду ту долази ловачка авијација, противракетни топови, балони и падобрани који носе жицу. Ракета V-1 креће се релативно споро (око 300 км на сат), а за собом оставља светао траг, те ју је лако приметити, дати узбуну и ставити у дејство одбрану.

Немачко тајно оружје V-2 („стратосферска граната") претстављало је тријумф науке, али исто тако и неуспех с војничког гледишта. Ефекат бомбардовања Лондона с овим бомбама (8.000 убијених грађана) није био ни издалека у сразмери с оним што је у ову ствар уложено.

V-3 је био торпедо са бацилима заразних болести, који Немци нису стигли да употребе.

Бојни отрови

За време Првог светског рата 1914—1918 године употребљавани су бојни отрови као ново оружје које је, с обзиром на изненадну употребу, а према томе и неспремност за заштиту, проузроковало велике губитке у људству, стоци и материјалу.

Први облак хлорног гаса пустили су Немци 22 априла 1915 године код Ипра против једне француске колонијалне дивизије. Овај облак жуто-зелене боје, потпуно непрозиран, био је теран ветром према непријатељу. Материјално и морално дејство на непријатеља било је страховито. У француским редовима је настала незапамћена паника, растројство и напуштање фронта у ширини 5—8 километара. Озлеђено је било око 15.000 људи, од којих је 5.000 умрло. Немци су заробили 5.000 војника и запленили 60 топова и разног другог ратног материјала. На фронту Савезника зјапила је велика шупљина. „Да је непријатељ искористио овај напад, он би доспео до Канала, али он је то пропустио", казао је енглески стручњак за хемиски рат, мајор Лефебир. Али повољна ситуација није могла бити искоришћена од стране Немаца, пошто акција већег обима није била ни припремљена.

Савезници нису дуго чекали са одмаздом. Одмах после немачког напада мобилисали су и повећали про-

изводњу хлора и већ 25 септембра 1915 године Енглези су извршили први напад на немачке положаје, а затим Французи и Руси. И тако је настала борба отровним таласима помоћу ветра. Али се ветар показао непоуздан и догађало се да се таласи окрену на сопствене трупе. Због тога су у току 1917 и 1918 године главну улогу у хемиском рату играли отровна артиљериска муниција и отровне авионске бомбе.

Хемиско оружје, које је у Првом светском рату употребљено изненада и са знатним резултатима, данас је једна велика загонетка. Његова права вредност није устаљена и одређена, већ је у стручним круговима предмет расправа и размимоилажења. Док једни ово оружје потцењују, дотле је по другима оно страховито, тако да ће у случају поновне употребе из основа преобразити рат и бити одлучујући фактор за победу.

С обзиром на то да је употреба бојних отрова забрањена међународним уговорима, као и на чињеницу да је ово оружје масовног уништавања нож са две оштрице, бојни отрови после Првог светског рата нису нигде употребљавани, што ипак не значи да убудуће неће бити примењени.

Бактериолошки рат

Са моралног и правног гледишта, рат помоћу бактерија или микроба био би злочин, који је тешко назвати његовим правим именом. Али морал, нажалост, никада није био у стању да ограничи избор оружја.

Дакле, поред опасности која може доћи из ваздуха од експлозивних, запаљивих, отровних или атомских бомби, може доћи и од бомби напуњених заразним клицама. Оне могу да нанесу велико зло људима и стоци до којих допру у једном крају, а нарочито ако је овај густо насељен.

Вештачко изазивање епидемија код непријатеља, на његовој територији и међу његовим трупама, има и начелне, тактичке тешкоће. Прва је тешкоћа у томе, што се овде не може постићи, као при употреби бојних отрова, тактички ефекат кад се хоће и кад се за то

укаже потреба, већ то иде споро, па покушај може остати и сасвим без успеха. Ово тим пре ако су непријатељске трупе благовремено имунизиране противу дотичне болести.

Ако се на тај начин промаши тактички моменат, може се десити обрнути ефекат, то јест, да у време најповољнијег развоја заразе линија фронта буде толико измењена, да у заражену зону дође баш сам иницијатор вештачког изазивања епидемије.

Премда је досада бактериолошки рат познат само у теорији, он може у будућим ратовима, вероватно као и хемиски, играти озбиљну и судбоносну улогу. Зато се и за један и за други случај треба благовремено спремити, не жалећи труда и материјалних издатака.

Радар (радиолокатор)

Између многих нових ратних средстава која су пронађена и примењена у Другом светском рату, радар заузима једно од водећих места. Помоћу њега откривало се приближавање ратних бродова, подморница, авиона и одређивао њихов положај и удаљеност. Радар је употребљен за вођење авиона и за тачно бомбардовање циљева из ваздуха по сваком времену, дању и ноћу; он је пружио драгоцену помоћ противавионској артиљерији у борби против циљева у ваздуху. Тако је радар имао врло широку примену у Другом светском рату и био је „најбоље осматрачко око“, нарочито Савезника.

Радар је одиграо важну улогу у вођењу операција на копну, мору и у ваздуху. Он је омогућио да се дејство немачких подморница паралише, да се успешно бомбардују немачка индустриска места, да се изврши искрцавање у Нормандији итд.

Прва ефикасна употреба радара забележена је за време немачког ваздушног напада на Енглеску, у другој половини 1940 године. Енглези су га употребили против немачке авијације. Они су помоћу њега благовремено откривали долазак непријатељских авиона и о томе обавештавали противавионску одбрану. При сваком нападу на Лондон Немци су имали најмање

15% губитака. Тако су од почетка масовних напада 8 августа 1940 године па до краја овог месеца они изгубили 957 авиона. Септембар је био још гори у том погледу. Само једног дана, 15 септембра изгубили су 185 авиона од 500, колико је учествовало у нападу. Узрок овако великих губитака био је у томе, што Немци још нису били открили радар, и зато нису могли да примене противсредства за одбрану.

Пошто су увидели да при нападима дању трпе велике губитке, Немци су променили тактику и почели нападати ноћу. Али је радар и овом приликом показао своја преимућства. Помоћу њега Енглези су ноћу, са земље, слали својим ловцима податке о кретању непријатељских авиона, тако да су они могли да им се приближе и изненада их нападну.

Радар је повећао ефикасност дејства противавионске артиљерије, обезбедио полетање и атерирање авиона при свим метеоролошким условима, омогућио да се са авиона отвара ватра на ваздушне циљеве, који се ноћу и у облацима не виде. Он има велику примену и у морнарици. Енглези су се помоћу радара приближили италијанској ескадри код рта Матапана и ноћу изненада отворили ватру, те су том приликом потопили три крстарице и два разарача (28 марта 1941), а да Италијани уопште нису видели ко их је потопио.

26 децембра 1943 године сукобила се енглеска ескадра у Северном Леденом Мору са немачким бојним бродом „Шарнхорст“. Пошто је владала поларна ноћ и падао снег, услови битке били су врло непогодни. Радар је и у овом случају пружио драгоцене податке у проналажењу непријатеља. Овом приликом су и Немци имали радар. Битка се развила а супарници се међусобно нису видели. Енглеска ескадра је успела, уз минималне губитке, да потопи ,,Шарнхорст“.

Енглези су помоћу радара са великим успехом откривали и потапали немачке подморнице које су ноћу излазиле на површину да би напуниле акумулаторе. У пролеће 1943 године у току три месеца потопљено је 100 немачких подморница благодарећи радару.

Атомска бомба

„У хемији нова епоха почиње са атомистиком“, рекао је Енгелс.

Прва проба атомске бомбе извршена је 16 јула 1945 године у „војној зони“ поред Сан-Марсијала (држава Њу Мексико). Три недеље после те пробе атомска бомба је први пут употребљена у рату. Шестог августа бачена је на јапанску војну базу Хирошими, која је за 60% потпуно уништена. 9 августа бачена је друга, нешто друкчија, атомска бомба на град Нагасаки. Ова бомба је уништила скоро трећину места и то важан индустриски део града у коме су се налазиле фабрике авиона.

До сада је атомска енергија као оружје примењена у облику атомске бомбе, али се ради на томе да се користи као експлозив и погонски материјал у свим врстама наоружања, што ће знатно утицати на будућу тактику и стратегију. Атомска артиљериска зрна могла би својим радиоактивним дејством трајно да онеспособе тенкове, јер њихова железна маса задржава радиоактивност, која је убитачна за тенкисте. Ово је вероватно кад се узме у обзир да су Американци морали у мају 1949 године да потопе своју оклопњачу, која је учествовала у пробама код Бикинија, а своју радиоактивност није изгубила ни после три године, већ је посада у њој оболевала и умирала. Нарочито извесне супстанце које произилазе из нових „хидроген“ бомби остају трајно радиоактивне, те читаве вароши постају неупотребљиве. Супер атомска „Кобалт бомба“ још је ефикаснија. А хидрогенска бомба има хиљаду пута ефикасније дејство од атомске бомбе, која јој служи као упаљач.

Сматра се да проналазак атомске енергије претставља највећу револуцију у историји човечанства. Ово је најубитачније оружје које је људска памет измислила. У ратоводству ће атомска бомба имати сличан престиж који је својевремено имао проналазак барута.

Две атомске бомбе бачене на војне објекте у Јапану не дају довољно података да се донесе коначан суд

о улози ових бомби у рату, и о дејству које ће имати у развоју ратне технике. Неки војни писци су пожурили да дају оцене које се не могу узети озбиљно. Тако, например, познати теоретичар тенковског рата Фулер пожурио је да одмах после експлозија бомби бачених на јапанске градове каже, да су „војска, флота и ваздухопловство већ изашли из моде, и могу се сликовито претставити затрпаним под рушевинама Хирошиме“. Међутим, искуство из ратне историје показује да успех у рату не зависи од једностраног развоја наоружања, већ од усавршавања свих родова оружја и од вештине организовања њиховог садејства.

Напалм бомбе

Када падну на земљу, запале се и распрсну дејством упаљача прекривајући ватреним покривачем површину дугу око 80 и широку 40 метара. Притом упаљена смеса развија температуру преко 1.500^0 Целзијуса. Пламен траје десетак минута после експлозије. Услед високе температуре смеса прелази у течно стање и добија способност да се увлачи у било каква утврђења или бункере, па и она која не могу разбити ни најмоћније фугасне бомбе.

Нове базуке и ракете су веома ефикасна средства против непријатељских тенкова, али се њима мора директно да погоди циљ. Код напалм бомби је свеједно да ли је тенк непосредно погођен или је бомба пала у његовој близини. Мањи промашаји не ометају да циљеви ипак буду уништени. Дешавало се да од једне бомбе буде запаљено по неколико тенкова.

Према стеченом искуству у Кореји, напалм бомбе су се показале као најефикасније самостално оружје употребљено у Кореји због чега су га прозвали „оружјем страха и терора“ и „пакленим бомбама“.

Ове бомбе се одликују нарочито својом једноставношћу јер се уствари састоје од једног суда напуњеног напалм-масом, који се баца са авионских крила.

„Тарзон“ и „разон“ бомбе

То су бомбе које пилот или стрелац са бомбардера путем радија управља на циљ малих размера. За управљање бомбом у паду служе: емисиони апарат на авиону са кога се бомба баца; пријемник на бомби који омогућује управљање њеним летом; буктиња у репу бомбе, која омогућује да се посматра њено кретање, и нишан за бомбардовање, којим се служи стрелац на бомбардеру за одређивање смера пада бомбе.

Радиодириговане бомбе „тарзон“ употребљене за време рата у Кореји, изазвале су изненађење великом тачношћу погађања; њиховим кретањем према циљу могло се сасвим добро управљати. Ове податке дале су посаде авиона који су носили бомбе.

Дириговани пројектили

То су оружја на чију путању за време лета може да се утиче, како би се повећао проценат погодака. Први су их употребили немачки авијатичари 1943 године против флотиле енглеских корвета. Пројектил је био сличан бомби са крилима и имао је малу пријемну радиостаницу и мотор за покретање кормила; пошто би откачио пројектил, авијатичар би преко краткоталасне радиостанице управљао њиме.

Касније је овај тип добио модерне уређаје за дириговање (радар, телевизија) и погонско средство (ракетни мотор), па му је тачност погађања повећана на 45 — 60%.

Према својим особинама дириговани пројектили су врло погодни за изненадно ватрено дејство на непријатеља, и то: као тактичко оруђе у сувоземним операцијама, за лансирање са бродова и авиона и за дејство са земље против авиона.

Да би се изненађење непријатеља новим техничким средствима искористило, важи као правило: сачекати док се ново средство не спреми у довољном броју (количини). Ефикасно дејство може се постићи само у случају ако на противничкој страни недостају

противсредства. *Нови проналазак може само једном потпуно изненадити.* Друга употреба ће увек затећи непријатеља више или мање припремљеног.

IX. ИЗНЕНАЂЕЊЕ НОВИМ БОРБЕНИМ ПОСТУПЦИМА

Значај изненађујуће промене у начину борбе не може се довољно јако истаћи.
Џорџ Маршал

Нови борбени поступци имају за природну последицу изненађење и готово редовно доводе до крупних последица јер непријатељ, најчешће, не може нов поступак парирати дотадашњим, уобичајеним, борбеним поступцима.

Нова борбена средства редовно изазивају и нове борбене поступке, у мањој или већој мери. Нови поступци, који су резултат нових средстава, зависе у пуној мери од тактичко-техничких особина тих средстава и онај који их примењује може их, без већих тешкоћа, правилно предвидети и применити, наравно под условом да правилно процени особине и ефекат нових средстава. Такви поступци, везани за нова борбена средства, детаљније су изнети у претходном одељку.

Примена нових борбених поступака са већ познатим борбеним средствима знатно је тежа и захтева велику довитљивост и изванредну способност предвиђања. Ево због чега: дужа примена одређених, познатих средстава, у вези са карактером сваке војске и карактером земљишта, доводи до тога да се извесни борбени поступци искристалишу као најподеснији за одређене услове; такви поступци постају принципијелни поступци за известан период и уколико се дуже примењују и јаче укорене, утолико се теже мењају, јер је лакше ићи већ утрвеним путевима него крчити нове путеве, тј. проналазити ефикасне нове борбене поступке. То, међутим, не значи да се постојећи принципијелни поступци треба да примењују круто, у истом обиму и на исти начин; таква примена постојећих поступака неминовно доводи до шаблона и не

може изненадити непријатеља. Напротив, постојеће борбене поступке треба увек схватити као принципе а не као шаблон, и примењивати их стваралачки, еластично и на разноврстан начин; то значи да увек треба тежити томе да се известан борбени поступак примењује на други начин него што је примењен раније, јер ће тиме увек моћи да се постигне извесно изненађење.

Како је већ изнето, битна промена у борбеним поступцима, тј. примена ефикасног новог борбеног поступка, знатно је тежа али даје крупне резултате. Да би се постигао успех новим борбеним поступком у условима познатих борбених средстава, битно је двоје: потпуно и детаљно познавање непријатељске тактике и његових поступака и, на основу тога и сопствених могућности: изналажење таквог борбеног поступка који ће не само изненадити непријатеља већ и довести до бољег резултата него што би се постигло дотадашњим поступцима. Примери нових борбених поступака, који ће се изнети, показаће у којим су условима примењени ти поступци и какви су резултати постигнути.

Персиски цар Кир, у бици код Тимбре (541 г. пре наше ере) применио је шири борбени поредак него што је био уобичајен у том времену; већом ширином фронта свог борбеног поретка он је успео да војску лидиског цара Креза изненади, обухвати и победи.

Француски генерал Гуро, командант једног сектора на Западном фронту (источно од Ремса), сазнавши да ће немачки напад отпочети 15 јула 1918, напустио је непосредно уочи напада прву линију одбране и пренео одбрану на другу линију, оставиши на првој само слабе пешадиске делове са аутоматским оруђима. Немци су извршили удар „у празно", и кад су избили пред другу линију, дочекани су ужасном ватром артиљерије која је дотле ћутала и одбачени су са великим губицима. Потпуно неочекиван поступак Француза не само што је изненадио Немце већ је и сломио њихов напад.

У првом периоду Другог светског рата Немци су изненадили Савезнике новим начином употребе тенкова. Док су у Првом светском рату тенкови употребљени у релативно малом броју и првенствено за непо-

средну подршку пешадије, дотле су их Немци употребили у Другом светском рату масовно и као ударне клинове који су брзо пробијали противничку одбрану и дубоким продорима доводили до окружења и уништења браниочевих групација.

Енглески адмирал Родни, у бици код острва Ле Сента (1782), није применио поредак који је тада био уобичајен — „линију бразде" — већ је својом флотом расцепио „линију бразде" француске флоте и потукао раздвојене делове пре него што су изненађени Французи успели да реагују на такав поступак.

Аустриски адмирал Тегетхоф, у бици код Виса (1866), пошто је увидео да се ватром бродских топова не може нанети већа штета италијанским оклопљеним бродовима, решио се на смео и нов поступак: управио је свој адмиралски брод највећом брзином на италијански адмиралски брод и потопио га снажним ударом прамца; то је био један од главних фактора који му је омогућио победу.

У Првом светском рату Немци су, 1917 г., изненадили Савезнике применом тзв. „неограниченог подморничког рата", тј. потапањем сваког брода који се затекне у савезничким водама, без обзира да ли брод припада зараћеним или неутралним државама. Тиме су Немци озбиљно угрозили Савезнике и нанели им знатне губитке у првим месецима тог неограниченог рата, али коначни успех нису постигли, како због малог броја подморница, тако и због тога што су Савезници брзо организовали ефикасну заштиту — помоћу праћених конвоја — и снажну противподморничку акцију.

На крају износе се два примера, из разних епоха. опширније ради пуније илустрације.

Битка код Леуктре (371 г. пре н. е.)

Ова битка водила се у току рата између Спарте, с једне, и Атине и Тебе, с друге стране. Тебанце је водио даровити војсковођа Епаминонда који је дотада непобеђеној Спарти нанео потпун пораз, користећи у борби неколико нових поступака.

Атињани и Спартанци имали су у оно време углавном следеће родове војске: тешку и лаку пешадију и лаку коњицу. Начин ратовања био је шаблонски. Непријатељске војске су се постројавале једна према другој у, за оно време, широком и дубоко развијеном фронту. Родови војске нису повезивали своја дејства, већ се битка водила у три фазе: прво су се сукобљавали коњаници и они су се борили док једна страна не буде побеђена; затим би на бојно поље излазила лака пешадија. Међутим, ни од победе коњице ни од победе лаке пешадије није зависио коначни исход битке; битку је решавала у своју корист она страна која би у последњој фази победила у борби тешке пешадије, па ма њена коњица и лака пешадија и претрпеле пораз.

Сем тога, временом се десно крило претворило у ударно крило. На њему су се постројавали најбољи борци и од исхода борбе овог крила зависио је умногоме и крајњи резултат читаве битке.

Али, Епаминонда је прекинуо са старом традицијом. Увео је у праксу здружавање родова војске и маневар и, што је још занимљивије, искористио земљиљиште као маску за свој борбени поредак.

У бици код Леуктре војска Спартанаца била је по свему јача. Они су имали 1.000 коњаника и 11.000 тешких пешака, док је Епаминонда имао свега 500 коњаника, 1.500 бораца лаке и 6.000 тешке пешадије.

Познавајући тактику Спартанаца и знајући да ће они ојачати десно крило и њиме нанети главни удар, Епаминонда је, искористивши таласасто земљиште, постројио своју фалангу (борбени поредак) не по старом шаблону једнаке дубине и са најбољим борцима на десном крилу, већ је, напротив, ојачао своје лево крило и на њему створио ударну групу од 48 редова по дубини, са 32 борца у сваком реду. Коњицу је поставио на крилима и ојачао је одредима лаке пешадије. Спартанци су постројили свој борбени поредак као и дотада, са јаким десним крилом. Њихов војсковођа Клеомброт, рачунајући на бројну надмоћност, избацио је коњицу испред фронта фаланге, са задатком да разбије коњицу Тебанаца и да је набаци на њихову

пешадију да би је тиме још пре битке растројио. Прозревши његову намеру, Епаминонда је своју коњицу, са мањим одредима лаке пешадије, истурио испред фронта.

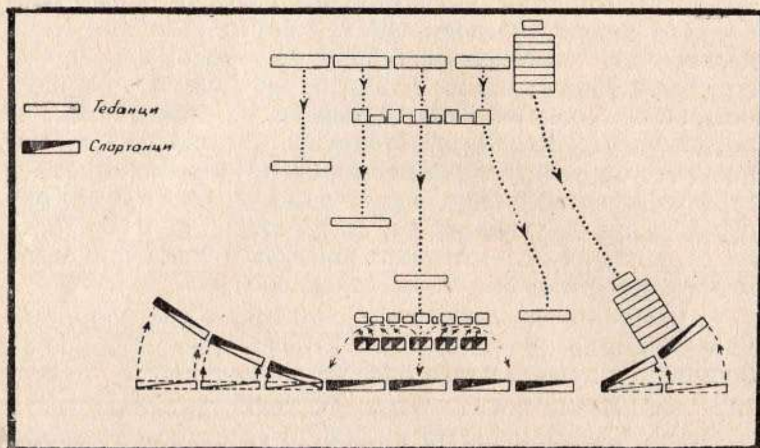

У судару Епаминондина коњица је разбила бројно јачу коњицу Спартанаца која је у свом повлачењу растројила сопствену пешадију, тешко покретљиву и неспособну за маневровање.

Користећи успех своје коњице и забуну у редовима непријатељске пешадије, Епаминонда је кренуо у напад своје ударно лево крило; остали део фаланге није покретао, већ га је задржао док се задњи делови левог крила нису поравнали са предњим редовима следећег дела „фаланге" итд., чиме је створио степенасти поредак. Овде ваља напоменути да је Епаминонда, поред тога што је ојачао своје лево крило, а не десно, како је то било уобичајено, поставио позади левог крила и своју „свету чету", која је у овој бици имала улогу резерве.

Клеомброт, видећи да је Епаминонда кренуо у напад, покренуо је напред своју фалангу и тек је касније увидео да је Епаминонда применио нов поредак; међутим, више није имао времена да ојача своје лево крило.

У нападу на Епаминондино лево крило, Клеомброт је покушао да обухвати тај дубоки поредак и да га нападне са фронта и са оба бока, али у моменту обухвата Епаминондина „света чета“ ударила је у бок и позадину Клеомброта док су остале Епаминондине јединице, постројене степенасто, штитиле други бок своје ударне групе.

У бици се показало да су Епаминондина предвиђања била тачна: он је разбио непријатељево десно крило, ударио на центар и лево крило са фронта и бока и однео сјајну победу.

Са гледишта историје ратне вештине, ова битка је занимљива и значајна по томе што се у њој први пут примењује степенаст борбени поредак, што се испољава правац главног удара са јасно израженим циљем битке, што се искоришћава земљиште за скривено груписање, што се примењује маневар и здружују родови војске да би се постигла победа, све на основу одличног познавања непријатеља, његових особина, јачине и, што је најважније, тактике. Са таквим познавањем прилика, предвиђањем и вишеструким изненађењем дотле непознатим борбеним поступцима, Епаминонда је извојевао победу над знатно јачим непријатељем.

Брусиловљева офанзива (1916)

У Првом светском рату немачка команда, у намери да ликвидира Западни фронт и ослободи своје снаге са запада, отпочела је у пролеће 1916 године своју чувену офанзиву на Верден. Савезничке врховне команде и владе обратиле су се Русији са упорном молбом за помоћ.

Као одговор на ове молбе дошла је руска офанзива која је позната под именом „пробој код Луцка“ или обичније „Брусиловљева офанзива“, по имену чувеног руског генерала Алексеја Брусилова, који је тада командовао руским Југозападним фронтом.

Ова офанзива је за Аустријанце била неочекивана. Они су били уверени у сигурност својих одбранбених положаја, утврђених бетонским објектима, системом рововских линија, жичаним препрекама са

електричном струјом, минским пољима и вучјим рупама.

Према плану који је израдио генерал Брусилов, било је одлучено да снаге VIII армије зададу главни удар у правцу Луцка. Постојала је намера да се кретањем нарочито издвојених корпуса дуж железничке пруге Маневићи — Ковељ непријатељ ухвати у клешта и примора да очисти рејон северно од Пинска.

Међутим, све ово је претпостављало претходни успех у пробијању непријатељске утврђене зоне, што је био веома тежак задатак. За његово остварење, сагласно дотадањем тактичком искуству, требало је знатно јачом надмоћношћу снага и средстава пробити фронт на једном сектору на релативно уском фронту. Покушаји пробоја били су често безуспешни, због тога што се масовна концентрација трупа, артиљерије, муниције, слагалишта и огромни радови на уређењу полазних положаја нису могли извршити на одређеном сектору, неприметно од непријатеља. Овај је на тај начин имао могућности да на истом сектору концентрише своју артиљерију и резерве и да предузме одговарајуће противмере.

Да би то избегао Брусилов је применио сасвим једноставан, али веома ефикасан метод који је непријатељу парализао могућност да одреди сектор пробоја и да се припреми за његово одбијање. Брусилов је наредио да се дуж читаве линије фронта одреде ударни сектори, на којима су одмах отпочети радови за приближавање непријатељу. На тај начин правац главног удара био је потпуно маскиран. А то није било само од демонстративног значаја. Не плашећи се делимичног разбацивања снага, Брусилов је одлучио да се напад на непријатеља изврши не само на сектору главног удара већ и на осталим секторима.

22 маја, рано ујутро, на читавој линији Југозападног фронта отворена је јака артиљериска ватра која је на многим местима збрисала прву, па чак и другу линију ровова и утврђења. Чим се завршавала припрема, пешадија је прелазила у напад. Фронт је био пробијен у ширини од преко 75 километара и руске трупе су напредовале у дубину непријатељског положаја око 35 километара.

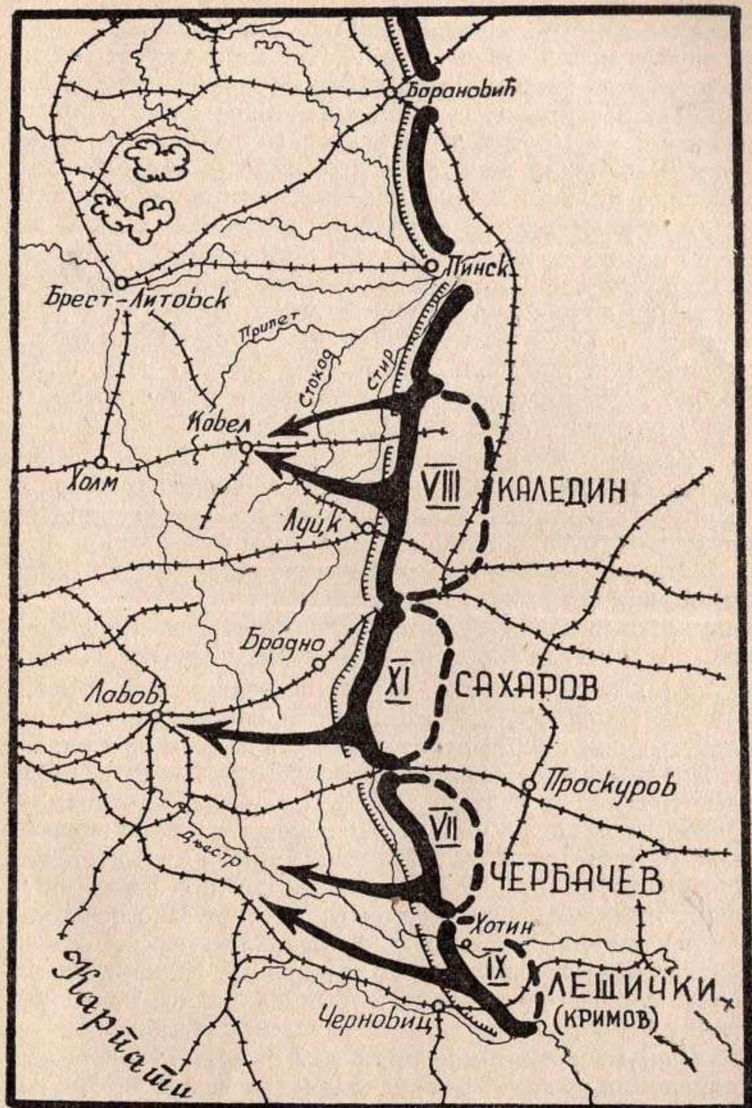
Барановић
Пинск
Брест-Литовск
Припет
Стоход
Стир
Ковел
Холм
VIII
КАЛЕДИН
Луцк
Бродно
Лавов
XI
САХАРОВ
Проскуров
VII
Днестр
ЧЕРБАЧЕВ
Хотин
IX
ЛЕШИЧКИ
(КРИМОВ)
Черновиц
Карпати

Непријатељски фронт је био пробијен на неколико места. Отпочело је брзо наступање на Луцк који је заузет после крваве борбе. Пут којим су се повлачиле аустро-немачке трупе био је закрчен гомилама лешева; растројени пукови, заједно са својим командантима, на многим местима су се разбежали у паници. Већ првих дана офанзиве било је заробљено на десетине хиљада непријатељских војника и официра.

Аустро-Немци су довлачили појачања, давали јак отпор па чак и предузимали и противнападе, али све узалуд. Руси су напредовали, форсирали реку Прут, заузели Черновице и прешли Серет. Пошто је у времену од 7 до 20 јуна извршио прегруписавање трупа, Брусилов је продужио офанзиву, прешао реку Стир, пробио немачки фронт код Колки-а и учврстио се северно од овог места, на реци Стоходу.

Немци и Аустријанци су у овој операцији изгубили око 150.000 мртвих и преко 450.000 заробљених војника и официра. Њихови материјални губици, у оружју и другој ратној опреми, били су огромни.

Ради заустављања руске офанзиве они су били приморани да повуку масу снага са фронтова на западу, што је изванредно помогло Французима под Верденом и на Соми и спасло Италијане у Трентину.

У одлучивању тока Првог светског рата Брусиловљева офанзива 1916 године одиграла је огромну улогу. А осим свога стратегиског и политичког значаја, Брусиловљева офанзивна операција веома је интересантна још и по томе што је она била, као што је речено, нов корак унапред у области ратне вештине. Овде је први пут примењен начин пробијања утврђене зоне пробојем на неколико разних сектора од којих је сваки имао самостални значај; истовремено је такав начин омогућио маскирање сопствене намере и одвлачење непријатељских снага од правца главног удара, док је успех овог последњег изванредно повећавао значај и улогу операција на осталим правцима.

Овај метод, који је први пут применио Брусилов, прихватиле су касније остале армије. Искуство Брусиловљевог продора нарочито је користила Немачка војска у Другом светском рату, у пробијању утврђених

фронтова на западу и на истоку као и Совјетска армија са њеним многобројним „казанима“ у току Другог светског рата.

Из овог примера се види како су Аустријанци и Немци били двоструко изненађени. Прво, предузимањем руске офанзиве коју у то време нису никако очекивали и, друго, применом новог начина борбе при пробоју утврђеног фронта.

Други светски рат дао је више примера изненађења новим борбеним поступцима, као што су: муњевити рат тенковским јединицама; „вертикални обухват“ ваздушнодесантним трупама; форсирање река из покрета без нарочите припреме и са приручним средствима; извршење напада са скраћеном артиљериском припремом или без ове; увлачење артиљерије у први борбени ред; освајање насељених места помоћу продора јединица за напад изнутра (Ливно); ваздушни десант после почетка напада за прелаз реке (Рајна) и тако даље.

X. ПОЈЕДИНИ РОДОВИ ВОЈСКЕ У ИЗНЕНАЂЕЊУ

Пешадија

Војска има онолику вредност колика је вредност њене пешадије.

С обзиром на велики напредак ратне технике и појаву нових веома ефикасних родова војске, као што су авијација и оклопне јединице, рекло би се на први поглед, да је пешадија у савременом рату изгубила свој ранији значај, али то није тачно; напротив, значај пешадије се још и повећао, јер се без ње не може замислити ни једна тактичка радња.

На основу најновијих искустава у Корејском рату констатовано је да се успех у рату постиже заједничким напорима свих родова војске, али главна улога припада пешадији, у чијем се интересу и организује дејство. У једном чланку војних дописника се каже: „Пешадија остаје краљица бојног поља и фактор од највеће важности“. А у другом допису из Кореје сто-

ји: „У овој фази рата избија на површину следећа чињеница. Пешак, био Кинез, Енглез или Американац, остаје у борби доминантан, под условом да се паметно употреби, ослободи непотребне опреме и претеране механизације“.

У вези са данашњим борбеним средствима, чијем је дејству пешадија највише изложена и због чега се пешадија највише троши и физички и морално, а имајући у виду велики значај изненађења у рату, дужност је свих старешина да се изненађењем редовно користе у циљу очувања физичке и моралне снаге пешадије и постизања успеха у борби са што мање губитака.

Свака борбена радња пешадије треба да је што више изненадна за непријатеља, јер свако изненађење ствара повољну ситуацију за онога који га је произвео, а кочи непријатељско противдејство како у моралном тако и у материјалном погледу. Оно надокнађује разлику у бројном и материјалном смислу, а наше губитке своди на најмању меру. Зато се изненађењем треба увек користити, па макар предузимали и борбене радње мањег обима, јер оно увек олакшава успех.

Да би се изненађење што боље остварило, треба земљиште искористити до максимума и што умешније. Ништа више не збуњује непријатеља него кад му се после прикривено изведеног покрета појавимо изненада на крилу, боку или позадини. У том циљу све припреме и извршне радње треба чувати од непријатељског угледа са земље и из ваздуха.

Коришћењем ноћи, магле, олује, кише, снежне мећаве итд. може се створити изненађење оној страни, која по оваквом времену није очекивала непријатељско дејство. Исто тако савлађивање препрека, за које је непријатељ сматрао да су несавладљиве, може створити изненађење. А пешадија може да дејствује по сваком времену и по сваком земљишту те је у стању да увек и свуда изненађује непријатеља.

Маневром се може постићи изненађење и по времену и по месту извршења. Један од најобичнијих маневара је онај, који удара на бокове или чак на поза-

дину непријатеља. Таква дејства омогућавају да се непријатељ нападне са неочекиваног правца и, према томе, изненади. Овакве акције стварају могућност окружења непријатеља и имају деморалишуће дејство, утолико јаче, уколико је изненађење потпуније.

Изненађење треба да примењују сви делови пешадије који у борби учествују. За време свих борбених фаза треба тражити могућности да се непријатељ изненади. Ватру из аутоматских оруђа треба отварати изненада, да што јаче утиче на морал непријатеља. Покрете са једног положаја на други вршити изненадно уз снажну подршку ватре. Поједине снажне концентрације ватре из разних оруђа и са разних места такође стварају изненађење код непријатеља.

Најновији вид пешадије — ваздушнодесантна — најподеснији је за извршење тактичких и стратегиских изненађења. Та пешадија добија овакве задатке:

— напад на аеродроме и средства ваздушне одбране;

— заузимање важних објеката (мостова, утврђења итд.) у дубини непријатељске одбране ради парализања непријатељских резерви и олакшања напада сопствених трупа;

— заузимање појединих тачака у планини (теснаци, превоји, висови), које су осталим трупама неприступачне;

— „ваздушни обухват" или „ваздушни обиласци" на извесним местима, са нарочитим задатком.

Ваздушна пешадија, до доласка осталих трупа, ради у садејству са авијацијом која јој замењује артиљерију („ваздушна артиљерија").

Има доста примера употребе ваздушне пешадије у Другом светском рату и у Кореји. У Норвешкој, Холандији, Белгији, Криту, као и на нашој територији, ваздушна пешадија је коришћена за врло важне тактичке и оперативне задатке.

Као типичан пример вертикалног обухвата може се сматрати Хитлеров гангстерски напад на Врховни штаб у Дрвару (1944), у намери да га зароби или уништи. Али се преварио у рачуну, јер су га у операцијама ове врсте прве тукле јединице наше Армије.

Авијација

У стварању изненађења у савременом рату најширу примену налази авијација.

Стратегиско изненађење ваздушним снагама постиже се скоро слично као и копненим и поморским снагама, а састоји се у концентрацији ваздушних снага на пресудној просторији и држању тих снага у тајности све дотле, док за непријатеља не буде прекасно да предузме противмере. Успех зависи и овде, као на копну и мору, од плана постављеног на здравој основи и извршења истог у најмањим детаљима, ма да време као фактор друкчије утиче.

Тактичко изненађење у ваздушној борби изгледа на први поглед мање вероватно, али се ипак успех у многим ваздушним борбама у оба Светска рата може приписати изненађењу. Многи авијатичари су стављали изненађење као предуслов за успешан исход ваздушне борбе, те ако првим рафалом нису оборили непријатеља, они су сматрали да је некорисно продужити борбу, па су се удаљавали. У циљу изненађења коришћени су и облаци за заклањање сопствених авиона. Још више се користио засењујући ефекат сунца, те је тако код енглеске авијације постала изрека: „Чувај се непријатеља са сунца“.

Изненађење је могуће кад се ради о борби малих јединица, али са већим снагама тактичко изненађење у авијацији врло је тешко постићи. Па ипак треба у свим приликама настојати да се оно бар делом снага постигне јер и то може да буде од огромног утицаја на исход борбе. Убудуће може се рачунати највише са стратегиским изненађењем, нарочито с обзиром на тешка бомбардовања удаљених циљева, десанте ваздушне пешадије и спуштање падобранаца у непријатељској позадини.

Од многобројних примера из историје ваздушног рата овде се износи неколико изненађења помоћу падобранских јединица, која су извршена у току Другог светског рата.

Ово је први пут у историји рата да су трупе из ваздуха освојиле једно моћно утврђење.

Фор Ебен-Емаел, који се налази на Албертовом Каналу у Белгији, имао је око 40 панцирних купола и каземата и био је цео окружен дубоким рововима, зидовима против тенкова и многобројним редовима бодљикаве жице.

Његов гарнизон од 1.200 људи, заклоњен у подземним казематима, био је сигуран од напада који би дошао са земље. Али се десило нешто сасвим неочекивано и непредвиђено.

У зору 10 маја 1940 године, када је отпочео немачки напад на Холандију и Белгију, појавиле су се ескадриле авиона над утврђењима Ебен-Емаела. Ваздушно бомбардовање натерало је изненађену посаду да сиђе у подземне заклоне. А одмах за бомбама забелело се небо над утврђењем од падобрана једног јуришног одреда. Стражари, који су кроз пушкарнице у челичним куполама гледали на поља испред жице и препрека, на којима се ниједан непријатељски војник није видео, нису ни слутили да се иза њихових леђа, непријатељски падобранци спуштају усред утврђења.

Падобранци јуришног одреда који су се спустили наоружани бацачима пламена, пушкомитраљезима и бомбама, јурнули су, пре него их је ико приметио, на отворе челичних купола и ка улазима у подземне каземате. Може се рећи да је ово јако утврђење освојено скоро без отпора, толико је изненађење било велико. Кроз отворе за топове и митраљезе сукнули су млазеви пламена, који су спалили све на што су пали; бомбе су убачене у каземате и убрзо је цела посада капитулирала.

Нико није могао да верује у ово волшебно заузеће утврђења. Појавиле су се вести о новом оружју, о термитским гранатама (а у заузећу фора артиљерија није ни учествовала), о хеликоптерима итд.

Белгиске трупе из суседних форова покушале су да поврате фор, али су падобранци успели да га одрже све док нису стигле моторизоване јединице.

Напад на Холандију (1940)

Поход на Холандију карактеристичан је по масовној употреби падобранаца. То више нису били појединци као у Пољској, или мање групе као у Норвешкој, већ су спуштене целе чете, батаљони па и пукови.

Може се рећи да је са походом на Холандију отпочео један сасвим нарочити вид рата из ваздуха.

Нигде до тада употреба падобранаца није узела такве размере као код Ротердама. Овде је изведен такав подвиг какав још није забележен у ратним аналима.

Ротердам је са својим великим аеродромом Валхавеном био идеална тачка за продор у „тврђаву Холандије“, тј. простор у виду четвороугла у коме су сем Ротердама још и Хаг, Амстердам, Утрехт, Лејден и Харлем, а који су Холанђани мислили да бране иза широких поплављених терена.

Немци су овде употребили читаву дивизију од 10.000 падобранаца и ваздушне пешадије, превезену транспортним авионима под командом генерала Студента који је у овој необичној операцији био тешко рањен.

Као киша сручиле су се стотине и стотине падобранаца у зору 10 маја 1940 године на Валхавен код Ротердама. После борбе ове су трупе овладале аеродромом. Њима су бачена аутоматска оруђа и муниција у нарочитим челичним цилиндрима у виду бомби, који су спуштени такође из авиона.

Чим су падобранци поседи аеродром отпочело је спуштање више десетина Јункерсових тромоторних авиона, из којих се искрцавала ваздушна пешадија са лаким пратећим оруђима.

За Немце је тада било изванредно важно да Холанђани не баце у ваздух велики мост на Мези код Мердијка, јужно од Ротердама. Зато се, једновремено док су се читаве чете падобранаца спуштале на аеродром Валхавен, други велики одред од више стотина падобранаца спустио код Мердијка поред саме Мезе, а других стотинак спустило се на другој обали код Велимсдорта где је био други крај моста. Стража мо-

стова била је опкољена и није се усудила да дигне у ваздух мост, који је иначе био миниран.

Падобранци су одмах поседи обе стране моста, начинили привремени мостобран и, уклонивши експлозиве, бранили га успешно од покушаја Холанђана да га поврате.

Већ првог дана напада, у зору 10 маја, пуштен је велики број падобранаца у кругу око дворца у близини Хага, у коме се налазила холандска краљица и холандска краљевска породица. Сматра се да је циљ ових падобранаца био заробљавање саме краљице Вилхелмине. Међутим, док су трупе водиле борбу са спуштеним падобранцима, холандска краљевска породица напустила је журно дворац.

На свим важнијим стратегиским тачкама у Холандији били су спуштени цели одреди падобранаца који су имали да спрече плављење и дизање важних мостова у ваздух, као и да иза леђа нападнутих трупа изазову пометњу и панику.

За то време већ су се јаке снаге немачке ваздушне пешадије искрцале на аеродрому Валхавену и поједини батаљони су продирали и ка Ротердаму. Холандске трупе које нису могле да дођу к себи од изненађења, отпочеле су борбу.

Заузеће Ротердама (у дубини 100 км од границе) у позадини Холандске војске која је бранила још граничне линије, изазвало је огроман утисак и у Холандији и у Енглеској.

Одмах су упућене ескадриле бомбардера и ловаца да из ваздуха нападну освојени аеродром. У ваздуху су беснеле борбе између енглеских апарата и немачких ловаца. За то време су енглески бомбардери обасипали аеродром бомбама. Запаљени су хангари, резервоари бензина, уништени су и неки од немачких тромоторних авиона који су се затекли на аеродрому. Али немачки падобранци и ваздушна пешадија поседи су аеродром у широком луку изван њега и тако успели да избегну велике губитке.

Далеко озбиљнији је био напад холандских трупа. Доведена је из Хага краљичина гарда која је са арти-

љеријом извршила напад на аеродром. Друге трупе су се тукле са падобранцима који су продрли у Ротердам.

Док је на земљи беснела борба усред запаљених зграда и хангара, дотле су наизменично енглески и немачки авиони нападали противника из ваздуха. Губици су били необично велики на обе стране. Холандска гарда је готово уништена у овим борбама, а и падобранци су тешко страдали. Авиони су им непрекидно доносили нова појачања.

Упркос непрекидно понављаних напада од стране енглеских авиона и холандских јединица ове ваздушне трупе су се одржале пуна три дана, за које време је и Ротердам делимично претворен у рушевине. Трећег дана немачке оклопне јединице успеле су да пробију холандски фронт и да стигну до Ротердама чиме је положај ваздушне пешадије и падобранаца био олакшан. Извршен је продор у „Холандску тврђаву" и 14 маја Врховни командант холандских трупа понудио је обуставу непријатељстава и капитулацију Холандске војске. Авијација и падобранци учинили су да је отпор Холандске војске био сломљен у року од четири дана.

Ваздушни десант на Крит (1941)

Убрзо после освајања Грчке, Немци су извршили напад на Крит. Хитлер је тежио мосулској нафти, а можда је долазио и на мисао Александра Македонског — да закуца на врата Индије.

Са гледишта историје ваздушнодесантних трупа овај напад је један од најинтересантнијих од свих који су до тада изведени на било којем ратном попришту. За време паузе од 12 месеци, која је одвајала поход у Холандију од оног на Балкан, Немци су грозничаво радили на развоју и повећању својих ваздушнодесантних снага. Али они у то време нису мислили на Крит, него су се спремали да једног дана изврше инвазију на Британска Острва. И тако, док су у Холандији употребили свега неколико хиљада, у напад на Крит бацили су 25.000 до 35.000 људи.

Друкчије Немци не би били у стању да изведу ову операцију. У недостатку јачих поморских снага, они

су могли да прибегну једино ваздушном путу да би извршили пребацивање својих трупа и да у једном скоку пређу циновски јаз од 160 километара који дели острво Крит од континенталне Грчке. Десантним корпусом командовао је генерал Студент, кога је подржавао 8 ваздухопловни корпус (Рихтхофен), а целом операцијом руководио је генерал Лер, командант немачких снага на Балкану.

Британске посаде на Криту износиле су око 28.000 људи и неколико стотина Грка евакуисаних на острво после слома Грчке. Командант посаде, генерал Фрајберг, образовао је од својих трупа четири самостална сектора који су се поклапали са четири најосетљивије тачке: Хераклион, Ретимо, Суда и Малеме.

Немци су отпочели своје прве припреме за напад на Крит одмах после завршетка похода на Балкан. Мобилисали су све способне људе на Пелопонезу и употребили их за радове на изради аеродрома. На ове аеродроме пребачен је брзо већи део немачке авијације из Бугарске. Британци су знали за припреме непријатеља. Још 18 маја извађена су из мора два пилота из једног обореног немачког авиона. Они су на саслушавању изјавили да је 20 мај дан почетка операције. Па ипак су Немци постигли изненађење новим средствима (једрилицама) и неочекиваном снагом.

Десант је извршен на три места и то:

— код Малеме Западна борбена група „Комет" (генерал Мајндл);

— код Ретима Централна борбена група „Марс" (генерал Сисман);

— код Хераклиона Источна борбена група „Орион" (пуковник Брауерн).

Напад је отпочео 20 маја у области Малеме жестоким и дугим бомбардовањем које је присилило браниоце да се заклоне. Изнад просторије за слетање крстарили су небом разни типови авиона: Месершмити 109 и 110, Јункерси 88, Дорние 215, који не само да су бацали бомбе, него су и брисали земљиште митраљеским рафалима. А уместо да се спусте падобранима, Немци су слетели помоћу 75—100 једрилица, које су вукли и у одређеном моменту пуштали бомбардери.

Оваквим поступком нападач је постигао надмоћност како у тактичком, тако и у техничком погледу. Британци су се уствари били припремили да се супротставе спуштању падобранаца, а нису предвидели могућност масовног напада ове врсте. У том погледу њихово изненађење било је неоспорно и судбоносно.

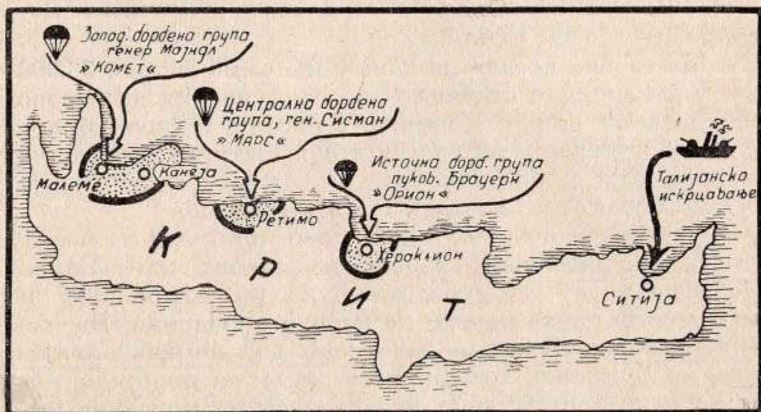

Тако је успео да слети код Малеме први немачки одред јуришног пука под командом генерала Мајндла. Одмах после слетања једрилица почели су на терен да стижу први транспортни авиони већином Јункерси 52. Они су искрцавали трупе у узастопним таласима. Упркос озбиљних губитака (сам генерал Мајндл био је тешко рањен) Немци су успели да брзо уведу у борбу своје тешко наоружање и да паралишу одбрану.

Следећег дана Немци су, без обзира на губитке, упућивали нова појачања. Пребацивање је вршено транспортним авионима. Многи Јункерси слетали су на крај терена и упадали у речно корито, а велики број авиона разбио се о земљу. Да би спречили слетање, Британци су употребили артиљерију, али су ову обрушавајући бомбардери одмах ућуткали.

У исто време када је отпочео напад код Малеме, немачке ваздушнодесантне трупе биле су спуштене и у околини Канеје. Британци су вршили огорчене про-

тивнападе али, у недостатку авијације, без резултата. Немци су заузели оба ова места.

Друга тачка коју су Немци изабрали за искрцавање била је Ретимо. Њихова намера била је сасвим јасна. Хтели су да прекину везу између две најважније области Крита; заузимањем Ретима одваја се Хераклион од Малеме. Овде су немачки падобранци били слабије среће него њихове колеге на западном отсеку. Шест стотина су заробили Енглези, а немачки генерал Сисман је погинуо при слетању његове једрилице. Али упркос ових недаћа Немци су успели да заузму Ретимо где су се борбе водиле све до 29 маја када су престале услед опште ситуације.

Трећи ваздушни мостобран био је успостављен у Хераклиону. Ову луку, другу по важности на острву, а тако исто и град најважнији после Канеје, бранио је гарнизон добро опремљених британских батаљона. Изгледа да је генерал Фрајберг очекивао да ће главни напад бити извршен на ову тачку. За слетање у Хераклиону Немци су применили исту тактику као и код Малеме, али су претрпели тако тешке губитке да и поред највећих напора нису могли да заузму аеродром.

Борбе код Хераклиона беснеле су све до 28 маја. На крају тога дана, под заклоном мрака, Британци су прекинули борбу и повукли се ка југу. Ово њихово отступање, као ни осталих делова није проузроковано самим притиском непријатеља него обавештењем Адмиралитета да се евакуација трупа неће моћи да врши после 31 маја услед тешких губитака на мору од непријатељске авијације. 22 маја, северозападно од Крита немачки бомбардери потопили су неколико енглеских крстарица и разарача. И тако се британска морнарица морала повући пред немачком ваздушном надмоћношћу, премда је пре тога постигла добар успех на мору потопивши велики транспорт немачке војске која је била упућена за Крит на стотину рибарских бродова.

Насупрот томе, искрцавање с мора које су покушали Италијани на источној обали близу Ситије, потпуно је успело. Али је оно било излишно јер су италијанске трупе са Додеканеских Острва стигле баш у

тренутку када су браниоци Хераклиона прекинули борбу, то јест 28 маја.

Десант на Крит односно Критска битка обележава нову еру у техници комбинованих операција сва три вида оружаних снага — сувоземних, поморских и ваздушних.

Поука из ваздушног десанта на Крит намеће потребу већег броја аеродрома и њихово добро обезбеђење. Британске снаге на Криту нису имале довољно летилишта нити одговарајућих средстава за одбрану ових. Одбрана против ваздушног десанта већег стила не може да се обезбеди само помоћу неколико противавионских топова. Авијациска летилишта треба да се штитите сувоземним снагама које располажу разноврсним наоружањем. Да су Британци распоредили око сваког аеродрома по један пешадиски батаљон са митраљезима и 1—2 батерије пољских топова, тако да држе све тачке околног земљишта под ватром, тешко да би слетање Немаца успело и Критска операција би можда добила сасвим други обрт.

Ваздушни десант у простору Везела (1945)

24 марта 1945 године Савезници су извршили ваздушни десант у простору Везела са 18 ваздушнодесантним корпусом (17 америчка и 6 британска ваздушнодесантна дивизија), у циљу потпомагања форсирања Рајне у својој офанзиви на Немачку.

Ваздушни десант је овом приликом извршен супротно дотадашњој пракси, после почетка форсирања реке, у тежњи да се постигне што веће изненађење непријатеља. Овај напад је отпочео 23 марта у 21 час, а ваздушни десант 24 марта у 10 часова и трајао је до 13 часова.

Ово је била најуспелија савезничка ваздушнодесантна операција. Искрцавање са једрилица и спуштање падобранаца изведени су тачно по плану, па и сва опрема и материјал, избачени после главног десанта, нађени су и прикупљени стопроцентно. Десант је извршен у времену кад га Немци нису очекивали; тако остварено изненађење, брзина којом су се трупе прикупиле и заузеле своје положаје после искрцавања, и

огромна надмоћност омогућили су Савезницима брз успех уз минималне губитке (свега 46 авиона или 3,98% од свих употребљених апарата).

Ваздушни десант на Дрвар (1944)

Кад је била борба код Дрвара, Шеста личка спасла је Маршала.

Ваздушним десантом на Дрвар 25 маја 1944 године немачка Врховна команда је хтела да уништи војно и политичко руководство нашег устанка и тиме унесе дезорганизацију у Народноослободилачку војску и читав ослободилачки покрет. Она је овај деликатни задатак поверила „пустињском вуку“, генералу Ромелу, који је зато дошао у Книн да из непосредне близине руководи извођењем операције.

За ваздушни десант припремљен је у највећој тајности 500 СС-падобрански ловачки батаљон. Овоме батаљону било је придато 40 четника Драже Михаиловића, који су поред прикупљања података за рачун Немаца, једним делом узели учешћа у самом десанту.

Овај батаљон сачињавали су Немци из разних јединица и то већином деградирани официри и подофицири и кажњени војници, тако да је као целина претстављао једну криминалну банду.

Људство је вежбано дуже времена на одређене циљеве под околностима сличним стварном десанту и није се знало где ће се овај вршити све до самог поласка са летилишта. Непријатељ је претходно (19 маја) снимио Дрвар и на снимцима тачно уцртао места спуштања падобранаца и једрилица, као и циљеве на које се има дејствовати, па је са тим и са фотографијама маршала Тита снабдео вође група и велики број војника.

Батаљон је 24 маја у 20 часова био доведен на аеродроме код Бањалуке и Загреба са којих је имао да полети при извршењу десанта. Добио је задатак да муњевитим дејством уништи Врховни штаб и зароби маршала Тита, зароби или уништи штабове јединица, политичка руководства и савезничке војне мисије у

Дрвару. У наређењу стоји дословно „да тежиште рада и дејства за све делове батаљона јесте Главни штаб Тита. Сви делови батаљона, који се буду спустили у близини главног циља, имају безобзирно и неодложно да дејствују, пре свега, на Главни штаб на челу са Титом".

Батаљон је подељен у два таласа: један са једрилицама, а други са падобранима. Једрилицама су пребачене ове групе:

1) Група „Пантер" — шест одељења, 110 људи — са задатком да заузме „Град", место где се по њиховим обавештењима налази наш Врховни штаб на челу са маршалом Титом, и да организује одбрану „Града";

2) Група „Штирмер" два одељења, 50 људи — да заузме „Москау" (совјетску војну мисију), на раскршћу путева, образујући фронт ка истоку;

3) Група „Драуфгенгер" — три одељења, 70 људи — заузима раскршће путева северозападно од „Западног Крста", брани заузето раскршће фронтом североисток — северозапад; врши борбено извиђање ка Млинском мосту и Млинској клисури, као и друмом ка северозападу;

4) Група „Грајфер" — три одељења, 40 људи — заузима „Лондон" (групу кућа где се налази енглеска војна мисија), а по извршењу овог задатка надире заједно са групом „Бенацер" на капелу;

5) Група „Брехер" — четири одељења, 50 људи — заузима „Америку" (група кућа где се налази америчка војна мисија), затим вис Паук и образује фронт на северозападу;

6) Група „Бенацер" — 20 људи — заузима „Варшаву", а потом се потчињава вођи групе „Грајфер".

Други талас, који су сачињавали падобранци, био је формиран у три групе и то:

Падобранска група „Плави", 100 људи — заузима источни излаз Дрвара и по заузећу брани га заједно са групом „Зелени";

Падобранска група „Зелени", 95 људи — заузима североисточни део Дрвара и „Моста на капији" и са групом „Плави" брани источни део Дрвара;

Падобранска група „Црвени“, 85 људи — заузима „Гостионицу“ и служи као батаљонска резерва у рејону „Град“.

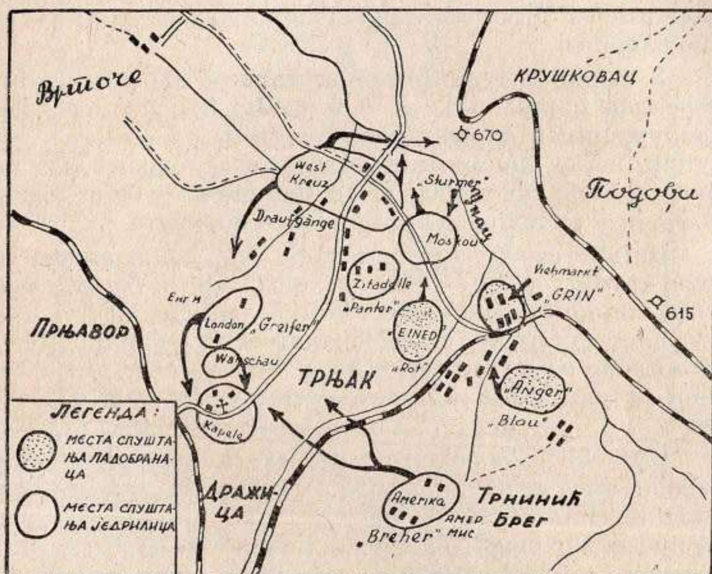

У даљем делу наређења дата је инструкција да се заробљеници по потреби везују, у случају опасности стрељају, а да се саслушања морају обавити безобзирним изнуђивањем и да се преко њих мора доћи до тачних података. У ту сврху били су придати обавештајци и тумачи.

На дан ваздушног десанта маршал Тито се налазио у Пећини на северозападној периферији Дрвара, изнад реке Унца, где су биле изграђене одаје за рад Врховног штаба, а неколико чланова Националног комитета налазило се у селу Шиповљанима. Ниједне оперативне јединице није било у Дрвару, јер је непријатељ претходних дана вршио притисак од Срба, Книна и Босанског Грахова, сигурно у намери да одвуче

наше снаге од Дрвара, па је 6 личка дивизија отишла из околине Дрвара на положаје који су затварали поменуте правце. У Дрвару је био само пратећи батаљон Врховног штаба, слушаоци официрске школе и нешто делегата са Другог омладинског конгреса који је тек био завршен.

У таквој ситуацији непријатељ је 25 маја, баш на рођендан маршала Тита, у 5 часова отпочео, са добро наоружаним и нарочито опремљеним јединицама, ваздушни напад на Врховни штаб. Са аеродрома код Загреба и Бањалуке дигле су се нацистичке убице, чврсто убеђени у успех овог криминалног потхвата.

Најпре су Дрвар надлетали извиђачки авиони, а мало затим дошли су тешки бомбардери и бацили бомбе на мирно становништво, које је још спавало. А онда су налетеле групе, с падобранцима и једрилицама, и размилеле се по месту, свака у правцу свог циља, косећи аутоматским и митраљеским рафалима све око себе.

Пратећи батаљон и официрска школа, мада изненађени, нису се збунили, но су самопрегорно и неустрашиво примили борбу и одбацили непријатеља са правца према Врховном штабу. У међувремену је стигла 3 бригада 6 личке дивизије, која је са друге стране напала Немце и у неодољивом јуначком налету потукла их тако, да не само што нису могли извршити свој задатак, но су скоро сви изгинули.

Тако је и овај Хитлеров паклени план да обезглави нашу херојску Народноослободилачку војску потпуно и срамно пропао.

Ваздушни десант код Фенјанга (1950)

Приликом офанзиве снага ОУН у Кореји у октобру 1950 године амерички авиони су спустили 30 км северно од Фенјанга око 4.000 падобранаца који су изненадили Севернокорејце и запречили им отступницу, што је довело до тога да се зароби око 80.000 севернокорејских војника. Овом операцијом руководио је лично командант трупа ОУН генерал Макартур.

Оклопне јединице

Појава оклопних јединица датира из Првог светског рата. Али је у Другом светском рату било ново то што су тенкови употребљени масовно и што су били квалитативно знатно бољи. Начин њихове употребе, у вези са масовношћу и квалитетом, такође се променио.

Пре Другог светског рата оклопним јединицама се највише пребацивало то, да не могу да задрже у својој власти оно што освоје. Немци су отклонили тај недостатак, јер су их допунили довољно јаким моторизованим јединицама, тј. јединицама које су биле у стању да брзином моторног возила преносе борачке трупе, које су сад долазиле на освојено земљиште и браниле га до доласка пешадиских снага. Благодарећи тој ком-

бинацији Немци су успели да направе онај дубоки клин у правцу Абевила у Француској (1940) и да се ту одрже, упркос савезничким нападима са северног и јужног правца, те је тако дошло до критичне ситуације у Денкерку.

Тако су се у тактичком погледу појавиле ове новине:

1) оклопне јединице толико јаке, да њихови тактички резултати добијају стратегиски значај;

2) моторизоване јединице које допуњују оклопне јединице у одржавању освојеног земљишта до доласка осталих снага;

3) тактички поступак у коме се најтешње спајају оклопне и моторизоване јединице и остале јединице сувоземне војске.

Ове новине су биле највећа залога немачких тактичких успеха у Пољској и доцније на западу и на истоку. А после то важи и за Савезнике.

У вези са поменутим новинама и са авијацијом, у Другом светском рату је при извршењу напада пресудну улогу играло изненађење и брзина продора.

Главну ударну снагу оклопних јединица чине тенкови.

Оклопне јединице у борби треба употребљавати изненада, у маси на фронту довољне ширине и дубине и на земљишту погодном за њихово дејство.

Главни задатак оклопних јединица у нападу је да у садејству са авијацијом и осталим снагама изврше удар у циљу разбијања главне непријатељске групације и што бржег ширења успеха у дубину. Њихова покретљивост обезбеђује изненадност удара и могућност широког и смелог маневра, с тим да се масовно употребе на једном правцу.

Изненађење оклопним јединицама постиже се маскирањем, скривеним распоредом, коришћењем ноћи за извршење покрета, заштитом из ваздуха њиховог рејона прикупљања и наглим силовитим ударом. Као пример за ово нека послужи немачки поход на Запад 1940 године, у коме су оклопне снаге у јачини 10 оклопних и 5 моторизованих дивизија одиграле главну улогу.

Немачка офанзива, која је отпочела 10 маја 1940 године, имала је три периода, тесно међу собом повезана, јер су без застоја следовали један за другим:

— први период обухвата напад на белгиска утврђења и окупацију Холандије;

— други период је битка у Фландрији, која је почела пробојем фронта на р. Мези, између Намира и Седана, а завршила се избијањем на море и заузимањем Денкерка;

— продирање ка Паризу и окупација овог дела Француске био је трећи, завршни период.

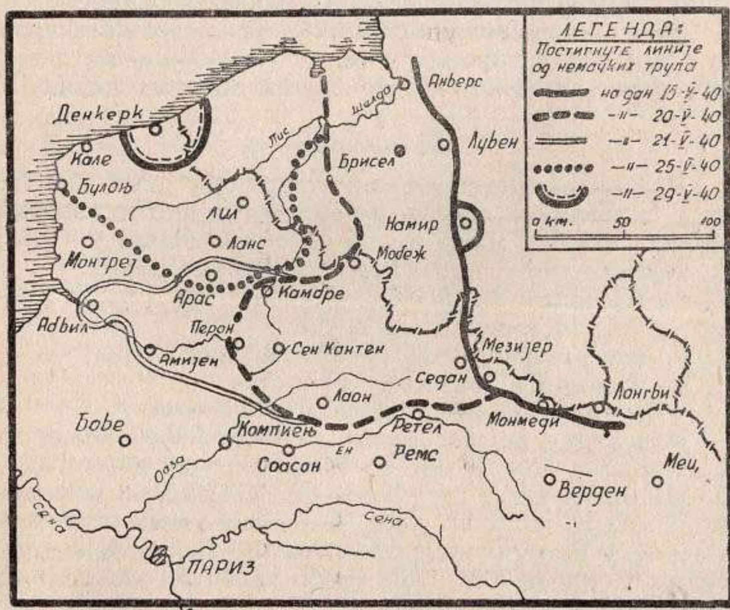

Један од узрока немачких почетних успеха на западу је несхватљива неопрезност Холанђана и Белгијанаца, који су, желећи по сваку цену да одрже своју неутралност, увек одбијали претходни војни споразум са Савезницима. Зато су били изненађени и прегажени пре но што су им Французи и Енглези прискочили у помоћ.

Французи и Енглези били су, такође, изненађени неочекиваном брзином продирања Немаца кроз Белгију и Холандију и даље преко Француске.

У року од 10 дана немачке оклопне јединице су сломиле све препоне, савладале сваки отпор и стигле на море код Абевила и на тај начин пресекле савезничку војску у Фландрији, јачине око милион људи, од главних француских снага на југу. Од овог броја 700.000 је заробљено, а 300.000 је успело да се код Денкерка укрца и пребаци у Енглеску (без ратне опреме).

Последица ове муњевите операције немачких оклопних дивизија била је капитулација Француске.

Због њихове велике ефикасности енглески генерал Фулер рекао је, претерујући, да једна оклопна дивизија вреди више него десет других обичних дивизија.

Артиљерија

Изненађење створено артиљеријом, само ако је оно у сагласности са радом пешадије и ако је изабран повољан момент, може имати пресудан значај у борби.

Артиљериско изненађење се карактерише:

— масовним ватреним дејством, које ствара утисак дејства огромног броја оруђа;

— неочекиваним отварањем масовне ватре;

— брзином и тачношћу те ватре;

— брзином маневра, ватром и покретом.

Изненадно дејство треба да буде изненађење за непријатеља, али за нас то треба да буде дејство добро промишљено и припремљено. Командант артиљерије треба да изложи, како да постигне изненадну артиљериску ватру и како треба да је искористи командовање и трупа. Тај план треба да буде одобрен од стране трупног команданта.

Друго питање у вези са припремом изненадне артиљериске ватре јесте питање времена и места ове ватре. Како је изненађење могуће спровести само у вези са масовним дејством које треба да се појави при главном удару, јасно је да и изненађење треба да одговара главном удару и по времену и по месту.

Ево на који се начин може остварити изненађење артиљеријом:

У нападу скратити артиљериску припрему, што се више може с обзиром на конкретну ситуацију, и чим је пешадија, користећи ноћ, подишла што ближе непријатељу, отворити изненадну и кратку али прецизну ватру из свих оруђа, после које следује снажан јуриш пешадије. Ако тактичка ситуација омогућава да пешадија тајно избије на јуришни положај, напад може почети без артиљериске припреме, чиме се постиже јаче изненађење.

Ојачања у артиљерији која су добијена за напад на непријатеља постављају се начелно у последњем моменту (да их непријатељ не би открио), тј. обично у току ноћи која претходи часу почетка артиљериске припреме напада.

У одбрани ће изненађење при употреби артиљерије бити остварено ако бранилац успе да од нападача до последњег момента сакрије јачину и распоред своје артиљерије, а артиљериска ватра буде тако организована да може укочити непријатељски јуриш и подржати нападне радње браниочеве пешадије.

Постављање појединих артиљериских оруђа у одбрани на местима где се непријатељ (нападач) најмање нада и са којих та оруђа могу добро фланкирати прилазе браниочевом положају и изненадно отварање ватре из тих оруђа у моменту када се нападач приближи положају — може укочити непријатеља и нанети му тешке губитке.

Изненадно отварање тачне артиљериске ватре изазива велики морални ефекат који расте са количином избачених зрна, а још се повећава концентрацијом ватре по времену и простору. При томе је потребан високи квалитет како у гађањима, тако и у управи ватром. Тачна и прецизна ватра увек ствара изненађење; у противном случају подиже морал код непријатеља.

Због свега тога настави гађања треба поклонити велику и нарочиту пажњу. Артиљерци треба до савршенства да овладају техником гађања, јер је то основни услов за постизање изненадне и тачне ватре. Гађање без резултата (тј. нетачно гађање) није гађање но празно пуцање и штетно шенлучење. „Ватра је све,

остало је споредно" рекао је Наполеон; ово не треба схватити буквално већ у том смислу да је Наполеон овом изреком хтео истаћи значај ефикасне ватре, тј. изненадне и јаке ватре.

Коњица

Коњица је врло покретљив род војске, са великом маневарском способношћу. Она се може кретати по разноврсном земљишту и под разноврсним атмосферским условима, способна је да релативно брзо савлађује већа отстојања и да се неочекивано појављује на правцима (местима, рејонима) осетљивим за непријатеља.

С обзиром на њене особине, коњица одговарајуће јачине и састава употребљава се за извршење широких маневара и наношења изненадних удара, за искоришћење успеха у нападу, за гоњење а и за активна дејства у одбрани, као и за извиђање и одржавање додира са непријатељем, а може успешно решавати и задатке заштитног карактера.

Важност коњице се мењала према средствима и начину борбе у појединим историским епохама. Док је ратна техника била на нижем ступњу и док се коњица борила на равничастом земљишту, у доба ритерства и све до јаче примене ватреног оружја, она је често имала одлучујућу улогу у бици.

Поступним усавршавањем технике и наоружања и са почетком вођења борбе на покривеном и испресецаном земљишту, коњица је све теже и са више жртава извршавала своје задатке, али је и даље задржала улогу корисног и неопходног помоћника пешадије као најважнијег рода војске.

Наоружана ватреним и хладним оружјем и тиме оспособљена како за борбу пешке, тако и на коњу, а користећи се својом покретљивошћу, коњица има могућности да изненадним и брзим дејством на боку или у позадини непријатеља унесе највећу забуну и неред код овога, да му нанесе за најкраће време осетне губитке и тиме пружи велике услуге својој војсци.

У нападу, маневрујући најчешће на крилу своје војске, тежи наткриљавању непријатељског фронта

и када то наткриљавање постигне, вреба сваки згодан тренутак да се, изненада, као стрела баци, било на коњу, било пешке, на непријатељску пешадију, резерву итд. стварајући изненађење и забуну код непријатеља.

У одбрани коњица се употребљава на исти начин као и у нападу, за заштиту крила и бокова своје трупе. И овде њен рад треба да базира на изненађењу, нарочито у моменту када је непријатељ испољио своју намеру. Изненадан удар коњице у бок нападача може умногоме задржати његово надирање, а забуна коју овакав удар ствара код непријатеља може му причинити велике губитке и лишити га успеха.

У гоњењу, после завршетка успешне борбе, коњица има најшире могућности за изненађење. Наткриљавајући отступајуће непријатељске колоне, коњица као зао дух прати непријатеља и изненада напада, не дајући му нигде да се прикупи и предахне, и тим својим изненадним нападима довршава растројство непријатеља и ствара код њега панику и расуло.

У отступању трупа коњица се такође користи својом брзином и својом ватреном моћи, да се изненада устреми на нападачеве гонеће одреде, да их својим ватреним дејством задржава и тиме ствара што више времена својој трупи за прекид непосредног додира са непријатељем и повлачење на нове положаје.

При пробоју непријатељског фронта коњица се убацује у остварени продор у циљу проширења успеха и продирања у позадину непријатељског одбранбеног положаја.

Коњица је способна и за самостално дејство далеко од своје војске и на великој просторији по фронту и дубини, стварајући непријатељу изненађење по времену и простору, пошто се сопственим средствима брзо пребацује тамо где се непријатељ не нада. Ово је од особитог значаја за време операција на земљишту где нема погодних железничких пруга и где је путна мрежа слабо развијена за пренос трупа другим транспортним средствима.

Према свему томе излази да коњица и у садашњој борби игра видну улогу, под условом да оствари

изненађење, тј. да се брзо појави тамо где је непријатељ не очекује.

Има више случајева и у новије доба да је коњица својим изненадним дејством допринела да се извојују велике победе. Например: српска коњица у бици на Церу (1914), руска коњица у Брусиловљевој офанзиви (1916), у борбама на Источном фронту у току Другог светског рата, итд.

Интересантан је пример маневарског дејства коњице у Миуској операцији августа 1943 године који описује Толбухин.

Толбухину је Жуков дао 12 најбољих коњичких дивизија да заједно са својом „Јужном групом" пређе реку Калмиус и удари у леђа Немцима код града Стаљино, где ће се спојити са тенковима и моторизованом артиљеријом Малиновског.

У своме наступању Толбухинова коњица је 25 августа избила на источну обалу Калмиуса, чију су западну обалу Немци добро утврдили бункерима и системом ровова.

Толбухин се одлучио за ноћни напад коњицом. Сваки коњаник сместио је на седло још по једног пешака. Чим је под заштитом мрака совјетска коњица допрла до непријатељског утврђеног положаја, пешаци су скочили с коња и са индивидуалним оружјем за блиску борбу, у првом реду лаким бацачима пламена, јуришали на бункере и ровове. Положај је био пробијен и коњица је још у току ноћи продужила гоњење.

Таганрог је 28 августа био опкољен, а 30 августа заузет. Немци у Стаљину такође су се предали и коњица је ушла у град који је претстављао кључ читавог Доњецког басена. Два сата касније ушли су у град и тенкови Малиновског. „Много запостављена коњица поново се рехабилитовала", закључује Толбухин. Према Калинову, битка за Калмиус спада у ред најбржих и најзначајнијих победа тог времена на југу Источног фронта.

Изненађење је одувек било најбољи сарадник и савезник коњице при њеном дејству, па је и данас оно услов за њен успех. А сва вештина и тешкоћа за ства-

рање изненађења лежи у томе да се уочи и на време искористи повољан момент за акцију јер он брзо пролази. Зато су потребни не само оштар поглед, тачна процена ситуације, брзо одлучивање и енергија коњичког старешине, већ нарочито његова иницијатива, храброст и неодољива тежња за победом.

У нашој земљи, која је скоро сва брдовита и већином непогодна за реиде великих коњичких јединица, најбоље се, по нашем мишљењу, могу користити, у сврху изненађења непријатеља и иначе, мање коњичке јединице, као што су одељења, ескадрони и дивизиони, који би у саставу пукова, дивизија и корпуса могли да се целисходно употребљавају за извршење разних задатака по разноврсном земљишту. Ту спадају, поред извиђања, садејства у борби и гоњења, инфилтрације — за дејства у непријатељској позадини, заседе — за напад на непријатељске гонеће одреде и т.сл. Али та релативно мала коњица морала би бити добро опремљена, савршено увежбана и зналачки вођена, како би била потпуно способна за своју деликатну и важну улогу: извиђање и осигурање, препаде, брзо пребацивање људства и ватрених средстава на тешко пролазно земљиште итд. На испресецаном и пошумљеном земљишту никаква моторизована средства, која сада постоје, не могу заменити коњицу.

Инжињерија

Инжињерија је доскора сматрана као искључиво технички род војске, који се бави израдом утврђења, путева, мостова и другим радовима који нису непосредно скопчани с борбом. Међутим, у Другом светском рату инжињерци су добили првокласну борбену важност, нарочито у саставу јуришних одреда и група. Они крче пут осталим родовима војске: чишћењем мина, уклањањем препрека, разарањем јаких упоришта (форова, бункера, отпорних тачака), паљењем објеката бацачима пламена итд.

С обзиром на такве особине инжињерци су врло способни за приређивање разних изненађења непријатељу, тим пре што своје подухвате врше већином ноћу.

Један од задатака инжињерије састоји се у подземном минирању непријатеља, тј. минска војна, о којој ће овде бити речи.

Под минском војном треба разумети подземне нападне и одбранбене радње, које се предузимају када се фронтови стабилизују, а у циљу:

а) у нападу: да би се дигли у ваздух поједини браниочеви важни одбранбени органи, да би се створио пролом у његовим подземним организацијама ради олакшања напада, или да би се добили на земљи повољнији заклони за нападне трупе; и

б) у одбрани: да се осујете мински радови нападача, или да се из њих изведе експлозија противу нападачевих трупа које врше јуриш.

Успех ових радова зависиће од брзине и тајности, чиме се постиже изненађење. Ради тога треба предузети све мере да непријатељ не осети и не примети извођење подземног минирања, као например: заглушивање копања дејством артиљерије и авиона, прикривање улаза у галерију опрезним радом, брижљивим изношењем и скривањем ископане земље (бацањем у јаруге, увале и т. сл.).

Мински рат има своје почетке у подземним борбеним радовима Старога века. Код Јулија Цезара имамо прве описе такозваног „подземног рата". Ти подземни ратови били су тада у општој употреби при већим опсадама. На употребу „огњишта" или „окна" прешло се тек по проналаску црног барута (1313), први пут при опсади Напуља, где их је употребио Шпањолац Петар од Наваре. Венецијанци су приликом двогодишње опсаде Кандије на Криту (1667 — 1669) минама избацили из строја 12.000 Турака (610 окана на обема странама).

Појава моћних артиљериских зрна (1885) бацила је у заборав мински рат. Једино је још белгиски фортификатор генерал Бријалмон остао његов присталица, тврдећи да мински радови могу бити успешни и против утврђених положаја, под условом да се галерије израде у већој дубини.

Са појавом брзометног наоружања и вером у маневарске операције игнорисана је минска војна. Али

већ у Руско-јапанском рату, при опсади Порт-Артура, појавила се потреба коришћења подземних мина. Истина, то није било у размери као у Кримском рату, али је ипак било значајно.

У Првом светском рату, који је већином имао позициски (рововски) карактер, поново се јавља на ратној позорници минска војна и то на разним фронтовима, мада увек локалног обима. Мински радови, којима се омогућавају подземне борбе, предузимани су најчешће на деловима стабилизованог фронта, где је једној страни требало пошто-пото да се дохвати извесног теренског објекта, који јој је нарочито сметао, или од кога би могла имати нарочите користи. То су обично истакнути и јаче изоловани, мањи али добро брањени отсеци непријатељског фронта. Често су искоришћаване минске акције да би се својој пешадији омогућио жељени скок унапред, који иначе није могла постићи, и да би се створио повољнији заклон, или да би се заузела каква важна осматрачница; и уопште да би се што боље и за себе што повољније кориговао фронт.

Следећа два примера јасно ће илустровати дејство изненађења подземним минама.

Минирање брда Месине (*1917*)

На западном фронту 1917 године немачка IV армија држала је положај код Ипра са истакнутим делом фронта Ст. Ивес — Звартелен који дубоко улази у фронт енглеске II армије. Цео овај део фронта налази се у равници, на којој се понегде уздижу хумке високе неколико десетина метара и погодне за осматрачнице и јаче одбранбене тачке. Такав је случај и са висом Месина који се налазио на истакнутом делу фронта немачке IV армије јужно од Ипра.

Делови енглеске II армије у току ранијих операција били су подишли овом утврђеном и упорно брањеном положају. Много пута је покушавано да се Месина освоји, јер чини велике незгоде Енглезима, али су сви напади били безуспешни. Најзад се Енглези реше да изврше напад подземним минама.

У том циљу енглеска инжињерија предузима копање минских галерија у правцу Месине. Галерије су прокопане у приличној дубини и даљини са 19 огранака у које је смештена огромна количина експлозива и све припремљено за паљење. Пешадија се спремила за заузимање новог положаја после експлозије. Свака

чета, сваки вод, свака борбена група знала је свој циљ, правац и поступак до детаља. 7 јуна у 3 часа извршено је паљење свих мина; из брда Месине као из каквог огромног вулканског кратера избио је велики црни стуб дима са разноврсном масом у којој су биле и људске трупине. Овај страшни тресак, који се проломио целом равницом, јасно је чуо на телефону у Лондону енглески премијер Лојд Џорџ који се нарочито интересовао за ову акцију.

Цело брдо бачено је у ваздух; људство, стока, материјал и све што је било на положају затрпано је.

Енглеска артиљерија, која је дотле дејствовала дуж целог фронта, пренела је тада своју ватру дубље у позадину непријатељског положаја, а пешадија — потпомогнута тенковима и авијацијом — избила уз нагибе прокопаног виса и заузела положај. У току овог дана Енглези су проширили свој успех и у дубину немачких положаја и тако, за релативно кратко време и са минималним губицима, заузели нов положај.

У целом овом нападу три немачке дивизије биле су десетковане. За Немце је ово било толико изненађење да су први озбиљан противнапад извршили тек 8 јуна увече. Но и ови противнапади, иако врло жучни, сломљени су око поноћи, те је нови положај остао стално у енглеским рукама, и то на линији: Звартелен — Оставерне — Ст. Ивес.

Мински систем на монте Сифу

За време Првог светског рата на Аустро-италијанском фронту на положају Кол ди Лана — Монте Сиф, у међусобној минској борби, 27 октобра 1917 године Аустријанци су пројектовали једно минско пуњење од 45.000 кг разноврсног експлозива, и после дејства ове експлозије левак је био дубок 35, а широк 80 метара. Италијани су били одбачени за 100 м, а од њихове добро и солидно организоване отпорне тачке остали су само бедни остаци.

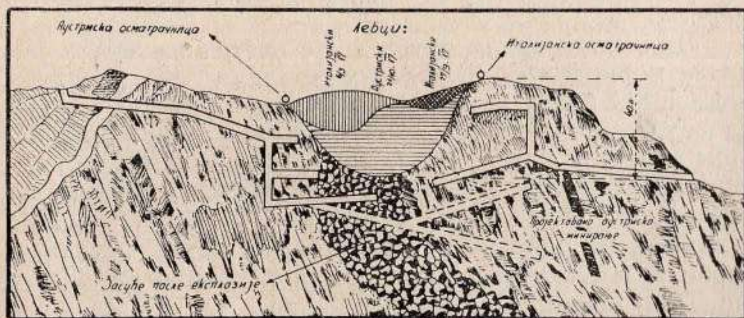

Према овом и другим искуствима из рата изгледа да ће примена подземних мина при организацији зем-

љишта у високим планимама играти видну улогу. Ово стога што се у планинама артиљерија јачег калибра тешко може привући на блиска отстојања, а поред тога, код једног доброг система подземних комуникација и дубоких склоништа, она не може ни имати нарочитог дејства. Отуда се примена ових мина појављује као једно добро и практично борбено средство које, поред материјалног учинка, својим изненадним дејством деморалише непријатеља.

XI. ИЗНЕНАЂЕЊЕ НА МОРУ

Као и на суву, тако је и на мору од битне важности предузимање зрело проучених и савесно припремљених операција којима је циљ изненадна појава на бојишту надмоћних флотних и авионских снага, у циљу стављања непријатеља у положај за који се није припремио ни морално ни материјално. То и јесте право и стварно ратно изненађење.

При примени овог начела у поморском рату треба водити рачуна да његово дејство обично траје кратко време, што ће зависити од карактера команданата и бродских посада, од њихове моралне снаге и сналажљивости. Уколико су морал и дисциплина на броду или у флоти јачи, утолико ће и дејство изненађења бити слабије; командант и посаде биће у стању да се снађу брже и да спремно примене целисходне противмере.

Циљ изненађења треба да је постизање брзих решења коришћењем повољних прилика за употребу надмоћних снага на одређеном месту и то не само у односу на број, већ и с обзиром на све друге чиниоце који одређују спремност и борбену способност поморских снага. Ту, у првом реду, треба обратити пажњу на маневарску способност, наоружање и начин његове употребе, на одбранбена средства, на обуку посада у борби и њихову издржљивост, а нарочито на општу спрему и вредност командног кадра.

Изненађењем се може понајвише користити нападач, али то не значи да се њиме не може користити и слабији, али предузимљивији бранилац, и то са ван-

редним могућностима за постизање повољних резултата при вођењу поморских операција.

Основни услов за успех изненађења састоји се, као и у рату на копну, у тајности припремања операција. Због тога је од пресудне важности одржати тајност мера и операција које се намеравају предузети, а затим делати енергично и муњевито.

Изненађење на мору може бити политичко, стратегиско, тактичко и техничким средствима.

Политичко изненађење

Овде спадају углавном „флотне демонстрације" које се користе у страним независним територијалним водама као значајно принудно средство, којим су се у прошлости често служиле велике поморске државе, ради прибављања задовољења у споровима са неком слабијом државом.

Лакоћа којом поморска снага неке државе може прећи из мирнодопског у ратно стање, брзина којом флота може да се усретсреди и да се премести на одређену стратегиску тачку, њена покретљивост и гипкост, а нарочито могућност сједињења знатне борбене снаге коју претставља савремена флота — све то сачињава изванредно оруђе за вршење изненадних „флотних демонстрација".

И сама изненадна појава флоте и претња коју она претставља, били су често довољни чиниоци за решавање разних питања између држава, која се нису могла решити другим начином, а због којих је постојало неугодна и увек штетна политичка затегнутост у међународним односима. Тако например:

У политичкој затегнутости између Црне Горе и Турске 1878 године око уступања Црној Гори Улциња, а тиме и излаза на Јадранско Море, велике силе су извршиле флотну демонстрацију испред Улциња у септембру 1878 г. по наговору британске владе док је Црногорска војска прилазила са сува. Турска није попустила, а флота није могла бомбардовати Улцињ са нашим живљем. Британски амбасадор у Цариграду био је љут због таквог држања Турске, те је зато писао

у Лондон: „Флота треба да дође овамо. Турци не могу добити“. И заиста, довољно је било да се флота појави испред Смирне да би султан попустио пред том опасношћу. И тако су Црногорци 26 новембра ушли у Улцињ.

Поводом узимања Киао-Чаоа, што је Немачка извршила 1897 године као принудну меру када су Кинези убили два немачка мисионара у покрајини Шантунгу, настала је веома напета политичка ситуација између Кине и Немачке. Да би принудила Кину на усвајање немачких захтева, у кинеским водама се неочекивано појавила ескадра немачке флоте под заповедништвом принца Хенрика Пруског.

Првих година 20 века на положају претседника републике Венецуеле налазио се диктатор Кастро. Као такав безобзирно је поступао са својим поданицима туђе народности. Влада Велике Британије чинила је све да поправи то стање, али када су била исцрпена сва средства, одлучила је да пошаље флоту. Она је позвала Немачку да у тој ствари раде заједнички и ова је, с обзиром да је имала исте интересе, пристала да пошаље један одред своје флоте. Енергичном флотном демонстрацијом тих двеју поморских сила успело је у децембру 1903 године да се Кастро принуди на поштовање међународног права.

За сигурност Индије и углед Велике Британије било је врло важно да Енглези очувају положај у Персиском Заливу од штетних страних утицаја. Када се, и поред јасно обележених интереса Велике Британије у том заливу, а поглавито у Бахреину и Ковајту, почела осећати делатност чинилаца у Техерану, Петрограду и Берлину, у Персиском Заливу се изненадно појавио у новембру 1903 године јак одред британске флоте. Неочекивана појава британске флоте подигла је углед Велике Британије не само у очима оних који су је гледали како плови заливом, него је то била и очита опомена нарочито за Русију и Немачку. Та флотна демонстрација јасно је показала одлучност Велике Британије да ће бранити свој положај у Персиском Заливу, ако га ко оспори или нападне. После

тога Велика Британија је, разуме се, била мирна за дуже време на тој страни.

Врло занимљиву и одлучну демонстрацију извршиле су европске велике силе крајем 1905 године. У то време Велика Британија, Русија и Аустрија поднеле су Турској реформни програм за поправљање неиздржљивих прилика хришћанског становништва у Македонији. У питању су биле нарочито социјалне и финансиске измене. Султан није хтео пристати на то, па је зато Велика Британија предложила да се Турска принуди на пристанак флотном демонстрацијом.

Тако се десило да се у новембру 1905 године пред Митиленом изненадно појавио здружен одред флоте европских сила, сем Немачке. Одмах је извршен напад десантним одредима на царинарницу и пошту. После те демонстрације султан је био принуђен да попусти.

Одличан пример правог политичког изненађења у Првом светском рату дале су немачке крстарице „Гебен“ и „Бреслау“ које су под заповедништвом адмирала Сушона умакле из Месине, где су се биле склониле испред савезничке флоте, и наједном се нашле у Цариграду. Тај стратегиски потез адмирала Сушона, који је турску владу ставио пред готов чин, произвео је у политичком погледу снажан утисак, што је имало пресудног утицаја на улазак Турске у рат.

Противно од овог случаја историја показује да су оружане демонстрације понекад корисне и успешне само ако се заврше неком ратном делатношћу, као што се то најбоље показало код Копенхагена 1801 године, када је Нелсон после флотне демонстрације тешко бомбардовао град, како би принудио данску владу да прими британске захтеве.

Слична томе је и британска делатност у Египту 1882 године, када се флотна демонстрација завршила бомбардовањем Александрије.

Стратегиско изненађење на мору

За постизање ове врсте изненађења најподеснији је, у ширем смислу, временски размак у коме влада дипломатска напетост, у коме се врше разне ратне

припреме, мобилизација и концентрација. Тада се пружају највеће могућности за изненадну ратну делатност па, према томе, и за корисну примену начела изненађења на широкој основи.

Историја поморске ратне вештине показује како се ретко дешава да два противника имају подједнаку вољу да спор реше оружјем и да су подједнако спремни за ратне операције. Због тога ће се онај који је предузимљивији, одлучнији и енергичнији старати да се користи начелом изненађења ради обезбеђења првих, макар и скромних успеха. У сваком случају ти ће успеси имати снажно морално дејство, а понекад се дешава да почетни успеси могу тако утицати, да потпуно скрену ток, па и сам резултат рата.

Неколико примера из поморске ратне историје потврдиће значај изненађења у том смислу, као и у стратегиском погледу уопште.

Напад на шпанску флоту код Кадикса (1587)

Кад је шпански краљ Филип II, за време Енглеско-шпанског рата 1587—1588 године, отпочео са припремањем велике флоте, доцније „Непобедиве армаде", у циљу заштите војске која се налазила у Холандији и коју је требало пребацити преко Ламанша ради освајања Британских Острва — вести о томе веома су узнемириле целу Енглеску, нарочито зато што у то време енглеска флота није била спремна за рат. Ако би под тим условима успело Шпанцима да пребаце преко Канала своју изврсну војску Енглеска би вероватно била побеђена. У таквој ситуацији, на предлог чувених адмирала Дрејка и Хоукинса, одлучено је да се у шпанске воде пошаље ескадра са задатком да поремети опремање шпанске инвазионе војске.

Да би то постигао Дрејк се 19 априла 1587 године изненадно појавио са 24 ратна брода испред Кадикса, где се опремао важнији део будуће „Непобедиве армаде", продро је на сидриште и уништио 37 шпанских опремљених бродова. Последица тога било је велико задоцњење у припремању флоте, па је Филип II био принуђен да подухват одложи до пролећа следеће године. То је, међутим, било довољно да се енглеска

флота припреми да следеће године онако сјајно дочека „Непобедиву армаду“ и да спречи поход на Британска Острва.

Напад на енглеску флоту у луци Ла Преји (1781)

Пример ванредног стратегиског изненађења претставља напад чувеног француског адмирала Сифрена, за време Енглеско-француских ратова у доба монархије, којим је 1781 године, на путу из Француске за Индију, изненадио у луци Ла Преји на Зеленортским Острвима енглеску ескадру од 5 бојних бродова и 30 наоружаних транспортних бродова са трупама, који су били послати да освоје Капштат.

И поред тога што су Енглези били знатно јачи и усидрени под заштитом обалских батерија, Сифрен их је, користећи изненађење, које је било проузроковано његовом неочекиваном појавом, одмах и енергично напао и многе бродове уништио. Тако је Сифрен спасао Капштат, јер су Енглези одустали од првобитне намере да га заузму.

Поморска битка код Абукира (1798)

Када је Наполеон узастопним победама на континенту довео Француску до толике снаге да му је само Енглеска још могла бити опасна — а она је показивала намеру да то и буде — он је донео одлуку да се са њом ухвати у коштац. Изградио је флоту и створио план да Енглеској пресече пут за Индију и Далеки Исток, како би је погодио у њену „Ахилову пету“. Због тога је у мају 1798 године из Тулона са 40.000 људи пошао према Александрији.

Енглези су били обавештени о Наполеоновом одласку из Тулона, али нису знали куда се упутио. Наређено је адмиралу Нелсону да га тражи. Овај је искуством прекаљеног поморског ратника оценио да ће Наполеона наћи у Средоземном Мору, и то пред Александријом, па је пуним једрима похитао онамо. Али кад је стигао пред Александрију није нашао француску флоту. Разочаран, продужио је потеру према Цариграду. Међутим, Наполеон је пред Александрију

стигао непосредно после Нелсоновог одласка. Одмах је за Нелсоном послат весник али је Наполеон имао времена да се искрца и да почне освајање на афричком тлу.

Кад се Нелсон вратио у Александрију, Наполеонова пешадија је већ била зашла прилично на копно. Она се пребацила и у Азију и француска тробојка се победоносно вијала на врелом песку Сириске Пустиње и Сахаре. А француска ескадра адмирала Бријеса била се склонила у Абукирски Залив.

Нелсон се 1 августа 1798 године у 15 часова изненадно појавио испред Абукира. Французи, који су део бродских посада послали на копно ради укрцања питке воде, били су потпуно изненађени, али су се ипак надали да се Нелсон неће усудити да пред вече уђе у Абукирски Залив, чије му хидрографске прилике нису биле познате. Сматрали су стога да ће имати довољно времена да уреде бродове и да ноћу отплове, па да се тек сутрадан огледају на отвореном мору.

Међутим, показало се да су Французи погрешно рачунали. Нелсон је одмах схватио ситуацију. Уверен да је потпуно изненадио Французе одлучио је, без обзира на то што се спушта мрак, да сместа нападне француску флоту, како не би губио дејство постигнутог изненађења. У томе се показала величина Нелсоновог генија, и он је Наполеонову флоту страховито потукао. Наполеоновој војсци била је пресечена веза са домовином и снабдевање, па јој ништа нису вредели успеси на копну.

И не само да је Наполеон изгубио сву своју војску у Африци, већ му је била уништена и флота, па је Енглеска поседањем Малте још више учврстила своју превласт у Средоземном басену.

Дејство немачке подморнице „У-9" (1914)

У почетку Првог светског рата енглеско господарење морем било је потпуно. Немци се нису мицали из Хелголандског Залива. Енглези су патролирали пред самим улазом у залив.

Једна мала, доста примитивна подморница под командом капетана корвете Ота фон Ведигена испловила

је 24 септембра 1914 године и пошла у лов, па је у близини холандске обале потопила три енглеске оклопне крстарице: „Хог“, „Креси“ и „Абукир“. Овај случај јасно је показао величину стварне опасности од изненадних напада подморница на флоту, тим више што је противподморничка организација одбране била тек у повоју.

Овај случај је имао и много шире последице. Утврђено је да су резултати постигнути овом изненадном акцијом потстакли немачко вођство на предузимање подморничког рата на широкој основи и на хитну изградњу подморница. У немачком народу пробуђена је нада да ће то изврсно оруђе изненађења донети крајњу победу. То је утицало и да се одбаце сви обзири у погледу ограничења подморничког рата.

Велики успех подморнице „У-9“ изазвао је запрепашћење, јер дотле нико, па ни сами Немци, није знао да подморница може да буде тако опасно ратно средство (подморнице су имале и друге зараћене државе). Немци су се дали на усавршавање и изградњу подморница а резултат тога био је да су око 340 немачких подморница потопиле 5.554 трговачка брода са тонажом од близу 19 милиона тона.

До тога је дошло само зато што је подморнички рат затекао Антантине морнарице потпуно неспремне, јер у почетку рата нису располагале ни специјалним средствима, ни искуством за борбу против подморница. Није било ни противподморничких мрежа, ни противподморничких бомби, нити довољно мина. Све је то грозничавим радом створено у току рата. Саграђене су хиљаде малих флотних јединица за борбу против подморница тако да се најзад доскочило немачким подморницама, па су скупо плаћале своју разбојничку акцију. Уништено је 199 подморница са 5.087 људи посаде.

Један енглески брод прегазио је једну немачку подморницу и ова је отишла на дно мора заједно са целом посадом и својим командантом — Отом фон Ведигеном.

Битка код Фалкландских Острва (1914)

Стратегиско изненађење припремили су Енглези Немцима у Првом светском рату, када је адмирал Фишер, као први поморски лорд Адмиралитета, у највећој тајности послао два бојна крсташа из састава Велике флоте на Фалкландска Острва (1914), ради тражења тактичког додира са немачком ескадром адмирала фон Шпеа. Та ескадра је претстављала велику опасност за британске бродове и безбедност поморског саобраћаја, јер је после победе код Коронела хтела да на Фалкландским Острвима уреди станицу за гориво и да потом покуша да се пробије Атлантским Океаном за отаџбину.

Када су при приближавању острвима између лучких постројења Порт Сенлија опазили троножне јарболе британских бојних крсташа, Немци су били потпуно изненађени. Неочекивана појава тих бродова, за које су Немци мислили да се налазе у саставу Велике флоте на више стотина морских миља од тог предела, имала је најодлучнији утицај на психу немачког вођства и на посаде немачких бродова уопште. Учествовање тих бојних крсташа у бици која се мало доцније развила на отвореном мору испред Фалкландских Острва, запечатило је судбину ескадре адмирала фон Шпеа.

Гусарска акција крстарице „Емден" (1914)

Немачка крстарица „Емден" играла је у Првом светском рату улогу модерног гусара широм Индиског Океана и нанела Савезницима знатне штете. Њен командант Милер примењивао је нарочиту тактику: редовно би заузимао заседу недалеко од неке трговачке луке, одакле је будно пратио кретање бродова и бежични саобраћај. Чим би опазио повољну жртву, приближио би се свом снагом и помоћу сигнала наредио броду да стане. Ако капетан не би на позив стао крстарица би испалила један маневарски метак, а по потреби и бојевим метком би зауставила брод. Затим би спустила чамац са одељењем морнара и једним официром, који би прегледао бродске документе и резул-

тате прегледа доставио сигналом команданту, а овај даље одлучио шта да се ради. Бродове су потапали топовском ватром у висини водене површине, а ноћу редовно згодним постављањем екразитних набоја којима су минирали подводни део брода.

Између великог броја изненађења које је овај немачки брод приредио енглеским и другим савезничким бродовима, нека послужи као пример напад на острво Пенанг на улазу у теснац Малака.

28 октобра 1914 године, док је јутарња магла застирала острво и море непрозирном завесом „Емден" се приближио улазу луке и неопажено од патролних јединица упловио у унутрашње сидриште, у коме се налазила руска крстарица „Жемчуг" и неколико француских бродова. Како је „Емден" у циљу обмане имао четврти, лажни, димњак, па је тако личио на енглеску крстарицу „Јармут" то су Руси сматрали да у луку улази савезнички брод. Тек кад Немци нису одговорили на знаке распознавања, примећена је варка али касно.

У 5.25 часова „Емден" је дигао малу заставну галу (вијање ове заставе у борби од пресудног је значаја за сваког морнара борца и служи као симбол који га потсећа на његове дужности, диже у њему морал и дух, јуначко прегоревање и презирање смрти) и са удаљености од 200 метара отворио паљбу а у исто време пустио први торпедо који је, уз страховиту експлозију, продро у котловне просторије „Жемчуга". Изненађење је било потпуно, а на руском броду завладали су метеж и узбуна. Полуодевени официри јурили су према прамцу. За то време „Емден" је полако возио поред „Жемчуга" засипајући га и даље ватром чије је дејство било поражавајуће. Већ после првих метака избили су јаки пожари, које нико није ни покушавао да гаси.

На 1.000 метара од прамца „Жемчуга", „Емден" је направио заокрет и управио се према излазу луке. Тек тада су Руси успели да отворе испрекидану, нетачну и слабу ватру. У 5.35 часова „Емден" је избацио и други торпедо, који је погодио „Жемчуг" у висини командног моста. После друге експлозије брод је обавио густи

облак дима и паре из које су штрчали комади жељеза и дрвета на све стране. У свануће, у 5.40 часова „Жемчуг“ је, нагнут на бок, изрешетан и у агонији, почео нагло да тоне. Операција је трајала свега 15 минута.

Чим је „Жемчуг“ потонуо, командант „Емдена“, упутио се другим савезничким бродовима у намери да и њих потопи, али је са отвореног мора наишао француски торпиљер „Муске“, који се после три дана крстарења по теснацу Малака враћао на своје стално сидриште и одмаралиште у Пенанг. На торпиљеру нису ни сањали о сусрету са непријатељском крстарицом. У 6.30 часова командант торпиљера, поручник бојног брода Тероан, опази „Емдена“, који је још увек носио четврти димњак, како му се пуном паром приближује. Мислећи да пред собом има савезнички брод, командант је развио заставу и повећао брзину да се што пре приближи непознатој крстарици. Међутим, „Емден“ је узвратио подизањем мале заставне гале, скренуо с правца десно и на отстојању од 4.000 м отворио паљбу која је трећим плотуном потопила торпиљарку „Муске“ заједно са командантом и 123 морнара.

Савршено познавање прилика у луци Пенанг, поузданост и тачност којом је извршен напад на усидрене бродове, показује моћ тадашње немачке шпијунаже, којој ни Енглези нису били дорасли, но су још својим противмерама олакшали рад немачких тајних агената. Најзад, одмах после напада на Пенанг, британске власти су наредиле интернирање свих Немаца ма где се они налазили. То је била мера која је, уз иначе неповољну стратегиску ситуацију „Емдена“, све јаче стезала обруч око судбине овог немачког гусара.

9 новембра 1914 године ујутро, маскиран са четвртим димњаком, „Емден“ је упловио у северни залив острва Дирекшон и спустио сидро у Порт-Рефјуџу, где је најпосле и сам изненађен и уништен. Тек што је гусар упловио, радиостаница је упозорила један велики конвој аустралиских трупа, који су пратиле аустралиске крстарице „Мелберн“ и „Сидни“ и јапанска крстарица „Ибуки“. Конвој се налазио на 60 морских миља источно од Кокосових Острва. Командант конвоја, капетан бојног брода Силвер, сместа је деташи-

рао крстарицу „Сидни", која се налазила најближе острву, са задатком да нападне непријатељску крстарицу.

Кад су извиђачи приметили непријатељску јединицу, командант „Емдена" је хитно исипловио ван луке да добије места за маневровање и одмах се сукобио са крстарицом „Сидни". После двочасовне огорчене борбе „Емден" је прекинуо двобој и насукао се на јужно гребење острва Кокос да остатак посаде спасе очите смрти.

Бој код ушћа реке Ла Плате (1939)

Потапања трговачких бродова у јужном делу Атлантика, која су отпочела 30 септембра 1939 године са паробродом „Клемент", довела су британски адмиралитет до сигурног уверења да се у тим водама креће непријатељски брод, вероватно неки „џепни" бојни

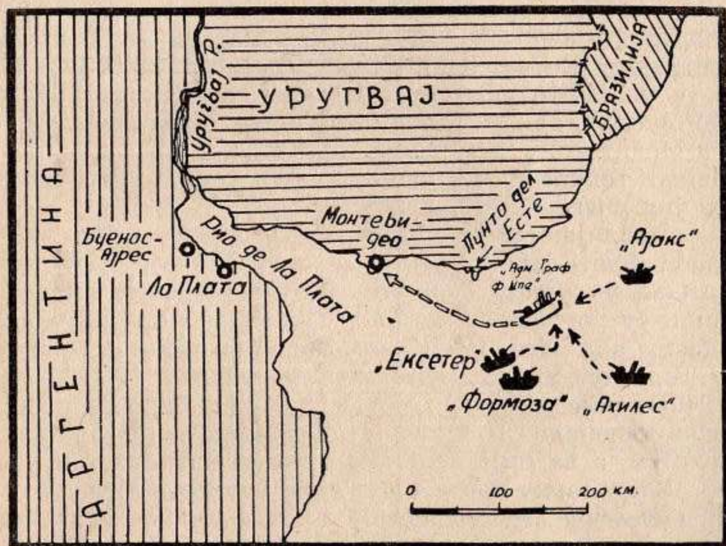

брод. У потеру за њим упућене су под вођством комодора Харвода крстарице „Ајакс", „Ахилес" и „Ексетер", које су га узалуд тражиле читава три месеца, за које време је он потопио још десет бродова.

Тек 13 децембра, недалеко од ушћа реке Ла Плате, примећен је дим на хоризонту. Претпоставило се да дим потиче од немачког бојног брода „Адмирал Граф Шпе". У жестокој бици која се заметнула, крстарица „Ексетер" убрзо је била толико оштећена да је морала да се под облаком дима уклони из борбе, а у даљој борби немачки брод „Адмирал Граф Шпе" је био онеспособљен и повукао се у неутрално пристаниште града Монтевидео, где је блокиран од стране британских бродова. Али он више није ни покушао да изађе, већ га је, по наређењу Хитлера, његова посада потопила 6 миља југозападно од Монтевидеа.

Напад на италијанску флоту у Таранту (1940)

У току прве године Другог светског рата британска и француска морнарица задржале су потпуни надзор над Средоземним Морем и њим су у пуној мери транспортоване све врсте ратног материјала и других потреба у Египат и на Исток. Уласком Италије у рат, у јуну 1940 године, ситуација се у том погледу знатно погоршала, али се главни командант британске флоте на Медитерану, адмирал Канингем, постарао да и даље одржи иницијативу на мору целисходним распоредом својих снага и готовошћу за борбу.

Италијани су на Медитерану толико зависили од своје флоте да нису желели да рескирају њено уништење у судару са британском поморском силом, а били су уверени да ће бити заштићени од британског напада ако затворе флоту у добро брањено скровиште у Таранту. Убрзо су били разочарани и 11 новембра 1940 године, по први пут у историји, била је извојевана изненадна и одлучна победа над непријатељском флотом, а да није испаљен ниједан бродски топ.

За ту сврху употребљено је ваздухопловство флоте. 11 новембра 1940 године британски авиони су полетели са носача авиона „Illustrious" и у два таласа извршили напад на италијанску флоту у Таранту.

Прва ескадрила полетела је у 20.35 часова. Водећи авиони имали су да баце светлеће ракете (лебдећа светла) и бомбе уздуж источне стране дела залива Мар Гранде, а већи део носача торпеда требало је да на-

падне обрушавањем бојне бродове са запада и северозапада. Извидничке фотографије су показале да је лука заштићена балонима и мрежама, што је ограничило погодне позиције за спуштање торпеда; зато су само шест авиона од првих дванаест били наоружани торпедима, четири су носила бомбе, а два бомбе и светлеће ракете.

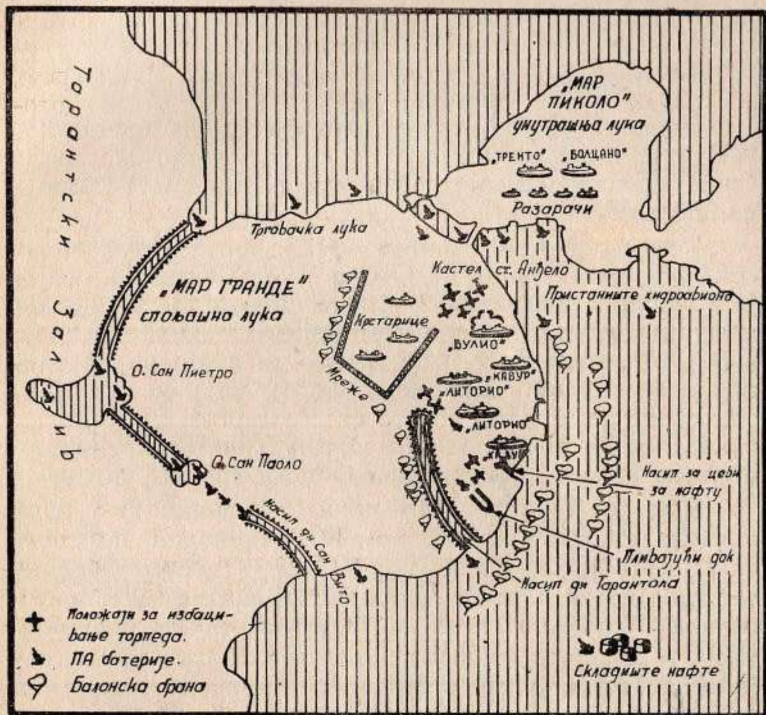

Друга ескадрила од девет авиона уздигла се у 21.25 часова; пет авиона носило је торпеда, два бомбе, а два бомбе и светлеће ракете. Они су напали баш пред поноћ, пошто су морали да лете кроз најјачу противавионску ватру обалских батерија, крстарица и бојних бродова.

Извиђањем другог дана установљено је да је италијанска ескадра у Таранту преполовљена: три бојна

брода и две крстарице били су онеспособљени, а пристаниште хидроплана и складиште бензина оштећени.

Британски губици сразмерно су били минимални: два авиона оборена, 1 официр погинуо и 3 заробљена.

Овај пример показује неактивност и неопрезност с италијанске стране, а тајност, брзину и борбеност с енглеске стране. Италијани су били изненађени, нарочито при првом налету енглеских авиона.

Ноћна битка код рта Матапана (1941)

После Таранта италијанска флота се преместила у Напуљ, а британски конвоји су несметано наставили своје пролажење, док су италијански пресретани и уништавани.

Тек пред крај марта 1941 године италијанска ескадра је испловила на југоисток од Сицилије, пошто је Мусолини још сматрао Средоземно Море као „mare nostrum". Адмирал Канингем, који се у то време налазио у Александрији, распоредио је своје снаге тако да пресретну непријатељску флоту која се састојала од три бојна брода, једанаест крстарица и флотиле разарача. Он је располагао са три бојна брода, једним носачем авиона, четири крстарице и групом разарача.

Док је Таранто, као што је речено, био први пример поморске победе помоћу изненадне употребе авијације, битка код Матапана је леп пример успешне сарадње између флотних авиона и саме флоте, као и радара — помоћу кога су Британци тачно утврдили место и распоред италијанске флоте. Пошто су постројили борбени поредак и завршили припреме, извршили су изненадни напад ноћу 28/29 марта у 20.40 часова. Настао је фантастични ватромет. Британска морнарица, уз садејство своје авијације, извршила је страшно пустошење међу италијанским бродовима, а Италијани, у својој збуњености, гађали су се међусобно. Идућег јутра се установило да је један италијански бојни брод тешко оштећен, три крстарице потопљене, а више других јединица тешко оштећено. Британци су изгубили само два авиона.

Ова битка је била решавајућа у поморском рату на Медитерану а успех је постигнут захваљујући у првом реду примени радара и оствареном изненађењу.

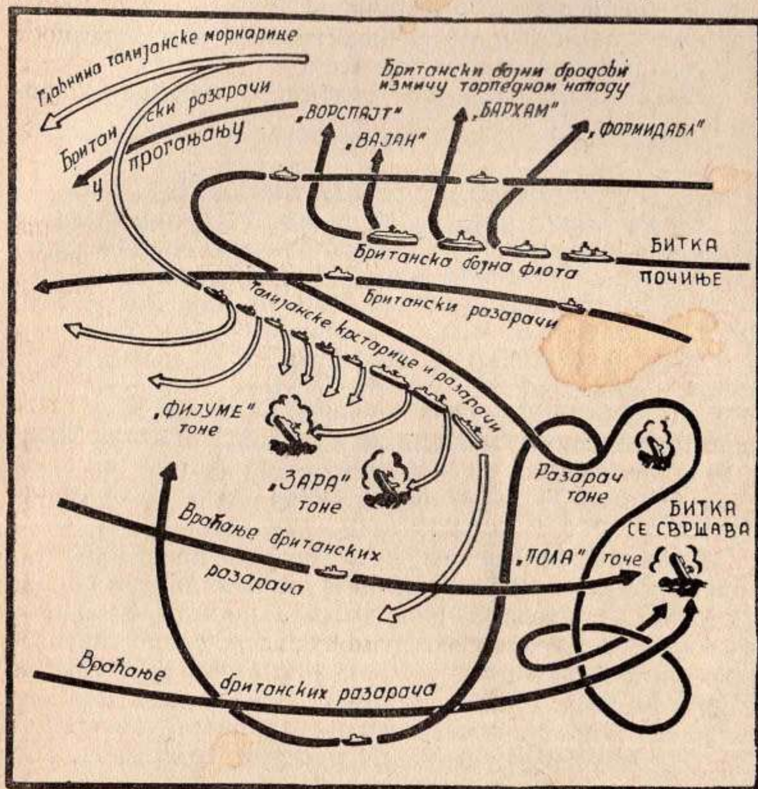

Тактичко изненађење на мору

Сасвим супротно од онога што се сусреће при извођењу сувоземних операција, у поморским операцијама нема средстава за заклањање од непријатељског погледа, сем ноћне таме и магле (природне и вештачке).

Под таквим приликама тактичка способност флотног састава, а нарочито воља за победом и офанзивни дух вођства, имаће великог утицаја на извођење изненадних тактичких радњи, а често и пресудан значај за

резултат предузете операције уопште. То најбоље показује историја поморске ратне вештине, из које се види да су најуспешнија тактичка изненађења извршили чувени флотни команданти који су располагали флотом спремном у тактичком погледу и посадама са моралом и дисциплином на високом степену.

Ево неколико примера тактичког изненађења на мору.

Екмонска битка (256 пре н. е.)

Још у епохи бродова на весла, у Првом пунском рату, забележено је прво тактичко изненађење на мору. То је било у Екмонској бици 256 године пре наше ере, када је Картагињанин Хамилкар против Регулусове флоте применио сасвим неочекивани борбени поступак и маневар. Хамилкар је намеравао да се својим ескадрама постављеним у фронту облика полудуге, при чему је десно крило било истурено ради обухвата римског левог крила, приближи одлучним налетом римској флоти, затим да се нагло окрене за 180°, да тиме привуче прву и другу римску ескадру и да тако непријатељску флоту раздели на два дела.

Тај маневар сасвим је одговарао приликама на бојишту и потпуно је успео. Из критичног положаја Римљане је спасао њихов висок морал, дух вођства које је било прожето вољом за победом, ванредно својство римских бродова и чувени „летећи мостови“, о којима ће бити говора доцније.

Битка код Егатских Острва (241 пре н. е.)

Рим је за дуго у Картагини гледао свог најопаснијег непријатеља. Да би се могао мерити са њеном јаком поморском и трговачком силом, морао је градити бродове. Са великим пожртвовањем грађана Рима и народа Италије саграђена је велика римска флота, која је имала ту предност да је поседовала велики број лађа са пет редова весала, док су Грци и Картагињани располагали само са триремама (са три реда весала). Тако су римски ратни бродови могли развити већу брзину него картагински.

Усто су Римљани пронашли нов метод и ново средство за борбу на мору: помоћу јаких кука нарочите конструкције могли су привући к себи непријатељске бродове, па се онда на мостовима, исто тако нарочите конструкције, такозвани „летећи мостови“, пребацити на непријатељске лађе и тако повести праву копнену борбу на мору. А како су Римљани на копну одувек били надмоћнији од својих непријатеља, то је и овде успех био унапред осигуран. Тако је 241 године пре наше ере код Егатских Острва први пут дошло до поморске битке између Рима и Картагине, у којој је конзул Лутацијус Катулус однео потпуну победу над картагинском флотом, највише благодарећи изненађењу непријатеља новим начином борбе и новим борбеним средствима.

Битка код острва Ле Сента (1782)

За остварење успешног тактичког изненађења на мору много повољније прилике су се пружале у епохи бродова на једра. У флотним формацијама тога доба увек су се могле наћи слабе тачке против којих је предузимљиви непријатељ управљао офанзивну делатност.

Ту треба нарочито поменути битку код острва Ле Сента, 12 априла 1782 године, у рату за самосталност Северне Америке. У то доба поморске битке су се водиле овако: флоте би се постројиле у „линију бразде“, то јест брод позади брода (у потиљак) на одређеном отстојању. Поједини бродови нису смели вршити никакве самосталне покрете, већ само у заједници с другима, као чврста и недељива целина, и само према сигналима заповедника флоте. Под таквим условима била је искључена свака иницијатива и није могло бити ни речи о постизању неког тактичког изненађења, јер су се сви покрети вршили по круто устаљеним правилима.

За време борбе непријатељске флоте су возиле у супротним правцима и при мимоилажењу отварале ватру једна на другу. То би се понављало неколико пута, што је зависило од ветра и од воље поједине

стране. Затим би се флоте разишле, а „битка“ би се често завршила без већих губитака па, разуме се, и без резултата.

Због неодлучних битака рат се одуговлачио, а противници би то приписивали неспособности адмирала које би често мењали. Резултати су, међутим, остајали увек исти, јер су у то време, као што се види, „поморске битке изгледале као безазлени балет“, како је то казао један духовити француски министар.

Пре битке код острва Ле Сента главни део непријатељских снага био је прикупљен у Западној Индији. Британском флотом заповедао је чувени адмирал Родни, а француском адмирал Де Грас. Прва битка између двеју флота, 9 априла 1782 године код острва Доминика, водила се као и све раније, па се и завршила без икаквог резултата. Али кад су се, три дана доцније, поново сусреле код острва Ле Сента, Родни је по наговору свога даровитог начелника штаба, капетана бојног брода Дагласа, отступио од примене званичних и строгих упутстава за борбу, прекинуо је сопствену круту линију бразде, окренуо је према француској линији и пробио ову на два места. Потом је заобишао француски центар, прикупио надмоћније снаге против тако одвојених делова и тукао их почесно.

Резултат тога новог неочекиваног борбеног поступка био је поразан. Французи су били потпуно изненађени и до ногу потучени.

Битка код Трафалгара (1805)

Да би савладао Енглеску Наполеону је било потребно (бар за кратко време) да буде господар Канала Ламанша како би могао да изврши десант на енглеску територију. Зато је спремио план: да измами Енглезе из Канала и да за то време изненадно наступи са француском флотом.

У том циљу је француска флота отишла чак у Западну Индију и потпуно нестала из очију енглеског адмиралитета, који је био у великој бризи. Али је Наполеон због неодлучности адмирала Вилнева морао да напусти своју намеру десантирања и пошао је сувим ка Улму.

Нелсон, који је ишао у стопу за Французима преко целог Океана, вратио се у Енглеску и најзад успео да пронађе непријатеља. 21 октобра 1805 године сукобио се код Трафалгара са француском флотом, која је била ојачана шпанским бродовима. Нелсон је имао 27, а француски адмирал Вилнев 33 линиска брода.

У овој бици Нелсон је врло успешно извео тактичко изненађење необичним начином извршења напада. Он је у линији бразде са одељењем бродова пробио предњи део непријатељске флоте а Колингвуд заштит-

ницу, између 12 и 13 брода од зачеља. Французи су били веома изненађени тим новим поступком у борби и ништа нису предузели да спрече тај чудни маневар — за тадашње појмове погрешно и опасно приближавање непријатељској флоти. Али је Нелсон знао да се послужи начелом изненађења које су му омогућиле прилике и конзервативно схватање онога доба.

У бици код Трафалгара Нелсон је извојевао своју најславнију победу и сам је славно погинуо на своме адмиралском броду „Викторн“ у судару са француским бродом „Редутабл“. Французи су изгубили 18 линиских бродова и њихов адмирал Вилнев је пао у заробљеништво, док су Енглези изгубили само један брод.

Битка код Виса (1866)

У поморској бици код Виса (1866) стара аустриска победила је модерну италијанску флоту захваљујући способности свога адмирала Тегетхофа (родом Словенца) и јунаштву посаде од које су три четвртине били Далматинци.

Аустрија је била у рату с Италијом, која је на мору била јача. Док се италијанска флота, под командом адмирала Персана, налазила у близини острва Виса, 20 јула 1866 године, изненадно је онамо стигао Тегетхоф с аустриском флотом и одмах је дошло до битке.

Тегетхоф је за судар изабрао чудан борбени поредак: три тупа клина у потиљак. У првом клину налазило се 7 оклопњача на челу са „Фердинандом Максом“ (адмиралски брод), у другом 7 дрвених бојних бродова, у трећем 7 дрвених топовњача. На италијанској страни има 10 бојних бродова, а међу њима потпуно нова оклопњача са торњевима „Афондаторе“. Адмирал Персано прешао је са свог адмиралског брода, „Ре д’ Италија“ на „Афондаторе“, уочи битке, а да о томе није никог известио. Он није водио линију и са својим бродом пловио је самостално. С друге стране, Тегетхоф је својој флоти упућивао сигнале: „Мора бити победе код Виса“, „Свом снагом напред“, „Удари прамцем у непријатеља и потопи га“, што јасно показује његову велику енергију, одушевљење за борбу и вољу за победом.

У почетку борбе Аустријанци су својим клином ударили на празно. Али је Тегетхоф одмах скренуо на лево и у окрету ударио на средину непријатеља, који је, међутим, измицао великом брзином. „Фердинанд Макс“ ударио је прамцем у адмиралски брод „Ре д’Италиа“ и овај судар одлучује битку. Други клин је ударио лађом „Кајзер“ у италијански брод „Ре ди Портогале“ и битка је завршена у метежу бродова.

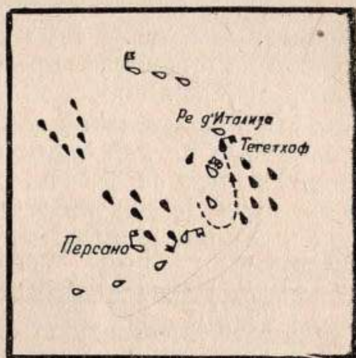

После потапања брода „Ре д’Италиа“ дух у италијанској флоти толико је опао, да је Персано прекинуо борбу и повукао се, иако је имао све услове да туче те „рибаре“, како је аустриске морнаре подругљиво назвао када је 20 јула са адмиралског брода кроз јутарњу маглу опазио флоту адмирала Тегетхофа како хита према Вису.

Победу код Виса извојевала је флота материјално слабија. Италијанска флотна средства била су савременија и више од два пута јача. Узрок пораза италијанске флоте лежао је у врло слабом духу и моралу морнара, у слабој извежбаности посада и веома неодлучном вођству. Слаба борбеност и неактивност старешина најбоље је изражена у поступку адмирала Албиниа, који се са својом ескадром у току борбе држао потпуно по страни иако му је адмирал Персано неколико пута сигнализирао да уђе у борбу. Албини се правдао да се са дрвеним бродовима није смео упустити

у борбу са аустриским оклопњачама. Међутим, аустриски комодоро Пец је, без обзира на недостатке дрвеног флотног материјала, храбро и одлучно напао италијанске оклопњаче.

Супротно стању у италијанској морнарици, Аустријанци су били јаки тамо где су њихови непријатељи били веома слаби. Ту је у првом реду имао утицаја морални фактор и извежбаност посаде. Сем тога, Тегетхоф је био велики вођа у правом смислу те речи. Познато је како је тај млади и енергични адмирал, у тежњи да што боље опреми своју флоту, писао команданту морнарице:

„Пошаљите ми, молим Вас, бродова колико год можете. Ја ћу већ знати како ћу их употребити".

И одиста је Тегетхоф то сјајно доказао у овој бици када је дрвеним бродовима, али са челичним срцем наших примораца, победио много јачег непријатеља.

За ову победу умногоме је допринело и изненађење, које је било троструко и то: прво, прилаз непријатељу неопажено кроз ноћну таму и маглу; друго, необичан борбени поредак флоте у виду клинова; и треће, непосредан удар прамцем (кљуном) у непријатељски брод.

Дејство партизанске морнарице (1941—1945)

Сва дејства наше партизанске морнарице у току Народноослободилачког рата (1941—1945) заснивала су се на изненађењу, што је разумљиво кад се има у виду ондашња наша и непријатељска снага на мору.

Наши морнари и рибари имали су обичне дрвене чамце наоружане пушкама и пушкомитраљезима, а хватали су се у коштац са непријатељским челичним бродовима са јаким наоружањем — и односили победу. Тако например:

Љубинко Видановић је 24 децембра 1942 године са обичним рибарским чамцем заробио пет наоружаних италијанских једрењака, а другом приликом рибарским бродићем „МБ-14" напао три немачке торпиљерке и натерао их на повлачење;

Винко Дујмовић је са моторног чамца „Партизан" водио борбу са немачким авионом „Ју-87" и оштетио га.

Као илустрација јуначке борбе тадашњих партизанских „бродова" уопште, нека послужи овај изненадни сусрет патролног чамца „Корнат" (НБ-8) са неколико немачких флотних јединица и његова успешна борба са њима.

31 маја 1944 године увече враћао се патролни чамац „Корнат" са рта Лепанта у своју базу на острву Вису. Око поноћи осматрач је приметио према месецу два брода са десне стране на удаљењу од једне миље. Претпостављајући да су савезнички, дао им је два позивна сигнала. Осмотрени бродови нису ништа одговорили, већ су из курса којим су пловили скренули у правцу „Корната". Без обзира на то посада на броду била је уверена да су то Савезници, јер се и раније дешавало да у сусретима скрену према нашем броду без одговора на позивне знаке. Команда „Корната" била је у то тим више уверена јер се сусрет десио на таквој удаљености од обале, далеко на отвореном мору, где се дотада немачке јединице никад нису сусретале.

Кад су бродови пришли на око стотину метара, зауставили су се и испалили преко „Корната" један митраљески рафал. Командант нашег брода, видевши да на бродовима не распознају његове позивне знаке, довикнуо је преко мегафона: „Југослав партизан". Са оне стране ватра је зачас престала и након тренутне тишине одговорено је: „О кеј". Један од бродова почео се лагано примицати крми „Корната" и зауставио се на отстојању од неких тридесетак метара, а други је пришао сасвим уз његов бок и закачио се чакљом за њега. Људи који су се налазили на том броду окренули су аутомате и митраљезе према посади „Корната", довикујући јој на италијанском језику да дигне руке у вис и да сместа пређе на њихов брод. У међувремену је са брода који се приближио „Корнату" скочио на њега један морнар и притрчао митраљезу у намери да отвори ватру према командном мосту „Корната" и сад се по униформи видело да бродови нису савезнички.

„Немац! Бацај га са митраљеза!“ викнуо је заменик команданта и одмах кренуо „Корнат“ напред а један морнар је јаким ударцем оборио Немца на палубу. Чим се „Корнат“ одвојио од немачких бродова са њих је отворена митраљеска ватра која је што теже што лакше ранила осам наших морнара.

Посада „Корната“ се није збунила, но је одговорила ватром из свих својих оруђа. У сталном митраљеском двобоју са Немцима, којима су се однекуд прикључила још два брода, „Корнат“ је успео да прецизном ватром из својих митраљеза држи Немце на отстојању од скоро хиљаду метара. Немци су настојали да га заобиђу и да му пресеку повлачење у правцу Виса, али је „Корнат“ вештим маневром и убитачном ватром избегао опкољавање.

Ова неравна борба малог „Корната“ са четири немачке ратне јединице трајала је скоро три часа. Пред саму зору, један од непријатељских бродова, који се највише приближавао „Корнату“, дочекан је јаком ватром, тако да се нагло почео повлачити позивајући црвеним светлом остала три брода да му прискоче у помоћ. Био је толико оштећен да је морао не само одустати од даље борбе, већ звати и остале бродове у помоћ, да би га спасли од потапања.

„Корнат“ је на тај начин добио могућност да настави пут према Вису. Био је знатно оштећен на оплати. Након три часа вожње упловио је у своју базу са осам рањених чланова посаде и једним погинулим немачким морнаром.

Напомена. — Изненађење у поморској стратегији и тактици и повољни резултати, били су нарочито велики у епохи бродова на весла и једра. А што год се иде ближе епохи бродова на пару, прилике за примену изненађења на мору бивале су све мање и мање. Због тога ће изненађење у савременом поморском рату, с обзиром на ванредне могућности обавештајне службе, разгранате организације службе везе, ваздухопловства и, што је најважније, радара, бити веома тешко остварљиво.

Изненађење техничким средствима

Овде ће се изнети само неки од најважнијих проналазака у ратној техници (независно од општег развоја морепловства).

Грчка ватра. У старо доба грчки морнари су пронашли да смеса смоле и сумпора гори на површини воде и та средства су користили у борби против непријатељске флоте, а њима су се после служили и други, назвавши то „грчка ватра“. Ова запаљива материја избацивала се кроз дугачке гвоздене цеви, које су биле смештене у тадашњим ратним бродовима — „дромонама“ на прамцу и на боковима.

Грчка ватра је била веома опасна за дрвене бродове тога доба јер је, поред ужасних пожара које је било тешко гасити, производила и отровне гасове који су управо косили посаду.

Морске мине. Морске мине су посуде испуњене експлозивом; постављају се тако да при наиласку брода или подморнице на њих експлодирају и потопе их. Има више врста мина, и то:

Електричне мине. Ове мине могу бити на морском дну („мине морског дна“) или усидрене мине које лебде на извесној дубини (1—2 м) испод морске површине везане жицом за ленгер. Пале се електричним путем са копнене осматрачнице у моменту кад на њих наиђе брод. Мана им је што су зависне од осматрачница које могу бити порушене и не служе ноћу и по магли, и што су неупотребљиве на отвореном мору; прве, „мине морског дна“, зато што са веће дубине од 30 метара немају дејства на брод, а друге, усидрене, што се на веће дубине тешко постављају и осматрају. Зато електричне мине већ излазе из употребе.

Додирне мине. Редовно се употребљавају а постављају се на исти начин као усидрене електричне мине с тим што немају везе са обалом, већ експлодирају при додиру брода, који удари на упаљач.

Пловеће мине. Ове мине се не држе за ленгер, већ слободно плове испод морске површине. Погодне су за борбу на отвореном мору, али, остављене на вољу морских струја, опасне су не само за непријатеља

тељске и неутралне бродове, већ и за оног ко их поставља. Забрањене су по међународном праву.

Антенске мине. Састоје се из тела (лопте) на коме су причвршћени обични упаљачи, а осим тога и око 20 метара дугачке антене. Додиром антене са подморницом изазива се електрична струја која доводи мину до експлозије.

Магнетне мине. Полажу се подморницама и авионима (помоћу падобрана) у плитке воде, а конструисане су тако да их железна маса брода привуче к себи те тако ударом о брод експлодирају. Рачуна се да је у лукама од Абердина до Лондона у то време страдао сваки четврти брод који би допловио или отпловио, а то је заиста велики проценат.

Магнетне мине се уништавају нарочитим чистачима мина, који на извесном удаљењу изазивају експлозију ових. А као друго средство за непосредну заштиту сваког појединог брода коришћени су појасеви од изоловане жице око целог бродског тела. Кроз те појасе пролази јака бродска струја и тиме се уништавају магнетска својства брода, која би иначе изазвала експлозију магнетне мине.

Морске мине први пут су употребљене од стране Руса за време Кримског рата (1853—1856).

Крајем 19 века мине су примењене у рату између Северне и Јужне Америке као средство за заштиту обале, односно као оружје за блокирање непријатељских лука и база.

Већ 1904 године, у Руско-јапанском рату, мине су показале своје огромно дејство. Руски адмиралски брод „Петропавловск" (11.000 тона, 700 морнара) потонуо је због удара на једну такву мину у року од 2 минута са готово целом посадом, међу којом су били чувени адмирал Макаров и сликар Верешчагин, чиме је била обележена пропаст руске моћи на Далеком Истоку. Јапански бојни брод „Хатсусе" (15.000 тона, 842 морнара) потонуо је, после судара с мином, у року од 1 минута са целом посадом.

У Првом и Другом светском рату мине су се на десетине и стотине хиљада користиле на обе зараћене стране. Помоћу њих је потопљено хиљадама ратних и

трговачких бродова са великим бројем људи. Постављане су на разне начине, а највише у виду минских поља или баража као што је била она коју су Енглези и Американци поставили 1918 године између норвешке обале и Оркнејских Острва, у циљу затварања излаза немачким подморницама из Северног Мора.

И на рекама се мине употребљавају слично и исте врсте као на мору, с тим што треба водити рачуна о промени водостаја и јачини струје. Електричне и усидрене мине овде служе углавном за одбрану, док се пловеће мине примењују искључиво у нападне сврхе. Овакве мине се пуштају низводно у циљу да експлодирају при удару о било коју запреку (брод, мост и слично). Тако је погинуо народни херој Иван Милутиновић, када је његов чамац, приликом превожења из Баната у Београд, наишао на једну мину која је пловила низ Дунав (1944).

Од свих потопљених бродова на морима и рекама приближно по ¼ отпада на артиљерију, подморнице, авијацију и мине. И то је један од доказа да је опасност од мина као „опасног подмуклог подводног оружја" врло велика.

Мина је у првом реду одбранбено оружје, које стаје несрављено мање од сваке и најскромније флоте. Може се, међутим, користити и за активну борбу са непријатељем, кад се постави око његових лука и обала или на правцима кретања његових бродова. Енглески фелдмаршал лорд Киченер погинуо је од мине, коју је поставила немачка подморница на изласку из пристаништа Ферт оф Форта.

Један од најмеродавнијих људи за оцену важности мина, Камил Клодевиљ, начелник одбране Ламанша, рекао је: „Мина је најбољи и највернији пријатељ материјално слабих приморских држава".

Најзад треба нагласити да је, по мишљењу опробаних стручњака, источна обала Јадранског Мора природом створена за минску одбрану.

Подморнице. Подморница није сасвим нов проналазак. Још 1624 године енглески краљ Џемс Први спустио је у Темзу једну примитивну подморницу на

весла, коју је изградио Холанђанин Дребел, али о њој нема детаљних података.

Прва аутентична појава подморнице забележена је 1777 године у току Америчког рата за независност. Један амерички поморски официр изградио је подморницу, са којом је извршен напад на британски бојни брод „Игл“. На овој подморници налазио се само један човек. На њеном врху био је дуг шиљаст, гвоздени кљун, помоћу кога је пробушен непријатељски брод, а у тај отвор стављена је тада једна темпирна бомба која је имала да експлодира пошто се нападач довољно удаљи.

У периоду даљих сто година, до 1885, вршени су многобројни експерименти. Тада је шведски инжењер Норденфелт патентирао једну подморницу која је била снабдевена динамитом. Он је узалуд нудио свој проналазак свим европским државама, докле га најзад француско министарство морнарице није откупило. 1900 године Сједињене Америчке Државе су приступиле сопственим конструкцијама, а 1902 године патент је откупила Енглеска. Касније, 1906 године, и Немци су почели да граде подморнице, премда је адмирал Тирпиц до своје смрти био против увођења ових „играчака“.

Пошто су, међутим, Немци подморнице снабдели дизелмоторима, немачка подморница је ускоро добила надмоћност над осталима. Немци су хтели да овај проналазак Дизела држе у тајности, а сам Дизел га је нудио и другим индустријама у иностранству, али је на свом путу за Лондон, куда је ишао да преговара са Енглезима, на тајанствен начин нестао са брода. Опште убеђење је било да су га агенти немачког адмиралитета убили како не би могао да прода свој изум Енглезима.

Основна карактеристика рада подморнице је да приђе непријатељу и да га изненада нападне. Главно нападно оруђе подморнице јесте торпедо, али за самоодбрану подморнице служе топ и противавионски митраљез. Први за дејство против непријатељског наоружаног брода, када се са овим изненада на пучини сретне, а други за одбрану од нисколетећих авиона који изненада нападну подморницу. И једно и друго сред-

ство ступа у акцију само онда када подморница, услед краткоће времена, не може да зарони.

Торпедом подморница дејствује кад је под водом. Велике подморнице имају по 10, а обичне по 2—5 лансирних цеви.

У Првом светском рату, после поморске битке код Јитланда (1916), немачки команданти су изгубили наду да ће сломити енглеску превласт на мору обичним методом рата, па су приступили новој тактици — потапању ненаоружаних трговачких бродова подморницама без опомене и без спасавања путника. Тиме су Немци навукли на себе мржњу целог света и то је био један од главних узрока њиховог пораза.

У Другом светском рату хитлеровска Немачка је појачала безобзирну подморничку акцију. Али ни овог пута нису били боље среће, премда су нанели огромне губитке Савезницима и неутралним државама. И у једном и у другом рату за одбрану од подморница употребљена су противсредства која су ограничила дејство немачких подморница и већим делом их потопила. То су биле мине, конвоји, дубинске бомбе, авионске бомбе, радар итд.

Савремене подморнице су много веће од старих и имају већи радијус дејства и брзину од 70—80 километара, а роне у дубину до 400 метара, што их све више чини ефикаснијим и сигурнијим од непријатељског радара и дубинских бомби.

Т о р п е д о. Откако се граде подморнице, отада је позната и идеја о торпеду.

Торпедо се пушта из подводног или надводног лансирног апарата и плови под водом на темпираној дубини сопственом машином, брзином до 90 км на час; а домет му је око 10 км. Избацује се из лансирних цеви са подморница, бродова (торпиљарки) или авиона.

Торпедо је једно од врло скупих оружја рата. Поједини торпедо вреди око милион предратних динара. Зато сваки мора бити добро одмерен и сме се испалити само кад је вероватноћа поготка врло велика. Иначе је у поморском рату једно од најопаснијих и најефикаснијих борбених средстава, нарочито сада када се по-

моћу радија и радара може са сигурношћу довести до циља.

Одбрана од торпеда постиже се тиме што се унутрашњост модерних бродова конструише по систему комора, тако да се, ако торпедо пробије брод, околне коморе могу херметички затворити и брод задржава способност за пловидбу. Друга одбрана је челична мрежа у којој се задржава торпедо; ове мреже су добра одбрана, али смањују брзину бродова при пловидби.

У Другом светском рату Савезници су употребљавали у Средоземном Мору „људски торпедо“ (конструисан по принципу обичног торпеда), којим су за време вожње ка циљу управљала два морнара-добровољца, седећи на њему у гњурачком оделу и контролишући правац вожње. Ово оружје намењено је уништавању непријатељских бродова усидрених у пристаништу; тако су потопљене италијанска крстарица „Bolcano“ у Сицилији и два друга брода у Палерму. Подморница је овај торпедо преносила до близу непријатељске обале, излазила на површину и спуштала га у море. Торпедо са послугом тихо би затим запловио својим електромотором ка непријатељском броду, плитко под површином мора, а послуга би била до појаса у води. Последњих 400—500 метара „људски торпедо“ пловио би под водом све до непријатељског брода, на чијем би подводном делу, помоћу магнета, морнари причврстили експлозивну посуду са темпирном справом сатног механизма; одмах затим вратили би се на подморницу, а справа би изазвала експлозију.

Код Јапанаца је постојао и „торпедо смрти“, који је био двоструко већи од обичног торпеда, а имао је једног човека као посаду. Тај човек је управљао торпедом све до циља, а ту се, заједно са торпедом и бродом, после експлозије, дизао у ваздух. За овакво пожртвовање у Јапану је било доста добровољаца.

Конвоји. Ово, истина, не спада у ред техничких изненађења, већ је нарочити борбени поступак комбинован са дејством противподморничких средстава, али се овде износи као начин за одбрану од подморница и торпеда о којима је била реч.

Принцип конвоја не датира од скора. Једном наредбом Луја XIV прописано је да трговачки бродови морају бити праћени од његових ратних бродова с тим да им се плати 2% од вредности робе за учињену услугу. После тога, у Првом светском рату, овај систем конвоја примењен је и на сав трговачки саобраћај Савезника који је био јако угрожен немачким подморницама.

Тонажа бродова које су немачке подморнице потопиле у априлу 1917, достигла је 831.000 тона; морале су се предузети енергичне мере против тога зла које је могло лако да постане смртоносно. Између предузетих мера, образовање конвоја било је једна од најефикаснијих и то из ових разлога: прво, јер је овај систем приморавао подморнице да нападају трговачке бродове из дубине, уместо с површине, и из даљине; друго, јер се овом мером отежавало торпедовање бродова, и најзад, зато што су подморнице у томе случају биле изложене већем ризику, јер су и саме биле нападане од бродова (пратње).

Благодарећи конвојима број губитака трговачке флоте знатно се смањио. Од маја 1917 године па до краја рата од 16.693 праћених бродова прошло је неоштећено 16.539 или 99,8%. Сличан случај је био и са конвојима у току Другог светског рата који су примењивани у још већем опсегу, нарочито за пренос ратног материјала из Америке за Совјетски Савез и друге савезничке земље у Европи.

Ево како плови један конвој. Трговачки бродови формирани су обично у пет колона по пет јединица. Бродови су удаљени један од другог по 450 метара. Шест пратећих бродова плове око транспортних бродова и то: два на челу и по два на свакој страни. Испред самог конвоја, у патролној зони, крећу се крстарице и разарачи, а авиони извиђају правац кретања и указују на подморнице које би се могле појавити за време пута. Летећи на висини од 500 метара, они могу да примете подморницу која лежи на дубини од 30 стопа, и која је тада „слепа“ и не види свој „плен“. А перископ оставља траг који авиони могу и ноћу врло лако да примете.

Чак и само присуство авиона парализује акцију подморнице. Авиони присиљавају подморницу да се спусти у већу дубину, из које она затим настоји да изненади конвој и да га нападне. Али, подморница која се налази под површином воде не може да плови брже од 6 до 7 чворова на час, док бродови који се налазе у конвоју прелазе 12 до 14 чворова.

Конвоји су врло скупи, и то не само због тога што скупо стају персонал и бродови, него што је поморски саобраћај у конвојима за 30% спорији од нормалног поморског саобраћаја. Уопште не треба сматрати да је систем конвоја потпуно савршен. Треба увек рачунати на извесне губитке. Циљ конвоја је да се умањи, или сведе на минимум опасност од напада на трговачке бродове.

Д у б и н с к е б о м б е. Дубинска, хидростатска или противподморничка бомба је врло ефикасно офанзивно оружје које служи за напад на подморнице које се налазе на извесној дубини испод морске површине.

Данашње дубинске бомбе, које се налазе у употреби скоро у свим морнарицама, имају око 150 килограма експлозивног пуњења. При експлозији под водом стварају једну разорну зону чији промер износи око 40 метара. Ако се подморница затекне у овој зони, сва је вероватноћа да ће бити уништена и потопљена. Ван ове разорне зоне постоји још једна шира зона у којој је подморница изложена озбиљним оштећењима, тако да је приморана да се врати у своју базу ради поправке. И, најзад, око ове шире зоне постоји такође један спољни појас, у коме подморница може да буде лакше оштећена, што у извесној мери утиче на њену оперативну способност.

Темпирни механизам бомбе заснован је на принципу хидростатичког притиска воде. На разним морским дубинама притисак воде је различит и за сваких десет метара износи једну атмосферу. Ова је чињеница искоришћена код паљбеног механизма дубинске бомбе који је тако конструисан да кад бомба дође у одређену дубину он се услед притиска воде активира и изазива експлозију.

Борбени чамци. Први пут су ове брзе јединице ратне флоте употребљене успешно за време Првог светског рата. Углавном су се Велика Британија и Италија бавиле њиховим усавршавањем и употребљавале су их са успехом у разним поморским операцијама у Јадрану, Ламаншу и у Балтичком Мору (за време операција против Кронштата).

За ове мале и брзе борбене чамце, за време Првог светског рата, постојала је велика потреба јер су остале торпедне јединице биле велике и скупе, тешко су могле постићи изненађење и зато нису биле подесне за употребу у рискантним операцијама. Под овим околностима почели су се развијати борбени чамци у британској и италијанској морнарици. Обе државе су забележиле на том пољу велике резултате.

Чувени су напади британских борбених чамаца за време Првог светског рата на фландриске луке Остенде и Зебриц. Затим, исто тако британски напад 1919 године на Кронштатску луку, за време револуционарних борби у Русији, којом приликом је напад ових чамаца био крунисан успехом у борби са совјетским бродовима.

У почетку су борбени чамци били наоружани само торпедом. Доцније, када су их Британци почели употребљавати у борби против немачких подморница, добили су као наоружање и противподморничке бомбе, а затим, после једне неравне борбе између борбених чамаца и авиона у којој су чамци били десетковани, добили су и противавионске митраљезе.

Данашњи борбени чамци скоро два пута су већи од оних у Првом светском рату. То повећање настало је услед јачег наоружања и ношења веће количине погонског материјала. Они данас имају обично два торпеда, противподморничке бомбе и мине, затим аутоматске топове и противавионске митраљезе.

Борбени чамци се могу употребити како за напад тако и за одбрану. Борбени чамац, или моторна торпиљарка — како се та јединица сада назива, дејствује углавном изненадно, под заштитом мрака, магле и разуђене обале, користећи своју велику брзину и малу уочљивост. Његов циљ је увек брод на кога врши изне-

надни напад торпедом. После извршеног напада се окреће и повлачи великом брзином у правцу своје базе или својих јединица које имају задатак да га штите.

У Другом светском рату су борбени чамци такође обилно употребљавани за изненадне акције, а највише су их користили Немци за напад на савезничке конвоје и на читав трговачки промет у Ламаншу.

XII. РАТНО ЛУКАВСТВО

Боља је унча памети, него товар снаге.
Народна пословица

Одувек су у рату постојала два важна елемента за извојевање победе: употреба грубе силе и коришћење ратног лукавства (обмана непријатеља, довитљивости). На снагу рачуна поглавито она страна која има бројну и материјалну надмоћност и која се узда да ће дуже издржати у отвореној борби и својом снагом извојевати сигурну победу. Ратном лукавству, међутим, највише прибегава слабија страна, у намери да тиме надокнади недостатак снаге, те да се и са јачим непријатељем успешно бори. Уосталом, ратним лукавством се служе мање или више обе зараћене стране, јер оно олакшава борбу и победу.

Свако ратовање је уствари низ изненађења средством разних врста ратног лукавства. Обманути непријатеља, приморати га на предузимање погрешних мера, а потом га парализати пре но што буде у стању да нешто измени у свом распореду, претставља врхунац војне вештине.

„Увек мистифицирај, заваравај и изненађуј непријатеља, ако је могуће“, вели мајстор војне обмане Џексон. Степен изненађења повећава се сразмерно томе, уколико је непријатељ обманут. Тако например: Ако бранилац очекује главни напад на једну од тачака А, Б, или Ц, онда он распоређује своје резерве на тај начин, да би се брзо могле пребацити у помоћ једној од ових тачака. Концентришући у тајности надмоћне снаге противу тачке Ц, нападач постиже известан степен изненађења. Ако му пак пође за руком да убеди браниоца да ће главни напад бити управљен противу

тачке А, тако да га примора на премештање његових резерви у сусрет поменутој опасности, онда ће главни удар противу тачке Ц претстављати потпуно изненађење, а његови резултати вероватно бити одлучујући, уколико су и остали услови испуњени.

Свако изненађење базира на лукавству, обмани, довитљивости и досетљивости. Користе се све оправдане мере и сва допуштена средства, која су погодна да непријатеља држе у заблуди и доведу га на нетачну процену ситуације и на погрешне поступке. Савремени рат се више не води по начелима витешких двобоја, већ је готово свако средство дозвољено, ако се помоћу њега непријатељ може да завара и оштети. Данас се мора удружити храброст лава и препреденост лисице да би се од непријатеља уграбила победа. Храброст има у ратном лукавству поузданог савезника са којим се савлађују и наизглед безизлазне ситуације.

Кад јунак савлада пет, десет непријатеља, то заслужује похвалу и признање; па и када у неравној борби падне, његова част остаје неповређена. Ратно лукавство неће да пада ни у сукобу са десет пута јачим непријатељем. Оно никада не губи присуство духа, никада није малодушно, никада не очајава, већ непрестано бди и вреба сваку могућу прилику да непријатеља каквом варком доведе у тешку ситуацију и створи услове да га ипак савлада. Треба непријатеља надмудрити, а не ићи лакомислено „бику на рогове“. Јер тамо где место два погину десет војника, старешина је крив за смрт оне осморице.

Значај ратног лукавства је, дакле, врло велики, што ће се видети из ових историских примера:

Широм света је позната легенда о „Тројанском коњу“. Грци Старога века, Данајци, не успевши да освоје Троју силом, постигли су то лукавством. Саградили су дрвеног коња, оставили га пред градском капијом Троје, па су отступили са својом војском. Тројанци су се дивили дрвеном коњу и увукли га у град у уверењу да им је остављен у замену за украдени кип богиње. Из њега се после појавило 30 грчких (данајских) најбољих јунака, јавило својој војсци да се врати и да користи отвор у граду који су учинили Тројан-

ци да би убацили коња. Лаокон се био досетио и узвикнуо је: „Бојим се Данајаца и кад ми доносе дарове“. Али је било доцкан. Судбина Троје била је запечаћена и град са земљом сравњен.

Персиски краљ Дарије (521—485) освојио је Вавилон лукавством свога војводе Зопира. Овај је себи одрезао нос и уши па побегао у Вавилон који се био одметнуо од Дарија. Убедивши Вавилонце да га је осакатио Дарије, они га учинише својим војводом. После неколико дана довитљиви Зопир предаде град у руке свога краља Дарија.

Келти су дуго водили рат са Аутаријатима, једним илирским племеном у Далмацији, али без успеха. Једне ноћи Келти одоше, али само привидно. Аутаријати су у напуштеном логору нашли пуно намирница на које су одмах похрлили, нарочито на вина. Али су ускоро затим добили јаку срдобољу која их је потпуно исцрпла. Келти се после неколико часова вратише па су непријатеље, који су се по земљи ваљали и превијали од болова, потукли без много муке. Келти су, уствари, у вино усули јако пургативно средство, начињено од сока куваног нара (шипка).

Ханибал је у бици код Тразименског Језера (217 године пре наше ере) на римске кохорте упутио крдо волова са упаљеним буктињама на роговима. Поплашени и разбеснели волови разбили су редове римске војске и олакшали победу Картагињана.

Чувени монголски вођа Џингис Кан оставио је потомству упутства како треба водити ратове и како владати покореним народима. По одломцима тога одличног списа, који су до нас дошли, види се да су Монголи водили рат методично. Они су прикупљали податке о појединим земљама и њиховом народу, о средствима и карактеру земљишта итд. Кад би се одлучили за рат, на војном савету одређивали су јачину војске за постављени циљ, па су према томе и скупљали војску.

Упадање у непријатељску земљу вршили су овако: за два дана марша унапред ишла је претходница, а главна снага се кретала најважнијим правцем; с бокова и с леђа кретала су се нарочита одељења. Уз војску је било много резервних коња, тако да их је на

сваког војника долазило по 2, 3 па и 4. На њима се носио пртљаг и цео ратни плен, а уједно су служили и као резерва у храни.

Тактика Монгола сводила се на то да постављају бусије (заседе), да изненада нападају, да намаме непријатеља, а затим да се окрену у напад и скрше га; уморивши непријатеља дугим отступањем, они би поскакали на одморне коње, обухватали би га с бока и с леђа и обасули кишом стрела, а после су већ ступали с њим у борбу прса у прса. Уопште је монголска војска одлично маневровала.

У историји српског народа слави се као највећи јунак Милош Обилић, који је у току Косовске битке (1389) користио ратно лукавство да допре до турског цара Мурата, правећи се као да хоће да се преда, а онда је испољио највећу храброст и пожртвовање, распоривши цара ножем. Да је Милош користио ту довитљивост с циљем да себе спасе, онда то не би било достојно једног витеза, као што је био војвода Милош Обилић. Али он је, напротив, ишао у најсигурнију смрт. Знао је да су Турци јачи, није се бојао за себе, већ за свој народ и пошао је мудро и умешно ка цару Мурату да тамо, жртвујући себе, једним ударцем ножа реши ту неравну борбу у корист свога народа.

Црногорци су у старо доба у рату доводили Турке у заблуду о својој снази на разне начине. Они су по неколико пута обилазили неко брдо, знајући да их Турци из потаје посматрају и пребројавају, те тако налазе да је Црногорска војска много јача него што је уствари, па или нису смели да нападају или су се борили са слабијим моралом и мање самопоуздања. У истом смислу развијали су велики број застава и довикивали по имену познате црногорске јунаке које су Турци познавали а који у боју уствари нису ни били присутни. Слично томе је народни херој Сава Ковачевић плашио Италијане, грмећи својим лавовским гласом „Напред 1 чета“, „Јуриш 2 батаљон“; „Горе руке, Талијани“ — и онда када је располагао малим одељењима од 10 — 15 бораца.

У боју на Тријепчу у Пиперима (1875) трубач Божо Вукановић, који је познавао турске трубне знаке, за-

свирао је по сопственој иницијативи њихов знак за трубаче, а затим команду: „Налевокруг“, на што су сви турски трубачи прихватили то као наређење својих старешина и сложно засвирали знак за отступање. То је изазвало забуну у Турској војсци, која је одмах напустила борбу и отступила у нереду пут Зете и Мораче. Захваћени паником Турци нису били у стању да организују прелаз преко моста на Зети, већ су у гомилама скакали и давили се у валовима река. По свршеном боју у кориту Зете и Мораче нађено је око 3.000 лешева, а од положаја до обале било је посечено преко 1.000 Турака. Црногорци су имали релативно мале губитке: 67 погинулих и 122 рањена.

Приликом борбе Срба за ослобођење Београда 1807 године, у одредима крџалија који су поселили Београд, био је Македонац Конда Бимбаша са својим момцима. Када су српски устаници опседали Београд и када је Конда видео да долази време одлучне борбе, извукао се са својим момцима из вароши и прешао на страну устаника. Размишљајући о претстојећем тешком задатку, указао је Карађорђу на нека места на бедему, где је раније био на стражи, уверавајући га да би се туда могло неопажено ући у варош. Потом се сам понудио да са неколико момака уђе у варош и отвори Сава-капију. За овај херојски подвиг одмах се створила група: Конда и Узун Мирко и уз њих још пет другова — Драгић, Младен, Петар Сремац, Никола Стамболија и Карловалија. Карађорђе је увидео велике шансе које је омогућавао овај ризични подухват, али је упозорио храбре борце да им је сигурна погибија: „Ако ми, господару, изгинемо, мање ће других Срба погинути“, одговорио је Узун Мирко. А онда су прешли на дело.

Више Сава-капије склизнули су у ров, испели се на његову другу страну, успузали се уз бедем, прескочили преко палисаде, па заобилазним путем, да би заварали траг, пошли ка Сава-капији. Успут су на турском језику одвратили једној патроли, као да су и сами турска патрола. Кад су стигли на Сава-капију, Конда и Узун Мирко су насрнули јатаганима на стражаре код капије и пред стражаром. Остали су прискочили и почели да је разбијају. Борба је била неједнака, али док

се остала стража разбудила, капија је била отворена, и сви су се борци бацили на стражару. Турска стража је била потучена а устаницима отворен пут. Једини је Младен остао неповређен. Узун Мирко се борио са две ране, а Конда са пет, док су остали другови победу платили својим животом. Чета која је била у приправности убрзо је посела капију, а одмах затим одреди устаника почели су да продиру у варош, хитајући брзо ка Варош-капији да и њу отворе и пусте осталу војску — на запрепашћење Турака који су отворили ватру са бедема, не надајући се нападу с леђа. Битка је била добијена.

Радиотелеграфија се показала не само као одлично средство везе, већ и као средство за обману. Тако је у Првом светском рату енглески адмирал Бити (Beatty) остварио радиотелеграфијом ратно лукавство које није оскудевало ни у фантазији ни у вештини. Он је привидно створио флоту на тај начин што је са ратних лађа пренео радиостанице на обичне теретне лађе и са овима вршио маневрисање. Немачки радиотелеграфисти, хватајући разне вести, од станица лажне флоте, закључили су да се британска флота налази у Северном Мору у времену кад она није ни изашла из своје базе. На основу тих података немачки адмиралитет је погрешно оценио ситуацију и наредио да немачка флота исплови на отворено море, не знајући све до битке код Јитланда (Скагерака) где се енглеска флота стварно налази; тако је слабија немачка флота, 31 маја 1916, несмотрено ушла у битку код Скагерака са јачом енглеском флотом.

Осим тога Енглези су успели помоћу шпијуна да прибаве тајни речник сигнализације и уговореног кључа помоћу кога су могли да дешифрују немачке депеше, и тако сазнају ситуацију код непријатеља, а то је значило много с обзиром на значај битке код Скагерака. Што се ова поморска битка ипак није завршила потпуним поразом Немаца, узрок лежи како у вештини којом су се Немци ноћу извукли из битке, тако и у

спорости и претераној опрезности којом су Енглези вршили гоњење.

Холандски министар спољних послова дао је овакво објашњење о брзом слому Холандске војске 1940 године:

„Једна група Немаца у Холандији имала је задатак да спречи дизање у ваздух огромног моста преко реке Мезе код Дордрехта, на путу за Ротердам. Ова група је обукла холандске војничке униформе, узела успут један аутобус, приближила се мосту и изненада отворила паљбу на мостову стражу. Пошто су побили све стражаре, Немци су преузели стражу и омогућили немачким трупама да се неочекивано појаве пред Ротердамом, што је довело до капитулације земље“.

Један од најлепших примера довитљивости јесте бекство 32 друга, на челу са Маријаном Стилиновићем, из затвора у Сремској Митровици (22 августа 1941 године). Они су из подрума собе, у којој су били затворени под јаком стражом, ископали робијашким ножићима канал дуг 15 метара и после три недеље напорног рада, изашли испод дворишта и оградног зида напоље на слободу. Тако су овим својим подвигом избегли сигурну смрт од гестаповско-усташке каме и стигли у Фрушку Гору где су са једном групом тамошњих партизана формирали Први фрушкогорски народноослободилачки одред.

Александар Ранковић — Марко ишчупао се захваљујући обмани из руку немачких гестаповаца којима је пао у руке у Београду крајем јула 1941 године. Он се тада, приликом злостављања од стране немачких зликоваца, привидно онесвестио, те су га пренели у болницу на посматрање где је остао у „несвесном“ стању два дана, све док није једна група одважних комуниста на његову поруку, коју је успео да протури, и на изричито наређење маршала Тита: „Друг Марко се мора спасти по сваку цену“ — усред дана упала у болницу, те га ослободила, пошто је претходно ликвидирала стражу. Овај скоро невероватни подвиг запрепастио је како хитлеровске разбојнике, тако и њихове измећаре, домаће издајнике.

Херој албанског народа Кочи Дзодзе са 32 своја друга побегао је из италијанског затвора ,,Бургу и Ри" у Тирани, пошто су прокопали тунел испод зида зграде, дворишта и оградног зида (Кочи Дзодзе је био организатор Комунистичке партије Албаније и народног устанка, а после ослобођења један од главних албанских руководилаца и генерал-лајтнант; крајем 1948 године осуђен је од Енвер Хоџине владе на смрт као ,,издајник" и стрељан).

Приликом ослобођења Спужа ноћу 13/14 јула 1941 године, када се италијанска посада била забарикадирала у утврђеној касарни, партизани, под вођством Бранка Савићевића, послужили су се лукавством да би избегли непотребне губитке. Савићевић се са још једним другом, који је знао италијански језик, приближио касарни и уверавао Италијане да су се гарнизони њихове војске у Даниловграду и Подгорици већ предали и да је у Италији већ почео отпор против Мусолинијеве фашистичке владавине, те према томе, нема смисла да се они више одупиру. Италијани су поверовали и предали се без борбе. На сличан начин био је тада ослобођен и Острог.

У Четвртој непријатељској офанзиви (1943) маршал Тито је обмануо Немце и њихове сателите, који су угрожавали 4.000 рањеника код Прозора, на тај начин што је наредио да се сруши велики мост на Неретви код Јабланице, како би непријатељ мислио да партизанске снаге неће бити упућене тим правцем. А кад су се Немци, Италијани и четници оријентисали на друге правце, Тито је изманеврисао непријатеље и пребацио трупе преко тог истог моста, пошто је на брзу руку оправљен за прелаз пешака и коњаника. Обмана је потпуно успела, те је обруч пробијен и продужено продирање преко Прења ка Невесињу и Калиновику.

Приликом преласка 6 источнобосанске бригаде у Срем дошло је првих дана октобра 1942 године у Босутским шумама до борбе с Немцима. Код Јамене је побијено око 120 Немаца и заплењен велики ратни материјал. Бригада је затим пошла у Фрушку Гору, куда је требало пребацити и њене рањенике што је урађено захваљујући обмани. Рањенике на колима пра-

тио је један вод партизана у немачким униформама па су тако мирно прошли кроз село Батровце у коме су биле усташе. Ови су мислили да су и рањеници и пратња Немци, па су их пропустили да прођу кроз село за Фрушку Гору.

Сличних случајева обмане непријатеља употребом његове униформе и језика било је у току Народноослободилачког рата много и врло успешних.

Отпочињући офанзиву код Курска (5 јула 1943) Немци нису познавали распоред совјетских трупа које су обмануле непријатеља не само маскирањем стварних борбених објеката, већ и изградњом великог броја лажних објеката. Било је израђено 1.500 лажних ровова, батериских положаја и осматрачница; припремљено 900 покретних макета тенкова и 220 макета авиона. Сем тога, израђена су 3 лажна рејона концентрације тенковских снага и 13 лажних аеродрома. Немци су тиме доведени у заблуду. Њихови авиони и артиљерија, у многим случајевима, тукли су пуста места, гађајући и бомбардујући лажне одбранбене објекте. И то је био један од узрока неуспеха последњег немачког покушаја да продру ка Москви.

У циљу обмане и стварања панике код непријатеља Немци су се служили и оваквим варкама: на једном месту се спуштају падобранци, например аутоматичари, а у исто време са неколико авиона бацају лутке, те тако изгледа као да се спушта не једна већ неколико десантних група. Бомбардовањем се одвлачи пажња непријатељских средстава за противавионско осматрање, а за то време се искрцавају падобранци. Спуштали су падобранце ноћу на црним падобранима, преобучене у непријатељску униформу и са лажним легитимацијама. Практиковали су постављање „мина изненађења" разних врста: у насељима, у напуштеним магацинима, одбаченим машинама, по зградама, јавним местима, у подрумима, у купатилу, у оџаку, по градинама, у цеви од топа; у једном селу мина изненађења била је постављена у дрва код школе и требало је да експлодира при вађењу дрва; у другом селу ова „изненађења" су нађена у трактору испод седишта и у аутомобилу с муницијом итд.

Уопште узев у овом начину борбе кроз сва времена се провлачи као црвени конац једна иста психолошка побуда, тако да може бити речи само о промени облика, а не и суштине. Улога античког Тројанског коња и савремене Пете колоне је иста. А тајна порука милетског тиранина Хистије упућена Анстагори око 500 год. пре наше ере, исписана на обријаној глави роба, који је затим пустио косу да поново порасте, уствари се не разликује много од случаја оне аристократкиње из Црвеног Крста која је у Првом светском рату 1915 године однела Русима скицу аустриских положаја, исцртану на њеним леђима.

Југословенски народи у вековној и неравној борби за свој опстанак, слободу и независност, са разним поробљивачима, стекли су велико искуство у довитљивости и ратном лукавству. Способност да надмудре и заварају непријатеља постала је њихова урођена војничка врлина коју треба у Армији целисходним васпитањем усавршавати, како би у рату дошла до пуног изражаја, у циљу извојевања победе са што више сигурности и са што мање жртава.

XIII. ЧУВАЊЕ ОД ИЗНЕНАЂЕЊА

Обавештен човек вреди за двојицу, док је необавештен и изненађен уствари половина човека. Народна пословица

Пошто ће изненађењу тежити и непријатељ, то је неопходна велика опрезност, стална борбена готовост и добро организована служба обавештавања, извиђања и обезбеђења. Тако исто треба брижљиво организовати: службу везе, службу земаљског и ваздушног осматрања, противтенковску и противавионску одбрану и хемиско обезбеђење. Ове мере ће, углавном, смањити могућност изненађења и олакшати припремање акција за ликвидацију штетних последица евентуалног изненађења.

Дакле, уколико више тежимо да изненадимо непријатеља, утолико више морамо тежити да сачувамо себе од изненађења. Старешина који занемари да

употреби сва могућа средства за откривање намере непријатеља и тиме дозволи да буде изненађен, заслужује највећу осуду. „Битка се може изгубити али се никада не сме бити распојасан“ каже Фридрих Велики. А други велики војсковођа, Наполеон, даје за чување од изненађења ово упутство:

„Војска мора бити, и дању и ноћу и сваког часа, спремна да даде најјачи отпор који је у стању дати; због тога сви војници треба стално да имају код себе оружје и муницију; да је пешадија увек са артиљеријом, са коњицом и са својим генералима; да се одвојене дивизије једне армије налазе на таквом удаљењу да се могу узајамно потпомоћи и подржати; војсковођа треба у току дана више пута да се запита: шта бих радио ако би се непријатељ појавио на моме фронту, или пак на десном или на левом крилу моме ако будем изненађен?“

Да се сачувамо од изненађења, поред непрекидног извиђања и потпуног обезбеђења, потребно је и маскирање трупе и положаја. Маскирање у савременој борби има врло велики значај. Зато на њега треба обратити нарочиту пажњу како у нападу тако и у одбрани.

Све оно што непријатељ може лако да уочи и што му олакшава рад да открије наш распоред, наше покрете и наше намере и да нам нанесе губитке, мора бити маскирано. Војнике, стоку, оруђа, алат, фортификациске објекте итд. све треба маскирати, прилагођавајући их по облику, боји и изгледу непосредној околини, да буду што мање уочљиви како са земље, тако и из ваздуха. Често ће зато бити довољна и најобичнија приручна средства.

Важни и јако изложени објекти, као: осматрачнице, митраљеска гнезда, топовска места итд. могу се лако маскирати шаторским крилима, мрежом, грањем, лишћем, травом, платном итд.

Умешност у искоришћавању средстава за маскирање огледа се у довитљивости старешина и војника да се снађу у датој ситуацији и што боље искористе локална средства која се на лицу места могу наћи или из непосредне близине донети. Ову умешност у ма-

скирању, како појединаца, тако и читавих јединица, треба што више неговати и развијати обуком у трупи.

На конспирацију треба обратити нарочиту и најстрожу пажњу. Војничка тајна у свим војскама се брижљиво чува. Њено одржање значи могућност изненађења непријатеља као и заштиту сопствених снага од непријатељског изненађења. За време прошлих ратова проказан је велики број напада и одбранбених положаја исказима заробљеника. Често су важне заповести и уцртани распореди трупа на карти пали у руке непријатељу. Зато и трупу и штабове треба најсавесније васпитавати у чувању војничке тајне. Сваки војник мора знати да успех у рату зависи од тајности распореда наших снага и тајности наших намера; он мора да зна и како треба да се понаша ако би по несрећи пао у руке непријатељу; да се не да застрашити и завести на издају.

Нарочиту пажњу треба обратити на саобраћај радиовезом која може постати нож са две оштрице. Било је доста случајева да су депеше, дешифроване од стране непријатеља, имале далекосежне последице. Немци су уништили велику руску армију Самсонова код Таненберга (1914), благодарећи томе што су хватањем радиодепеша, вођених између Самсонова и Ренeнкампфа, сазнали тачан распоред руских снага па су, према томе, лако припремили изненађење и велики пораз руске Наревске армије.

На тајност се у Другом светском рату много полагало, с убеђењем да тајност чини 50% победе. Употребу мотомеханизованих средстава Немци су вршили увек у маси, а припреме у највећој тајности, и тиме постизали изненађење. Тако, например, при нападу на Данску, трупе одређене за ову операцију стајале су на граничном фронту два дана, али су биле тако маскиране да их је становништво приметило тек онда, кад су отпочеле прелаз преко границе.

Изненадно дејство непријатељских тенкова може се избећи прикривеним постављањем противтенковских средстава и изненадним дејством тих средстава при наиласку тенкова. А сваки командант тенковских јединица мора пазити да избегне изненађење које може

изазвати недовољно познато земљиште а нарочито земљиште на коме, поред природних, има и вештачких препрека. Другим речима, потребна је темељита процена земљишта с обзиром на то, да ли је оно пошумљено, мочварно, да ли на њему постоје водене препреке и стрми нагиби, или је пак откривено и потпуно употребљиво. Претходни услов за ово претстављају добре карте из којих се ипак не могу добити сви подаци потребни за употребу оклопних средстава. Напослетку, много важних података може се добити помоћу авијације. Али је, сем тога, потребно извиђање и од стране самих нападних јединица, нарочито на непрегледном земљишту.

Важност извиђања и обавештавања за време рата није потребно нарочито доказивати. Неоспорно је начело да ће свако ратно дејство, дакле и изненађење непријатеља, имати утолико боље изгледе на успех. уколико се више зна о непријатељу. А сваки старешина мора да зна разликовати истините извештаје од лажних, претеривања и заблуде. Његова је дужност да види ствари у правој боји и да цени догађаје по њиховом значају.

Претерани оптимизам, занемаривање веродостојних извештаја и разумних сугестија, често је имало за последицу велико разочарање и тешко изненађење. Прошли рат обилује примерима где су тачни и важни извештаји занемаривани од виших штабова, уз примедбу: да су плод уображења, песимизма и паникерства. Хитлер, например, није узимао у обзир никакве извештаје који се не слажу са његовим жељама и плановима.

У току Народноослободилачког рата било је код извесних руководилаца много лакомисленог оптимизма, коме је следовало изненађење од стране непријатеља. Изненађење у Пријепољу (1943) последица је неопростивог оглушивања о упозорење од стране претпостављених да Немци спремају напад и о извештај извиђачких делова да Немци већ нападају.

Па и немачки ваздушни десант на Дрвар могао је бити мање изненадан и са слабијим резултатом да није било превише оптимизма. Наиме, нису довољно озбиљ-

но узета извесна обавештења да Немци спремају ваздушни десант на Дрвар, па зато у Дрвару и непосредној околини није било довољно снага да униште десантне трупе при самом спуштању.

Потцењивање непријатеља свакоме се увек светило.

Прошло је оно старо доба, када је војсковођа на коњу са неког виса посматрао својим двогледом или голим оком карактер земљишта и покрет обеју војски и одатле усмено, преко ордонанса, наређивао да се крене центар или које крило напред и тако завршавао битку једном кратком заповешћу која је одговарала тој ситуацији.

Уствари изненађење изазивају два узрока: воља непријатеља и случајности („Његово величанство Случај" — Ф. Велики).

Да би се парирала воља непријатеља, увек је потребно поставити себе у његов положај и, такорећи, „решити задатак за њега", којом приликом претпоставити да су све шансе за успех на његовој страни.

У другу врсту изненађења спада све што измиче прорачуну, што се не може уочити и оценити, као земљотрес, изненадна олуја, провала облака, мећава, излив реке, покварени мостови, изненадна болест или смрт војсковође, епидемија, психолошке и моралне особине војске итд.

Воља непријатеља се може донекле предвидети, а случај не. Али се у сваком случају могу ограничити последице изненађења, ако су предузете све мере опрезе и ако се трупа одржава у добром физичком и душевном стању да не подлеже паници.

Савремени војсковођа то је човек који предвиђа, који мора да гледа много унапред, и то обично подаље од бојне вреве, у тишини, нагнут над картом ратишта. Знање и предвиђање — то су две најглавније способности које су му, спојене заједно, првенствено потребне.

Догађа се понекад да искрсну одједном такве прилике, какве тај војсковођа није предвидео, које покваре његове дотадашње планове и створе нову ситуацију. Али је требало да он тако предвиђа и делује да га догађаји не могу изненадити.

Уколико су масе које се уводе у дејство веће и покретљивије и уколико је зона дејства већа, утолико је дотичном команданту све потребнија моћ даљег предвиђања. Он ће морати унапред да предвиди све евентуалности, да одмери све последице и најзад да промисли шта да предузме на сваку могућу варијанту непријатељског дејства. Уколико је виши командант, утолико мора о проблемима раније и пажљивије да размишља пре него што донесе одлуку. Ако је добар психолог умеће да се унесе у начин мишљена свога непријатеља, па ће настојати да погоди његове одлуке. Војни старешина мора непрестано проверавати да његове мере случајно не делују тако да доприносу остварењу планова непријатеља.

Што се тиче предвиђања у погледу груписања непријатељских снага при стратегиском развоју у почетку рата, о томе се Шлифен овако изразио: „Развој једне војске условљен је дислокацијом трупа, железничком мрежом и границом земље према којој се врши развој. Из ове три чињенице може се, углавном, израчунати развој сваке војске". То јест, треба проценити железничку и путну карту једне државе и граничну зону па да се прозре стратегиски развој њене војске према дотичној земљи.

Предвиђања о груписању снага тежа су према непријатељу који ће ратовати на више фронтова, јер се он може слободно одлучити на којој ће граници развити гро своје снаге. Ономе, који је изложен нападу са више фронтова, припадају користи од унутрашњих операциских праваца и он може, избором свог тежишта, постићи изненађење. Развој и подела снага војске, која дејствује по спољним операциским правцима, може се наслутити са извесном вероватноћом, али се неће моћи увек сигурно утврдити.

Најзад, најбоље средство против изненађења јесте противакција, која треба да се изрази у моментаном ангажовању потребних средстава, како би се на непријатељско изненађење одговорило изненадним дејством и тиме осујетила његова намера.

Све мере предострожности и сигурности од изненађења зависе од хладнокрвности и умешности старе-

шине, од његове солидне процене ситуације, брзог доношења одлуке и енергичног делања. То је Наполеон лепо изразио у афоризму: „Војсковођа мора бити храбар и у два часа по поноћи“.

XIV. ВЕЖБАЊЕ У ИЗВОЂЕЊУ ИЗНЕНАЂЕЊА

Огромна вредност изненађења у рату налаже да му се при мирнодопском извођењу наставе у трупи поклони велика пажња. Међутим, у миру се заборавља на материјално и морално дејство изненађења и не вежбају се у томе довољно ни старешине ни војници. У програму за извођење наставе нема речи о вежбању и приређивању изненађења непријатељу. А на већим вежбама руководилац обично чврсто стегне обе стране у оквир свог унапред спремљеног пројекта који до детаља предвиђа цео ток рада, тако да за изненађење не остаје довољно могућности.

Слобода у одлукама команданата страна зависи од окретности дотичног руководиоца вежбе (маневра). Приликом сваког вежбања на земљишту са трупом, или без трупе, или при решавању тактичких задатака на карти и на рељефу, треба да се узима у обзир елемент изненађења, тј. какав би утицај имало изненађење на једну и другу страну. Да ли су акције, које су имале одлучујућу улогу на ток вежбе, биле неочекиване од стране непријатеља? Како је према предузетим мерама деловало изненађење? Какве последице би биле од постигнутог изненађења, итд. Исто тако руководилац мора узимати у обзир и морално дејство изненађења.

За обуку у ратном лукавству, довитљивости, обмани и приређивању изненађења непријатељу нема нарочитих правила, јер је тешко и немогуће навести чему све треба вежбати војнике и старешине у тој вештини. Ко би све набројао у какве се ситуације за време рата и у борби може доспети? А лукавства и довијања су не само многобројна, разноврсна и непредвидљива, но су уједно и индивидуална ствар. Ни најбујнија машта не може унапред да предвиди све могуће случајеве лукавства и трикова за обману и изненађење. Па ипак се томе може и мора вежбати.

Обука војника и старешина у вештини ратног лукавства и изненађења умногоме зависи од солидног знања војних правила и од способности наставника и руководилаца вежби: да процењују земљиште, да познају човечју природу и карактерне особине оних којима командују; затим од маште старешина која ће, с једне стране, дочарати неку ратну ситуацију а, с друге, наћи могуће решење за исту и вежбом је пренети на присутне учеснике; поврх свега, ова обука зависи од „префињеног" осећаја за оно што је могуће и немогуће изводити под ватром савременог наоружања. Дакле, неговање уобразиље (маште) и код старешина и код војника од великог је значаја при извођењу наставе и васпитања уопште.

Јединице и појединце стављати пред тешке задатке чије решење захтева досетљивост, лукавство и сналажљивост (уз храброст и пожртвовање), па тражити да решење тога задатка сами изведу, без уобичајеног мешања и потпомагања; потом та њихова решења зналачки критиковати са потребном поуком.

Руководиоци вежби при давању оваквих задатака треба добро да промисле шта ће дати као задатке и на каквом земљишту, како се у тежњи за стварањем тешких ситуација не би удаљило од ратне стварности. Главно је избегавати шаблоне, мислити својом главом и научити своје потчињене да мисле шта и како треба да раде у датој ситуацији. Треба што више и на све могуће начине развијати иницијативу, машту и сналажљивост код старешина и војника.

Досетљивост је потребна сваком човеку: прво, да искористи погодну прилику; друго, да савлада тешкоће; треће, да надмудри и победи противника.

Развијање оштроумности и довитљивости код старешина и војника да се непријатељ завара, обмане и изненади, дужност је свих претпостављених руководилаца јер ће у рату умногоме олакшати победу и смањити губитке.

У рату за сваки изненадни напад на непријатеља треба по могућности извршити обуку учесника. Ова се врши под условима који су аналогни намераваној ак-

цији, на сличном терену и на сличне објекте, који се по потреби израђују као макете.

Важност тих припремних вежби показује овај пример:

Приликом наглог продирања немачких трупа на запад 1940 године, најпре се није могао да објасни пад оних чувених одбранбених система у Белгији и Француској. Једни су истицали да се ради о издаји браниоца, други да је по среди неки нови експлозив који је „растапао" армирани бетон и челик итд. Али је ускоро „тајна" објашњена.

Успех приликом освајања утврђења у Белгији и Француској постигнут је у првом реду благодарећи специјалној обуци оних људи који су добили задатак да их освоје (падобранци). До тога је дошло на овај начин: савршене фотографије које су са свих страна и под свим угловима добијене снимањем из ваздуха омогућиле су — уз употребу извесних фото-пластичних дејстава — да се савршено репродукује цео одбранбени комплекс на једном моделу израђеном у гипсу. Према томе моделу реконструисан је од лаког материјала у близини Берлина, код Хале, цео одбранбени систем у његовој нормалној величини. На тај начин лако је било уочити где су места слабијег отпора као и сви мртви углови који су олакшавали дејство нападача. Сваком од учесника акције постављен је један специјални задатак и сваки је од њих био означен бројем.

Више од месец дана вежбао се одред у извршењу свога задатка на моделу у околини Берлина. Увек исти људи попели би се у исте авионе и из ваздуха би се спустили на макету — утврђење. Тада би се изводила вежба у извршењу постављеног задатка за само освајање утврђења. Тако је ишло из дана у дан. Када је пала команда: „На извршење", ти људи нису имали ништа друго да раде него да понове све оно што су већ небројено пута учинили у сопственој земљи, на моделу. И зато су се по спуштању лако сналазили и са несхватљивом брзином дејствовали.

Из свега што је овде речено види се да је вежбање у изненађењу непријатеља веома важно и неопходно.

Зато га треба изводити и у миру и у рату као један од главних услова за успех у борби.

XV. ЗАКЉУЧАК

Према свему што је напред изнето излази да је изненађење један од главних услова за постигнуће успеха у борби и задобијање победе у рату. Помоћу изненађења туче се и јачи непријатељ, савлађује се и безизлазна ситуација и остварује се идеал ратне вештине: победа над непријатељем за најкраће време и са најмање жртава.

Изненађење је од велике користи у свима ратним операцијама. Јер чим смислимо какво лукавство, обману, изненађење, самим тим се уздижемо над непријатељем јер прикивамо његову пажњу на наше поступке. Пазећи да нас парира, он заборави и не стигне да и сам нешто слично предузме. Сваки старешина треба да буде спреман да предузме све за постигнуће постављеног циља и ако не постигне изненађење, као и у случају ако буде сам изненађен.

Груписање масе која је потребна за једну уништавајућу битку на решавајућем месту, у решавајућем моменту, могуће је само тако, ако непријатељ дозволи да се изненади. Из битке код Кане може се за сва времена извући поука да за остварење уништавајуће битке није довољно да један од војсковођа донесе добру одлуку па је затим изненадно и целисходно изведе, јер ће она много више зависити од држања другога за кога одлуке и деловање непријатеља морају остати скривени све док за противмере не буде више времена. Ударац једног противника мора, дакле, брзо погодити оног другог неспремног. Пуна снага једнога треба да падне на пуну слабост другога.

За потпуну Кану потребан је, с једне стране, Ханибал или Хинденбург а, с друге стране, један Теренције Варон или један Самсонов. У борби око победе једни имају улогу онога који изненађује, а други онога који је изненађен. Само ако су улоге овако подељене долази до уништавајуће битке.

Судар војски личи на двобој појединаца. У борби на живот и смрт не објављују се ударци и одбране. Напротив, сваки се борац труди да свога противника изненади и замори, да би му најзад задао смртни ударац. У рату је слично. Надмоћност командовања огледа се у вештини да се непријатељ изненади. Као што се добар карташ труди да свога противника држи у неизвесности односно процене и распореда карата, тако се и војсковођа труди да у рату своје намере покрије густим велом, све док не куцне час решења.

Непријатеља треба изненадити ударом у слабу (осетљиву) тачку. Оклевање и чекање доноси опасност да повољна ситуација прође неискоришћена. „Срећа има го потиљак, а на челу дугачке власи. Она лети као муња. Ако је не ухватиш за власи — никад се више неће вратити“ (Суворов).

Данас је за потпуну победу потребније изненађење него икад. Стога се оно мора имати на уму при састављању свих планова и потребних мера за њихово извршење. У рату са милионским војскама није лако постићи оперативно изненађење. Потребно је много труда и размишљања да би се затворили сви извори који могу одати оно што се мора одржати у тајности. А уколико је чување тајне постало несигурније утолико се важност брзине повећава. Ко хоће оперативно да изненади, мора бити врло покретљив. Успех изненађења је производ: тајна помножена брзином уз одговарајуће снаге и средства.

Велика вредност изненађења у рату важи за све радње не само за напад, но исто толико и за одбрану. Сваки онај који се брани може да изненади онога који напада, с тим да се и он бори активно. Бранилац се не сме задовољити крутим и пасивним држањем једног положаја, већ треба да се брани нападајући. Све велике војсковође су употребљавали своје трупе у одбрани активно и многе велике победе су задобијене из одбране — противнападом.

Увек, приликом примењивања мера за изненађење непријатеља, треба се чувати шаблонисања и понављања стално истих метода јер би се тиме код непријатеља изазвала јача опреза и онда би дејство било обр-

нуто. Треба непрекидно истраживати нове мере и нове методе за стварање изненађења, мењајући и саме поступке при нападу и одбрани. Уједно се треба чувати од изненађења, јер као што онај ко обилази може бити обиђен, исто тако онај ко изненађује може бити изненађен.

Да би једна трупа избегла изненађење од стране непријатеља, треба, поред опрезе, извиђања и обезбеђења, да има маште за предвиђање. Јачина маште нужне за командовање није иста на свима положајим. На најнижим лествицама хијерархије предвиђање је ограничено. Командант дивизије већ треба, ако хоће да изврши свој задатак, да пре акције схвати ток догађаја који ће наступити, како би могао створити целисходан план и у погодно време применити одговарајуће мере. А врховни командант једне војске у садашње време мора да предвиђа месецима и годинама унапред, с обзиром на масе које има да покреће и на тоне материјала, које повлачи свака и најмања промена у наоружању.

Кад се изненађење једном постигне и унесе извесна забуна код непријатеља, онда се њиме треба што потпуније и енергичније користити како се непријатељу не би дозволило да се освести и предузме мере за парирање истог.

С обзиром на огроман значај изненађења у рату, мора се приликом извођења наставе у трупи, у војним школама, на разним вежбама и маневрима посветити велика и нарочита пажња обуци у приређивању изненађења непријатељу и у избегавању и савлађивању непријатељских изненађења, јер за то треба имати доста вештине и искустава.

Главно је развијати иницијативу како код старешина, тако и код војника, навићи се на ноћна дејства и на строго чување војничке тајне. У рату план сваке операције треба да базира првенствено на изненађењу непријатеља и обезбеђењу од изненађења. То је императивна дужност и строга обавеза свих који су позвани да спремају оружану силу у миру и да је воде у рату.

Наша Армија има у стварању изненађења непријатељу велико и драгоцено искуство које треба марљиво

средити, правилима обухватити, интензивно усавршавати и ревносно преносити на млађе генерације.

Изненађење изнад свега! То треба да буде по нашем мишљењу доктрина наше Армије; то мора да буде идеја водиља старешина и војника у миру на вежбању, и у рату у борби, јер је изненађење један од главних фактора ратне вештине и најбоља залога победе.

ЛИТЕРАТУРА

1. — Ратна служба (1945) и нови пројект ове
2. — *Изненађење у рату*, од Валтера Ерфурта
3. — *Стратегија и наша тактика*, од М. Раденковића
4. — *Историја ратне вештине*, од Н. Михневића
5. — *Историја Црне Горе*, од Ј. Јовановића
6. — „Војно дело“ и остали наши војни часописи
7. — „Ратник“ и други часописи бивше Југословенске војске
8. — *Упут за тактичку употребу великих јединица* (француски)
9. — *Општа правила за употребу великих јединица* (италијанска)
10. — *Мишљење о последњем рату*, издање „Мале војне библиотеке“
11. — Разне брошуре и листови из Другог светског рата
12. — *Шта треба да знам о борби у планини*, од М. Поповића и Е. Бетуара
13. — *Борбена дејства у шуми*, од В. Колба
14. — *Ваздушнодесантне трупе*, од Ф. Микшеа
15. — *Суворов*, од Н. Аранђеловића
16. — *Битка код Капорета*, од А. Даскаловића
17. — *Битка код Кобарида*, од М. Зеленике
18. — *Пролећна офанзива у Македонији*, од М. Апостолског
19. — *Од инвазије до победе*, од Ајзенхауера
20. — *Особине борних елемената*, од Л. Бајкова
21. — *Немачки рат*, од Е. Вахека
22. — *У немачком заробљеништву*, од Ј. Бенеша
23. — *Хемиска војна*, од В. Станојевића
24. — *Пољска фортификација*, од Н. Аранђеловића
25. — *Историски атлас ослободилачког рата народа Југославије*
26. — „Народна армија“ и други наши листови

САДРЖАЈ

ТРЕЋИ ДЕО

Технички уредник
мајор *Слободан Митић*

Језички редактор
Миодраг Живановић

Одговорни коректори
Љубица Бјелош
и
Ружица Томић

ЦЕНА 250 ДИН.